

**MINISTERUL EDUCAȚIEI AL REPUBLICII MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA**

*Cu titlu de manuscris
C.Z.U: 340.12:342.7(478)*

MARIAN OCTAVIAN

**ROLUL STATULUI
ÎN PROMOVAREA ȘI GARANTAREA
STATUTULUI JURIDIC AL PERSONALITĂȚII**

*Specialitatea:
551.01 – Teoria generală a dreptului*

Teză de doctor în drept

Conducător științific:

Lupașcu Zinaida,
doctor în drept,
conferențiar universitar

Autorul:

Marian Octavian

Chișinău, 2016

© Marian Octavian, 2016

CUPRINS

ADNOTARE (în limbile: română, rusă, engleză)	5
LISTA ABREVIERILOR ȘI ACRONIMELOR	8
INTRODUCERE	9
1. ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL PROMOVĂRII ȘI GARANTĂRII STATUTULUI JURIDIC AL PERSONALITĂȚII	16
1.1. Statul ca premisă și factor decisiv de conturare a statutului juridic al personalității	16
1.2. Statutul juridic al personalității ca subiect de cercetare științifică	23
1.3. Interesul doctrinar față de rolul statului în garantarea și promovarea statutului ju- ridic al personalității	35
1.4. Concluzii la capitolul 1	48
2. REPERE TEORETICO-CONCEPTUALE CU PRIVIRE LA STATUTUL JURIDIC AL PERSONALITĂȚII	50
2.1. Statutul juridic al personalității: determinări conceptuale	50
2.2. Structura și tipologia statutului juridic al personalității	58
2.3. Concluzii la capitolul 2	67
3. ELEMENTELE STATUTULUI JURIDIC AL PERSONALITĂȚII	69
3.1. Drepturile și libertățile persoanei – elemente de bază ale statutului juridic al personalității	69
3.2. Cetățenia și drepturile cetățenești	80
3.3. Obligațiile juridice – elemente indispensabile ale statutului juridic al personalității...	89
3.4. Principiile statutului juridic al personalității	96
3.5. Concluzii la capitolul 3	106
4. MECANISMUL STATAL DE GARANTARE ȘI PROMOVARE A STATUTULUI JURIDIC AL PERSONALITĂȚII	108
4.1. Garanții juridice ale statutului juridic al personalității	108

4.2. Restrângerea drepturilor și libertăților fundamentale	
– garanție a respectării statutului juridic al personalității	117
4.3. Promovarea și garantarea statutului juridic al personalității	
de către autoritățile statului	124
4.4. Răspunderea statului pentru atingerile aduse statutului juridic al personalității	144
4.5. Concluzii la capitolul 4	152
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	154
BIBLIOGRAFIE	159
DECLARAȚIE PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	177
CV AL AUTORULUI	178

ADNOTARE

Marian Octavian. *Rolul statului în promovarea și garantarea statutului juridic al personalității.*
Teză de doctor în drept. Specialitatea: 551.01 – Teoria generală a dreptului. Chișinău, 2016

Structura tezei: introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 335 de titluri, 160 de pagini text științific. Rezultatele științifice sunt publicate în 17 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: statutul juridic al persoanei, drepturi și libertăți, îndatoriri fundamentale, stat de drept, răspunderea juridică a statului, garanții juridice ale drepturilor și libertăților persoanei, mecanism de garantare și promovare a statutului juridic al persoanei, Curtea Constituțională, procuratura, judecător.

Domeniul de studiu: teoria generală a statului și dreptului.

Scopul lucrării: cercetarea complexă a statutului juridic al personalității și elucidarea particularităților mecanismului statal de garantare și promovare a acestuia în Republica Moldova, în vederea identificării de soluții importante pentru consolidarea rolului statului în acest domeniu.

Obiectivele cercetării: clarificarea noțiunii de „statut juridic al personalității” și determinarea coraportului acestuia cu alte categorii juridice ce caracterizează persoana fizică ca subiect de drept; reliefaarea conținutului, structurii și varietăților statutului juridic al personalității; analiza elementelor de bază ale statutului juridic al personalității și precizarea valorii acestora; analiza conceptului de mecanism statal de garantare și promovare a statutului juridic al personalității și accentuarea rolului autorităților statului în cadrul acestuia; elucidarea particularităților garantării statutului juridic al personalității ca element al mecanismului statal; identificarea semnificației instituției restrîngerii drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în cadrul acestui mecanism; fundamentarea necesității răspunderii statului pentru atingerile aduse drepturilor și libertăților persoanei în calitatea sa de garanție finală a respectării statutului juridic al persoanei.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării rezidă în faptul că conține o abordare complexă a două componente: statutul juridic al personalității și mecanismele de garantare și asigurare a acestuia la nivel național. Sunt marcate de originalitate concluziile desprinse din analiza efectuată, cât și recomandările cu privire la îmbunătățirea cadrului normativ din Republica Moldova.

Problema științifică importantă soluționată rezidă în fundamentarea conceptuală a structurii și conținutului statutului juridic al personalității și conturarea mecanismului statal de promovare și garantare a acestuia în Republica Moldova în vederea creării bazei teoretice necesare pentru optimizarea acestuia și consolidarea rolului statului în domeniu.

Semnificația teoretică este determinată de faptul că lucrarea conține o descriere, analiză și sintetiză a materiei doctrinare, normative și instituționale privind statutul juridic al persoanei și identifică mecanismul de protecție a acestui statut, inclusiv reliefaarea rolului organelor statului în acest domeniu. În ansamblu, lucrarea contribuie la dezvoltarea teoriei generale a statului și dreptului și perfecționarea legislației naționale în domeniu într-o sporire a respectării drepturilor și libertăților persoanei.

Valoarea aplicativă a lucrării. Rezultatele obținute pot servi drept repere orientative în cercetarea ulterioară a problemei abordate, dar și ca suport în procesul didactic. Ele vor contribui la amplificarea și aprofundarea cunoștințelor teoretice privind statutul juridic al personalității și a mecanismului de asigurare a acestuia în cadrul statului de drept.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele obținute pot fi transpuse în legislația în vigoare, precum și în activitatea practică a organelor statului, în vederea consolidării contribuției acestora la asigurarea statutului juridic al personalității. În calitate de practician în organele de ocrotire a ordinii de drept, autorul utilizează pe larg principalele idei, teorii și concepte promovate în lucrare.

АННОТАЦИЯ

Марьян Октавиан. *Роль государства в обеспечении и гарантировании правового статуса личности.* Докторская диссертация в области права. Специализация: 551.01 – Общая теория права. Кишинев, 2016

Структура диссертации: введение, четыре главы, выводы и рекомендации, библиография из 355 наименований, 160 страниц научного текста. Научные результаты опубликованы в 17 научных работах.

Ключевые слова: правовой статус личности, права и свободы, основные обязанности, правовое государство, правовая ответственность государства, правовые гарантии прав и свобод человека, механизм обеспечения правового статуса личности, конституционный суд, прокурор, судья.

Область исследования: Общая теория государства и права.

Цель работы: комплексное исследование правового статуса личности и выяснение механизма его обеспечения в Молдове, с целью идентификации важных решений для укрепления роли государства в этой области.

Задачи исследования: анализ понятия юридический статус личности и определение корреляции с другими правовыми категориями, которые характеризуют человека как субъекта права; выявление содержания, структуру и разновидностей правового статуса личности; анализ основных элементов правового статуса личности; исследование принципов, лежащих в основе правового статуса личности; анализ государственного механизма обеспечения правового статуса личности; исследование ограничения основных прав и свобод человека с точки зрения обеспечения правового статуса личности; исследование юридической ответственности государства за нарушение правового статуса лица, пострадавшему от деятельности государственных органов и государственных служащих.

Научная новизна и оригинальность работы заключается в том, что она содержит комплексное исследование правового статуса личности и механизмов его обеспечения на национальном уровне. Выводы сделанные в результате проведенного анализа отмечены оригинальностью, а также и рекомендации по совершенствованию нормативно-правовой базы в Молдове.

Решеная научная проблема заключается в определении содержания и структуры правового статуса личности и в обосновании государственного механизма его обеспечения и гарантирования в Молдове, для того чтобы создать теоретическую базу, необходимую для оптимизации и усиления роли государства в этой области.

Теоретическая значение определено тем, что работа содержит описание, анализ и синтез доктринальной материи, нормативной и институциональной о правовом статусе личности, а также определение механизмов его гарантирования, подчеркивая роль правоохранительных органов в этой области. В целом, работа вносит определенный вклад в развитие общей теории государства и права и совершенствование национального законодательства в целях повышения уважения прав и свобод человека.

Практическое значение работы. Полученные результаты могут быть использованы в дальнейших исследований рассматриваемой проблемы, а также в качестве учебного материала. Они способствуют расширению и углублению теоретических знаний о правовом статусе личности и механизма его обеспечения.

Внедрение научных результатов. Результаты могут быть воплощены в законодательстве и в деятельности правоохранительных органов, тем самым усиливая их вклад в обеспечение правового статуса личности. Как сотрудник правоохранительных органов, автор широко использует основные идеи, теорий и концепций, разработанные в диссертации.

ANNOTATION

Marian Octavian. *The state's role in promoting and guaranteeing the legal status of personality.* PhD thesis in law. Specialty: 551.01 - General Theory of Law. Chisinau, 2016

Thesis structure: introduction, four chapters, conclusions and recommendations, bibliography of 355 titles, 160 pages of scientific text. The scientific results are published in 17 scientific papers.

Keywords: person's legal status, rights and freedoms, fundamental duties, rule of law, liability of the state, legal guarantees of rights and freedoms, mechanisms to promote and to guarantee the legal status of the person, the Constitutional Court, prosecutor, judge.

Field of study: General Theory of State and Law.

The purpose of the paper: complex research of the legal status of personality and elucidating the mechanisms of guarantee and its promotion in Moldova, to identify the important solutions to strengthen the state's role in this area. **Research objectives:** clarifying the concept of the legal status of personality and determining the correlation it with other legal categories that characterize the individual as a subject of law; highlighting the content, structure and varieties of legal status of personality; analysis the basic elements of the legal status of personality; studying the principles underlying the legal status of the person; analysis of national mechanisms the guarantee and promote the legal status of personality; studying the restricting fundamental rights and freedoms from the perspective of ensuring the legal status of the person; research legal liability of the state the infringements to person's legal status by state organs and civil servants.

Scientific novelty of the work lies in the fact that it contains a comprehensive approach to two components: the legal status of personality and mechanisms of it guarantee and assurance at national level. Are marked by originality conclusions drawn follows from the analysis, as well as recommendations on improving the regulatory framework in Moldova.

Important scientific problem solved resides in the conceptual foundation of the structure and content of the legal status of personality and outlining the state mechanism to promote and guarantee it in Moldova to create theoretical base needed to optimize and strengthen the state's role in the field.

Theoretical value is determined from the fact that the work contains a description, analysis and synthesis of doctrinal matter, normative and institutional on legal status of the person and identifying mechanisms of protection that status including highlighting the role of law enforcement authorities in this area. On the whole, the work contributes to the development of the general theory of state and law and improvement of national legislation in order to increase respect for human rights and freedoms.

Applied value of work. The results can serve as benchmarks for guidance the future research of the problem, as well as support in the teaching process. They will contribute to the amplification and deepening of theoretical knowledge on the legal personality and its mechanism of ensuring in the rule of law.

Implementation of scientific results. The results can be translated into legislation and in practice of law enforcement authorities in order to strengthen their contribution to ensuring the legal status of personality. As a collaborator of law enforcement bodies, the author widely used main ideas, theories and concepts developed in this work.

LISTA ABREVIERILOR ȘI ACRONIMELOR

art.	– articol
alin.	– aliniat
e.n.	– explicația/evidențierea noastră
lit.	– literă
pct.	– punct
prof.	– profesor
sec.	– secol
CEDO	– Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului
CtEDO	– Curtea Europeană a Drepturilor Omului
CC	– Codul Civil
CPP	– Codul de procedură penală
CP	– Codul penal
RM	– Republica Moldova
OSCE	– Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
SUA	– Statele Unite ale Americii
UE	– Uniunea Europeană

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate. În societățile democratice contemporane, personalitatea constituie axul central, reperul tuturor acțiunilor statului. Existența curenților vizavi de înțelegerea, implementarea, respectarea, promovarea și asigurarea drepturilor și libertăților personalității ne-au determinat să venim cu acest demers științific.

Statul de drept, spre crearea căruia tinde și Republica Moldova, poate fi realizat doar prin asigurarea reală și eficientă a drepturilor și libertăților personalității. Iată de ce se impune crearea unui cadru legal și instituțional menit să asigure realizarea plenară a acestor drepturi și libertăți, lichidarea oricăror îngrădiri în domeniu, iar în caz de violare a acestor drepturi – aplicarea unor mecanisme eficiente de restabilire.

În acest context, problema statului de drept și a drepturilor și libertăților personalității sunt de o importanță deosebită din perspectiva teoriei și practicii dreptului. Pentru știința dreptului categoria de personalitate are o semnificație fundamentală, stând la esența acestei științe. Locul și rolul personalității în sistemul juridic poate fi descris mai complet prin categoria de *statut juridic*, care permite dezvăluirea poziției reale a acesteia în societate.

Obiectul de studiu al prezentei lucrări este statutul juridic al personalității, care, fiind una dintre cele mai importante categorii juridice, constituie o direcție științifică de sine stătătoare în cadrul teoriei generale a dreptului. De aici, importanța sa, dar și necesitatea dezvoltării și perfecționării. Toate acestea determină relevanța cercetării aspectelor teoretice și practice ale statutului juridic al personalității, a elementelor sale, structurii și varietăților.

Garantarea și promovarea statutului juridic al persoanei este astăzi un subiect mediatizat și pe larg discutat de diferite categorii ale societății, în special, de factorii decizionali. Această preocupare majoră se datorează, în mare parte, efortului Republicii Moldova de a se integra în comunitatea statelor europene, ceea ce necesită compatibilizarea anumitor practici, armonizarea legislației, reforme fundamentale structurale, schimbări de mentalitate și multe alte activități susținute. În așa mod, dezvoltarea socială ridică într-un sens nou probleme eterne, inclusiv problema statutului juridic al personalității. În contextul dat, o atenție deosebită urmează a fi acordată modului în care statul asigură promovarea și garantarea drepturilor și libertăților persoanei, circumscrise statutului său juridic. Interesează preocuparea statului de a crea un mecanism viabil de implementare, respectare și fortificare a drepturilor și libertăților persoanei. În sistemul de asigurare și promovare a acestor drepturi sunt antrenați diferiți actori și diferite

structuri instituționale ale statului. Astfel că problematica rolului statului în promovarea și garantarea statutului juridic al personalității pare a se desemna într-o controversă importantă a științei contemporane.

Opțiunea pentru cercetarea științifică a temei date rezultă din importanța acestei problematice. Analizând stadiul cercetărilor în domeniul dat, se poate constata faptul că problema statutului juridic al personalității este foarte puțin abordată și dezvoltată la nivel național. Actualitatea unui astfel de demers științific este justificată de necesitatea:

- precizării conținutului noțiunii „statut juridic al personalității”;
- conturării accepțiunii contemporane a garantării și promovării acestui statut;
- identificării rolului statului în garantarea și asigurarea statutului juridic al persoanei;
- determinării rolului autorităților publice în promovarea și garantarea statutului juridic al persoanei;
- concretizării exigențelor cărora trebuie să corespundă aceste autorități pentru a-și realiza misiunea.

Demarând de la realitatea Republicii Moldova în domeniul asigurării și promovării statutului juridic al personalității, ținem să evidențiem insuficiența cercetărilor științifice autohtone în acest domeniu, dar și lacunele din cadrul juridic național. Problema misiunii statului și a autorităților publice în promovarea și garantarea statutului juridic al personalității trebuie să constituie subiect de cercetare și de reevaluare pentru teoreticienii și specialiștii în materie, fiind necesar de analizat cadrul juridic și practica asigurării drepturilor și libertăților circumscrise statutului juridic al personalității, în vederea identificării lacunelor din legislație, precum și depistării deficiențelor din activitatea practică în domeniul cercetat. În acest efort științific, în viziunea noastră, indispensabil pentru Republica Moldova la etapa actuală, ne propunem să ne implicăm prin intermediul prezentei teze de doctorat, identificând probleme, formulând concluzii, dar și oferind recomandări corespunzătoare.

Ținând cont de cele menționate, ne propunem drept **scop al prezentei teze de doctorat** cercetarea complexă a statutului juridic al personalității și elucidarea particularităților mecanismului statal de garantare și promovare a acestuia în Republica Moldova, în vederea identificării de soluții importante pentru consolidarea rolului statului în acest domeniu.

Pentru realizarea scopului propus au fost trasate următoarele **obiective de cercetare**:

- clarificarea noțiunii de „statut juridic al personalității” și determinarea coraportului acesteia cu alte categorii juridice, ce caracterizează persoana fizică ca subiect de drept;
- reliefarea conținutului, structurii și varietăților statutului juridic al personalității;
- analiza elementelor statutului juridic al personalității și precizarea valorii acestora;

- analiza conceptului de mecanism statal de garantare și promovare a statutului juridic al personalității și accentuarea rolului autorităților statului în cadrul acestuia;

- elucidarea particularităților garantării statutului juridic al personalității ca element al mecanismului statal;

- identificarea semnificației instituției restrîngerii drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în cadrul acestui mecanism;

- fundamentarea necesității răspunderii statului pentru atingerile aduse drepturilor și libertăților persoanei în calitate sa de garanție finală a respectării statutului juridic al persoanei.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute este determinată de faptul că în lucrarea de doctorat sunt abordate în complex două componente interdependente: statutul juridic al personalității și mecanismul statal de garantare și promovare a acestuia, probleme destul de sporadic și fragmentar studiate în doctrină. Respectiv, prin cercetarea realizată, autorul generalizează ideile, viziunile, teoriile expuse în doctrină și conturează concepția teoretică a statutului juridic al personalității, precizează varietățile acestuia în scopul facilitării orientării autorităților statale în activitatea lor și, mai ales, în procesul de promovare și garantare a acestuia.

Referitor la mecanismul statal de promovare și garantare a statutului juridic al personalității, sunt elucidate și analizate principalele elemente ale acestuia, și anume: sistemul normativ și instituțional al statului; garantarea generală și specială (juridică) a drepturilor omului; instituția restrîngerii drepturilor omului și răspunderea statului pentru atingerile aduse drepturilor și libertăților omului. În concepția originală a autorului, aceste elemente trebuie să funcționeze într-o strînsă corelație, pe fonul unei ample campanii a statului de dezvoltare a culturii și educației juridice la nivelul societății și a autorităților publice, acesta fiind un factor important care ar eficientiza mecanismul statal în ansamblu.

În lumina acestor idei, sunt înaintate spre susținere următoarele **rezultate științifice**:

- Totalitatea drepturilor, libertăților și obligațiilor consacrate în sistemul juridic, conform căroră persoana fizică, în calitate de subiect de drept, își stabilește comportamentul social și se manifestă în raporturile juridice, formează *statutul juridic al personalității*.

- *Statutul juridic al persoanei* reprezintă o instituție juridică cu o structură complexă, cuprinzînd: **drepturile și libertățile omului și ale cetățeanului** [(1) *drepturile omului ce permit afirmarea și realizarea intereselor sale în cadrul societății civile* și (2) *drepturile cetățeanului care determină relațiile persoanei cu statul*] și **obligațiile omului și cetățeanului** [(1) *obligații impuse tuturor persoanelor ce se află pe teritoriul statului* și (2) *obligații / îndatoriri fundamentale proprii doar cetățenilor statului*]. Aceste elemente formează propriu-zis **nucleul** stabil al statutului

juridic al persoanei, fiind reglementate atât în Legea supremă a statului, cât și în actele internaționale. Aceste elemente devin funcționale doar în cazul în care sunt îndeplinite anumite cerințe (de ex., cetățenia, capacitatea juridică etc.) și sunt asigurate prin garanții corespunzătoare (cum ar fi principiile drepturilor omului, inevitabilitatea răspunderii pentru încălcarea drepturilor omului etc.). Toate aceste momente în ansamblu formează conținutul statutului juridic al persoanei și îi determină realizarea și eficiența practică.

- Sub aspect practic, statutul juridic al persoanei trebuie privit ca o instituție aflată în dinamică, conținutul căruia variază în funcție de tipurile raporturilor juridice în care persoana este implicată în fiecare moment. În același timp însă, nucleul acesteia rămâne a fi unul stabil, caracter determinat în mare parte de faptul că drepturile, libertățile și îndatoririle ce formează nucleul statutului juridic al persoanei sunt consacrate la nivelul cel mai înalt în stat (în Legea Supremă) și la nivel internațional. Tipul raportului juridic în care este implicată persoana circumscrie un conținut distinct al statutului său juridic, altfel spus, circumscrie setul de drepturi, libertăți și obligații ce completează nucleul statutului juridic al persoanei. Cunoașterea acestor particularități este necesară mai ales din considerentul că orice drept fundamental al omului presupune o obligație corelativă a statului, care evident trebuie executată de autoritatea în a cărei competență revine și cu care interacționează nemijlocit persoana.

- Mecanismul statal de promovare și garantare a statutului juridic al persoanei presupune un sistem complex de elemente, care indică caracterul statului de a fi unul de drept cu un regim democratic, implicând crearea unor acte normative conforme realității sociale, realizarea lor efectivă în limitele legalității, contracararea prin metode și mijloace legale a încălcărilor de lege și asigurarea garanțiilor reale pentru protecția și apărarea drepturilor și libertăților persoanei.

- Instituția restrângerii drepturilor omului circumscrie limitele legale acceptabile ale influenței statului asupra persoanei, mai ales în contextul aplicării constrângerii juridice, fiind astfel o garanție importantă pentru respectarea statutului juridic al persoanei într-un stat de drept.

- Acțiunile ilicite ale organelor de stat prin care sunt atinse drepturile persoanelor, constituie temei legal al răspunderii juridice a statului. Repararea daunelor aduse persoanei de către stat trebuie să fie urmată de o acțiune în regres, adică atragerea ulterioară la răspundere juridică a funcționarilor publici culpabili de cauzarea acesteia.

Problema științifică importantă soluționată rezidă în fundamentarea conceptuală a structurii și conținutului statutului juridic al personalității și conturarea mecanismului statal de promovare și garantare a acestuia în Republica Moldova în vederea creării bazei teoretice necesare pentru optimizarea acestuia și consolidarea rolului statului în domeniu.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Semnificația teoretică a studiului se explică prin descrierea, analiza și sintetizarea materiei doctrinare, normative și instituționale privind statutul juridic al persoanei, dar și prin determinarea mecanismului de protecție a acestui statut, inclusiv reliefaarea rolului autorităților statului în acest domeniu.

Astfel, ideile științifice și concluziile conținute în cuprinsul tezei pot fi utilizate: *în plan doctrinar-teoretic*, ca suport teoretic pentru o abordare științifică ulterioară mai aprofundată a problemei analizate; *în plan normativ-legislativ*, în procesul de reformare a legislației ce reglementează drepturile și libertățile persoanei și obligațiile statului de respectare și garantare a acestora, în plan *juridico-didactic* fiind utile în procesul științifico-didactic, pentru cadrele didactice universitare și studenți, maeștrii, doctoranzi etc.

Lucrarea este actuală și pentru dezvoltarea teoriei generale a statului și dreptului din Republica Moldova, care necesită cercetări serioase în domeniul statutului juridic al personalității, drepturilor și libertăților, dar mai cu seamă, a responsabilităților ce-i revin persoanei în democrațiile contemporane.

Sub aspect practic, lucrarea ar putea servi drept o sursă sigură de cunoaștere atât pentru cetățeni, în vederea unei mai bune orientări în ceea ce privește drepturile și libertățile de care dispun și îndatoririle la care sunt obligați în relație cu semenii și statul, cât și pentru autoritățile statului în ceea ce privește cunoașterea garanțiilor drepturilor omului și a principiilor de realizare a acestora în activitatea lor practică, cu conștientizarea clară a faptului că orice drept și libertate a persoanei este corelativă obligațiilor lor, nerespectarea cărora fiind pasibilă inevitabil de răspundere.

Aprobarea rezultatelor. Lucrarea a fost prezentată, examinată și aprobată la ședința Catedrei Teoria și istoria dreptului a Universității de Stat din Moldova și în cadrul Seminarului Științific de Profil.

Cele mai însemnate rezultate științifice și concluzii ale tezei sunt reflectate în mai multe studii publicate în reviste științifice de profil (Legea și Viața, Закон и жизнь, Jurnalul juridic național: teorie și practică și Revista Națională de Drept), fiind prezentate în același timp la conferințe științifice și mese rotunde naționale, cu participare internațională, precum: *Interferențe universitare – integrare prin cercetare și inovare* (din 25-26 septembrie 2012); *Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului* (din 11 decembrie 2013); *Правовые реформы в постсоветских странах: Достижения и проблемы, Международная научно-практическая конференция* (din 28-29 martie 2014); *Teoria și practica administrării publice* (din 23 mai 2014); *Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов* (din 7-8 noiembrie 2014); *Integrare prin cercetare și inovare* (din 10.11.2014).

Sumarul compartimentelor tezei. Structura tezei este determinată de problema științifică investigată, de scopul și obiectivele de cercetare prestabilite. Din rațiuni de rigurozitate științifică, lucrarea este alcătuită din adnotare (în limbile: română, rusă și engleză), lista abrevierilor și introducere, structurându-se în patru capitole și oferind o imagine completă a ceea ce reprezintă statutul juridic al personalității și rolul statului și organelor de ocrotire a normelor de drept în garantarea și promovarea lui în Republica Moldova.

Capitolul 1 – Analiza situației în domeniul promovării și garantării statutului juridic al personalității, reprezintă o trecere în revistă a gradului de cercetare științifică a temei propriu-zise, dar și a componentelor acesteia, în sursele de specialitate autohtone și din alte țări, cât și formularea obiectivelor de cercetare a subiectului selectat. S-a ajuns la concluzia că lucrările publicate, deși îmbrățișază un larg domeniu de investigație științifică la tema abordată, se prezintă mai mult ca analize segmentare, decât sinteze integratoare și totalizatoare, subiectul nefiind cercetat în toată complexitatea sa.

Capitolul 2 – Repere teoretico-conceptuale cu privire la statutul juridic al personalității, este consacrat analizei noțiunii de *personalitate* și a conexiunii acesteia cu așa noțiuni ca *individ, om, persoană*. În acest capitol s-a încercat clarificarea noțiunii de statut juridic al personalității și determinarea coraportului acestuia cu alte fenomene juridice, care caracterizează persoana fizică ca subiect de drept, precum capacitatea juridică, cetățenia, principiile și garanțiile drepturilor și libertăților persoanei.

Capitolul 3 – Elementele statutului juridic al personalității, conține o analiză detaliată și complexă a elementelor statutului juridic al personalității. În vederea conturării clare a acestor elemente, s-a clarificat coraportul unor așa noțiuni ca „drepturi ale omului”, „drepturi subiective”, „drepturi și libertăți fundamentale ale persoanei”, „libertăți publice”, „drepturi cetățenești”. S-a ajuns la concluzia că nivelul de protecție și gradul de realizare a statutului juridic al persoanei depinde crucial de natura principiilor care stau la baza lui: ele pot conduce la o limitare sau, dimpotrivă, la o extindere în beneficierea de drepturile și libertățile persoanei. Statutul juridic al persoanei își găsește fundamentare în așa principii constituționale ca: recunoașterea și garantarea drepturilor omului; libera dezvoltare a personalității; principiul demnității umane; principiului general al protecției constituționale a personalității; principiul legalității; principiul echității și justiției etc. Acestea sunt valori supreme, inviolabile și inalienabile, izvor al drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale constituționale.

Capitolul 4 – Mecanismul statal de garantare și promovare a statutului juridic al personalității, cuprinde o analiză cu lux de amănunte a unor așa aspecte precum: garanțiile juridice ale

statutului juridic al persoanei; instituția restrângerii drepturilor și libertăților fundamentale ca garanție importantă pentru respectarea statutului juridic al persoanei; promovarea și garantarea statutului juridic al persoanei de către autoritățile statului; răspunderea statului pentru atingerile aduse statutului juridic al persoanei de către organele de stat și funcționarii publici.

Se menționează că, la nivel național, principala garanție a statutului juridic al persoanei constituie consacarea constituțională a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, în spiritului normelor de drept internațional. Totodată, pentru asigurarea respectării acestui statut este indispensabilă dezvoltarea legislației ramurale și crearea unor garanții juridice eficiente în baza acesteia. Protecția drepturilor și libertăților persoanei este o obligație generală a tuturor autorităților publice, în limita competenței prevăzute de lege.

În finalul fiecărui capitol sunt prezentate concluzii, iar teza de doctorat finalizează cu un compartiment consistent: **Concluzii generale și recomandări**, care cuprime un șir de idei generalizatoare la subiectul tezei, precum și propuneri privind modificarea și completarea legislației în vigoare în vederea consolidării mecanismului statal de garantare a statutului juridic al personalității.

1. ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL PROMOVĂRII ȘI GARANTĂRII STATUTULUI JURIDIC AL PERSONALITĂȚII

În vederea conturării obiectului de studiu al prezentei lucrări de doctorat, precizăm că, pornind de la tematica enunțată – *Rolul statului în promovarea și garantarea statutului juridic al personalității*, preocuparea noastră urmează să se axeze, în special, pe două coordonate: prima – cercetarea statutului juridic al personalității – concept, structură și elemente; a doua – elucidarea mecanismului statal de garantare și promovare a statutului juridic al personalității.

În continuare, ne propunem să analizăm gradul de cercetare al fiecăruia dintre aceste componente în literatura de specialitate, nu înainte de a dezvălui ipoteza de la care vom demara cercetarea doctorală, potrivit căreia statul reprezintă o premisă și un factor decisiv de conturare a statutului juridic al personalității.

1.1. Statul ca premisă și factor decisiv de conturare a statutului juridic al personalității

Poziția reală a individului în societate, gradul lui de libertate, se exprimă mai presus de toate, în oportunitățile și responsabilitățile materiale și spirituale, cantitatea, calitatea și amploarea cărora constituie caracteristica substanțială a condiției sociale a persoanei. Aceste oportunități și responsabilități, practic, apar numai ca rezultat al unei interacțiuni complexe între individ și societate. Societatea reprezintă un produs al interacțiunii umane, un sistem relațional uman ce evoluează istoric. Astfel, societatea și personalitatea sunt fenomene ce se condiționează reciproc și există doar într-o unitate incasabilă. În funcție de timp, de coordonatele istorice, geografice sau politice, de factorii obiectivi și subiectivi ai vieții sociale, indicatorii fundamentali ai condiției sociale a personalității sunt substanțial diferiți. Chiar și asemenea drepturi fundamentale ale omului, cum ar fi dreptul la viață sau dreptul la libertate, în Europa contemporană diferă fundamental în conținut de aceleași drepturi din perioada de până la Primul Război Mondial.

Ca urmare, statutul juridic al persoanei se prezintă drept un produs al istoriei, umanitatea conștientizând gradual drepturile și libertățile circumscrise acestui statut [138, p. 33].

În societatea organizată în stat, printre factorii ce condiționează statutul juridic al personalității, statul deține un rol crucial, determinat de relativa independență și autonomia considerabilă a acestuia față de persoană și societate, precum și de acele pârghii de influență asupra relațiilor publice, pe care le deține în exclusivitate. În virtutea principiului suveranității puterii publice, orice

persoană pe teritoriul statului este sub jurisdicția acestuia, devenind destinatarul normelor general obligatorii ce emană de la puterea publică [138, p. 33].

În consecință, esența și conținutul statutului juridic al personalității ca fenomen juridic, poate fi analizat doar în baza înțelegerii raporturilor dintre stat și individ. Problema personalității este problema individului inclus în sistemul de relații sociale, în structura socială. Condiția juridică a persoanei este determinată de posibilitățile oferite de sistemul public, precum și de poziția lui socială. Prin reglementarea relațiilor și proceselor sociale, statul influențează activ limitele și natura libertății personale. În special, prin reglementările sale, statul determină conținutul drepturilor și libertăților persoanei, stabilește limitele acestora în scopul protecției drepturilor și libertăților tuturor membrilor societății, a interesului general.

O concluzie este neîndoielnică – trecerea în revistă a statutului juridic al persoanei din antichitate până în epoca contemporană denotă dependența indisolubilă a acestuia de stat, ca sursă a dreptului.

Statul este o instituție excepțională în istoria societății, ale cărei repere se manifestă cu precădere în domeniile politic și juridic. Sub aspectul său politic, statul este expresia și instituționalizarea puterii politice în societate, este sistemul instituțional creat de această putere în scopul exercitării sale. Ca organizare politică a puterii, statul se prezintă drept un sistem articulat de instituții sau organe, investite cu autoritate, prin care se realizează o ordine socială. Din punct de vedere juridic, acesta realizează puterea politică cu ajutorul dreptului, fiind cel mai important factor de realizare a normativității juridice. Totodată, în doctrină se susține că „cea mai importantă funcție a statului este cea de reprimare și coerciție” [228, p. 27]. Numeroasele definiții ale statului converg, aproape fără excepție, asupra acestei capacități a statului de a crea și impune reguli, denumită și constrângere. Cu toate acestea, puterea nu trebuie interpretată doar ca fenomen exclusiv restrictiv și represiv, ci și ca o necesitate pentru viața și activitatea socială organizată. Ca relație socială, relația de putere este esențială, obiectiv-necesară pentru existența oricărei forme de comunitate socio-umană [194, p.82]. Ea asigură agregarea socială, fundamentarea scopurilor și obiectivelor, eficiența acțiunii umane, manifestându-se ca formă de mobilizare a resurselor sociale în direcția scopului și obiectivelor dorite.

Astfel, statul se prezintă ca un sistem de conducere socială, care desfășoară o anumită activitate socială, distinctă de celelalte activități din societate. Statul, ca sistem social, nu este individualizat prin statică, ci dimpotrivă, evoluează și se modifică în rezultatul procesului dialecticologic de dezvoltare istorică obiectivă a societății. Acest proces însă nu este caracterizat prin uniformitate, foarte des fiindu-i specifică diversitatea și contradictorialitatea [158, p. 98-100]. În con-

secință, raporturile dintre individ și stat pot fi foarte diferite. Pe parcursul istoriei gândirii și practicii politice s-au evidențiat două abordări fundamentale opuse în ceea ce privește raporturile statului cu persoana, interferențele vieții publice cu viața privată [184].

Despozițiile orientale erau dominate de ideile unei totale dominări a statului asupra persoanei, idei justificate de factori economici și sociali, de relațiile dintre clasele sociale, de relațiile de proprietate asupra pământului, apelor etc., de nivelul de conștiință socială. În astfel de societăți, denumite „holiste” (din grecul *holos* - întreg), în care primează valorile colective de supraviețuire sau apărare, persoana nu este recunoscută ca având existență socială decât în cadrul comunității, statul implicând ideea unei puteri care depășește voințele indivizilor. Aceste viziuni se regăsesc și în filosofia antică greacă, fiind susținute cu convingere de către cei mai notorii reprezentanți ai săi [4, p. 17]. Mărturiile istorice ne relevă faptul că în orașele-state din Grecia, dar și în Roma Antică, această filosofie domina viața socială, fiind promovată o totală subordonare a individului față de comunitate [184].

Orice sistem politic se bazează pe un anumit cod etic. Codurile etice dominante în istoria omenirii au fost varietăți ale doctrinei altruist-colectiviste, care subordona individul unei autorități superioare, fie mistică, fie socială. Ca urmare, cele mai multe dintre sistemele politice erau varietăți ale aceleiași tiranii etatiste, deosebindu-se între ele nu în mod principial, ci doar prin grad, fiind limitate numai de factori întâmplători, ca tradiția, haosul, conflictele sângeroase și prăbușirile periodice. În toate aceste sisteme, morala a reprezentat un cod aplicabil numai indivizilor, nu și societății. Societatea era plasată în afara legii morale, ca întruchipare, sursă sau unic tălmăci al ei, iar ideea sacrificării în numele societății era privită ca obiectiv principal al eticii în existența pământească a omului [186].

Antichitatea nu a cunoscut ideea de drepturi ale omului, ci numai de drepturi și îndatoriri ale cetățeanului. Persoana nu era percepută în afara societății și se bucura de oportunități sociale exclusiv prin raportare la stat. Conflictul dintre puterea publică și individ întotdeauna s-a soluționat în favoarea celei dintâi. În astfel de condiții statutul juridic al persoanei a fost socializat, exercitat nu în favoarea individului, ci a statului, puterea publică fiind cea care-i delimita extensiunea. Persoana a fost practic somată să acționeze în aceste „limite”, determinate în lipsa ei [138, p. 34].

Acest moment a fost valabil pentru toate sistemele etatiste, pentru toate versiunile eticii altruist-colectiviste, fie ea mistică sau socială. Iată câteva dovezi în acest sens: teocrația Egiptului antic, cu faraonul ca zeu întruchipat, regula absolută a majorității sau democrația din Atena, statul bunăstării sociale instaurat de împărații romani, Inchiziția de la sfârșitul Evului Mediu, monarhia absolută din Franța, statul bunăstării sociale în Prusia bismarckiană, camerele de gazare ale Germaniei naziste și adevăratul abator care a fost Rusia Sovietică. Toate aceste sisteme au reprezentat

expresia eticii altruist colectiviste, numitorul lor comun fiind faptul că societatea se plasa deasupra legii morale, ca un idol atotputernic și suveran al bunului plac. Prin urmare, toate aceste sisteme au fost, din punct de vedere politic, variante ale unei societăți imorale [186].

Începând cu secolul al XVI-lea, s-a purces la o reexaminare a tuturor principiilor într-o lume considerată a fi plină de erori, procedându-se la punerea bazelor umanismului politic și a liberalismului. Modernitatea începe să se impună odată cu schimbarea viziunii asupra libertății, în sensul autonomiei voinței individului devenit propriul său legiuitor. Mutațiile statutului juridic al persoanei au început odată cu zdruncinarea structurilor ierarhice, prin denaturalizarea inegalităților și a continuat pentru ca oamenii să se simtă asemănători și să se recunoască unii pe alții în această calitate: de oameni. Omul valorează pentru că este Om, el devine o „sursă de valori”, ceea ce duce la transformarea dreptului în „drept subiectiv” [101, p. 36]. În gândirea filosofică și politico-juridică occidentală un loc distins în argumentarea condiției juridice a persoanei a ocupat conceptul *drepturilor naturale ale omului* în diferitele sale versiuni. Potrivit acestei doctrine, drepturile sunt inerente ființei umane de la naștere. Ele sunt auto-suficiente și independente de deciziile discreționare ale statului, deoarece își au originea în însăși natura omului. Concepția drepturilor naturale se axează pe autonomia individului și pe individualitatea sa.

În acest sens, se consideră că realizarea cea mai profund revoluționară a Statelor Unite ale Americii (în continuare – SUA) fost subordonarea societății legii morale. Principiul drepturilor individuale ale omului a reprezentat extinderea moralei asupra sistemului social, și anume, ca o îngădire a puterilor statului, ca o apărare a individului împotriva forței brutale a colectivului, ca o subordonare a puterii dreptului. Prin urmare, se poate constata că SUA a fost prima societate morală din istorie. Toate societățile anterioare l-au privit pe individ ca pe un mijloc, ca pe un obiect de sacrificiu în vederea atingerii scopurilor altora, iar societatea au privit-o ca pe un scop în sine. SUA însă, l-a privit pe om ca pe un scop în sine, iar societatea a considerat-o mijloc de conviețuire pașnică, ordonată, voluntară între indivizi. Toate sistemele anterioare au considerat că viața omului aparține societății, că societatea poate face cu ea tot ce dorește, și că orice libertate de care eventual se bucură îi este acordată ca o favoare, prin îngăduință, și îi poate fi retrasă în orice moment. SUA însă a statuat că viața îi aparține omului de drept (adică în virtutea unui principiu moral și în virtutea naturii sale), că un drept este o proprietate a individului, că societatea ca atare nu are nici un fel de drepturi, și că singurul obiectiv moralmente justificat al statului este protejarea drepturilor individuale [186].

Acest salt calitativ a impus o reformă majoră în tratarea statutului juridic al persoanei, punându-se în valoare primatul individului asupra grupului. În centrul noilor concepții cu privire la raporturile dintre stat și persoană stau ideile de libertate și de drepturi naturale ale omului, care

determină noi relații între individ și stat; ideea că puterea publică trebuie să se conducă de lege, pentru a proteja în mod inerent drepturile și libertățile persoanei. Drepturile și libertățile naturale ale omului sunt plasate deasupra puterii de stat, fiind concepute pentru a restricționa abuzul și violența acesteia.

Statul începe să fie văzut ca o putere aflată în serviciul libertăților fiecărui cetățean, a cărui natură de om îl face propriul său proprietar, și nu poate fi exercitată decât în limitele acestei misiuni. Fundamentarea modelului liberal a demarat prin adoptarea declarațiilor de drepturi [183] și prin fixarea acestora în constituții. De exemplu, Constituția Franței din 1791, enumerând drepturile personale ale omului, menționa că puterea legislativă nu poate adopta legi ce ar obstrucționa realizarea drepturilor naturale și civile ale persoanei. Libertatea persoanei constă în a înfăptui totul ce nu prejudiciază drepturile altora sau securitatea publică [6, p. 43]. În așa fel, puterea legislativă este limitată, iar singura îngrădire a libertății persoanei apare atunci când el recurge la încălcarea libertății altora. În acest sens, J.S. Mill argumenta că este autorizată subordonarea spontaneității individuale unui factor extern, cum este statul, numai atunci când acțiunile unui individ aduc atingere celorlalți [259].

În societatea dominată de idealurile de dreptate, umanism și democrație, se caută o armonizare a relațiilor dintre indivizi, ca parte, și societate, ca întreg, această funcție revenindu-i statului. Dreptul este văzut ca un mijloc necesar de conciliere a intereselor diferitelor grupuri sociale, persoane și societate. Personalitatea, drepturile și libertățile ei, sunt văzute ca scop final al intervenției statului în viața socială și, totodată, ca limită a acestei intervenții.

Unul dintre reprezentanții de seamă ai liberalismului politic, francezul B. Constant (1767-1830), afirma că libertatea nu constă în faptul că puterea se află în mâna poporului, ci în independența individului față de puterea de stat. Pentru libertatea persoanei este esențial ca puterea, oricui ar aparține, să fie limitată de drepturile juridice ale cetățeanului. Libertatea este triumful individului atât asupra autorității care ar voi să guverneze prin despotism, cât și asupra majorității care este tentată să marginalizeze minoritatea. Libertatea în societatea modernă este personală, cetățenească și civilă și constă în independența individului față de stat, față de autoritate. Libertatea este asigurată prin limitarea puterii statului, prin neamestecul acestuia în viața indivizilor [241].

În așa mod, doctrina politică liberală, fiind axată pe persoană ca ființă rațională, purtătoare și promotoare a propriilor sale aspirații și interese, a adus o nouă concepere a locului și rolului acesteia în societate, a raportului său cu politica și cu puterea. Nu persoana trebuie să se afle în serviciul puterii, ci invers, puterea trebuie să-i creeze persoanei acel cadru social, economic, politic și juridic care să-i asigure realizarea propriilor scopuri și interese. Liberalismul plasează în locul

autorității tradiționale persoana umană cu interesele și aspirațiile sale, însoțită de un larg sistem de drepturi și libertăți.

Democrația liberală modernă fundamentează raporturile stat - personalitate prin impunerea principiului că persoana trebuie să dispună de mecanisme legale pentru protecția drepturilor și intereselor sale personale contra interesului obiectiv sau arbitrar-subiectiv de stat. Statul liberal este conceput ca formă în interiorul căreia se exercită în armonie libertățile individuale [74].

În cadrul preocupărilor de determinare a unor relații dintre stat și persoană de natură să garanteze exercitarea drepturilor acesteia la adăpost de abuzurile puterii, apare conceptul *statului de drept*. El este o construcție juridică prin care se încearcă a restrânge sfera de acțiune a statului în favoarea libertății individului, căci statul de drept, înțeles ca *extrema ratio*, a fost invocat atunci când s-a căutat un mijloc de opoziție față de excesul puterii [100]. Se poate afirma astfel că, din perspectivă conceptuală, statul de drept are în vedere un tip particular de stat, un adevărat model de organizare socială, construit ca un răspuns la anumite cerințe, necesități și exigențe ale vieții reale; o cucerire prin care indivizii și grupurile sociale au căutat securitate și protecție efectivă în fața puterii despotice [175].

În același timp, trebuie menționat că construcția statului de drept, care presupune, mai întâi de toate, structurarea ordinii juridice și controlul respectării ierarhiei normelor prin intermediul instanțelor cu scopul de a face constrângerea previzibilă și a lega normativ administrația, a părut suficientă pentru asigurarea statutului juridic al persoanei. Evoluția societății contemporane, cu expansiunea indispensabilă a puterii statale, cu necesitatea acută a normării, au infirmat însă această presupusă suficiență a statului de drept [66, p. 5-6]. Juridicizarea integrală pe care o postulează statul de drept în scopul limitării puterii, se transformă în vector de difuzare și într-un instrument al acesteia.

Expansiunea puterii prin normare a necesitat crearea unor instrumente noi de limitare a ei, simpla legare normativă a administrației fiind insuficientă, incapabilă de a elimina arbitrariul din procesul de executare a puterii. Deci, pentru a fi în prezența unui stat de drept nu este suficient să se instituie un mecanism juridic, care să garanteze respectarea riguroasă a legii, ci totodată, este necesar ca acestei legi să i se dea un anumit conținut, inspirat de ideea promovării drepturilor și libertăților umane. Trebuie găsit un mijloc de a depăși domnia instrumentului, trebuie ca locul *constituției - separație a puterilor* să fie luat de *constituția - garanție a drepturilor*, trebuie să se acorde preponderență organizării libertăților față de organizarea puterii [62, p. 5]. Astfel, pentru statul de drept este caracteristică nu doar legarea necondiționată a tuturor actorilor sociali, inclusiv a statului, de lege, dar și acceptarea ideologică, juridică și organizatorică a inviolabilității și primatului drepturilor și libertăților fundamentale ale omului [138, p. 36].

Funcția statului de drept nu se limitează la măsuri restrictive de apărare și siguranță, ci se transformă în una activă, ce urmărește asigurarea progresului fiecărei persoane în realizarea de-
zideratelor sale. Ca rezultat, se desprinde o altă caracteristică a statului de drept – respectarea
strictă a principiului răspunderii reciproce a statului și a persoanei. Acest principiu se manifestă,
mai întâi de toate, în fixarea normativă a limitelor de intervenție a statului în sfera privată a indi-
vidului și a societății, în angajamentele specifice asumate de stat, destinate să asigure interesul
persoanelor, în măsurile reale de responsabilitate a oficialilor statului pentru neexecutarea obli-
gațiilor lor față de persoană și societate. În fine, conceptul complex al statului de drept fundamen-
tează construcția, funcționalitatea și finalitatea sistemului juridic al unui stat, conferind principiilor
acestuia un conținut valoric special.

Astăzi, statul de drept se asociază cu totalitatea garanțiilor oferite statutului juridic al per-
soanei în scopul de a concilia libertatea și autoritatea. Statul se vrea, astfel, un garant al societății
civile, o consecință firească a individualismului recunoscut, stimulat și protejat în societățile des-
chise, liberale. În centrul construcției statului de drept stă persoana, statutul juridic al acesteia,
toată amenajarea instituțională fiind invocată în scopul protecției acestora. În acest sens, autorul
francez Jean-Louis Quermonhe se pronunță: „Puțin importă că drepturile omului au ca fundament
teoria drepturilor naturale sau că ele sunt plasate la nivelul primului rang al normelor superioare
ale ordonării juridice pozitive. Esențialul este ca ele să fie efective” [254, p. 11].

Așadar, statul de drept nu poate fi redus la un simplu dispozitiv tehnic de organizare a ordinii
publice și juridice, iar orice progres în apărarea și protecția drepturilor omului trebuie să fie asimi-
lată cu o întărire a statului de drept [240]. El își stabilește limitele, fixând mecanisme defensive
contra unor ingerințe statale arbitrare, motivate prin binele comun și interesul general, în sfera de
libertate a persoanei. Or, factorii ce amenință statutul juridic al persoanei diferă de la o epocă la
alta, de la o țară la alta, iar soluțiile trebuie să se adapteze acestor circumstanțe [175, p. 57]. Ca
urmare, statul de drept se prezintă nu ca un concept cu caracter axiomatic, ci un concept cu o
structură flexibilă, susceptibilă de evoluție și schimbare. Astăzi, o piedică serioasă în calea trecerii
de la dezideratul statului de drept la statul de drept real o reprezintă dificultatea de a determina
schimbarea poziției autorităților publice și a funcționarilor acestora față de drepturile, libertățile și
interesele legitime ale cetățenilor și de a face efectivă răspunderea juridică a celor dintâi în caz de
încălcare a acestor valori supreme.

Aceste momente conturează în mod inedit actualitatea deosebită și necesitatea cercetării
multiaspectuale și profunde a problemei rolului statului în promovarea și garantarea statutului ju-
ridic al personalității în vederea identificării de soluții viabile pentru consolidarea și optimizarea
mecanismului statal de garantare a acestuia.

1.2. Statutul juridic al personalității ca subiect de cercetare științifică

Ca urmare a dezvoltării relațiilor sociale, ideile nu rămân a fi dogme moarte, imuabile și juste în toate timpurile și în orice condiții. Dezvoltarea cunoștințelor în domeniul filosofiei, sociologiei, politologiei sau a științelor juridice modifică diverse concepte, redefinindu-le locul în sistemul doctrinar. La rândul său, și teoria generală a statului și dreptului își dezvoltă conținutul, îmbogățindu-se cu noi teorii, idei, concepte, modele. Printre noile direcții de dezvoltare a acestora se evidențiază, în ultimul timp, concepțiile cu privire la *statutul juridic al personalității*, care integrează caracteristicile juridice ale personalității ca subiect de drept [128, p. 34].

În literatura juridică autohtonă statutul juridic al personalității nu a constituit obiect al unor investigații fundamentale, complexe, cu caracter monografic, majoritatea autorilor abordând fragmentar diferite elemente ale acestuia. O excepție în acest sens reprezintă teza de doctor în drept semnată de **C. Vrabie** – *Statutul juridic al persoanei fizice în dreptul internațional privat* [216], care cuprinde o relatare de maximă generalitate asupra statutului persoanei fizice în dreptul internațional privat, cercetarea evidențind și aspecte esențiale ale evoluției conceptului de *statut personal* în dreptul internațional privat. În viziunea autorului, statutul personal poate fi privit ca un cumul de consecințe juridice în favoarea ființei umane, pe care i le conferă legea și care impun eficacitatea conferită de această lege oricărui stat în care, prin ipoteză, s-ar deplasa persoana respectivă. Fac parte din conținutul statutului personal starea și capacitatea persoanei fizice, acestea fiind supuse legii naționale. Prin urmare, într-o manieră indirectă, cercetătorul precizează importanța statutului juridic al personalității în cadrul statului, care practic stă la baza statutului juridic al persoanei în dreptul internațional privat.

Cu toate că investigația de față trebuie să valorifice cele mai recente realizări științifice în domeniu, totuși nu putem trece cu vederea o lucrare ceva mai veche, dar care prezintă o relevanță deosebită pentru subiectul abordat. Este vorba de studiul semnat de către **D.C. Grama** și **E.G. Martincic** – *Statutul constituțional al persoanei*. Chișinău, 1981 [88], în care cercetătorii accentuează în mod special faptul că în orice societate situația omului depinde în mod substanțial de sistemul social-politic al acesteia. Anume acest factor obiectiv predetermină situația persoanei în societate, esența și caracterul relațiilor ei cu ceilalți oameni. În societatea fără clase situația oamenilor, conduita lor și relațiile dintre ei erau reglementate de obiceiurile formate, de tradițiile stabilite și normele morale, a căror respectare era asigurată de opinia publică, de autoritatea celor vârstnici și a părinților. Odată cu apariția proprietății private, a divizării societății în clase antagoniste, apariția statului și a dreptului, în stabilirea situației persoanei în societate, pe lângă obiceiurile,

tradițiile și normele morale, un rol major a revenit normelor de drept. Astfel, ele reglementează conduita omului, determină caracterul relațiilor lui reciproce cu societatea și statul, care-i atribuie persoanei anumite drepturi și îi impun îndatoririle corespunzătoare. Anume pe această bază apare o nouă noțiune: *situația juridică a persoanei* [88, p. 6-7]. Desigur, lucrarea este una depășită de vreme, cei 35 de ani scurși de la publicarea ei marcând profund transformarea radicală a statului și a societății, dar cu toate acestea, cercetătorii trasează o serie de idei fundamentale care rămân valabile și peste ani.

O altă lucrare relevantă pentru problema investigată este semnată de cercetătorii **B.M. Иванов** și **E. Абдулмухамед** (*Проблемы правового статуса человека и гражданина Молдовы*. B: Rolul autorităților publice în garantarea drepturilor omului și libertăților constituționale. Chișinău: 2002 [290]), în care se pune accentul în mod special pe structura statutului juridic al persoanei (văzută ca fiind constituită din: cetățenie; drepturile, libertățile și interesele omului, garanțiile drepturilor și libertăților omului, executarea corespunzătoare a obligațiilor, răspunderea statului, a autorităților acestuia, a asociațiilor de cetățeni și a cetățenilor în mod individual pentru neîndeplinirea obligațiilor ce țin de realizarea diferitor elemente ale statutului juridic al persoanei), principiile statutului juridic al persoanei și garanțiile acestuia. Precizând situația deplorabilă a drepturilor și libertăților omului din Republica Moldova, autorii vin cu o serie de propuneri de consolidare a garanțiilor statutului juridic al persoanei.

Un aport considerabil la studierea problemei investigate de noi și-au adus și savanții **Al. Arseni**, **V. Ivanov** și **L. Suholito** în lucrarea *Drept constituțional comparat*. Chișinău, 2003 [6], în care studiază statutul juridic al cetățeanului ca un fenomen juridico-politic multiaspectual, ca o expresie constituțională prioritară și de consolidare, fără de care este imposibilă reglementarea deplină a statutului juridic al personalității în diferite domenii ale vieții publice și de stat. La determinarea acestui statut, precizează autorii, trebuie să se țină seama, în primul rând, de faptul că oamenii de la naștere sunt liberi și egali, că lor, în virtutea nașterii, le revine un șir de drepturi inalienabile (naturale)” [6, p. 42].

Una din cele mai recente lucrări care abordează instituția statutului juridic al cetățeanului este teza de doctor în drept semnată de **C.G. Ungureanu** *Statutul juridic al organizațiilor nonguvernamentale în statele democratice*. Chișinău, 2015 [216], autor ce în contextul fundamentării teoriei statutului juridic al organizațiilor nonguvernamentale, abordează sintetic și problema statutului juridic al persoanei, venind cu unele abordări și idei inedite în materie, clarificând noțiuni, formulând definiții, trasând paralele între statutul juridic al persoanei fizice și statutul juridic al persoanei juridice.

În pofida faptului că studiul realizat de către autorul citat *supra* este cel mai amplu pînă la moment, cuprinzînd o abordare complexă a teoriei statutului juridic al persoanei, totuși trebuie să recunoaștem valoarea științifică deosebită și a lucrărilor axate nemijlocit pe dezvoltarea elementelor componente ale statutului juridic al persoanei. Din această categorie fac parte cu mult mai multe studii, cercetătorii tratînd diferite aspecte importante și relevante, contribuind enorm, mai ales, la dezvoltarea teoriei drepturilor omului. Din numărul acestora pot fi menționați:

- **I. Creangă, C. Gurin** (*Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții*. Chișinău, 2005 [59]) – sunt autori care prezintă un adevărat ghid în lumea drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale omului și cetățeanului, oferind o informație completă referitoare la conținutul lor, garanțiile constituționale și modalitățile de exercitare; o atenție distinctă autorii acordă problemei cetățeniei și mecanismelor de protecție a drepturilor constituționale în Republica Moldova (în concret: controlului activității autorităților publice, instituției avocatului poporului, contenciosului administrativ și contenciosului constituțional).

- **T. Cârnaț, M. Cârnaț** (*Protecția juridică a drepturilor omului*. Chișinău, 2006 [29]) – de asemenea, au elaborat o culegere complexă a drepturilor și libertăților fundamentale, clasificîndu-le în baza criteriilor clasice, dezvoltînd substanțial problema mecanismelor juridice naționale de consacrare și protecție a drepturilor și libertăților omului (printre care: rolul Parlamentului, a autorităților executive, a instanțelor judecătorești, a organului de jurisdicție constituțională, a ombudsmanului, a instituției avocaturii, a procuraturii, a poliției și rolul societății civile în promovarea și protecția drepturilor omului etc.) și a mecanismelor internaționale universale și regionale de protecție a drepturilor omului, finalizînd cu problema protecției drepturilor unor categorii de persoane: femei, copii, tineri, persoane vîrstnice, minorități naționale și etnice, minorități sexuale, persoane cu dizabilități mintale, persoane aflate în detenție etc. Pornind de la importanța aspectelor abordate, lucrarea în cauză constituie o sursă științifică valoroasă pentru prezenta investigație.

- **Gh. Costachi, A. Pofîngă** (*Asigurarea drepturilor omului în lume*. Chișinău, 2003 [58]) – au semnat în coautorat, o lucrare la fel de voluminoasă și valoroasă, ca cele anterioare, în care au ținut să pună un accent deosebit pe istoricul dezvoltării conceptuale a drepturilor și libertăților omului, pe natura juridică și rolul enorm al avocatului poporului în protecția drepturilor omului, pe trăsăturile caracteristice protecției internaționale a drepturilor omului, pe drepturile omului în sistemul ONU, pe sistemele regionale de protecție a drepturilor omului, pe protecția și promovarea drepturilor omului în Republica Moldova (prin prisma analizei: drepturilor și libertăților consacrate la nivel constituțional, a mecanismelor naționale de apărare a drepturilor omului și a rolului avocatului poporului, apărarea drepturilor omului în unele localități ale țării, asigurarea drepturilor

minorităților naționale, protecția refugiaților etc.). Ideile și viziunile argumentate ale autorilor au constituit repere importante pentru dezvoltarea unor aspecte relevante ale temei teze de doctorat.

- **I. Moroșan, N. 149** (*Reglementarea juridică a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului (realizări și dificultăți în Republica Moldova)*. Chișinău, 2003 [149]), autori ce au conceput și realizat un studiu amplu asupra drepturilor omului, accentuând în mod special: conceptul drepturilor omului și evoluția acestuia; caracterul universal al drepturilor omului; conturarea principiului respectării drepturilor omului în sistemul dreptului național și internațional; necesitatea reglementării juridice a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului; conturarea mecanismului reglementării juridice a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului; rolul statului în stabilirea unui cadru legal eficient privind protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului; dezvoltarea statutului juridic al cetățenilor străini și apatrizilor în Republica Moldova.

- **R. Grecu** (*Stere în lupta pentru drepturile omului. Concepția drepturilor și libertăților omului în opera juridică a lui Constantin Stere*. Chișinău, 2009 [89]), o lucrare inedită în care autoarea, pe fonul valoroaselor idei ale renumitului constituționalist C. Stere, se expune asupra importanței și valorii deosebite a drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale omului și cetățeanului, precum și a garanțiilor constituționale în materia drepturilor omului, accentuând necesitatea consolidării acestora și dezvoltării corespunzătoare în legislația ramurală.

Ca urmare a celor expuse, ținem să precizăm că lucrările menționate sunt unele din cele mai voluminoase și importante lucrări cu caracter monografic din arealul nostru științific, axate pe problematica drepturilor omului, în general, care, pe lângă o amplă abordare a întregului sistem de drepturi și libertăți fundamentale ale omului, dezvoltă multiaspectual și mecanismul intern (internațional) de garantare și protecție a lor. Practic, în cuprinsul acestora este acoperit în cea mai mare parte subiectul investigației de față, fapt ce ne determină să apreciem în mod deosebit valoarea științifică a acestor lucrări, ele servind drept repere relevante pentru cercetarea noastră doctorală.

În aceeași categorie de studii monografice pot fi incluse și o serie de lucrări semnate de autori români, precum:

- **I. Muraru, Gh. Iancu** (*Drepturile, libertățile și îndatoririle constituționale*. București, 1992 [177]) – abordează succint și integrativ: conceptul și clasificarea drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale omului; corelația dintre reglementările internaționale și reglementările interne în domeniul drepturilor omului; principiile constituționale aplicabile drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor; inviolabilitățile, trasând destul de clar deosebirea dintre drepturile omului și drepturile fundamentale ale acestuia, drepturile omului și drepturile cetățeanului, drepturi și libertăți etc.;

- **Gh. Iancu** (*Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale în România*. București, 2003 [99]) – abordează destul de amplu și detaliat sistemul de drepturi, libertăți și îndatoriri fundamentale, punând accentul în special pe: noțiunea de drept fundamental și îndatorire fundamentală; natura juridică a drepturilor fundamentale; corelația dintre reglementările naționale și cele internaționale în materie de drepturi fundamentale; sfera drepturilor omului și cetățeanului; clasificarea drepturilor și libertăților fundamentale; principiile constituționale ale drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale; sistemul garanțiilor etc.

- **R.M. Beșteliu, C. Brumar** (*Protecția internațională a drepturilor omului*. București, 2010 [20]), au semnat o lucrare ce reprezintă un instrument de lucru pentru o introducere în problematica protecției internaționale a drepturilor omului, abordând teme fundamentale în domeniu, precum instrumentele internaționale de consacrare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, regimul juridic al drepturilor și mecanismele internaționale de monitorizare a respectării de către state a angajamentelor asumate;

- **N. Purdă** (*Protecția drepturilor omului. Mecanisme interne și internaționale*. București, 2001 [181]) – dezvoltă substanțial teoria drepturilor omului, abordând asemenea aspecte relevante precum: considerații teoretice privind protecția drepturilor omului (cristalizarea conceptului și evoluția sa, relația dintre drepturi ale omului și drepturi ale cetățeanului, dezvoltarea ideii de obligativitate juridică de protecție a drepturilor omului, identificarea categoriilor de drepturi ale omului, a sistemelor și mecanismelor de protecție a acestora); exigențe social-economice, politice și juridice ale protecției drepturilor omului; protecția internațională a drepturilor omului; protecția drepturilor omului în România (identificarea drepturilor și libertăților consacrate de Constituție; mecanismul garanțiilor drepturilor și libertăților cetățenilor; protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului prin structuri și instituții juridice din țară) etc.

- **I. Diaconu** (*Drepturile omului în dreptul internațional contemporan. Manual*. București, 2001 [68]) vine să accentueze o serie de idei relevante pentru investigația noastră, dintre care vom menționa următoarele: „drepturile omului au devenit un fenomen politic și juridic central în viața internațională și cea internă a fiecărui stat”; „ele au implicații profunde în toate țările lumii și trebuie bine cunoscute, sub toate aspectele lor, pentru a putea promova realizarea lor efectivă”; există o relație de interdependență între democrație, dezvoltare și drepturile omului, căci democrația este întemeiată pe voința liber exprimată a oamenilor, a societăților”; „drepturile omului nu pot fi oferite sau impuse din afară; ele trebuie să fie obținute și menținute prin politici interne ferme și constante” etc. Dincolo de elucidarea conținutului și specificului drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, autorul abordează și o serie de aspecte deosebit de actuale în perioada con-

temporană, precum: conflictele internaționale și drepturile omului; revoluția tehnologică și drepturile omului; globalizarea și drepturile omului; relativismul cultural și drepturile omului; obstacolele în calea respectării drepturilor omului (sărăcia, terorismul și crima organizată, neratificarea tratatelor și rezervele la tratatele privind drepturile omului) fapt ce sporește considerabil valoarea științifică a lucrării;

- **G.N. Coca** (*Interesul general și drepturile fundamentale ale omului*. București, 2009 [38]) urmărește în lucrarea sa scopul de a studia interdisciplinar interesul general și drepturile și libertățile fundamentale ale omului – din perspectiva teoriei generale a dreptului, dreptului constituțional, dreptului administrativ, dreptului comunitar, filosofiei juridice, sociologiei juridice, metodologiei juridice și a psihologiei juridice; în concret, autorul: formulează definiția interesului general și stabilește modul în care acesta se intercondiționează cu drepturile și libertățile fundamentale ale omului, modul în care respectarea, promovarea și protejarea drepturilor și libertăților fundamentale depinde de realizarea interesului general; argumentează științific necesitatea și modalitățile de limitare a drepturilor și libertăților omului prin invocarea interesului general; realizează un studiu de drept comparat referitor la contenciosul administrativ și contenciosul constituțional în România și Republica Moldova privind limitarea drepturilor fundamentale în numele interesului general.

Dincolo de valoarea științifică deosebită a monografiilor enunțate, o atenție distinctă merită și studiile axate pe unele aspecte concrete ale tematicii noastre, marcate mai ales, prin profunzime și originalitate. În acest sens, considerăm că merită apreciate în mod deosebit, publicațiile semnate de o serie de autori autohtoni consacrați, precum:

- **Negru B.** (*Drepturile și libertățile omului: realizări și perspective*. În: *Drepturile omului în Republica Moldova*. Chișinău, 1998 [156]) – care prezintă situația drepturilor omului în Republica Moldova la acea perioadă, venind cu unele observații, dar și cu soluții pentru o evoluție progresivă a acestei instituții în țara noastră;

- **Zaporojan V.** (*Reflecții teoretice asupra definițiilor „drepturi ale omului” și „drepturi fundamentale”*. În: *Dimensiunea științifică și praxiologică a dreptului*. Chișinău, 2009 [220]) – autor preocupat în special de accentuarea teoretică a distincției dintre „drepturile omului” și „drepturile fundamentale” ale acestuia, „drepturile naturale” și „drepturile subiective”, „drepturile constituționale” și „drepturile cetățeanului”, pentru a contribui astfel la evitarea confuziilor în procesul utilizării lor practice;

- **Reguș A.** (*Reflecții asupra dimensiunii constituționale a drepturilor fundamentale ale omului*. În: *Legea și Viața*, 2012 [191]) – își propune să precizeze rolul Constituției în consacrarea

și garantarea drepturilor fundamentale ale omului, venind cu o serie de concluzii și idei pe marginea modului în care aceste valori supreme trebuie reflectate în textul constituțional și, totodată, dezvoltate în legislația ramurală;

- **Нязу А.** (*Гарантии прав человека: сущность, значение и классификация*. В: Закон и Жизнь, 2012 [311]) – pe fondul prezentării garanțiilor drepturilor omului, autorul argumentează ideea că eficiența garanțiilor juridice în acest sens, depinde în primul rând de maturitatea societății civile, de nivelul înalt al culturii juridice a cetățenilor, de calitatea activității prestate de către autoritățile cu competențe normative, dar și a celor ce au menirea de a ocroti normele de drept, și a funcționarilor/colaboratorilor acestora;

- **Negru B., Gruia G.** (*Constituția Republicii Moldova și relația dintre reglementările internaționale și cele interne în domeniul drepturilor omului*. În: Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru drepturile omului în jurisprudența și legislația națională. Chișinău, 2007 [157]) – autorii dezvoltă în linii generale teoria priorității dreptului internațional în raport cu dreptul intern al statelor prin prisma normelor constituționale, venind cu idei argumentate în vederea interpretării corecte a dispozițiilor Legii supreme în activitatea de realizare și aplicare a dreptului;

- **Costachi Gh.** (*Cultura drepturilor omului și educația pentru drepturile omului*. În: Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului. Chișinău, 2014 [52]) – autorul a semnat un studiu inedit în care argumentează necesitatea recunoașterii *culturii drepturilor omului* ca element component distinct al culturii juridice, de promovarea căreia depinde în mare parte consolidarea rolului statului în protecția drepturilor omului și, pe cale de consecință, consolidarea statului de drept, venind cu propunerea concretă de a eficientiza în acest sens procesul educației juridice la nivelul societății;

- **Costachi Gh.** (*Locul și valoarea drepturilor omului în concepția statului de drept și practica edificării acestuia în Republica Moldova*. În: Respectarea drepturilor omului – condiție principală în edificarea statului de drept în Republica Moldova. Chișinău, 2010 [55]) – lucrarea reprezintă un compendiu asupra locului și valorii drepturilor omului în concepția statului de drept, autorul argumentând importanța decisivă a consolidării acestei instituții juridice în amplul proces de edificare a statului de drept în Republica Moldova, accentuând în mod special aspectele dificile care necesită o atenție distinctă din partea statului și a societății;

- **Cușmir T.** (*Garantarea drepturilor omului – condiție indispensabilă a unui stat democratic*. În: Respectarea drepturilor omului – condiție principală în edificarea statului de drept în Republica Moldova. Chișinău, 2010 [63]) – lucrare în care autorul vine să argumenteze ideea că în concepția

contemporană a edificării statului de drept, omul, ca personalitate, ocupă locul central în stat. Edificarea unui asemenea stat cere transformarea cardinală a relațiilor între el și cetățean. În mod special, este necesară asigurarea intangibilității drepturilor și libertăților omului, apărării social-juridice a personalității, a tuturor valorilor și bunurilor, asigurarea unui amplu sistem de garanții ale drepturilor, libertăților și intereselor cetățeanului, precum și caracterului real al protecției acestora. Mai mult, cercetătorul reconfirmă ideea că, în acest sens, deosebit de importantă este garantarea libertății individului în raport cu statul, egalitatea juridică a tuturor cetățenilor în fața legii, securitatea juridică și comensurabilitatea activității statului (care se pot realiza prin obligația statului de a repara prejudiciile cauzate individului, neretroactivitatea și claritatea legii etc.);

- **Chetruș U.** (*Restrângerea drepturilor și libertăților omului – esență și formă de exprimare a constrângerii juridice într-un stat de drept*. În: Respectarea drepturilor omului – condiție principală în edificarea statului de drept în Republica Moldova. Chișinău, 2010 [33]) – lucrarea cuprinde un studiu profund asupra problemei restrângerii drepturilor omului, autorul accentuând chiar de la început faptul că drepturile și libertățile omului nu sînt oferite de către stat (ele sînt doar recunoscute, garantate, respectate și apărate de către stat ca deja existente), acestea fiind inalienabile; prin urmare, omul nu poate fi privat de drepturile sale, ci doar poate fi limitat sau restrîns în exercitarea acestora. De aici, pot fi desprinse două categorii importante (dar adesea confundate): limitarea drepturilor și libertăților și restrîngerea acestora. În continuare, dezvoltînd și distincția în cauză, cercetătorul se axează în principal pe argumentarea unei idei inedite potrivit căreia restrîngerea drepturilor și libertăților omului reprezintă (trebuie să reprezinte) esența și forma de exprimare a constrângerii juridice într-un stat de drept, prin aceasta aducînd o contribuție științifică substanțială la dezvoltarea teoriei în cauză.

Finalizînd scurta trecere în revistă a doar cîteva studii științifice consacrate problematicii drepturilor omului, ținem să precizăm că, evident, asemenea lucrări sunt cu mult mai numeroase, factorul determinant în acest sens fiind însăși etapa de dezvoltare a statului nostru, care reclamă o atenție distinctă față de acest subiect. Cu regret însă, pe fonul dezvoltării furtunoase a teoriei drepturilor omului, a rămas în umbră însăși *instituția statutului juridic al persoanei* care, după cum vom vedea, prezintă un interes nu doar teoretic, dar și practic, moment ce ne-a determinat să ne propunem o dezvoltare teoretică a acestuia.

Depășind în continuare limitele arealului științific autohton, ținem să reliefăm aportul inedit al doctrinei rusești la dezvoltarea *teoriei statutului juridic al persoanei* în perioada contemporană. În cadrul acesteia, pot fi atestate atît lucrări cu caracter general, asupra problemei drepturilor omului, cît și cu caracter special, nemijlocit axate pe asemenea aspecte precum:

▪ **coraportul statului cu persoana.** În acest sens, se impun în atenție, cu precădere, următorii cercetători:

- **М.И. Абдуллаев** (*Права человека и закон: Историко-теоретические аспекты.* Санкт-Петербург, 2004 [262]) care dezvoltă o serie de probleme importante ce privesc: sursele teoriei drepturilor omului, evoluția drepturilor omului în diferite perioade ale istoriei civilizației umane, drepturile omului în calitatea sa de criteriu al legalității organizării și funcționării statului, dezvoltarea drepturilor și libertăților omului ca instituție juridico-constituțională contemporană, drepturile omului în dreptul internațional și dreptul intern, garanțiile juridice ale drepturilor omului și cetățeanului;

- **Н.И. Матузов** (*Правовая система и личность.* Саратов, 1987 [305]), care accentuează în lucrarea sa destul de argumentat faptul că valoarea unui sistem de drept depinde în cea mai mare parte de locul pe care îl ocupă persoana în cadrul său, cum sunt protejate și apărate interesele acesteia, viața, demnitatea, ce drepturi și libertăți îi sunt recunoscute și măsura în care sunt garantate; autorul se axează pe asemenea momente relevante precum: locul persoanei în cadrul sistemului de drept; noțiunea, tipurile, structura statutului juridic al persoanei, coraportul drepturilor și obligațiilor, activismul juridic al persoanei ca membru al societății, răspunderea acestuia;

- **В.П. Кабашев** (*Человек и власть: конституционные принципы взаимоотношений.* В: Личность и власть, 1995 [291]), autor ce atrage o atenție distinctă problemei relațiilor dintre stat și persoană, fundamentînd o adevărată teorie potrivit căreia aceste relații urmează a fi desfășurate în baza unor principii constituționale clar conturate și consacrate în textul Legii Supreme, în acest mod asigurîndu-se garantarea lor etc.

▪ **problema restrîngerii drepturilor și libertăților persoanei și limitele acesteia**, studiată, în special, de către următorii cercetători:

- **А.В. Белый** (*Понятие и значение ограничения прав и свобод человека и гражданина.* В: Вестник Челябинского Государственного Университета, 2009 [266]) pune în discuție problema restrîngerii drepturilor și libertăților omului delimitînd clar sfera acestora care poate fi restrînsă de cea care are un caracter absolut, nefiind pasibilă de nicio intervenție din partea statului; în baza analizei mai multor opinii și viziuni expuse în literatura de specialitate, în finalul demersului său științific, autorul formulează definiția instituției restrîngerii drepturilor și libertăților omului, accentuînd necesitatea respectării stricte a limitelor impuse de lege;

- **К.К. Гасанов** și **А.В. Стремоухов** (*Абсолютные права человека и ограничения прав.* В: Правоведение, 2004 [283], autori care dezvoltă multiaspectual problema drepturilor absolute ale omului, precizînd particularitățile acestora și delimitarea de drepturile relative ale omului; în

același timp, autorii subliniază rolul enorm al limitelor impuse drepturilor și libertăților omului care astfel oferă persoanei posibilitatea de a obține o libertate reală);

- **И.Д. Ягофарова** (*Основные характеристики ограничения прав и свобод человека: теоретико-правовой аспект*. В: Академический Юридический Журнал, 2002 [332]), cercetătoare care, dezvoltând problema restrîngerii drepturilor omului, precizează două momente importante ce o caracterizează: primul – restrîngerea drepturilor presupune o reducere cantitativă a volumului de drepturi și libertăți; al doilea – restrîngerea implică și o reducere a conținutului sau a volumului drepturilor prin stabilirea unor limite temporale, spațiale, referitoare la cercul de persoane sau formele conduitei admisibile;

- **Е.Г. Васильева** (*Проблемы ограничения неприкосновенности личности в уголовном процессе*. Диссертация канд. юрид. наук. Москва, 2003 [273]) și **В.В. Демирчян** (*Пределы ограничения права на личную неприкосновенность при применении задержания в уголовном процессе*. В: Современное право, 2008 [285]), autori preocupați în special de abordarea profundă a problemei restrîngerii dreptului la inviolabilitatea persoanei în contextul procesului penal, venind în cele din urmă cu o serie de concluzii și recomandări de natură să optimizeze procesul de aplicare a constrîngerii juridice și garantarea inviolabilității persoanei în cadrul acestuia etc.

▪ **noțiunea și structura statutului juridic al persoanei și evoluția acestuia**, subiect dezvoltat într-un mod inedit de către:

- **Н.А. Богданова** (*Категория статуса в конституционном праве*. В: Вестник Московского ун-та, 1998 [269]), cercetătoare care identifică instituția statutului juridic constituțional propriu oricărui subiect de drept constituțional, inclusiv persoana, și subliniază, în același timp, următoarele elemente componente ale acestuia: 1) locul și rolul omului în societate și în stat, scopul socio-politic al acestuia; 2) capacitatea juridică; 3) drepturile și obligațiile (competențele și responsabilitățile persoanei); 4) garanțiile asigurării și realizării statutului juridic al subiecților de drept constituțional;

- **В.П. Басик** (*Эволюция правового статуса личности и его отражение в российской правовой науке*. В: Правоведение, 2005 [265]), invocînd lipsa interesului științific față de problema evoluției statutului juridic al persoanei, autorul subliniază necesitatea unui asemenea demers, văzîndu-l util mai ales pentru asigurarea progresului instituției în cauză, ținînd cont de greșelile admise în trecut; în același timp, cercetătorul accentuează imposibilitatea urmării evoluției statutului juridic al persoanei în ansamblul său, ci doar a elementelor sale componente, principalele fiind drepturile și libertățile omului; respectiv, o atenție distinctă autorul a acordat structurii și conținutului statutului juridic al persoanei, lucrarea sa prezentînd astfel un deosebit interes științific;

- **Е.В. Ермакова** (*Особенности эволюции правового статуса личности в контексте исторического развития права и государства*. В: Вестник РУДН, 2007 [288]), în contextul conturării particularităților procesului de evoluție a statutului juridic al persoanei, precizează că relațiile complexe ce apar între stat și individ, precum și între indivizi sunt fixate juridic sub formă de drepturi, libertăți și îndatoriri, formând în totalitatea lor statutul juridic al persoanei, fapt prin care își aduce contribuția științifică la definirea conceptului în cauză;

- **А.Ю. Верин** (*Понятие и структура правового статуса личности*. В: Вестник ТИСБИ, 2012 [276]) argumentează ideea că statutului juridic al persoanei constituie una din principalele categorii ale teoriei generale a dreptului, aderînd, totodată, la ideea că acesta este una din principalele categorii politico-juridice, strîns legată de structura socială a societății, nivelul democrației și starea legalității în cadrul statului; accentul principal în cadrul studiului său, cercetătorul îl pune pe noțiunea statutului juridic al persoanei și structura acestuia, invocînd diferite idei și poziții atestate în doctrină, pentru ca într-un final să sublinieze că statutul juridic reprezintă o categorie integrată, ce evocă complexul relațiilor omului cu societatea și statul, din structura căruia fac parte drepturile, libertățile, interesele legitime, obligațiile, cetățenia, capacitatea juridică, garanțiile și principiile de drept;

- **Н.В. Витрук** (*Общая теория правового положения личности*. Москва, 2008 [277]) dezvoltă practic cel mai complet și detaliat teoria statutului juridic al persoanei, axîndu-se pe următoarele aspecte: locul teoriei statutului juridic al persoanei în contextul teoriei generale a dreptului; construcția juridică a statutului juridic al persoanei; principiile generale și speciale ale statutului juridic al persoanei; cetățenia și statutul juridic al persoanei; capacitatea juridică și statutul juridic al persoanei; elementele structurale ale statutului juridic al persoanei: drepturile și libertățile, interesele legitime și obligațiile juridice; tipurile statutului juridic al persoanei; asigurarea/garantarea statutului juridic al persoanei; realizarea statutului juridic al persoanei; protecția și apărarea statutului juridic al persoanei; eficiența statutului juridic al persoanei etc.;

- **Л.Д. Воеводин** (*Юридический статус личности в России*. Москва, 1997 [280]) dezvoltă, de asemenea, un cerc larg de probleme ce țin de esența, consacrarea legislativă și realizarea practică a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului; o atenție distinctă autorul acordă definirii principalelor noțiuni și categorii, clasificării științifice și altor elemente ale cunoașterii teoretice ce formează instituția statutului constituțional al persoanei;

- **И.В. Петелина** (*Институт прав и обязанностей граждан в российской правовой системе*. В: Право и образование, 2001 [316]) argumentează destul de justificat ideea existenței instituției juridice a drepturilor și libertăților omului, de esența căreia ține legătura indisolubilă și

corelativă dintre drepturi și libertăți, or altfel spus, instituție dominată de principiul unității dintre drepturi și obligații;

- **Г.А. Якимов** (*Правовой статус личности: проблемы природы и элементного состава*. В: Российский юридический журнал, 2008 [335]) se axează, în special, pe delimitarea statutului juridic constituțional al omului de statutul juridic constituțional a cetățeanului, precizând distincția, dar și relevând esența și conținutul unor asemenea noțiuni precum „calitatea de a fi subiect de drept” și „interese legitime”, subliniind că interesele legitime practic se contopesc în categoria de drepturi și libertăți și, prin urmare, nu este necesară delimitarea sa;

- **И.А. Данилюк** (*Правовой статус личности: понятие, юридическая конструкция*. В: Известия Алтайского государственного университета, 2013 [284]) abordează detaliat coraportul dintre noțiunile de „statut juridic” și „situație juridică”, „statut juridic constituțional” și „statut constituțional”; invocă diferite abordări asupra noțiunii de „construcție juridică a statutului juridic al persoanei și cetățeanului”, analizând totodată și elementele structurale ale acesteia;

- **И.А. Кузнецов** (*Правовой статус личности в Российской Федерации: понятие, общая характеристика, структура и гарантии*. В: Вестник Башкирского института социальных технологий, 2010 [297]) dezvoltă complex și profund elementele statutului juridic al persoanei, accentuând în mod special importanța drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanei, a capacității de folosință și capacității de exercițiu a persoanei, a principiilor statutului juridic al persoanei, la categoria cărora atribuie justificat următoarele: principiul inalienabilității și inviolabilității drepturilor și libertăților omului și cetățeanului; principiul plenitudinii drepturilor și libertăților omului; principiul egalității drepturilor și obligațiilor; principiul acțiunii directe a drepturilor și libertăților; principiul corelării intereselor sociale și personale; principiul realității și garantării drepturilor și libertăților omului; principiul dinamismului statutului juridic al persoanei etc.;

- **Карасев А.Т., Федоров Р.В.** (*К вопросу о гарантиях как составных элементах конституционно-правового статуса личности*. В: Российский юридический журнал, 2004 [292]) accentuează în studiul lor ideea că instituția statutului juridic al persoanei își are originea în instituția cetățeniei din dreptul roman antic, care delimita persoanele în cetățeni ai cetății și robilei care, după cum se știe, dispuneau de drepturi total diferite, prin urmare, cetățenia în viziunea autorilor, a devenit un element determinant al statutului persoanei în cadrul statului, și de aceea constituie un element component al statutului juridic al persoanei;

- **В.В. Невинский** (*Юридическая конструкция правового положения человека и гражданина в Российской Федерации*. В: Личность и государство на рубеже веков: сб. науч.

статей. Барнаул, 2000 [309]), în contextul dezvoltării teoriei statutului juridic al persoanei, argumentează o viziune distinctă, prin care identifică și structurează elementele statutului în trei nivele: a) drepturile, libertățile și obligațiile persoanei – ca nucleu al statutului; b) cetățenia, capacitatea juridică și garanțiile juridice – drept condiții de realizare a drepturilor, libertăților și obligațiilor; c) principiile statutului juridic – care integrează în sine conținutul normativ al drepturilor, libertăților și obligațiilor omului și condițiile de realizare a acestora etc.).

Cele menționate, ne permit de a scoate în evidență un interes continuu deosebit față de problematica statutului juridic al personalității, sub aspect conceptual și structural, atât în literatura străină, cât și cea autohtonă. Atragem atenția și la faptul că obiectul investigației noastre face parte din problemele vechi și, în același timp, veșnic noi. Vechi, deoarece la diferite etape de dezvoltare istorică a umanității nu a fost trecută cu vederea. Veșnic noi, deoarece nici pînă în prezent nu putem vorbi de o suficientă abordare a problemei statutului juridic al personalității ca instituție (mai ales la nivel național).

Toate acestea determină necesitatea stridentă de a dezvolta concepte științifice, care ar reflecta pe deplin și cu acuratețe toate aspectele condiției juridice ale persoanei ca fenomen juridic real, proprietățile juridice ale persoanei ca subiect de drepturi. Din acest punct de vedere, este important să se clarifice conținutul conceptelor deja cunoscute, nuanțându-se aspecte noi ale statutului juridic al persoanei.

1.3. Interesul doctrinar față de rolul statului în garantarea și promovarea statutului juridic al personalității

Statutul juridic al persoanei este o reflectare a reciprocității raporturilor dintre putere și individ, dintre stat și persoană. Astfel, un subiect, care are tangență nemijlocită cu tematica abordată este problematica *statului* ca factor decisiv de influență a statutului juridic al persoanei, ca mediu de creare și de influență a acestuia în societățile democratice contemporane [131, p. 34].

Filosofia și doctrina politică și juridică au contribuit la elaborarea unei teorii generale a statului, dezvoltând în ultima perioadă mai ales conceptul *statului de drept* – văzut fiind ca determinant pentru statutul juridic al persoanei. Pentru mediul românesc preocuparea în acest domeniu este pe agenda zilei deja de mult timp. Bunăoară, prof. **T. Drăganu** [82, p. 9-10] analizează organizarea statului în baza principiului separației puterilor statului, în aplicarea căruia justiția dobândește o reală independență. Expunându-se asupra conceptului *statului de drept*, autorul remarcă că, urmărind prin legislația sa promovarea drepturilor și libertăților omului, statul de drept asigură respectarea strictă a reglementărilor sale de către organele de stat în întreaga lor activitate.

În opinia lui **T. Pop** [172, p. 27], conceptul *stat de drept* exprimă „în primul rând, ideea că orice măsură, acțiune sau dispoziție a puterilor în stat, de la președinție și parlament, guvern, organele judecătorești, până la instituțiile locale, trebuie să se bazeze pe lege. Căci, orice măsură luată în afara acestui cadru legislativ, bazat pe constituția țării, constituie o negare a statului de drept și trebuie combătută, sancționată fără ezitare, deoarece asemenea practici duc, în mod direct, la instaurarea abuzului și arbitrariului”, deosebit de periculoase pentru drepturile omului (e.n.).

O analiză profundă a conceptului de *stat* și *stat de drept* este cuprinsă în monografia autoarei **S. Popescu** – *Statul de drept în dezbaterile contemporane*. București, 1998 [175] și în lucrarea semnată de **S. Ionescu** – *Justiția și marile doctrine privind statul de drept*. București, 2008 [100], în care pe bună dreptate se consideră că, conceptul statului de drept s-a dezvoltat în cadrul preocupărilor de determinare a unor relații între stat și drept de natură să garanteze exercitarea drepturilor indivizilor la adăpost de abuzurile guvernanților. Căutând permanent o cale de a restrânge puterea și sfera de acțiune a statului în favoarea libertății individului și, implicit, de realizare a dreptului, în sens material, statul de drept se vrea și trebuie privit dincolo de planul pur teoretic. El este mecanismul prin care se poate asigura primatul dreptului în raport cu politicul.

În context, ținem să precizăm că rolul statului în promovarea și garantarea statutului juridic al persoanei în mare parte este dezvoltat în lucrările analizate în paragraful anterior, adică în lucrările consacrate nemijlocit drepturilor omului, în care în mod logic este prezentat atât conținutul și esența drepturilor, cât și instrumentele statale de garantare și promovare a acestora. Ținând cont de acest fapt, pentru a evita repetarea, în continuare, ne vom referi la alte lucrări tematice, care prezintă interes pentru investigația noastră.

O primă lucrare în acest sens este *Promovarea și protejarea drepturilor omului prin mijloace contencioase*. București, 2011, semnată de către **E.C. Marinică** [139], în care autoarea prezintă relația dintre cetățean și administrația publică, mijloacele de protecție a drepturilor omului în cazul încălcării acestora de către administrație, analizând conceptul de „bună administrare” – drept al omului prevăzut în *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*. O atenție deosebită este acordată în lucrare analizei mijloacelor de promovare și protejare a drepturilor omului, se acordă un spațiu larg promovării și protejării acestora prin instituția contenciosului administrativ, instituție ce se situează în categoria mijloacelor contencioase de protejare a drepturilor omului, reglementările referitoare la aceasta fiind în conformitate cu natura fundamentală a drepturilor de acces la un control independent al legalității actelor administrative, drept recunoscut fiecărui individ. În opinia autoarei, de multe ori, garantarea de către stat a protecției și promovării drepturilor și liber-

tăților omului este inefficientă, motiv pentru care este necesară constituirea de mecanisme și garanții non-statale, atât prin instituirea unor mecanisme suprastatale de protecție a drepturilor și libertăților omului, dar și prin crearea unor mecanisme infrastatale.

O altă lucrare dedicată unui mecanism de mare importanță în garantarea statutului juridic al persoanei, și anume a dreptului la un proces echitabil, este elaborată de **O.A. Urda** – *Garanții procedurale – egalitatea de arme și principiul contradictorialității*. Iași, 2011 [209]. Autoarea enunță că, printr-o jurisprudență constantă, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a elaborat un principiu cu caracter general, devenit aproape o clauză de stil în domeniu, în conformitate cu care prin intermediul Convenției europene sunt apărute drepturi ale omului concrete și efective, nu teoretice și iluzorii. Unul dintre aceste drepturi îl constituie dreptul la un proces echitabil având în vedere tocmai locul pe care acest drept îl ocupă într-o societate democratică. Astfel, cea mai importantă garanție procedurală existentă într-un stat de drept este cea a procesului echitabil.

În viziunea autoarei, din punct de vedere temporal dreptul la un proces echitabil acoperă nu numai perioada de desfășurare a unui proces, ci și perioada anterioară – recunoașterea dreptului de acces la un tribunal – și ulterioară – dreptul de a obține o hotărâre judecătorească cu caracter obligatoriu și care se va bucura de autoritatea lucrului judecat și dreptul de a obține executarea hotărârii. Respectarea dreptului la un proces echitabil nu este, în sine, suficientă pentru a asigura o protecție totală împotriva posibilelor violări, abuzuri sau restrângeri nejustificate exercitate de către stat asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale individului, însă reprezintă piatra de temelie a unei protecții reale și eficiente împotriva puterii statale. Astfel procesul penal echitabil nu poate fi realizat decât în condițiile în care acesta este așezat pe principii fundamentale unanim admise, care asigură echilibrul ce trebuie să existe între interesul general al societății și interesele legitime ale fiecărei persoane. În același timp, în albia dreptului la un proces echitabil, autoarea analizează cu lux de amănunte principiul egalității armelor, care este o inovație a jurisprudenței Curții Europene.

O altă lucrare importantă ce dezvoltă dreptul la un proces echitabil aparține lui **C. Moldovan** – *Considerații privind garanțiile generale ale dreptului la un proces echitabil în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*. Iași, 2005 [144], în care autorul accentuează că dreptul european al drepturilor omului tinde spre realizarea celei mai eficiente protecții a drepturilor omului; acesta este motivul pentru care se impun a fi respectate o serie de garanții generale și speciale, expres prevăzute în cuprinsul Convenției europene sau al protocoalelor adiționale, la care se adaugă garanțiile implicite, ce se impun progresiv. În viziunea cercetătorului, garanțiile generale ale dreptului la un proces echitabil, prevăzute de textul Convenției sunt următoarele: dreptul de a se adresa unui tribunal independent stabilit prin lege, dreptul de a se adresa unui tribunal imparțial,

dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil, efectuarea unei judecăți publice și echitabile. Protocolul adițional nr. 45 consacra o altă garanție generală – limitarea constrângerii corporale. Privită în ansamblu, lucrarea prezintă un ghid important în materia apărării drepturilor omului în sistemul justiției, fapt prin care se impune ca un reper conceptual solid pentru prezenta investigație.

Mecanismul intern și european de garantare a drepturilor omului se regăsește amplu studiat în monografia semnată de **D. Micu** – *Garantarea drepturilor omului în practica Curții europene a drepturilor omului și în Constituția României*. București, 1998 [142], în care autoarea prezintă argumente importante în sprijinul corelației dintre democrație și drepturile omului. Astfel, în viziunea sa, democrația este strâns legată de sistemul de protecție a drepturilor omului și depinde de gradul de civilizație atins de societate. Ea este o revendicare colectivă, dar și o limită a drepturilor omului, prin caracterul relativ al acestora, pe care îl imprimă, adică prin posibilitatea recunoscută statelor de a limita exercițiul unor drepturi sau libertăți fundamentale în scopul protejării drepturilor celorlalți sau ale societății în ansamblu [142, p. 109].

Din cuprinsul acestor studii poate fi desprinsă ideea generală potrivit căreia restrângerea legală a drepturilor și libertăților omului adesea are loc în scopul apărării intereselor generale ale societății, demnității, drepturilor și libertăților altor persoane [128, p. 36].

În continuare, ținem să reliefăm și contribuția deosebită a cercetătorilor autohtoni la dezvoltarea teoriei rolului statului în garantarea statutului juridic al persoanei, din rîndul cărora vom menționa mai ales pe: E. Aramă, Ch. Avornic, A. Arseni, D. Baltag, Gh. Costachi, I. Guceac, A. Negru, B. Negru, A. Smochină, V. Zaharia, V. Zaporojan, V. Pușcaș, T. Punzaru, U. Chetruș, P. Railean, N. Osmochescu etc.

În context, autorul **A. Negru**, într-un șir de lucrări fundamentale [155] menționează faptul că drept criteriu de delimitare a regimurilor democratice și totalitare servește capacitatea guvernanților de a implementa metode legale de administrare, orientate spre promovarea, protejarea, realizarea și restaurarea drepturilor și libertăților omului și a cetățeanului. Toate aspectele componente sunt orientate spre realizarea acestui criteriu de calitate al regimului politic. Mai mult, anume criteriul în cauză și se identifică în calitate de scop al statului contemporan democratic. De aici, e evidentă concluzia că rolul regimului democratic contemporan este determinant în procesul de identificare și manifestare a statului de drept contemporan [127; 128].

La rîndul său, prof. **Gh. Costachi**, în numeroase lucrări fundamentale, precum *Direcții prioritare ale edificării statului de drept din Republica Moldova*. Monografie. Chișinău, 2009 [54]; *Prin știință spre un stat de drept*. Monografie. Chișinău, 2011 [56]; *Cultura și educația juridică – condiții necesare pentru edificarea statului de drept*. Monografie. Chișinău, 2014 [53] etc. – fun-

damentează rolul major al statului în promovarea și garantarea statutului juridic al persoanei, identificând o serie de elemente importante ale mecanismului statal de garantare și protecție a drepturilor omului, începând cu consacrarea acestora în Constituția statului, continuând cu democratizarea societății, dezvoltarea culturii juridice și a societății civile și finalizând cu consolidarea răspunderii statului pentru încălcarea drepturilor omului. Cercetătorul tratează destul de detaliat problemele ce țin de organizarea, funcționarea, răspunderea și responsabilitatea organelor administrației publice într-un stat de drept, punând accentul în mod special pe recunoașterea și respectarea drepturilor inalienabile ale omului. Un loc aparte în studiile sale revine problemelor legate de răspunderea și responsabilitatea puterii publice ca dimensiune a statului de drept, apreciată de autor ca fiind un principiu esențial al statului de drept. Mai mult, domnia sa recunoaște valoarea deosebită a *principiului răspunderii reciproce a cetățeanului și a statului* în cadrul unui stat de drept și democratic, care fiind recunoscut la nivel constituțional (art. 134, alin (3) din Constituția RM), constituie acea legătură necesară între stat, societate și persoană, menită să le aproprie până la contopire într-un sistem socio-statal integru și armonios [54].

Un studiu valoros consacrat responsabilității reciproce a statului și a persoanei este semnat de **I. Iacub** – *Responsabilitatea reciprocă a statului și a persoanei ca principiu constituțional*. În: *Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului*. Chișinău, 2014 [97], în care autoarea inițiază practic abordarea teoretică a principiului în cauză, pornind de la însăși noțiunea de „principiu constituțional”. Invocând, în continuare, mai multe viziuni expuse în literatura de specialitate, cercetătoarea finalizează cu prezentarea acestui principiu în contextul sistemului de drept german, evidențiind măsurile concrete prin care acesta este realizat în practică.

Desigur, o relevanță inedită pentru prezenta investigație prezintă lucrările consacrate teoriei și practicii statului de drept. În acest sens, o amplă analiză regăsim în teza de doctor în drept a lui **M. Tutunaru** – *Probleme teoretice și practice în edificarea statului de drept* [204]. În sinteza rezultatelor investigației, autorul conchide că statul de drept este un concept politico-juridic ce definește o formă a regimului democratic de guvernământ din perspectiva raporturilor dintre stat și drept, dintre putere și lege prin asigurarea domniei legii și a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Respectiv, corolarul statului de drept trebuie să îl constituie consacrarea, garantarea și promovarea drepturilor omului la nivelul standardelor internaționale, realizarea climatului favorabil manifestării și valorificării persoanei umane; statul și dreptul trebuie să lucreze în mod efectiv pentru om; statul de drept trebuie să acționeze pe baza dreptului și să respecte forma acestuia ca expresie a voinței generale.

În continuare, profesorul **Gh. Avornic**, în studiul *Edificarea statului de drept*. Chișinău, 2003 [10], efectuează o analiză pertinentă a conceptului, enunțând teza care ne interesează din perspectiva activității statului ca garant și promotor al statutului juridic al persoanei: pentru un stat de drept este caracteristică responsabilitatea statului față de cetățean și viceversa.

Problema mecanismelor interne și internaționale de garantare și protecție a drepturilor omului și rolul statului în acest context a preocupat, în special, asemenea cercetători, precum:

- **I. Moroșan** (*Garanții juridice privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului în Republica Moldova* [148]), în lucrarea sa expune un studiu detaliat al garanțiilor interne și externe privind exercitarea liberă a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În contextul garanțiilor interne, este evidențiat rolul deosebit al Curții Constituționale, al avocatului parlamentar, al autorității judecătorești și al contenciosului administrativ. La categoria garanțiilor externe, cercetătorul studiază rolul Consiliului European, al OSCE și al organismelor internaționale jurisdicționale în protecția drepturilor omului;

- **U. Chetruș** (*Aspecte ale garantării drepturilor și libertăților omului în statul de drept*. În: Anuar Științific. Chișinău, 2010 [30]) – cercetător preocupat în special de abordarea teoretică a problemei garantării drepturilor și libertăților omului în statul de drept, în cadrul căreia acordă o atenție distinctă ideii conform căreia garanțiile juridice presupun folosirea atât a convingerii, cât și a constrângerii, argumentând necesitatea egală ambelor metode;

- **I. Muruianu** (*Respectarea și realizarea drepturilor și libertăților omului – obligație constituțională a statului*. În: Importanța instituțiilor democratice în asigurarea drepturilor omului. Chișinău, 2011 [153]) – cercetătorul fundamentează destul de temeinic natura constituțională a obligației statului de a respecta drepturile omului, precizând că drepturilor și libertăților omului trebuie să le corespundă obligații corespunzătoare ale statului care să facă parte din statutul juridic al persoanei; aceasta, în primul rând, este obligația statului de a recunoaște drepturile omului și cetățeanului, în al doilea rând – obligația de a respecta drepturile omului și de a se abține de la orice intervenție în sfera intereselor private, în al treilea rând – obligația de a apăra drepturile și libertățile omului, această obligație fiind proprie absolut tuturor autorităților statale;

- **A. Gabureac** (*Constituția – principala garanție a protecției drepturilor omului într-un stat de drept*. În: Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului. Chișinău, 2014 [85]) – pornind de la valoarea Constituției într-un stat democratic și de drept, autorul argumentează în studiul său că Legea Supremă asigură protecția drepturilor și libertăților omului în principal prin: consacrarea celor mai importante valori, precum statul de drept, democrația, demnitatea omului, drepturile și libertățile sale etc.; recunoașterea supremației dreptului internațional

al drepturilor omului și aplicării sale directe în activitatea autorităților publice ale statului; consacrarea expresă a celor mai importante drepturi, libertăți și îndatoriri fundamentale ale omului, relevând, astfel, importanța primordială a instituțiilor respective în viața statului și a societății; stabilirea unor interdicții de a restrânge, limita sau suprima drepturile și libertățile omului și ale cetățeanului; stabilirea expresă a unor obligații și îndatoriri pentru stat în materie de asigurare, respectare și protecție a drepturilor și libertăților omului etc.;

- **N. Osmochescu** (*Drepturile omului în Republica Moldova: mecanisme naționale de protecție*. În: Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru drepturile omului în jurisprudența și legislația națională. Chișinău, 2007 [162]) – argumentează în studiul său ideea că realizarea practică a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, remodelarea statului juridic al personalității este o operă și un proces dificil. O lege, oricât de avansată, poate rămâne doar o declarație de bune intenții, dacă nu va fi completată, concretizată și realizată printr-un mecanism juridic efectiv și o atmosferă socială constructivă. În lipsa unor mecanisme de realizare practică, drepturile și libertățile riscă să rămână doar un decor.;

- **I. Sedlețchi** (*Mecanismul de garantare juridică a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului*. În: Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru drepturile omului în jurisprudența și legislația națională. Chișinău, 2007 [192]) – studiul prezintă interes prin faptul că dincolo de explicarea detaliată a categoriilor de garanții pe care trebuie să le asigure statul față de drepturile și libertățile omului, autorul precizează destul de justificat că garanțiile juridice sunt un fenomen complex social-politic și juridic, caracterizat, cel puțin, prin trei factori: științific, ideologic și practic; factorul științific permite obținerea suplimentară a informației teoretice în sfera lor de aplicare, a informațiilor practice despre politica socială și juridică a statului; factorul ideologic este utilizat de către puterea de stat ca mijloc de propagandă a ideilor democratice în interiorul statului și în afara lui; factorul practic devine instrument al jurisprudenței, ca o condiție a satisfacerii necesităților sociale ale individului.

Un rol important în promovarea și garantarea statutului juridic al persoanei îi este recunoscut sistemului administrativ al statului, în acest sens, numeroși cercetători abordează instituția drepturilor omului anume prin prisma competențelor autorităților statului a obligației fundamentale a acestora de a respecta drepturile omului. Contribuții științifice de valoare în acest sens au adus:

- **A. Bantuș** (*Drepturile omului și administrația publică. Concept și trăsături*. În: Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului. Chișinău, 2014 [18] – lucrare în care autorul expune o serie de reflecții pe marginea diferitor autorități ale statului, mai ales din

sistemul administrației publice, care au un impact direct asupra situației drepturilor omului în Republica Moldova, conturând practic două căi importante de apărare a acestora: judiciară și nejudiciară;

- **Pînzaru T.** (*Asigurarea juridică a implicării cetățeanului în procesul decizional al autorităților de guvernare și reprezentative*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2015 [169]) – scopul lucrării rezidă în studierea unor aspecte importante ale asigurării juridice a implicării cetățeanului în procesul decizional al autorităților reprezentative ale statului în vederea identificării unor soluții de optimizare a cadrului juridic în vigoare pentru consolidarea participării cetățenești. Obiectivele cercetării urmăresc printre altele: argumentarea rolului dreptului la administrare ca fundament constituțional al implicării cetățeanului în actul guvernării; precizarea importanței drepturilor social-politice ca instrumente indispensabile implicării cetățeanului în procesul decizional; identificarea cadrului juridic în vigoare ce asigură implicarea cetățeanului în procesul decizional; elucidarea rolului e-guvernării ca oportunitate inestimabilă pentru participarea cetățeanului la procesul decizional contemporan; analiza implicării cetățeanului în procesul decizional legislativ și local în vederea optimizării mecanismului de asigurare a acesteia. Prin esență, teza semnată de T. Pînzaru conturează în linii generale conținutul statutului juridic al cetățeanului și prefigurează posibilitățile reale de realizare a acestuia la nivelul administrației publice centrale și locale din Republica Moldova.

În cadrul arealului științific autohton, o atenție distinctă este acordată sistemului justiției ca principal factor de garantare și apărare a drepturilor și libertăților omului, deci element important al mecanismului statal de garantare a statutului juridic al persoanei. Din multitudinea studiilor realizate la acest capitol ne vom reține la doar câteva, din considerente clar de înțeles.

Cu argumente relevante în materia dată se expune **O. Țurcan** – *Protecția drepturilor și libertăților omului – funcție importantă a puterii judecătorești*. În: Rolul instituțiilor democratice în protecția drepturilor omului. Chișinău, 2016 [205], lucrare în care autoarea constată că unica funcție a puterii judecătorești, ca ramură a puterii publice, ține de protecția juridică a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului, forma de realizare a puterii judecătorești fiind actul de justiție, exercitat prin jurisdicția administrativă, penală, civilă. În contextul exercitării acestei funcții, în fața instanțelor judecătorești, susține cercetătoarea, stă o sarcină de mare responsabilitate – de a impune organele de stat să respecte drepturile omului, să transforme normele juridice cu conținut abstract în drepturi și îndatoriri reale, să asigure îndeplinirea de către stat a îndatoririlor sale față de individ.

Un aspect deosebit de important ce ține de garantarea și protecția de către stat a drepturilor omului îl regăsim în monografia lui **V. Zaharia** – *Accesul la justiție: concept, exigențe, realizări*

și perspective [217], în cuprinsul căreia, problema accesului la justiție este abordată nu atât din punctul de vedere al funcționalității mecanismului de înfăptuire a justiției, cât din perspectiva justițiabilului, cercetătorul precizând care sunt necesitățile de justiție și care este răspunsul mecanismului de înfăptuire a justiției la aceste necesități. Ca urmare, accesul la justiție este cercetat nu numai prin prisma implicațiilor procesuale, ci și a celor funcționale, organizatorice, întreprinse de stat.

O altă lucrare valoroasă, de dată recentă, a fost semnată de **P. Railean** – *Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept*. Chișinău, 2015 [185] – care reprezintă o voluminoasă monografie publicată în baza tezei de doctor în drept. Una din cele mai importante aspecte aprofundate în paginile acesteia ține de elucidarea rolului justiției în asigurarea legalității procesului de aplicare a constrângerii juridice, în contextul căreia autorul subliniază în mod deosebit rolul judecătorului în garantarea dreptului la un proces echitabil participanților acestuia, care într-un final consolidează caracterul efectiv al dreptului cetățenilor de acces la justiție.

O analiză profundă a unor aspecte importante ale mecanismului jurisdicțional de protecție a drepturilor omului conține și monografia publicată de către **M. Diaconu** – *Mecanismul asigurării legalității actelor administrative în Republica Moldova*. Chișinău, 2013 [70]. În concret, este vorba de un studiu aprofundat asupra instituției contenciosului administrativ în calitatea sa de garanție inedită a apărării drepturilor omului față de abuzurile autorităților statului, autorul prezentând detaliat însăși mecanismul de funcționare a instituției, argumentând și necesitatea unor remanieri legislative și procesuale în vederea optimizării acestuia.

O încercare de a trata problemele garantării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului de către organele de urmărire penală, organele procuraturii și instanțele judecătorești la aplicarea măsurilor de constrângere, reprezintă lucrarea *Protecția drepturilor omului la aplicarea măsurilor procesuale de constrângere juridică* [180], semnată de un colectiv de autori. Prin esență, lucrarea este centrată pe preocuparea de a aborda problema sub un aspect comparativ, realizându-se o paralelă între dispozițiile legislației procesual-penale naționale și prevederile Convenției Europene a Drepturilor Omului și a jurisprudenței CtEDO în materia dată.

O altă lucrare relevantă sub aspectul dat este teza de doctor în drept elaborată de către **U. Chetruș** *Garantarea drepturilor și libertăților constituționale în procesul aplicării măsurilor de constrângere juridică*. Chișinău, 2013 [32], în care autorul destul de complet și argumentat dezvoltă dreptul de acces la justiție în contextul studierii problemei garantării legalității și temeiniciei restrângerii drepturilor și libertăților constituționale în procesul aplicării constrângerii procesual penale și procesual contravenționale. În viziunea sa, garanția fundamentală a apărării drepturilor persoanei în cadrul procesului penal (cît și contravențional) este dreptul la un proces echitabil care

cuprinde un set de garanții oferite persoanelor în vederea respectării și apărării drepturilor și libertăților constituționale în procesul aplicării constrângerii juridice (cum ar fi: dreptul la apărare, dreptul de acces la un tribunal (accesul liber la justiție), dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil, dreptul la reparații, dreptul la recurs la organismele internaționale).

Un interes distinct în contextul problematicii abordate, prezintă studiile axate pe cercetarea justiției constituționale în calitatea sa de factor important de garantare a valorilor supreme într-un stat de drept. În acest context, lucrarea semnată de **V. Zaporojan** – *Protecția drepturilor fundamentale în justiția constituțională a Republicii Moldova* [219], constituie o abordare interesantă a conceptului și instituției juridice a drepturilor fundamentale ale omului, în care autorul vine cu importante clarificări conceptuale în materie. Practic, autorul analizează diferite aspecte ale activității Curții Constituționale a Republicii Moldova prin prisma respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, cea mai proeminentă idee promovată ținând de necesitatea instituirii instituției plângerii constituționale în sistemul nostru de drept.

Un alt studiu relevant în domeniu îl are ca autor pe **A. Armeanic** – *Jurisdicția constituțională – remediul național al respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului*. În: Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru drepturile omului în jurisprudența și legislația națională. Chișinău, 2007 [5]. Chiar dacă mai redus ca volum, articolul cuprinde o serie de raționamente importante pentru fundamentarea rolului Curții Constituționale a RM în promovarea și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Accentuând distincția dintre jurisdicția constituțională și cea generală, autorul subliniază chiar de la bun început faptul că stabilitatea unei societăți și a unui stat de drept depinde în mare măsură de gradul de garantare a drepturilor și libertăților omului și de echilibrul real al puterilor în stat, prevăzute în Legea Supremă. Un moment important relevat de către autor ține de argumentarea necesității introducerii instituției plângerii constituționale individuale – ca instrument de apărare a drepturilor și libertăților omului, în caz contrar, Curtea Constituțională rămânând un mecanism juridic rezervat doar oportunităților politicienilor.

La acest capitol, se expune destul de categoric și prof. **S. Cobăneanu** în *Curtea Constituțională și rolul ei în protejarea și promovarea drepturilor omului*. În: Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru drepturile omului în jurisprudența și legislația națională. Chișinău, 2007 [36]. Susținând necesitatea sesizării în mod direct a Curții Constituționale de către persoanele fizice și juridice în vederea apărării drepturilor și libertăților lor fundamentale, cercetătorul dezvoltă o serie de aspecte procesuale în acest sens, precum: obiectul sesizării, termenele de înaintare a sesizării și competența Curții în cazurile în care sesizarea privind încălcarea drepturilor constituționale este întemeiată.

Un alt aspect al rolului statului în promovarea și garantarea statutului juridic al persoanei ține de responsabilitatea și răspunderea sa pentru încălcarea drepturilor și libertăților omului.

În general, funcția statului de garant al respectării și promovării statutului juridic al persoanei, se manifestă prin obligația de a respecta și proteja drepturile persoanelor și se materializează în forma respectării normelor juridice în activitatea conformă dreptului a organelor statului și a funcționarilor publici. Astfel, acțiunile ilicite ale organelor de stat prin care sunt atinse drepturile indivizilor, constituie temei legal al *răspunderii juridice a statului*. Noțiunea de răspundere juridică a statului a fost enunțată încă din antichitate cu înțelesul de fundament în apărarea drepturilor omului în cazul încălcării lor de către stat, organele de stat și funcționarii publici. Actualmente, unele probleme ce vizează diverse aspecte ale răspunderii juridice a statului sunt atestate în diverse lucrări de specialitate [164, p. 36-37].

În această ordine de idei, se impune prin originalitatea și semnificația teoretică lucrarea fundamentală a profesorului universitar **D. Baltag** – *Teoria răspunderii și responsabilității juridice*. Chișinău, 2007 [16], care într-o manieră absolut nouă abordează problematica răspunderii juridice, punând accent pe rolul statului, ca promotor și garant al drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Identificând formele de manifestare a răspunderii juridice, autorul, cu lux de amănunt, inițiază și dezvoltă teoria răspunderii statului față de Om și Personalitate, argumentând că în lipsa acestei răspunderi, un stat de drept funcțional este de neconceput. Problematika dată și-a găsit reflectare și în alte publicații ale autorului nominalizat: *Teoria răspunderii juridice: aspecte doctrinare, metodologice și practice*. Teză de doctor habilitat în drept. Chișinău, 2007 [15]; *Răspunderea și responsabilitatea judecătorilor în exercitarea justiției*. Chișinău, 2012 [17] etc.

Autorul **O. Chicu**, în teza sa de doctorat – *Legitățile evoluției instituției răspunderii juridice (aspecte istorice, teoretice, practice)*. Chișinău, 2009 [34] analizează răspunderea juridică a statului, menționând nu doar conceptul de răspundere, ci și de responsabilitate juridică a statului. Aceasta pentru că statul este întruchipat de organele sale și de funcționari. Atunci, când aceste organe sau funcționari nu activează conform dreptului, ci dimpotrivă îl încalcă, cauzează prejudicii, lezează drepturile persoanelor, statul având obligația de a suporta direct sau indirect consecințele nefavorabile prevăzute de lege pentru încălcările survenite. Statul este garantul respectării drepturilor persoanelor și de aceea este obligat să asigure activitatea eficientă și legală a tuturor organelor de stat și a funcționarilor publici.

În această ordine de idei, poate fi menționată și teza de doctorat a autoarei **E. Moraru** – *Răspunderea juridică a statului în dreptul intern (aspecte istorice, teoretice și practice)*. Chișinău, 2012 [146]. Studiul se caracterizează prin cercetarea multilaterală și complexă a fenomenului răspunderii juridice a statului, în baza acestuia fiind identificate, definite, evidențiate modalitățile de

punere în aplicare a mecanismului acestui tip de răspundere, pornind de la rolul statului ca garant al drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Un aport distinct la dezvoltarea teoretică a rolului statului în garantarea și promovarea statutului juridic al persoanei desigur a înregistrat doctrina rusă. Din numărul enorm al studiilor publicate la acest capitol, ținem să nominalizăm doar câteva, considerate deosebit de relevante pentru prezenta cercetare de doctorat. Este vorba de lucrările semnate de către:

- **Берекашвили Л.Ш., Игнатов В.П.** *Обеспечение прав человека и законности в деятельности правоохранительных органах.* Москва, 2004 [268] – este un studiu în care în baza analizei legislației și a surselor doctrinare, autorul dezvoltă fundamentele teoretice și practica aplicării de către structurile de stat a măsurilor de asigurare a drepturilor omului și a legalității. În concret, sunt reflectate aspecte ce țin de tactica și metodică asigurării drepturilor și libertăților persoanei în sfera procesului penal și a procesului civil, precum și în activitatea organelor de ocrotire a normelor de drept; asigurarea legalității protecției drepturilor omului;

- **Лебедев В.М.** *Судебная защита свободы и личной неприкосновенности граждан на предварительном следствии.* Москва, 2001 [298] – reprezintă un studiu axat pe problema apărării judiciare a libertății și inviolabilității persoanei în cadrul urmăririi penale, autorul identificând o serie de curențe în domeniu, altfel spus – o serie de încălcări a drepturilor omului și nemijlocit a libertății și inviolabilității persoanei la această etapă a procesului penal, venind cu unele soluții de optimizare a situației în vederea garantării cât mai reale a respectării drepturilor persoanei, indiferent de statutul procesual al acesteia;

- **Мордовец А.С.** *Социально-юридический механизм обеспечения прав человека и гражданина.* Саратов, 1996 [308] – abordând problema mecanismului socio-juridic de asigurare a drepturilor omului, autorul include în structura acestuia următoarele elemente-componente: normele sociale; activitatea legală a subiecților de drept; transparența; opinia publică; garanțiile generale, speciale și organizaționale; procedurile; răspunderea; controlul, inclusiv internațional; în consecință, autorul ajunge la concluzia că mecanismul protecției socio-juridice a drepturilor omului presupune un anumit sistem de mijloace și factori, care asigură condițiile necesare pentru respectarea tuturor drepturilor și libertăților omului, inerente demnității ființei umane și care sunt esențiale pentru dezvoltarea liberă și multilaterală a acesteia;

- **Болдырев С.Н.** *Гарантии как технико-юридические средства обеспечения прав и свобод личности.* В: Общество и право, 2010 [270] – în lucrare sunt abordate problemele teoretico-practice ale garanțiilor ca mijloace tehnico-juridice de asigurare a drepturilor și libertăților persoanei. Sunt analizate diferite abordări a acestui fenomen teoretico-juridic, argumentându-se

necesitatea folosirii acestor mijloace tehnico-juridice în procesul elaborării normelor juridice în care sunt consacrate drepturile și libertățile omului;

- **Парфенова М.В.** *Охрана конституционных прав подозреваемого и обвиняемого в досудебных стадиях уголовного процесса России*. Москва, 2004 [313] – reprezintă o lucrare complexă și valoroasă, întrucât autorul expune atât o caracterizare generală a drepturilor și libertăților constituționale de care dispune bănuitul și învinuitul, garanțiile juridice ale legalității restrîngerii acestora în cadrul procesului, cât și rolul procurorului și a controlului judecătoresc în asigurarea acestor drepturi fundamentale. O atenție distinctă cercetătorul acordă problemelor ce însoțesc asigurarea unor asemenea drepturi și libertăți precum: inviolabilitatea persoanei, onoarea și demnitatea persoanei, inviolabilitatea domiciliului și dreptul la apărare;

- **Рыбаков О.Ю.** *Российская правовая политика в сфере защиты прав и свобод личности*. СПб., 2004 [323] – autorul dedică un spațiu destul de impunător precizării ideii că politica juridică a statului este un mijloc de protecție a drepturilor și libertăților persoanei; adiacent cercetătorul aprofundează o serie de aspecte ce țin de: condițiile de formare a statutului juridic al persoanei, influența politicii juridice asupra constituirii și dezvoltării calităților juridice ale persoanei, a conștiinței juridice și a culturii juridice a persoanei; valoarea juridică și socială a Constituției pentru protecția juridică a drepturilor omului; rolul principiilor constituționale în realizarea drepturilor și libertăților persoanei etc., fapt ce sporește considerabil valoarea științifică a studiului.

În concluzie, precizăm că problema drepturilor și libertăților persoanei ca elemente ale statutului juridic al persoanei, a devenit una constantă în doctrina juridică contemporană, cercetătorii lansându-se în ample dezbateri științifice în vederea conturării semnificației acestora într-un stat de drept, precum și a identificării principalelor mijloace de asigurare și protecție a acestor valori. Respectiv, au fost supuse studiului diferite mecanisme, instrumente și mijloace cu ajutorul cărora este asigurată respectarea și apărarea drepturilor omului. Privite în ansamblu, lucrările dezvoltă importante aspecte ale problematicii propuse spre investigare în prezenta teză, servindu-ne ca valoroase surse doctrinare. Practic, fiecare din ele ne sugerează anumite direcții importante care ne-ar permite să dezvoltăm cât mai complet și plenar subiectul lucrării noastre [128, p. 38].

Respectiv, conchidem că problematica în cauză este una destul de complexă, care necesită un studiu interdisciplinar, întrucât se regăsește reglementată în diferite ramuri ale dreptului, fiind vorba atât de drepturile, libertățile și îndatoririle persoanei, ca elemente constitutive ale statutului juridic al persoanei, cât și de mecanismul statal de garantare și promovare a acestuia.

1.4. Concluzii la capitolul 1

În rezultatul trecerii în revistă a literaturii de specialitate, constatăm că problematica tezei a interesat numeroși cercetători, care au studiat diferite aspecte ale acesteia. Deși lucrările publicate îmbrățișază un larg domeniu de investigație științifică, ele se prezintă totuși mai mult ca analize segmentare, decât sinteze integratoare și totalizatoare, subiectul nefiind cercetat în toată complexitatea sa.

Astfel, gradul de cercetare științifică a tematicii lansate spre analiză nu poate fi considerat suficient. Studiile publicate oferă puține detalii cu privire la esența și structura statutului juridic al persoanei, la relaționarea acestuia cu alte fenomene juridice ce caracterizează persoana ca subiect de drept, la responsabilitatea statului și a organelor sale în garantarea și promovarea statutului juridic al persoanei.

Aceste aspecte, privite în ansamblu, ne permit să concluzionăm că în prezent există o insuficiență de tratare a problematicii abordate în lucrare. În doctrina dreptului așa și nu se cunosc interpretări integrate ale rolului statului în promovarea și garantarea statutului juridic al personalității. În pofida analizelor dispersate la tema de cercetare, o serie de aspecte au rămas neelucidate sau puțin reflectate, lucrarea de doctorat venind să completeze cercetările în domeniu.

Acest moment reliefează actualitatea și oportunitatea prezentului demers științific, prin care intenționăm să propunem o nouă abordare și să conturăm o nouă direcție de cercetare în materia garantării și promovării statutului juridic al persoanei în societatea contemporană. În așa mod, studiul nostru se prezintă ca o încercare de integrare și actualizare teoretico-științifică a subiectului cercetat, urmărind identificarea de soluții teoretice și practice în domeniu.

Așadar, pornind de la actualitatea temei, complexitatea și caracterul multiaspectual al problemelor teoretice și practice ridicate, **scopul** prezentei teze de doctorat rezidă în cercetarea complexă a statutului juridic al personalității și elucidarea particularităților mecanismului statal de garantare și promovare a acestuia în Republica Moldova, în vederea identificării de soluții importante pentru consolidarea rolului statului în acest domeniu.

Pentru realizarea scopului propus au fost trasate următoarele **obiective de cercetare**:

- clarificarea noțiunii de „statut juridic al personalității” și determinarea coraportului acesteia cu alte categorii juridice, ce caracterizează persoana fizică ca subiect de drept;
- reliefarea conținutului, structurii și varietăților statutului juridic al personalității;
- analiza elementelor de bază ale statutului juridic al personalității și precizarea valorii acestora;
- studierea cetățeniei și a drepturilor cetățenești ca elemente componente ale statutului juridic al cetățeanului;

- analiza conceptului de mecanism statal de garantare și promovare a statutului juridic al personalității și accentuarea rolului autorităților statului în cadrul acestuia;

- elucidarea particularităților garantării statutului juridic al personalității ca element al mecanismului statal;

- identificarea semnificației instituției restrângerii drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în cadrul acestui mecanism;

- fundamentarea necesității răspunderii statului pentru atingerile aduse drepturilor și libertăților persoanei în calitate sa de garanție finală a respectării statutului juridic al persoanei.

Prin realizarea acestor obiective considerăm că va fi posibilă soluționarea unei importante **probleme științifice** ce rezidă în fundamentarea conceptuală a structurii și conținutului statutului juridic al personalității și conturarea mecanismului statal de promovare și garantare a acestuia în Republica Moldova în vederea creării bazei teoretice necesare pentru optimizarea acestuia și consolidarea rolului statului în domeniu.

2. REPERE TEORETICO-CONCEPTUALE CU PRIVIRE LA STATUTUL JURIDIC AL PERSONALITĂȚII

2.1. Statutul juridic al personalității: determinări conceptuale

În știința juridică, tradițional, există mai multe moduri de abordare a termenilor proprii materiei juridice. Astfel, în sursele naționale și cele străine în domeniu, nu există un consens referitor la conținutul noțiunii de *statut juridic*, aceasta fiind confundată cu conceptele *situație juridică* sau *condiție juridică*; lipsesc criteriile care ar permite diferențierea noțiunilor date; nu este conturat minimul elementelor structurale, necesar pentru definitivarea lor. În același timp, și utilizarea conceptelor de *persoană*, *personalitate*, *persoană fizică*, *subiect de drept*, *om*, *individ* sau *cetățean* este destul de confuză. Dar, în drept, joaca „de-a termenii” poate avea consecințe nefaste, de aceea, definirea lor are o importanță practică deosebită. Totuși, în lumea definițiilor doctrinare, atingerea unanimității reprezintă un proces anevoios și de durată. Prin urmare, inițiind cercetarea, vom fi nevoiți să recurgem la un compromis: vom clarifica conținutul noțiunilor și termenilor principali, utilizați în această lucrare, fără a pretinde la universalitatea tratărilor înaintate.

Vom demara cu noțiunea de *personalitate* sau *persoană umană*, căci însăși ideea statutului juridic al personalității nu își găsește loc într-un sistem juridic decât intermediată prin acest concept și determinată de el ca atare.

Un prim moment ce necesită a fi specificat, este că pe tot parcursul investigației, folosind termenul *persoană*, nu ne vom referi la persoanele juridice, adică la entitățile sociale (colectivități, minorități, asocieri, grupări, statul) apte, ca atare, să fie subiecte de drepturi și de obligații [61, p. 275-280], deoarece aceasta ar depăși hotarele logice ale tematicii trasate spre investigare. Ne vom referi doar la noțiunea de *persoană umană* luată în singularitatea sa.

În orice sistem juridic persoana umană ocupă un loc central, acționând concomitent în mai multe dimensiuni – ca cetățean, ca subiect de drept, ca subiect al diverselor raporturi juridice, ca purtător de drepturi și obligații, libertăți și responsabilități, ca purtător al conștiinței juridice etc. Spre persoană sunt îndreptate obiectivele ordinii juridice în statul de drept, la fel cum de ea este direct dependent și nivelul de cultură juridică al societății. Identitatea persoanei este obiect al protecției juridice și judiciare, implicând aproape toate procesele, categoriile și fenomenele juridice, concentrate în diverse raporturi juridice. Ideea drepturilor subiective nu își găsește loc într-un sistem juridic decât mijlocită prin conceptul de persoană care o condiționează ca atare. Însăși calitatea

sistemului juridic este apreciată în dependență de poziția rezervată persoanei, de nivelul de protecție a intereselor acesteia, de ansamblul de drepturi acordate, precum și de modul de garantare a acestor drepturi. Deci, calitatea sistemului juridic este determinată de capacitatea sa de a asigura personalității o dezvoltare pleneră, o realizare amplă a potențialului său social și moral.

Procedând în continuare la identificarea noțiunilor, precizăm că o primă distincție trebuie făcută între termenul de *persoana umană* și cel de *persoană* în sens juridic, adică *persoană fizică*, întrucât nu există sinonimie între acestea. Din punct de vedere pozitivist, între *persoana umană* și *persoana în sens juridic* există o deosebire fixată de norma de drept pozitiv, care recunoaște persoanei umane, în raport de diferite criterii (vârstă, sex, cetățenie etc), o personalitate juridică ce se manifestă sub forma capacității juridice de folosință și de exercițiu, adică a aptitudinii (facultății, puterii) de a avea drepturi și obligații, de a exercita drepturi ori de a-și asuma și executa obligații [51, p. 143]. La vremea sa, H. Kelsen a susținut în acest sens că numai „ordinea juridică conferă omului personalitatea și nu neapărat tuturor oamenilor, sclavii nefiind recunoscuți ca persoane” [249, p. 229]. În aceeași ordine de idei se impune în atenție și reflecția lui Gh. Mihai, care menționa că „deși juriștii din toate epocile au folosit-o, noțiunea de „persoană” nu a purtat întotdeauna aceeași semnificație pe care i-o dăm noi astăzi. Jurisconșulții romani atribuiau calitatea de persoană-în-drept unui număr restrâns de indivizi – celor care aveau capacitate de folosință și de exercițiu. Capacitatea de folosință revenea celor care se bucurau de *status libertatis*, *status civitatis* și *status familiae*” [132, p. 277].

În viziunea autorului A.V. Cornescu, termenul *persoană* presupune rolul social al unui om. Ea este o noțiune abstractă, neconfundabilă cu omul concret, o esențializare, de cele mai multe ori simplificatoare, care operează trecerea de la ființa umană, la ființa socială. *Persona* înseamnă în latină „mască”, „rol”, ceea ce presupune ideea de intermediere dintr-un spațiu într-altul [51]. Potrivit altor specialiști „*persona* desemna la origine, masca pe care și-o punea actorul pentru a juca rolul său. Deci, persoana fizică este aceea care poate juca un rol pe scena juridică” [83, p. 280].

În context, trebuie precizat că știința dreptului nu studiază omul în integralitatea lui; ea nu studiază omul din punctul de vedere sau în întregime privit sub aspect filozofic. Știința dreptului tratează oamenii ca participanți la relațiile sociale, și anume, ca participanți ai acelor raporturi sociale care formează obiect de reglementare pentru norma juridică [196, p. 11-12]. Deci, persoana nu este privită în mod izolat de alte concepte ale dreptului. Ea este integrată ca parte esențială a conceptului de raport juridic în care apare ca titular de drepturi și obligații. În cadrul raportului juridic persoana este subiect de drepturi și obligații. Cu alte cuvinte, persoana fizică este ființa umană, privită din punctul de vedere al aptitudinii sale de a fi subiect de drept.

Pe de altă parte, trebuie subliniat că noțiunea de *subiect de drept* se distinge de cea de *persoană fizică*, deoarece noțiunea de *subiect de drept* se raportează la un singur drept, la un raport juridic concret în cadrul căruia fiecărui drept îi corespunde un subiect, în timp ce noțiunea de *persoană în sens juridic* se raportează la o multitudine de drepturi; persoana este în mod normal titulara mai multor drepturi. Spre deosebire de noțiunea de *subiect de drept*, noțiunea de *persoană* este polivalentă [253, p. 245]. Pe de altă parte, noțiunea de *subiect de drept* este actuală; ea desemnează titularul actual al unui drept, în timp ce noțiunea de *persoană* este potențială; ea desemnează posibilitatea de a fi subiect de drept [260].

În opinia autorului S. Popescu „persoanei fizice i se recunoaște calitatea de titular de drepturi și obligații, deoarece este o ființă rațională, înzestrată cu voință, capabilă să conștientizeze drepturile și obligațiile ce-i revin, scopurile pe care trebuie să le urmărească, prin conduita sa, prin acțiunile sale” [176, p. 229], adică deoarece ea este o personalitate – o persoană matură, normal dezvoltată, purtătoare a unui nucleu al individualității sale. Din cele expuse este lesne a face concluzia că cuvintele *persoană* și *personalitate* pot fi utilizate ca sinonime, și nu doar din punct de vedere semantic, dar și din punctul de vedere al conotației juridice.

Într-o concepție pur naturalistă, orice om este subiect de drept fără nici o distincție. Teoria drepturilor omului are drept idee centrală tocmai această identitate dintre om și persoană în sens juridic: „toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi”, „orice individ are dreptul la viață, la libertate și la siguranța persoanei sale” [64]. Această poziție are nu doar o recunoaștere doctrinară, ci și o acceptare plenară în dreptul intern și cel internațional.

Astfel, în epoca modernă și în contextul dreptului pozitiv al unui stat democratic, orice ființă umană dobândește capacitate juridică prin simplul fapt al nașterii sale. Mai mult, în ultimul timp se pune în discuție chiar recunoașterea deplină a calității de subiect de drept al embrionului uman. Acest principiu este acceptat atât în normele internaționale, cât și în dreptul național. În acest sens, se apreciază, că în societatea modernă, calitatea de subiect de drept este recunoscută oricărei persoane fizice, fără discriminări, îngrădirile capacității juridice având un caracter excepțional și, respectiv, numai ca măsură de protecție a persoanei fizice [176, p. 229].

În lumina celor expuse, devine clar că distincția dintre conceptele de *persoană umană*, *persoană fizică* și *personalitate* se estompează, reducându-se la faptul că aceasta este subiect al raporturilor juridice, în care se pun în aplicare un set de drepturi și libertăți garantate de stat, precum și se stabilesc anumite îndatoriri. Respectiv, în continuare, noțiunile vor fi utilizate cu această semnificație.

Caracteristica persoanei ca subiect al raporturilor juridice în diferite domenii ale dreptului, este, de obicei, asociată atât cu totalitatea drepturilor, libertăților și obligațiilor consacrate în sistemul juridic, cât și cu alte calități juridice, precum cetățenia, capacitatea juridică, garanțiile drepturilor, principiile dreptului, răspunderea juridică etc. Toate acestea, în opinia unor autori, constituie „componente” ale statutului juridic al persoanei [6, p. 44]. Concomitent, aceiași autori numesc cetățenia „premisă juridică importantă a statutului juridic al personalității”. Dar cuvintele *componentă* și *premisă* nu sunt sinonime: componenta este ceva care intră ca parte într-un întreg, pe când premisa este punctul de plecare pentru ceva [71]; astfel că cetățenia nu poate fi și parte componentă și premisă a statutului juridic al persoanei.

Referindu-ne la noțiunile de *statut*, *condiție* și *situație* precizăm că acestea sunt tratate în literatura de specialitate ca sinonime, considerându-se că nu are sens să se facă distincția între ele. În viziunea noastră însă, acest polisemantism nu contribuie la o percepție clară și o analiză adecvată a unor categorii-cheie ale dreptului. Suntem de părerea, că în ciuda identității etimologice a termenelor *statut*, *condiție* și *situație*, convențional înțelesul lor este diferit.

Este și părerea autorilor care propun să se facă distincție între *condiția juridică* și *statutul juridic*, iar ultimul, ca totalitate de drepturi și obligații, să servească ca bază a condiției juridice a persoanei [278, p. 115]. Un punct de vedere similar, dar care încearcă să depășească disensiunile terminologice, este să se analizeze statutul juridic în sens îngust, ca ansamblul de drepturi și obligații ale persoanei, și în sens larg, incluzând și totalitatea componentelor ce determină poziția individului în societate [310, p. 7-8].

În esență, aceasta este o încercare de a contura statutul juridic al persoanei în sens vast, mergând dincolo de totalitatea de drepturi și obligații legale. Considerăm acest lucru cu siguranță unul pozitiv. Cu regret, o asemenea abordare a conținutului fenomenului studiat se realizează în cadrul aparatului categorial existent, printr-un efort de extindere a conceptului teoretico-științific tradițional al *statutului juridic al persoanei* ca totalitate de drepturi și obligații. Luând în considerație multitudinea de relații sociale, pare inadecvat să ne limităm la un singur termen. Considerăm mai rațional să se facă distincție între două concepte separate – *condiția juridică* și *statutul juridic* al persoanei – raportul dintre ele fiind ca dintre întreg și parte.

Condiția juridică a persoanei se prezintă ca un concept generalizator, care dezvăluie toate elementele fixate de sistemul de drept, ce determină poziția individului în societate. Astfel, ca elemente structurale ale condiției juridice a persoanei, desigur servesc fenomenele juridice prin care legiuitorul fixează starea de drept a individului în sistemul relațiilor sociale.

În totalitatea fenomenelor juridice, care caracterizează condiția juridică a individului, este necesar de evidențiat sistemul de drepturi, libertăți și responsabilități, recunoscute de stat, ca nucleu al condiției juridice. Acesta ar trebui definit ca *statut juridic al persoanei*. Anume cu statutul juridic al persoanei sunt interconectate toate celelalte fenomene juridice care, în raport cu drepturile, obligațiile și intereselor legale, joacă rolul de aranjamente. Astfel, luate în totalitatea lor, drepturile, libertățile și îndatoririle individului recunoscute de stat, constituie *statutul juridic* – nucleu al *condiției juridice a individului*.

Totalitatea drepturilor, libertăților și obligațiilor consacrate în sistemul juridic, în conformitate cu care individul, în calitate de subiect de drept, își stabilește comportamentul social formează *statutul juridic al persoanei*. Concomitent cu sistemul de drepturi și obligații, se propune a include în statutul juridic și interesele legale ale persoanei. Sursă a dezvoltării sociale, interesele sociale în multiplicitatea lor, fiind mediate de lege, capătă calitatea de interese juridice și se materializează în forma unor drepturi subiective sau îndatoriri legale. Astfel, interesul se prezintă ca un fenomen anterior drepturilor și îndatoririlor legale. Dar, pe lângă interesele incorporate în conținutul drepturilor subiective și a îndatoririlor legale, există și alte interese ale cetățenilor. Acestea sunt, de exemplu, interesele extrem de diverse ale indivizilor apărute din relațiile de familie, de prietenie, de vecinătate, relații reglementate de normele morale, tradiții, obiceiuri etc. În domeniul de aplicare a protecției juridice, a dreptului, aceste interese nu sunt incluse, deoarece nu au o valoare juridică. Această varietate de interese umane este legitimă în sensul că este conformă prevederilor legislației și punerea lor în aplicare nu este interzisă de lege.

Ca urmare, interesele se prezintă, în opinia noastră, fie ca o categorie ce se află în afara dreptului, fie ca una ce precede dreptul. Interacționând cu sistemul dreptului interesele îmbracă forma drepturilor și libertăților legale sau chiar a principiilor generale de drept. Prin urmare, în opinia noastră, statutul juridic al persoanei ar trebui limitat la totalitatea drepturilor, libertăților și îndatoririlor, ceea ce ar permite o identificare clară a structurii acestuia. Interesele care nu sunt consacrate în mod expres în formă de drepturi și responsabilități, puțin probabil să necesite a fi evidențiate ca elemente distincte ale statutului juridic.

Persoana fizică accede la calitatea de subiect de drept, deci are vocația de a fi titulară de drepturi și de obligații prin investirea ei cu *capacitate juridică*, definită ca aptitudine a omului de a avea drepturi și obligații juridice. Astfel, un alt element al condiției juridice a persoanei reprezintă capacitatea juridică, care este legată, în cele din urmă, de capacitatea individului de a-și conștientiza și dirija acțiunile, comportamentul la general. Anume proprietatea persoanei de a fi liber arbitru își găsește expresie juridică în capacitatea juridică, care poate fi definită ca însușire a persoanei, prevăzută de sistemul dreptului, de a fi purtător al statutului juridic, adică al drepturilor,

libertăților și responsabilităților legitime, aptitudinea de a le pune în aplicare și de a răspunde pentru aplicarea necorespunzătoare. Această aptitudine este reglementată distinct în cadrul diferitelor ramuri ale sistemului de drept. În dreptul civil se recunoaște aptitudinea generală a persoanei de a avea drepturi și obligații, făcându-se abstracție de împrejurarea că aceasta are sau nu aptitudinea de a le exercita ea însăși, săvârșind acte juridice. În celelalte ramuri de drept, aptitudinea de a avea drepturi și obligații se asociază cu capacitatea exercitării lor de către titular.

Există diferite abordări cu privire la conexiunea dintre capacitatea juridică și statutul juridic al persoanei [134, p. 372-375]: unii consideră capacitatea juridică o condiție prealabilă a statutului juridic [306], alții consideră necesar de a o include în statutul juridic ca element constitutiv al acesteia [269]. Întîlnim și afirmații conform cărora, capacitatea juridică fiind o categorie mult mai complexă, include în sine statutul juridic al persoanei [308]. În sfîrșit, există și autori, care le tratează ca noțiuni identice și nu consideră necesar de a examina statutul juridic drept categorie aparte [272]. Statutul juridic mai este privit și ca o categorie ce înglobează în sine capacitatea juridică, drepturile și obligațiile omului prevăzute de lege.

Astfel, Н.И. Марузов, analizând coraportul dintre drepturile subiective și capacitatea juridică, conchide că ultima este o condiție prealabilă pentru primele. Capacitatea juridică este calitatea subiectului de a avea și de a pune în aplicare drepturi și responsabilități. La rândul său, statutul juridic nu este o calitate, ci atribuția unei persoane. Acest lucru nu înseamnă că capacitatea juridică a persoanei nu are nici o legătură cu statutul lui juridic: ele sunt categorii diferite [306]. Această concepție, apărută la mijlocul anilor 60-ci ai secolului XX, în cele din urmă, a câștigat tot mai mare teren în literatura juridică. Deja în anii 70-ci categoria de „statut juridic” a devenit subiect de studiu separat și a primit o dezvoltare largă în scrierile juriștilor, care au apreciat capacitatea juridică și statutul juridic drept categorii distincte [307]. În acest sens, В.А. Патюлин definea capacitatea juridică drept calitatea subiectului, recunoscută de către stat, de a fi subiect de drept, susținând că statutul juridic nu poate fi confundat cu capacitatea juridică, care nu este o sumă de drepturi și obligații, ci doar proprietatea persoanei de a fi subiect de drepturi și obligații [314].

În opinia noastră, o confundare totală sau parțială dintre statutul juridic al persoanei și capacitatea juridică a acesteia, conduce la o devalorizare nejustificată a acestor noțiuni. Se pare că este mai logic de a înțelege capacitatea juridică ca capacitate de a avea drepturi și îndatoriri. Cu alte cuvinte, persoana trebuie să aibă personalitate juridică pentru a fi subiect de drepturi și obligații. Aceste drepturi există, în conformitate cu legea, pentru persoanele care au capacitate juridică, dar nu ca rezultat al realizării capacitații juridice. Capacitatea juridică și drepturile și obligațiile persoanei sunt categorii juridice distincte, care caracterizează persoana ca subiect de drept din diferite perspective.

În același timp, capacitatea juridică este privită de autori ca aptitudinea persoanei de a fi titulară de drepturi și obligații. Spre exemplu, capacitatea juridică de drept civil este aptitudinea generală de a avea drepturi și obligații de natură civilă, de a fi subiect de drept în raporturi civile [12, p. 258]. Capacitatea juridică este considerată astfel, etapă inițială de manifestare a drepturilor și obligațiilor persoanei. Aderăm la această poziție și considerăm că capacitatea juridică, ca categorie independentă, are sens și valoare numai ca expresie abstractă, adică posibilitatea abstractă de a fi purtător de drepturi și obligații, fiind astfel o premisă a statutului juridic.

Capacitatea juridică este egală și neîngrădită, drepturile și datoriile sunt diferențiate și condiționate în exercițiul lor. Capacitatea este o constantă a personalității umane, drepturile și datoriile sunt o variabilă [66, p. 11; 76, p. 101]. În același timp, totalitatea drepturilor și obligațiilor persoanei nu dezvăluie conținutul capacității juridice ca caracteristică legală a persoanei. Modificarea volumului drepturilor persoanei, denotă o schimbare a statutului său juridic și nu a capacității juridice, care rămâne în continuare capacitate a persoanei de a fi purtător de drepturi și obligații. Capacitatea juridică nu se transformă, ea rămâne în nemijlocită legătură cu drepturile și obligațiile persoanei, există în paralel cu acestea, ca o condiție obligatorie.

Statutul juridic este un fenomen independent, care fixează limitele de comportament al persoanei, determină capacitatea acesteia de a beneficia de anumite bunuri materiale și spirituale, prin specificarea drepturilor, libertăților și responsabilităților în toate domeniile relațiilor publice. Astfel, capacitatea juridică și statutul juridic, în unitate, caracterizează persoana ca subiect de drept.

Caracteristica coraportului dintre statutul juridic al persoanei și alte categorii juridice apropiate nu ar fi completă fără referirea la principiile acestuia. *Principiile* caracterizează statutul juridic al persoanei nu atât din perspectiva structurii sale, cât din perspectiva naturii și conținutului său. Principiile juridice sunt idei fundamentale care, în conformitate cu legitățile obiective ale dezvoltării sociale, direcționează conținutul elementelor structurale ale statutului juridic al persoanei și relațiile lor reciproce, precum și dezvoltarea și utilizarea acestora în contextul progresului social. Folosite în acest sens, principiile capătă valoare normativă. Principiile juridice, inclusiv cele înscrise în constituție, sunt fundamentale pentru determinarea de către legiuitor a statutului juridic al persoanei, a tuturor elementelor sale structurale. Totodată, ele leagă într-un tot întreg multiplele elemente ce determină condiția juridică a persoanei, înfrurind procesul de dezvoltare și dinamica reglementărilor legislative conform cerințelor noi ale practicii sociale.

Fixarea normativă a principiilor ce determină statutul juridic al persoanei, deschide în fața persoanei posibilități juridice noi. Acestea sunt, de exemplu, oportunitățile legale care decurg pen-

tru fiecare din principiile echității, al egalității tuturor în fața legii și a instanțelor, al nediscriminării. Aceste noi posibilități legale, care decurg din principiile statutului juridic al persoanei, îi îmbogățesc conținutul, precum și conținutul elementelor sale structurale.

La rândul său, *cetățenia* se prezintă ca un fenomen aparte vis-a-vis de statutul juridic al persoanei. Statul recunoaște legal raporturile sale cu persoanele aflate sub jurisdicția autorității sale. Statutul juridic al persoanelor aflate pe teritoriul statului variază în funcție de faptul dacă persoana este un resortisant al acestui stat, un cetățean străin sau apatrid. În istoria dreptului, statutul juridic a fost diferit în raport de calitatea individului de a fi cetățean sau străin. În categoria străinilor existau de asemenea distincții, spre exemplu statutul străinului creștin era net favorabil statutului străinului necreștin (și aici depindea dacă era musulman sau evreu) [51]. Cu alte cuvinte, ca urmare a afilierii legale la un anumit stat, persoana obținea o nouă calitate – de cetățean al statului respectiv. Deoarece persoana în raporturile cu statul apare într-o calitate specifică – ca cetățean al acestui stat, în măsura în care acesta din urmă îl tratează nu ca pe om la general, dar ca pe un resortisant al său, sau în cazul unui cetățean străin sau apatrid, ca străini – raporturile dintre stat și persoană, mai întâi de toate, sunt mediate de instituția cetățeniei. Ca urmare, poate fi identificat *statutul juridic al cetățeanului, statutul juridic al apatridului și statutul juridic al cetățeanului străin*, ca categorii distincte.

Cetățenia, ca statut politico-juridic, se prezintă drept o condiție prealabilă pentru obținerea de către persoană a statutului de cetățean al unui stat în deplinătatea sa. Ipostaza de cetățean al statului, cetățean străin sau persoană fără cetățenie determină conținutul statutului său juridic. Deținerea cetățeniei statului constituie o premisă juridică pentru a se bucura de totalitatea drepturilor și libertăților, asigurate și garantate de stat cetățenilor săi, precum și de a-și onora îndatoririle sale legale. Cu alte cuvinte, cetățenia determină statutul juridic al cetățenilor.

Cât privește garanțiile drepturilor și îndatoririlor, acestea afectează în mod semnificativ conținutul și importanța socială a statutului juridic al persoanei. Fără crearea de către stat a unor condiții suficiente pentru exercitarea drepturilor, libertăților și responsabilităților, ele rămân doar niște declarații de intenție. Ca urmare, garanțiile sociale generale (economice, politice, ideologice, etc.), precum și garanțiile juridice, se prezintă ca factori de realizare a statutului juridic al persoanei și nu ca elemente structurale ale acestuia. Garanțiile juridice ale statutului juridic al persoanei, ale elementelor lui structurale – a drepturilor, libertăților și responsabilităților legitime ale persoanelor, asigurând nemijlocit punerea în aplicare și protecția lui, se prezintă drept condiții de realizare a statutului juridic al persoanei.

Generalizând, menționăm că cetățenia, capacitatea juridică, garanțiile juridice sunt în legătură indisolubilă cu statutul juridic al persoanei, creând condiții pentru realizarea acestuia. Doar în

prezența lor statutul juridic al persoanei devine funcțional și eficient. Prin urmare, pe lângă statutul juridic, adică totalitatea drepturilor și responsabilităților legitime, condiția juridică a persoanei mai include ca elemente structurale cetățenia, capacitatea juridică, precum și garanțiile juridice ale drepturilor și libertăților legitime ale persoanelor.

Se poate concluziona că nucleul, fundamentul condiției juridice a individului este format de totalitatea drepturilor, libertăților și responsabilităților persoanei în unitatea lor, ceea ce reprezintă statutul juridic al persoanei. Drepturile persoanei în structura statutului juridic reprezintă prerogative, conferite de lege, în temeiul cărora titularul dreptului poate să desfășoare o anumită conduită în scopul valorificării unui interes personal, în acord cu interesul obștesc și cu normele de conviețuire socială. Ele reprezintă măsura oficială a comportamentului uman în societatea organizată în stat. Drepturile și libertățile persoanei sunt parte a dreptului obiectiv, adică fac parte din totalitatea regulilor juridice de conduită sau a normelor juridice din societate; dar totodată ele sunt drepturi subiective, deoarece sunt valorificate de persoane aparte ca subiecte de drept.

La rândul său, întreaga gamă de relații ale persoanei cu societatea, statul și alți indivizi, se reflectă în conceptul complex de condiție juridică a persoanei. Drept elemente structurale ale condiției juridice sunt: statutul juridic, ca nucleu al acesteia; cetățenia și capacitatea juridică, ca precondiții ale statutului juridic al persoanei; precum și garanțiile juridice ale statutului juridic al persoanei.

2.2. Structura și tipologia statutului juridic al personalității

Problema locului și rolului persoanei în spațiul juridico-statal și în cadrul sistemului politic al societății contemporane este una deosebit de actuală pentru doctrina juridică și practica socială. În prezent, anume modernizarea societății a accentuat și mai mult semnificația deosebită a statutului juridic al persoanei. Respectiv, aceasta este considerată una dintre cele mai importante categorii politico-juridice, strâns legată de structura socială a societății, nivelul democrației și starea legalității [32, p. 91].

Din punct de vedere etimologic, termenul „statut” provine de la cuvântul latin *statutum* – „a statua”, „a decide”, „a ordona”. În sens obișnuit, potrivit unor cercetători, „statutul” semnifică: „prestigiu”; situația stabilă în interiorul sistemului social, legată de anumite așteptări, drepturi și obligații etc.; reputație pozitivă sau negativă, autoritatea persoanei în cadrul anumitor relații sociale [286, p. 219].

În sociologie, statutul (numit și *status*) este privit ca o poziție în cadrul unui sistem social, precum ar fi cea de „copil” sau „părinte”. Respectiv, statutul indică ceea ce omul este. Fiecare om

dispune de câteva *statusuri* concomitent. De exemplu, un adolescent este fiu pentru părinții săi, este frate pentru sora sa, prieten pentru cercul său social, coleg pentru membrii clasei lui. Asemenea combinații de *statusuri* se ramifică în diferite direcții și se modifică pe parcursul vieții. Copilul crește și devine părinte, studentul devine jurist sau medic, oamenii se căsătoresc devenind soți și soții (acest statut încetînd în caz de divorț sau deces). Angajarea la serviciu sau asocierea la o organizație mărește numărul *statusurilor*; încetarea activității – îl micșorează. Astfel, pe parcursul vieții omul obține și pierde mai multe *statusuri* [302, p. 199].

În materia dreptului, acest termen a fost inițial utilizat în teoria dreptului și dreptul constituțional, ulterior fiind preluat și în alte ramuri ale dreptului [317, p. 139]. În cadrul teoriei dreptului, termenul „statut” are o conotație distinctă, fapt destul de clar expus și în dicționare.

Potrivit Dicționarului Explicativ al Limbii Române [71, p. 1016] cuvîntul „statut” presupune: sub aspect juridic: *statut personal – totalitatea legilor care se aplică cetățenilor unui stat*; și sub aspect sociologic: *statut social – locul pe care îl ocupă un individ într-un sistem social dat și la un anumit moment*. În același timp, prin termenul de statut este desemnat: a) *actul sau ansamblul de dispoziții cu caracter oficial, prin care se reglementează scopul, structura și modul de funcționare al unei organizații, asociații etc.*; b) *Constituție*.

Micul Dicționar Juridic [93, p. 171] cuprinde următoarea explicație pentru termenul „statut”:
1) Regulament sau convenție destinată să asigure funcționarea unei colectivități publice sau private. 2) *Statut personal*, normele referitoare la starea și capacitatea persoanelor.

Așadar, *statutul* presupune o stare, o situație a persoanei. În cazul în care situația persoanei este reglementată prin norme juridice, suntem în prezența unei *situații juridice* [134, p. 372].

Referitor la sintagma „statut juridic”, aceasta este explicată în *Marele dicționar juridic rus* [271, p. 587] ca „situația subiecților de drept, totalitatea drepturilor și obligațiilor acestora, stabilită de normele dreptului”.

Rezumînd asupra celor două accepțiuni ale noțiunii de „statut”, cercetătorii subliniază ideea că *statutul juridic* al persoanei se află într-o strînsă interacțiune cu *statutul social* al acesteia [206, p. 114]. În cadrul interacțiunii date, *statutul social* reprezintă cauza primară a apariției și existenței *statutului juridic* care, la rîndul său, în anumite condiții influențează relațiile sociale, corectîndu-le [327, p. 317].

În literatura de specialitate nu poate fi atestată o viziune unică asupra definirii „*statutului juridic*” al persoanei. Unii cercetători identifică noțiunea de *statut juridic* al persoanei cu cea de *situație juridică* [328; 280], în timp ce alții le consideră distincte [277, p. 25].

Într-o accepțiune mai largă *statutul juridic* este definit ca fiind „situația juridică a persoanei în cadrul societății reglementată de lege” [303, p. 90]. În acest sens, М.С. Строгович consideră

că „statutul juridic al persoanei presupune o exprimare și asigurare juridică a situației reale pe care o are omul în cadrul statului și a societății” [318, p. 30].

Majoritatea cercetătorilor consideră că statutul juridic al persoanei presupune totalitatea drepturilor, libertăților și a obligațiilor de care dispune aceasta în baza legii (a legislației naționale și a normelor de drept internațional [326, p. 475]). În concret, А.А. Джафарова susține că „statutul juridic al omului și cetățeanului poate fi caracterizat ca fiind un sistem de drepturi și îndatoriri, consacrate legislativ de către stat în constituții sau alte acte normativ-juridice” [286, p. 221]. Е.В. Ермакова, la rândul său, precizează că „relațiile complexe ce apar între stat și individ, precum și între indivizi sunt fixate juridic sub formă de drepturi, libertăți și îndatoriri, formînd în totalitatea lor *statutul juridic al persoanei*” [288, p. 16].

Totodată, tot mai mulți autori tratează statutul juridic al persoanei ca un fenomen complex, care pe lângă drepturi, liberăți și obligații cuprinde și alte elemente. În acest sens, А.И. Лепешкин [299, p. 3-11] și И.А. Кузнецов [297, p. 144-145] menționează – garanțiile drepturilor omului; Л.Д. Воеводин [279, p. 42-50] – capacitatea juridică și principiile; Н.И. Матузов [303, p. 189-205] – răspunderea cetățeanului față de stat și societate; Б.В. Щетинин – cetățenia [330, p. 4]; Н.В. Витрук [277, p. 38], А.В. Малько și В.В. Субочев [301, p. 120-132] – interesele legale etc.

În concret, А.Б. Венгеров definește statutul juridic ca „o totalitate de drepturi, liberăți, îndatoriri și răspunderea persoanei” [275, p. 585]; В.А. Патюлин consideră că statutul juridic al persoanei cuprinde cetățenia, capacitatea juridică generală, drepturile și îndatoririle fundamentale (inclusiv constituționale), principiul constituțional al egalității în drepturi [314, p. 230].

În aceeași ordine de idei, Н.В. Витрук propune realizarea unei distincții între *situația (statutul) juridic al persoanei în sens larg* – denumită convențional – „*situație juridică*” și *situația (statutul) juridic al persoanei în sens îngust* ca „*statut juridic*”, categorii aflate în relații de la întreg la parte [277, p. 38-39]. Elemente ale situației juridice a persoanei sunt recunoscute a fi fenomenele juridice, trăsăturile, calitățile și caracteristicile juridice ale persoanei cu ajutorul cărora legiuitorul îi reglementează situația juridică. Din toate fenomenele juridice ce caracterizează situația juridică a persoanei, sistemul drepturilor, libertăților și obligațiilor constituie nucleul, elementul principal. Anume acest sistem formează, în viziunea cercetătorului, *statutul juridic al persoanei* [278, p. 28-29; 277, p. 40].

După cum s-a enunțat ceva mai sus, o asemenea idee nu este general acceptată. Majoritatea cercetătorilor nici nu invocă distincția în cauză (cum ar fi: В.М. Сырых [326, p. 469-478]; А.Б. Венгеров [275, p. 585]), unii însă se implică în discuții. De exemplu, Н.И. Матузов susține că „*statutul juridic*” și „*situația juridică*” sunt noțiuni identice [305, p. 58]. А.Ю. Верин consideră

că „*statutul juridic*” și „*situația juridică*” nu trebuie privite ca categorii distincte. Potrivit Constituției, *statutul juridic* al persoanei este o categorie destul de largă care cuprinde așa elemente precum: drepturi, libertăți și îndatoriri, cetățenia, capacitatea de a fi subiect de drept, principiile și garanțiile ale *statutului juridic*. La rândul său, noțiunea „*situație juridică*” poate fi utilizată pentru caracterizarea subiectului unui raport juridic concret, adică este vorba de *statutul juridic special* (ramural) [276].

În viziunea noastră, pornind de la cele menționate, există puține temeuri și argumente pentru a delimita strict *situația juridică* de *statutul juridic*. Mai mult, ținând cont de faptul că noțiunile *situație* și *statut* sunt sinonime, iar în legislație și doctrină este utilizat în mare parte doar termenul *statut*, devine evidentă inutilitatea delimitării acestora, ea fiind doar generatoare de confuzii [134, p. 375]. Drept argumente în acest sens servesc și următoarele accepțiuni date noțiunii de *statut juridic*: „situația juridică a persoanei în cadrul societății, reglementată de lege”; „exprimarea și asigurarea juridică a situației reale pe care o are omul în cadrul statului și a societății”; „aspectul juridic al situației sociale a persoanei” [328, p. 179].

Sinonimia dintre conceptele analizate este confirmată și în doctrina românească, în care *statutul juridic al persoanei* este numit și *situație juridică* (*condiție juridică* [229, p. 178-180]), care indică astfel condiția sa juridică într-un sistem de drept [215, p. 490-49; 141, p. 302].

Dincolo de aceste particularități, trebuie recunoscut faptul că noțiunea de *statut juridic* reprezintă o noțiune generală caracteristică oricărui subiect de drept [206, p. 115], în același timp, fiind și o instituție juridică complexă și multilaterală. Sub acest aspect, ea înglobează toate tipurile de relații juridice, determină poziția subiecților în societate, reflectă și consacră în drept situația reală, *de facto*, a acestora. Altfel spus, *statutul juridic* reprezintă exprimarea juridică a poziției reale pe care o are cetățeanul/persoana în sistemul relațiilor sociale reglementate de drept [282, p. 334; 206, p. 115].

În același timp, *statutul juridic* determină situația de drept a cetățenilor în diferitele sfere ale activității lor sociale și de stat, stabilește caracterul relațiilor dintre persoană și societate, dintre stat și cetățean [88, p. 6].

Potrivit unor cercetători, *statutul juridic* reprezintă nucleul exprimării normative a principiilor de bază ce guvernează relațiile persoanei cu statul; un sistem de etaloane, modele de conduită a oamenilor (limitele conduitei posibile și necesare [312, p. 147]), sancționate și protejate de către stat și, de regulă, general acceptate de societate [327, p. 312].

Într-o altă viziune, *statutul juridic* al persoanei reprezintă consacrarea legală a poziției individului în societate, este parte a *statutului social*, reglementat prin lege. El include drepturile, libertățile și îndatoririle persoanei prevăzute de lege ca elemente structurale de bază. Drepturile

persoanei în structura statutului juridic reprezintă facultățile, formal determinate și legal garantate, de a accede la beneficiile sociale. Totodată ele reprezintă măsura oficială a limitelor comportamentului uman în societatea organizată în stat [265].

Structura statutului juridic al persoanei. Referitor la structura statutului juridic al persoanei, trebuie precizat că aceasta nu presupune doar o simplă totalitate de elemente. Potrivit cercetătorilor, structura statutului juridic reprezintă o construcție interioară a elementelor acestuia, o ordonare și ierarhizare a acestora, însoțite de corelări și interdependențe reciproce [281, p. 63-64].

Mai mult, unii autori în acest sens operează cu categoria de „construcție juridică”. În special, este vorba despre Н.В. Витрук, în viziunea căruia conținutul situației juridice a persoanei nu este doar o noțiune, ci un model (ideal) ce reflectă construcția complexă a acesteia [278, p. 26-27].

Referitor la construcția juridică a statutului juridic al persoanei, după cum s-a precizat mai sus, în doctrină sunt expuse mai multe viziuni. La o analiză a acestora, pot fi conturate trei abordări [284, p. 92]:

- Într-o primă abordare, construcția juridică a statutului cuprinde un sistem complex de elemente. De exemplu, potrivit lui Н.В. Витрук, acestea sunt: drepturile și libertățile juridice; obligațiile juridice; interesele legale (interese ce nu sunt cuprinse de drepturi și libertăți, dar sunt protejate juridic de către stat); cetățenia, capacitatea juridică; garanțiile juridice [278, p. 27-34]. Potrivit altor cercetători, structura statutului juridic al persoanei cuprinde: - cetățenia; - drepturile, libertățile și interesele persoanei; - garanțiile drepturilor și libertăților omului; - îndeplinirea corespunzătoare a îndatoririlor; - răspunderea statului, a autorităților publice, a funcționarilor publici, a colectivelor de muncă, asociațiilor obștești și a cetățenilor pentru neîndeplinirea obligațiilor juridice, pentru lezarea acestora [290, p. 70-71].

- Într-o altă abordare, drept elemente componente ale statutului juridic al persoanei sunt considerate a fi doar drepturile și obligațiile. Celelalte momente sunt apreciate ca fiind fie premise ale statutului juridic – elemente „prestatutare” (cetățenia, capacitatea juridică generală), fie elemente „poststatutare”, secundare în raport cu primele (de ex., răspunderea juridică este secundară față de obligații). Totodată, se propune ca elementele „prestatutare” și „poststatutare” să fie incluse în noțiunea de „situație juridică” a persoanei [319, p. 92-93]. Din câte se poate observa, la baza acestei abordări este pusă delimitarea dintre „statutul juridic” și „situația juridică”.

- A treia abordare se bazează pe recunoașterea categoriilor enunțate ca fiind sinonime, precum și nedelimitarea elementelor statutului juridic în principale și secundare. În acest sens Л.Д. Воеводин identifică următoarele elemente ale statutului juridic al persoanei: cetățenia ca fundament al statutului; capacitatea juridică; principiile statutului juridic; drepturile și libertățile funda-

mentale (constituționale) ale omului, care ocupă locul central în cadrul statutului; obligațiile juridice; garanțiile juridice sau condițiile și mijloacele prevăzute de constituție și legislație pentru realizarea drepturilor și obligațiilor persoanei [280, p. 30-38].

O viziune distinctă în acest sens expune cercetătorul В.В. Невинский (susținut fiind și de alți autori [309, p. 93]), care grupează elementele statutului juridic al persoanei în trei nivele: - drepturile, libertățile și obligațiile persoanei ca nucleu al statutului; - cetățenia, capacitatea juridică și garanțiile juridice ca condiții de realizare a drepturilor, libertăților și obligațiilor; - principiile statutului juridic ce integrează în sine conținutul normativ al drepturilor, libertăților și obligațiilor omului și condițiile de realizare a acestora [309, p. 20].

Din cele expuse putem conchide că statutul juridic al persoanei reprezintă o instituție juridică cu o structură complexă. Evident, nucleul statutului este format din drepturi, libertăți și îndatoriri, dar acestea devin funcționale doar în cazul în care sunt îndeplinite anumite cerințe (de ex., cetățenia, capacitatea juridică etc.) și sunt asigurate prin garanții corespunzătoare (cum ar fi principiile drepturilor omului, inevitabilitatea răspunderii pentru încălcarea drepturilor omului etc.). Toate aceste momente în ansamblu formează conținutul statutului juridic al persoanei și îi determină realizarea și eficiența practică.

Categorii de statute juridice. În cadrul doctrinei juridice se face distincție între diferite categorii de statute juridice a persoanei. În acest sens, cercetătorul Н.И. Матюзов evidențiază [304, p. 58]: a) statutul general sau constituțional al cetățeanului; b) statutul special al anumitor categorii de cetățeni; c) statutul individual; d) statutul persoanelor fizice și juridice; e) statutul străinilor, a persoanelor fără cetățenie, a persoanelor cu dublă cetățenie și a refugiaților; f) statutul cetățenilor aflați în străinătate; g) statute ramurale: juridico-civil, juridico-administrativ, procesual-penal etc.; h) statutul profesional (al deputatului, ministrului, judecătorului, procurorului); i) statutul persoanelor ce activează în situații extreme.

În funcție de nivelul la care sunt consacrate normele juridice care stabilesc drepturi, libertăți și obligații, cercetătorul В.М. Сырых identifică următoarele cinci categorii de statute [326, p. 475]: statut juridico-internațional; statut constituțional; statut ramural; statut special; statut individual.

Statutul juridico-internațional este constituit din drepturile și libertățile consacrate în normele de drept internațional. Este vorba în acest caz de principalele acte internaționale în materie de drepturi, precum: *Declarația universală a drepturilor omului* din 1945, *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice* din 16.12.1966, *Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale* din 16.12.1966, *Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale* din 04.11.1950 etc. Potrivit acestor instrumente internaționale orice

persoană dispune de un set de drepturi și libertăți fundamentale pe care statele (semnatare) le garantează cetățenilor săi, printre care dreptul la viață, dreptul la muncă, dreptul la învățătură etc.

Statutul constituțional este format din drepturi, libertăți și obligații stipulate nemijlocit în Constituție [326, p. 476].

Totodată, în doctrină poate fi atestată o delimitare între „statutul constituțional” și „statutul juridico-constituțional”. În primul caz, se au în vedere drepturile, libertățile și obligațiile reglementate nemijlocit în Constituție, în cel de-al doilea, este vorba de situația juridică a persoanei în cadrul societății și a statului, stabilită de totalitatea normelor juridico-constituționale, adică nu doar normele Constituției, dar și normele altor izvoare de drept constituțional [269, p. 4-5]. Cu toate acestea însă, majoritatea cercetătorilor folosesc doar categoria de „statut constituțional” într-un sens larg, care cuprinde în sine nu doar normele Constituției, dar și ale altor izvoare de drept constituțional [284, p. 90].

Referindu-ne nemijlocit la specificul statutului constituțional al persoanei, precizăm că majoritatea statelor democratice recunosc la nivel constituțional cetățenilor o bună parte din drepturile și libertățile consacrate în actele internaționale. Cu toate acestea, o coincidență totală dintre statutul juridic internațional al persoanei și cel constituțional nu poate fi atestată, întrucât: - în primul rând, constituția poate reglementa un spectru mai larg de drepturi și libertăți; în al doilea rând, unele drepturi prevăzute de normele internaționale pot să lipsească în textul constituțional (de exemplu, în Constituția RM [46] nu este consacrat dreptul la un proces echitabil); în al treilea rând, constituțiile prevăd și anumite îndatoriri doar pentru cetățenii săi, ceea ce în actele internaționale lipsește. În baza celor expuse devine clară și justificată delimitarea dintre statutul juridico-internațional al persoanei și statutul constituțional.

Pe de altă parte, este important de subliniat că statutul constituțional al persoanei este recunoscut a fi unul abstract (declarativ), datorită cărui fapt el mai este numit „statut juridic general” [296, p. 29-32; 293, p. 267-269]. Totodată, în doctrină se argumentează că acesta este un statut juridic de bază (fundamental) [334, p. 9], moment ce implică inevitabil dezvoltarea sa în conținutul statutului juridic special (luându-se în considerație specificul diferitor categorii de persoane) și a statutului juridic individual (care reflectă situația unui subiect concret) [284, p. 90].

În contextul dat, un alt aspect important ține de identificarea în cadrul statutului constituțional a trei categorii: *statutul constituțional al cetățeanului*, *statutul constituțional al persoanei* și *statutul constituțional al cetățenilor străini și al apatrizilor* (inclusiv al refugiaților).

Cu toate că *Legea cetățeniei Republicii Moldova* [106] operează cu sintagma „statutul juridic al cetățenilor Republicii Moldova”, noi îl vom examina în cadrul instituției „statut constituțional” întrucât cetățenia este o instituție juridico-constituțională, principalele elemente ale acesteia fiind

stabilite în Constituție. În concret, Legea Supremă reglementează unele drepturi doar pentru cetățenii Republicii Moldova (în restul cazurilor fiind vorba de toate persoanele aflate pe teritoriul Republicii Moldova, drepturile, libertățile și obligațiile acestora formînd statutul constituțional al persoanei).

În textul legii sus-citate, se stabilește atît bazele statutului constituțional al cetățenilor RM, cît și distincția dintre acesta și statutul constituțional (juridic) al cetățenilor străini și al apatrizilor. În concret, art. 6 prevede: „(1) Cetățenii Republicii Moldova sînt egali în fața legii și a autorităților publice, beneficiază în egală măsură de toate drepturile social-economice și politice și de libertățile proclamate și garantate de Constituție și de alte legi, de acordurile internaționale la care Republica Moldova este parte. (2) Numai cetățenii Republicii Moldova au dreptul de a alege și de a fi aleși, de a ocupa funcții ce implică exercitarea autorității publice și de a participa la referendum, în modul stabilit de lege. (3) Statutul juridic al cetățenilor străini și al apatrizilor este stabilit de lege și de acordurile internaționale la care Republica Moldova este parte.”

Statutul juridic al cetățenilor străini și al apatrizilor este dezvoltat nemijlocit în Legea-cadru în materie, potrivit căreia [115]:

- Art.5 alin. (1) – Cetățenii străini și apatrizii au aceleași drepturi, libertăți și îndatoriri ca și cetățenii Republicii Moldova, cu excepțiile stabilite de lege.

- Art.7 alin. (2) – Cetățenii străini și apatrizii nu pot fi desemnați în funcții sau antrenați în activități pentru care, în conformitate cu legislația în vigoare, se cere cetățenia Republicii Moldova.

- Art.19 – (1) Cetățenii străini și apatrizii nu beneficiază de dreptul de a alege și de a fi ales în organele legislative, executive și în alte organe eligibile, și nici de a participa la sufragiu universal. (2) Cetățenii străini și apatrizii nu pot fi membri de partide și de alte organizații social-politice.

- Art.20 – Cetățenii străini și apatrizii nu pot satisface serviciul militar în forțele armate ale Republicii Moldova.

Cele menționate ne determină să recunoaștem statutul constituțional al persoanei în general ca o instituție juridică distinctă, destul de complexă, ce stă la baza statutului juridic al persoanei în cadrul statului și a societății (fiind nucleul acesteia [287, p. 148]).

Statutul ramural al persoanei este constituit din drepturile, libertățile și obligațiile prevăzute în dreptul civil, dreptul familiei, dreptul muncii, dreptul procesual-penal etc. În general, fiecare ramură a dreptului, în funcție de obiectul său, stabilește statutul juridic al persoanei, or, măsura libertății acesteia în sfera dată a societății. De exemplu, dreptul civil stabilește posibilitățile juridice

ale persoanei legate de posesia, folosința și dispoziția bunurilor aflate în proprietate, apărarea cinstei și a demnității, protecția și apărarea drepturilor de autor. La rândul său, dreptul muncii reglementează drepturile și obligațiile persoanei angajate în câmpul muncii. Astfel, în statutul ramural al persoanei sunt dezvoltate și concretizate drepturile, libertățile și îndatoririle constituționale ce țin de anumite sfere ale vieții societății.

Statutul juridic special este constituit din drepturile, libertățile și obligațiile proprii anumitor pături sau grupuri sociale, în funcție de situația lor socială, economică, politică etc. De exemplu, studenții au dreptul la bursă, persoanele care au atins vârsta pensionării au dreptul la pensie lunară. Cu ajutorul drepturilor acordate diferitor pături, grupuri sociale, statul și societatea încearcă să compenseze inegalitatea în drepturi a acestora, care survine din cauze obiective și nu depinde de voința omului (vârsta, lipsa sursei de venit, condiții speciale de muncă etc.) [326, p. 477].

Tot în categoria aceasta considerăm că poate fi inclus și statutul profesional (al deputatului, ministrului, judecătorului, procurorului etc.) [304, p. 58].

Statutul juridic individual este format din drepturile, libertățile și obligațiile persoanei obținute în procesul de implicare, participare activă în viața statului și a societății, în raporturi juridice concrete. Fiecare om este unic în felul său și se caracterizează printr-o multitudine de relații sociale în care se implică, condiționate de vârsta sa, atitudinea față de studii sau muncă, situația familială sau materială etc. Totalitatea relațiilor și posibilităților sociale ale persoanei îi determină și posibilitățile juridice individuale. Persoana, avînd un statut constituțional, ramural și special egal cu al altor persoane, desigur, nu este în stare să realizeze toate drepturile abstracte pe care le implică acestea. De exemplu, persoana cu o stare a sănătății precară nu poate deveni pilot, conducător auto sau salvator. Respectiv, totalitatea drepturilor și obligațiilor concrete pe care persoana le obține implicîndu-se în raporturi juridice concrete, sau este în stare real să le obțină, formează statutul ei juridic individual. Statutele juridice individuale sunt destul de complexe și variate. Numărul lor este practic egal cu numărul persoanelor ce locuiesc într-un stat [326, p. 478].

În pofida acestei mari diversități de statute, totuși trebuie să precizăm că statutul constituțional al persoanei constituie atît nucleul, cît și garanția principală pentru realizarea celorlalte statute. Gradul de dezvoltare a acestuia demonstrează rolul și valoarea omului și cetățeanului pentru stat și, în același timp, condiționează manifestarea activă a fiecărei persoane în viața societății. Prin urmare, în condițiile edificării statului de drept și a democratizării societății noastre, un accent deosebit trebuie pus pe consolidarea și protecția statutului constituțional al persoanei.

2.3. Concluzii la capitolul 2

În rezultatul analizei reperelor teoretico-conceptuale ale statutului juridic al personalității, putem formula următoarele concluzii importante:

- Totalitatea drepturilor, libertăților și obligațiilor consacrate în sistemul juridic, conform cărora persoana fizică, în calitate de subiect de drept, își stabilește comportamentul social și se manifestă în raporturile juridice, formează *statutul juridic al personalității*.

- *Capacitatea juridică și statutul juridic al persoanei* sunt categorii juridice distincte, care caracterizează persoana ca subiect de drept din diferite perspective. Capacitatea juridică are sens și valoare numai ca expresie abstractă, adică ca posibilitate abstractă a persoanei de a fi purtător de drepturi și obligații. În această calitate, ea reprezintă o premisă a statutului juridic al persoanei. În același timp, lipsa capacității juridice nu semnifică și lipsa statutului juridic, acesta fiind inerent oricărei persoanei, indiferent de capacitatea acesteia de a-și exercita sau nu drepturile.

- *Statutul juridic al persoanei* este o instituție juridică cu o structură complexă, cuprinzând: **drepturile și libertățile omului și ale cetățeanului** [(1) *drepturile omului ce permit afirmarea și realizarea intereselor sale în cadrul societății civile și (2) drepturile cetățeanului care determină relațiile persoanei cu statul*] și **obligațiile omului și cetățeanului** [(1) *obligații impuse tuturor persoanelor ce se află pe teritoriul statului și (2) obligații / îndatoriri fundamentale proprii doar cetățenilor statului*]. Aceste elemente formează propriu-zis **nucleul** stabil al statutului juridic al persoanei, fiind reglementate atât în Legea supremă a statului, cât și în actele internaționale.

Aceste elemente devin funcționale doar în cazul în care sunt îndeplinite anumite cerințe (de ex., cetățenia, capacitatea juridică etc.) și sunt asigurate prin garanții corespunzătoare (cum ar fi principiile drepturilor omului, inevitabilitatea răspunderii pentru încălcarea drepturilor omului etc.). Toate aceste momente în ansamblu formează conținutul statutului juridic al persoanei și îi determină realizarea și eficiența practică.

- *Interesele legale* ale persoanei nu fac parte din nucleul statutului juridic al persoanei, alături de drepturi și obligații, deoarece acestea reprezintă o categorie ce se află în afara dreptului, fie îl preced pe acesta. Interacționând cu sistemul dreptului, interesele îmbracă forma drepturilor și libertăților sau chiar a principiilor generale ale dreptului. Prin urmare, statutul juridic al persoanei se reduce la totalitatea drepturilor, libertăților și îndatoririlor, ceea ce ar permite o identificare clară a structurii acestuia.

- Statutul juridic al persoanei este influențat de sistemul de relații sociale, de locul și rolul individului în structura societății. El exprimă gradul de determinare socială a libertății individului, poziția lui socială și facultățile obiective. Cu alte cuvinte, statutul juridic fixează normativ totalitatea oportunităților sociale ale persoanei. Ca urmare, odată cu progresul social, statutul juridic este extins în conținutul său, completat cu noi drepturi, libertăți și responsabilități.

- Statutul constituțional/general al persoanei determină bazele raporturilor dintre persoană și stat, cuprinzând și principiile fundamentale ce caracterizează situația persoanei în societate și stat, precum și drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale ale acesteia. El se prezintă ca izvor pentru toate celelalte domenii de relații sociale. În timp ce fiecare ramură a dreptului stabilește drepturile și obligațiile persoanei într-un anumit domeniu de relații sociale, normele de drept constituțional, în strictă corespundere cu normele internaționale în domeniu, stabilesc bazele statutului juridic al persoanei.

- Sub aspect practic, statutul juridic al persoanei trebuie privit ca o instituție aflată în dinamică, conținutul căruia variază în funcție de tipurile raporturilor juridice în care persoana este implicată în fiecare moment. În același timp însă, nucleul acesteia rămâne a fi unul stabil, caracter determinat în mare parte de faptul că drepturile, libertățile și îndatoririle ce formează nucleul statutului juridic al persoanei sunt consacrate la nivelul cel mai înalt în stat (în Legea Supremă) și la nivel internațional. Tipul raportului juridic în care este implicată persoana circumscrie un conținut distinct al statutului său juridic, altfel spus, circumscrie setul de drepturi, libertăți și obligații ce completează nucleul statutului juridic al persoanei.

Cunoașterea acestor particularități este necesară mai ales din considerentul că orice drept fundamental al omului presupune o obligație corelativă a statului, care evident trebuie executată de autoritatea în a cărei competență revine și cu care interacționează nemijlocit persoana.

3. ELEMENTELE STATUTULUI JURIDIC AL PERSONALITĂȚII

3.1. Drepturile și libertățile persoanei – elemente de bază ale statutului juridic al personalității

În centrul construcției statutului juridic al persoanei stau drepturile și libertățile fundamentale ale omului, iar toată amenajarea instituțională a statului este făcută în scopul protecției, garanțării și promovării acestora. Dar, pentru a le garanta și promova, este nevoie mai întâi de toate a le cunoaște și a le defini. O primă dificultate în acest sens este de ordin terminologic, vocabularul în domeniu fiind foarte variat. În acest sens, în doctrină sunt utilizați asemenea termeni ca „drepturi ale omului”, „drepturi naturale ale omului”, „drepturi și libertăți fundamentale ale persoanei”, „libertăți publice”, „drepturi cetățenești” etc. Aceste noțiuni sunt utilizate fără distincție în actele normative de toate nivelurile, inclusiv în constituții. Prin urmare, o clarificare a acestei problematice este, în viziunea noastră, absolut necesară [125, p. 16].

Pentru început precizăm că toate aceste noțiuni sunt apropiate ca sens, dar nu și identice, situându-se în planuri conceptuale diferite.

În general, noțiunile de „drepturi naturale ale omului” și „drepturi ale omului” își au geneza în doctrina dreptului natural, conform căreia omul posedă un ansamblu de drepturi prin simplul fapt că este om. Statul nu creează aceste drepturi, avînd doar misiunea de a le recunoaște, consacra, proteja și promova. Fundamentele drepturilor naturale ale omului rezidă în principiul autonomiei de conștiință. Aici statul nu intervine. Drepturile omului sunt acele prerogative naturale ale ființei umane, în temeiul cărora omul, conform voinței sale subiective, poate desfășura sau refuza o acțiune, pentru exercitarea unei valori umane, în scopul coexistenței sale în societate [220].

Așadar, ca drepturi naturale, drepturile și libertățile persoanei nu sunt concesionate de stat: ele există nu pentru că sunt în mod oficial recunoscute de stat și consacrate juridic (deși aceasta este o condiție indispensabilă), ci pentru că sunt determinate de însăși esența ființei umane, de sistemul de relații sociale și de oportunitățile sociale rezultante pentru personalitate. Totodată, oportunitățile sociale obiective de satisfacere a necesităților umane, inclusiv ale necesităților de bază, devin drepturi ale omului doar atunci când sunt consacrate în normele de drept. Acestea sunt dictate de condițiile vieții sociale, de nivelul progresului social, și sunt îndreptate spre realizarea unor idealuri și valori universale. Statul are obligația de a fixa legislativ catalogul drepturilor omului apărute datorită evoluției istorice, adică drepturile omului devin realitate juridică atunci când sunt recunoscute de către stat și consacrate în dreptul pozitiv intern.

În context, în literatura de specialitate se menționează că drepturile omului sunt „acele prerogative conferite de dreptul intern și recunoscute de dreptul internațional fiecărui individ, în raporturile sale cu colectivitatea și cu statul, ce dau expresie unor valori sociale fundamentale și care au drept scop satisfacerea unor nevoi umane, esențiale și a unor aspirații legitime, în contextul economico-social, politic, cultural și istoric ale unei anumite societăți” [154, p. 218].

Fiind inerente naturii umane, drepturile omului sunt universale. Această universalitate semnifică că toți oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi, adică drepturile omului se aplică tuturor ființelor umane, iar egalitatea în drepturi nu poate fi abolită indiferent de situație.

Pentru naturaliști, drepturile omului sunt drepturi naturale, înăscute, care nu pot fi înstrăinate. Astfel, drepturile omului ar avea ca caracteristici: universalitatea, independența (de recunoaștere socială sau legală), inalienabilitatea, imprescriptibilitatea. Despre drepturile naturale se poate spune că nu depind de convențiile morale și de legile unei societăți, sunt pre-instituționale, sunt posedate „permanent și peste tot”, indiferent de gradul de dezvoltare al unei societăți și aparțin persoanelor „ca atare”, fiind aplicabile tuturor ființelor umane, indiferent de loc sau de legături sociale [223].

Există opinia că noțiunea de drepturi ale omului se situează în afara sau deasupra dreptului pozitiv [255, p. 16-18]. În viziunea lui I. Dogaru și D.-C. Dănișor o asemenea tratare este greșită, deoarece nu se distinge clar noțiunea de drept pozitiv. Autorii consideră că trebuie depășit pozitivismul naiv care presupune că dreptul pozitiv înseamnă numai dreptul formulat și recunoscut de legiuitor. În esență, dreptul pozitiv este dreptul efectiv aplicabil într-un stat la un moment dat. Acest drept include și drepturile naturale, care sunt aplicabile cu același titlu ca legislația impusă de stat. Dreptul natural este morala socială însăși, care limitează și astfel umanizează dreptul. Deci, acesta este dreptul pozitiv în sensul autenticului pozitivism, căci judecătorul este legat de acest drept cu același titlu ca de legislație [62, p. 35-37].

Drepturile omului nu pot fi confundate cu drepturile subiective: drepturile omului sunt prerogative abstracte, acordate tuturor. Ele sunt drepturi universale, care fac parte din dreptul obiectiv. Drepturile subiective sunt însă prerogative cedate persoanei și garantate prin intermediul dreptului, care dispune de anumite valori recunoscute ca aparținându-i sau ca fiindu-i datorate [253, p. 239]. Dreptul subiectiv constituie aptitudinea subiectului de drept de a avea o anumită conduită, de a pretinde de la celelalte subiecte o anumită conduită, conformă cu împuternicirea sa și de a recurge, la nevoie, la forța de constrângere a autorităților publice pentru garantarea dreptului său [51]. Dreptul subiectiv este un drept concedat, în timp ce cel natural nu este concedat de ordinea juridică, ci doar constatat și apărut de aceasta. Dreptul subiectiv aparține unui subiect concret, pe când dreptul natural al omului aparține tuturor subiectelor de drept în mod egal din punct de vedere juridic.

Astfel, drepturile omului nu sunt drepturi subiective, ci condiția oricărui drept subiectiv. Incontestabil că drepturile omului se prelungesc în drepturi subiective, dar nu se confundă cu acestea.

La rândul său, nici noțiunile „drepturile omului” și „drepturile fundamentale” nu sunt identice. Determinativul „fundamentale” își are originea în garantarea acestor drepturi în legea fundamentală. Astfel, pentru ca un drept să se transforme din drept natural în drept fundamental este necesară consacrarea acestuia în constituție. De aici rezultă că drepturile fundamentale sunt acele drepturi subiective ale cetățenilor, esențiale pentru viață, indispensabile pentru libera dezvoltare a personalității umane, drepturi stabilite în Constituție și garantate de Constituție și legi [156, p. 140]. Prevederile constituționale referitoare la drepturile și libertățile fundamentale ale omului nu sunt altceva decât drepturi, care la momentul constituirii Republicii Moldova și adoptării Constituției, au fost unanim recunoscute în calitate de principiu matricial de drept internațional public, fiind consfințite într-un număr impunător de instrumente juridice cu caracter universal și regional [47, p. 33]. Cu alte cuvinte, din punct de vedere strict juridic, numai drepturile și libertățile nominalizate în Constituție sunt drepturi fundamentale.

Drepturile fundamentale sunt determinante pentru statutul juridic al persoanei, deoarece exprimă raporturile esențiale dintre putere și persoană, în cadrul cărora i se asigură acesteia din urmă un anumit grad de securitate, o sferă de autonomie la adăpostul ingerinței puterii [250, p. 79]. Acest fapt „plasează drepturile omului în inima politicii, în centrul raporturilor dintre putere și persoană” [252, p. 4]. Drepturile fundamentale beneficiază de atributul supremației constituției, atât din punctul de vedere al forței juridice, al organelor competente să le adopte, al procedurii de modificare, precum și al garantării lor.

Sfera drepturilor și a libertăților prevăzute de Constituție este largă. Ea a integrat principalele drepturi fundamentale reglementate de documentele internaționale și modul în care se interpretează și se aplică în legislația națională. Drepturile fundamentale au o valoare superioară, întrucât determină statutul politico-juridic al persoanei [68, p. 7].

Nici termenii „drepturi ale omului” și „drepturi ale persoanei” nu au un conținut similar. Omul este conceput ca individ având o existență autonomă, pe când persoana este privită în relație, încadrat în societate [62, p. 69], inseparabil de aceasta. Dacă *Declarația Drepturilor Omului* din 1789 vorbea de drepturi ale individului, textele actuale vorbesc mai curând de persoană. *Legea Fundamentală* a Germaniei în art. 1 proclamă că „demnitatea persoanei umane este sacră” [116]. Preambulul *Constituției Franței* din 1946 vorbește de regimuri, raportându-se la „persoana umană”. Noțiunea de persoană exprimă imposibilitatea de a gândi omul în afara grupurilor sociale în care el este integrat, transcendându-le prin finalitatea sa proprie, dar indisolubil de ele [255]. Este o urmare a filosofiei personaliste, care refuză să conceapă raporturile individului cu societatea doar

ca fiind antagoniste. Dacă drepturile bazate pe concepția individualistă, erau drepturi ale căror exercitare depindea de voința unui singur, drepturile bazate pe concepția personalistă sunt drepturi al căror exercițiu poate fi colectiv, de exemplu, libertatea de asociere, dreptul la grevă, libertatea reuniunilor etc. Se asigură astfel o conciliere a tendințelor socializante cu finalitatea individualistă [62, p. 71].

În ceea ce privește categoriile juridice de „drepturi ale omului” și „drepturi ale cetățeanului”, acestea sunt exprimări aflate în strânsă corelație, dar care nu se confundă. Expresia „drepturile omului” evocă drepturile ființei umane înzestrată cu rațiune și conștiință, căreia îi sunt recunoscute drepturile sale naturale ca drepturi inalienabile și imprescriptibile, în timp ce drepturile cetățenești desemnează drepturile proclamate și asigurate prin constituția statului al cărui cetățean este [151, p. 142]. În contextul dat, I. Deleanu apreciază că prin „drepturile omului” se înțeleg drepturile oricărei persoane care se află în spațiul suveranității unui stat, indiferent de raportul său cu statul respectiv, iar prin „drepturile cetățeanului” înțelegem drepturile specifice acelei persoane care, prin raportul de cetățenie, aparține statului respectiv (de exemplu, drepturile electorale, dreptul de a ocupa anumite funcții publice etc.) [67, p. 138].

Așadar, drepturile omului sunt inerente tuturor ființelor umane de la naștere. În același timp, fiind cetățean al statului, persoana devine subiect al unor drepturi și responsabilități suplimentare. Respectiv, fiecare cetățean al unui stat deține totalitatea drepturilor omului universal recunoscute, plus un mănunchi de drepturi recunoscute de către stat doar acelor persoane, care au o legătură specială cu el – cetățenilor.

Suntem de acord cu părerea că sintagmele „drepturile cetățeanului” și „drepturile omului” se condiționează reciproc, interferează, însă nu se suprapun în totalitate. Drepturile omului au o arie extinsă la modul general, pe când drepturile cetățenești, implică necesitatea corelării drepturilor fundamentale ale oamenilor cu ideea loialității lor față de țara căreia îi aparțin. Loialitatea se oglindește și se regăsește în respectul față de stat, față de ordinea de drept etc. [139, p. 32].

Într-o altă viziune se susține că drepturile omului derivă din legea naturală, iar drepturile cetățenilor, din dreptul pozitiv, ambele fiind inalienabile. Drepturile cetățeanului reprezintă un fel de limitare a egalității ființelor umane, deoarece persoanele care trăiesc pe teritoriul statului, dar nu sunt cetățeni, sunt private de ele. Aceste drepturi, de obicei, includ posibilitatea de a participa la gestionarea afacerilor publice, de a alege autoritățile publice locale și centrale, de a accede la funcții publice din țară. Spre deosebire de drepturile omului, care, prin natura lor, sunt inalienabile și aparțin tuturor de la naștere, drepturile și libertățile politice sunt asociate cu cetățenia statului. Cu toate acestea, relația dintre drepturile politice și cetățenie nu semnifică că acestea sunt depen-

dente doar de voința statului și nu sunt drepturi naturale ale fiecărui cetățean într-un stat democratic. Ele nu sunt concesionate de către stat; statul doar le recunoaște și le protejează. Caracterul natural al drepturilor politice ale cetățenilor rezidă în faptul că unicul purtător al suveranității și sursă de putere este poporul – entitate formată din ansamblul cetățenilor statului. Ca urmare, exercitarea suveranității se înfăptuiește în practică prin drepturile politice ale fiecărui cetățean ca membru al corpului politic, care participă la realizarea puterii. Străinilor drepturile politice nu le sunt recunoscute, o astfel de diferențiere fiind motivată de dorința legitimă a statului de a le acorda doar acelor persoane, care sunt într-o legătură juridico-politică durabilă cu statul și care poartă responsabilități constituționale depline [291].

Referitor la noțiunile de „drepturi” și „libertăți” în doctrina juridică s-a afirmat că, din punct de vedere juridic, dreptul este o libertate, libertatea este un drept, iar între cei doi termeni nu există deosebiri de natură juridică, ele reprezentând în realitate o singură noțiune juridică, denumită frecvent libertăți publice [81, p. 154]. Prin expresia libertăți publice trebuie să se înțeleagă atât libertățile, cât și drepturile umane, dar care aparțin dreptului public, mai ales dreptului constituțional și care se bucură de un regim juridic aparte [98, p. 106]. În același sens, V. Zaporozjan susține că nu există deosebiri între acestea, deoarece dreptul este o libertate, iar libertatea este un drept [220]. Garantarea ambelor categorii de drepturi fundamentale presupune acțiuni concrete din partea statului.

Pe de altă parte, s-a subliniat că nuanțarea terminologică are o explicație de ordin istoric, în sensul că la început în catalogul drepturilor umane au apărut libertățile, ce presupuneau din partea celorlalți o atitudine generală de abținere. Evoluția libertăților, în contextul evoluției politice și sociale a avut ca rezultat cristalizarea conceptului de drept, concept cu un conținut și semnificații juridice complexe. În timp, aceste libertăți au trebuit nu numai proclamate, dar și promovate și mai ales protejate și garantate [151, p. 141]. În aceeași ordine de idei, C. Dissescu menționează că „libertatea este exercițiul conștient al voinței, e voința în concurs cu viața, e dreptul ființei inteligente de a se dezvolta în ordinea sa după rațiune. Dreptul derivă din libertate [72, p. 440]. În opinia lui T. Cârnaț, „dreptul meu – obligația statului de a face ceva, libertatea mea – prohibiția (interdicția) statului de a acționa într-o anumită regiune” [28, p. 47]. Ne alăturăm acestui ultim punct de vedere, în continuare încercând a ne argumenta poziția.

Analizate din punct de vedere juridic, drepturile omului presupun că omul nu există decât ca individ social, că drepturile sale nu pot fi privite decât din punct de vedere material, ca un maxim de facilități și posibilități de a acționa lăsate individului. Ca urmare, statutul juridic al persoanei are la bază ideea de libertate. Libertatea individului este o valoare socială inestimabilă întrucât ea conferă posibilitatea valorificării tuturor însușirilor, atributelor, intereselor și aspirațiilor legitime

și raționale ale ființei umane, în limitele admise de lege [159, p. 8-9]. Libertatea individuală presupune o asemenea stare în care omul poate să dispună de sine, de corpul său, de psihicul, moralitatea, securitatea sa după bunul său plac. În general, valoarea libertății este deosebită, ea fiind privită ca o condiție indispensabilă dezvoltării omului ca ființă rațională [325, p. 12-13]. Mai mult, omul ca personalitate nu poate exista fără libertate. În acest sens, se susține că după viață, omul prețuiește cel mai mult libertatea [103]. Unul dintre cei mai mari gânditori, politicieni, juriști francezi, și un apărător al libertăților fundamentale umane, Tocqueville, menționa faptul că: „Libertatea este o valoare absolută și aspirația către libertatea e una din constantele istoriei... Cred că popoarele democratice au un gust firesc pentru libertate; lăsată în seama lor, o caută, o iubesc și nu văd decât cu durere că sunt îndepărtați de ea. Din momentul când acest înțeles al libertății a pătruns adânc în mentalitatea unui popor și a prins acolo rădăcini solide, puterea absolută și arbitrară nu mai este decât un fapt material, un accident trecător. Căci dacă fiecare are asupra propriei persoane un drept absolut, voința suverană nu poate fi decât emanația voinței reunite a tuturor”.

Din această perspectivă, libertatea este concepută într-un dublu sens: ca autonomie și ca participare [62, p. 20]. Prima modalitate rezultă din interdicția impusă guvernanților de a depăși anumite limite, de a interveni într-o sferă rezervată individului, de a se abține de la ingerința în anumite comportamente individuale. Dar libertatea-autonomie, pentru a fi protejată și asigurată, necesită a fi completată de libertatea-participare. Astfel, a doua modalitate a libertății este concepută ca o cooptare a individului la exercițiul, instaurarea și menținerea puterii publice. Or, individul nu-și poate păstra libertatea-autonomie, decât în măsura în care el controlează instrumentele care ar putea limita această libertate. Așadar, libertatea-autonomie stă la baza libertăților publice, iar libertatea-participare stă la baza drepturilor politice [125, p. 18].

Libertățile publice cer statului să se abțină de a interveni într-un domeniu rezervat individului. În cazul drepturilor, statul este văzut ca furnizând anumite prestații esențiale indivizilor, ceea ce generează drepturi de creanță față de stat pentru aceste prestații. Libertățile publice nu cer mijloace materiale, fiind suficientă doar voința de a acționa a titularului dreptului; drepturile au nevoie de programe speciale din partea statului pentru a se vedea realizate.

Drepturile sunt de natură să asigure omului: libertatea conduitei în limitele stabilite de lege; posibilitatea dispunerii de anumite beneficii sociale; competența de a întreprinde anumite acțiuni și de a cere de la alte persoane acțiuni corespunzătoare; posibilitatea adresării în instanța de judecată pentru apărarea drepturilor încălcate [267, p. 5-6]. Dreptul stabilește direcțiile și limitele utilizării de către persoană a posibilităților sale, limitele acțiunii individului în diferite sfere ale vieții sociale. În același timp, prin intermediul drepturilor omul se protejează de ingerința arbitrară a puterii de stat în viața personală [30]. La rândul lor, libertățile sunt aceleași drepturi, dar ele țin de

acea sferă a activității umane în care statul nu trebuie să intervină, dar pe care e obligat să o protejeze. Particularitatea libertăților rezidă în caracterul acțiunilor persoanei, în posibilitatea de a se comporta în anumite cazuri după cum consideră și voiește. O libertate este un principiu moral ce definește și consfințește libertatea de acțiune a individului în context social. Ea semnifică libertatea de constrângere, de neamestec din partea altora. Astfel, o libertate este pentru fiecare individ o autorizare morală de natură pozitivă, și anume a libertății sale de a acționa în conformitate cu propria lui judecată, pentru atingerea propriilor lui obiective, prin propria lui opțiune voluntară, neconstrânsă. În ceea ce îi privește pe ceilalți, libertățile nu impun asupra acestora nici o obligație, cu excepția uneia de natură negativă: de a se abține de la violarea acestora [186].

Vorbind despre valoarea socială deosebită a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, precizăm că acestea, luate în ansamblu, sunt de natură să asigure dezvoltarea liberă a personalității, dar și a societății, ceea ce relevă corelația existentă între dezvoltarea pleneră a persoanei umane și progresul social. Conștientizarea acestei corelații este absolut necesară pentru societățile aflate în tranziție, deoarece indică calea firească a progresului social, care în asemenea societăți este cea de garantare a drepturilor omului [89, p. 52]. Este necesară asigurarea intangibilității drepturilor și libertăților omului, apărării social-juridice a personalității, a tuturor valorilor și bunurilor, asigurarea unui amplu sistem de garanții ale drepturilor, libertăților și intereselor cetățeanului, precum și caracterului real al protecției acestora [92, p. 9].

În continuare, ținem să precizăm că în diferite epoci, statutul juridic al persoanei a avut un conținut diferit sub aspectul drepturilor și libertăților componente. Lupta îndelungată a individului pentru libertate și drepturi s-a materializat treptat într-un set de documente cu forță juridică universală. *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite (în continuare – ONU) la 10 decembrie 1948, constituie prima expresie mondială a recunoașterii internaționale a drepturilor inerente fiecărei ființe umane [64]. ONU a reconfirmat importanța drepturilor și libertăților omului prin intermediul *Pactului Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice*, adoptat de Adunarea Generală a ONU la 16 decembrie 1966 [164] și *Pactului Internațional privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale* [165]. Pactele, spre deosebire de Declarația Universală, obligă statele semnatare nu doar la declararea unor anumite drepturi, dar și la respectarea și garantarea acestora pe teritoriile lor. Crearea unui fundament rigid în domeniul protecției drepturilor omului se datorează în mare parte adoptării *Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale* [49]. Prin instituirea Curții Europene pentru Drepturile Omului (în continuare CtEDO), ca instituție ju-

risdicțională supranațională, menită să aplice prevederile Convenției în judecarea cauzelor de violare a acesteia de către agenții statului semnatar, Convenția Europeană a devenit nu doar un instrument declarativ, ci și unul practic.

În același timp, preocuparea internațională pentru drepturile omului este reiterată și în alte instrumente internaționale privind drepturile omului, cum ar fi: *Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor*, *Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială*, *Convenția cu privire la drepturile copilului*, *Convenția internațională cu privire la protecția drepturilor tuturor lucrătorilor migranți și a membrilor familiei lor* etc. O importanță incontestabilă au și rezoluțiile și directivele relevante ale diferitor organisme internaționale și regionale, inclusiv cele emise de Comitetul pentru Drepturile Omului, Adunarea Generală, Comisia pentru Drepturile Omului și Consiliul pentru Drepturile Omului.

Ca urmare, în epoca contemporană drepturile omului au obținut un aspect juridic de drept internațional. Ca instituție a dreptului internațional, drepturile omului reprezintă idei generale esențiale pentru întreaga umanitate, exprimate în formă juridică și obligatorii pentru fiecare stat.

Dintr-un alt punct de vedere, trebuie să precizăm că drepturile și libertățile persoanei s-au dezvoltat în timp, evoluția lor înregistrând deplasare pe orizontală și una pe verticală. Deplasarea orizontală este marcată de lărgirea frontierelor comunității [231, p. 89], adică de faptul că drepturile persoanei sunt obținute treptat de ansamblul membrilor societății, excluzându-se criteriile de cenz, precum rasa, culoarea, nivelul de instruire, proprietatea sau sexul. Deplasarea verticală este condiționată de luarea în considerație a condițiilor concrete de existență a diverselor categorii sociale, ceea ce a impus o lărgire a drepturilor recunoscute [246]. Dinamica acestui proces este descrisă în literatura de specialitate prin trei „generații de drepturi”.

Prima generație cuprinde domeniul drepturilor civile și politice, care sunt fondate pe principiul libertății și sunt predestinate să protejeze individul de intervenția excesivă a statului și a autorităților publice, fiind considerate drepturi negative. Aceste drepturi se caracterizează printr-o trăsătură comună – ele sunt libertăți revendicate și obținute contra și prin raportare la stat [226]. Drepturile civile vizează asigurarea integrității fizice, psihice și morale, precum și protecția individului în relațiile cu puterea. Drepturile din această generație s-au afirmat odată cu trecerea la societatea burgheză, cu precădere ca urmare a revoluțiilor franceză și americană. În această perioadă, drepturile omului se bazează pe un individualism pronunțat, afirmându-se așa drepturi precum libertatea de conștiință, gândire și opinie, libertatea exprimării, libera circulație, respectul personalității, dreptul de proprietate. Aceste libertăți cer statului să se abțină de la intervenția în sfera privată a individului, cer puterii să respecte o arie de libertate-autonomie a individului; ele presupun o eliberare de sub dominația statului.

Totodată, pentru a-și proteja aceste drepturi individul trebuie să controleze puterea, să participe la ea. Această participare se realizează prin dreptul de a alege și a fi ales, prin intermediul referendumului, inițiativei populare etc. Astfel, în sec. al XIX-lea se pun în evidență drepturile politice, concepute ca o asociere a individului la instaurarea, exercițiul și menținerea puterii publice [125, p. 19].

A două generație de drepturi este de altă natură, incluzând drepturile sociale, economice și culturale. Valoarea fundamentală, care stă la baza acestei generații este egalitatea: accesul egal la servicii, oportunități sociale și economice echivalente [251]. Drepturile sociale promovează participarea deplină la viața socială: dreptul de a avea o familie, dreptul la odihnă, dreptul la sănătate; drepturile economice se referă la standardele de viață, ca premisă a demnității și libertății umane: dreptul la muncă, la locuință, la asigurări sociale; drepturile culturale cuprind dreptul de a participa liber la viața culturală a comunității, dreptul la educație, dreptul de a-și păstra identitatea culturală.

Drepturile celei de-a două generații sunt drepturi de factură deosebită față de primele. De data aceasta statul nu mai este privit ca un donator de drepturi și libertăți, ci ca un ocrotitor, promotor și garant al acestora. Cele spuse impun o ocrotire multilaterală, complexă a statului în domeniul uman. Statului i se cere o prestație. Această nouă generație de drepturi face trecerea de la statul minimal specific liberalismului clasic, la statul providență. Pe lângă faptul că aceste drepturi cer o intervenție activă a statului, ele sunt drepturi care tind să protejeze persoana contra societății civile însăși, care poate fi represivă. Ele se preocupă să pună persoana la adăpost nu doar de abuzurile ce ar rezulta din exercițiul puterii statului, ci și să-l pună la adăpost de forțele private, în primul rând de cele economice [247].

Cele două categorii de drepturi au fost urmate de *o a treia*, care a apărut ca urmare a dezastrelor ecologice, a războaielor și sărăciei, fenomene care au atras atenția omenirii asupra dreptului la dezvoltare, la pace, la un mediu sănătos, la asistență umanitară [251], denumite *drepturi de solidaritate*. Această categorie de drepturi, aflate încă în curs de formare, sunt denumite și drepturile „colective” ale societății sau ale persoanelor. Din categoria dată face parte și dreptul la „bună guvernare”, adică dreptul la o bună administrare a intereselor generale ale societății [139]. Acesta este consacrat în mod expres în *Carta europeană a drepturilor fundamentale* [25], mai exact în art. 41 (însăși titlul articolului conține sintagma „bună administrare”), precum și în *Recomandarea CM/Rec (2007) 7 a Comitetului Miniștrilor din statele membre ale Consiliului European*.

Modul de abordare a problemei drepturilor din generația a treia, precum și discuțiile de nivel interstatal și științific, adoptarea de acte internaționale ce includ în ele aceste drepturi sau dezvoltarea conținutului unora dintre ele, cum ar fi, de exemplu, *Declarația din 1986 cu privire la dreptul la dezvoltare* [245], dovedesc o dată în plus că lista drepturilor omului e departe de a fi exhaustivă.

Instituționalizarea succesivă a componentelor civilă, politică, economică, socială și culturală a statutului juridic al persoanei este esențială pentru înțelegerea dinamicii raporturilor dintre persoană și stat în societățile contemporane. Acest statut poate fi eficace doar atunci când asigură accesul la toate aceste drepturi. Componenta civilă a statutului se raportează sistemului de valori într-un context dat – membrii comunității posedă anumite drepturi fundamentale, așa ca libertatea conștiinței, libertatea exprimării, religiei și egalitatea în fața legii. Procesul legislativ și judiciar servesc la fortificarea acestora. Componenta politică înlesnește actualizarea drepturilor civile: e vorba de dreptul de a participa la procesul politic, dreptul de a fi ales, dreptul de a influența luarea deciziilor publice. Prezența drepturilor civile și politice reprezintă o condiție necesară dar, totuși, insuficientă a egalității. Drepturile civile și participarea la procesul politic nu au valoare decât dacă toate categoriile sociale posedă capacitatea și, deci, mijloacele efective pentru a îndeplini rolul lor într-un mod credibil, ceea ce impune egalizarea șanselor tuturor acestor categorii. Instituționalizarea componentei sociale necesită accesul egal la resursele sociale și absența discriminării. În acest sens, sunt legitimate măsurile care includ printre altele, accesul la serviciile de sănătate, pensii și avantaje sociale, gratuitatea învățământului etc. [248]. Cu siguranță, este vitală asigurarea condițiilor materiale minime pentru supraviețuirea și accesul la anumite bunuri „esențiale”, dacă se dorește ca drepturile și libertățile politice, garantate tuturor, să nu ajungă la zero.

Pe de altă parte, definirea drepturilor economice și sociale și a condițiilor de acces la ele pot rezulta dintr-o dezbatere democratică susținută de drepturile civile și politice. Astfel, este important să afirmăm natura complementară a drepturilor civile și politice și a drepturilor economice, sociale și culturale. Departe de a se afla în opoziție, aceste categorii de drepturi se susțin reciproc. Drepturile economice și sociale au, în mod cert, o dimensiune juridică [8].

În așa mod, evoluția statutului juridic al persoanei reprezintă un proces de extensie a drepturilor și libertăților acordate indivizilor. De la drepturile și libertățile civile, ca fundament al statutului juridic al individului modern, s-a trecut treptat la drepturile politice ce presupun participarea, apoi la drepturile sociale, economice și culturale, fondate pe recunoaștere. Această mișcare de aprofundare a drepturilor, care coincide cu extinderea lor la ansamblul de persoane, poate, fi văzută drept o consecință a emancipării statutului juridic al persoanei în contemporaneitate [125, p. 20].

O altă distincție a acestei emancipări este incorporarea drepturilor și libertăților persoanei în Legea Supremă a statului. Astfel, majoritatea constituțiilor statelor occidentale consacră drepturile și libertățile persoanei, garantându-le realizarea, respectarea și protecția. În unele lucrări de specialitate se susține că, în prezent, nu există în lume state care să se pretindă democratice și care să nu aibă în constituție un capitol dedicat drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Exis-

tența acestora și garanțiile ce le înconjoară sunt decisive pentru aprecierea gradului de democra-tism al unei constituții, ele aflându-se la temelia statului de drept [221, p. 11]. Drepturile și liber-tățile constituționale se evidențiază atât după conținut, cât și după formă. Ele reglementează re-lațiile fundamentale între societate și persoană, între stat și cetățean, reprezentând baza tuturor celorlalte drepturi și libertăți, și integrând principiile fundamentale ale statutului juridic al persoa-nei în cadrul societății și a statului [331, p. 21].

În același timp, drepturile și libertățile constituționale presupun posibilitatea de a cere statu-lui să creeze condiții și să pună la dispoziție mijloacele necesare pentru realizarea lor liberă. Obli-gațiile statului corelative drepturilor și libertăților constituționale ale persoanei își află expresia juridică în garanțiile fixate în conținutul legilor [283, p. 17]. În așa mod, garantarea eficientă a statutului juridic al persoanei în vederea unei reale transpuneri în viață, necesită dezvoltare și con-cretizare în legislația ramurală. În caz contrar drepturile și libertățile persoanei, în pofida semnifi-cației lor deosebite, riscă să rămână doar declarate. Transformarea posibilităților juridice, oferite de drepturile și libertățile constituționale, în oportunități reale de către legislația ramurală consti-tuie una din cele mai importante direcții de dezvoltare a statutului juridic al persoanei [331, p. 55]. Astfel, se poate conchide că cu cât este mai dezvoltată legislația ramurală cu atât mai exact ea reflectă conținutul drepturilor și libertăților fundamentale, cu atât mai eficient și mai reușit acestea se realizează [191, p. 43].

În așa mod, valorile umane universale, precum libertatea, egalitatea și echitatea, au fost in-corporate într-un set concret de standarde privind drepturile și libertățile, articulate între ele într-un statut juridico-politic al persoanei, garantat și promovat, în principal, în cadrul unui stat, dar și la nivel internațional. Modul în care acest statut este privit și în care drepturile și îndatoririle co-respunzătoare sunt trăite, permit menținerea și evoluția acestui statut către o mai mare libertate, egalitate și democrație.

În concluzie, reiterăm că în statele democratice contemporane, statutul juridic al persoanei, asimilând totalitatea valorilor acumulate în decursul evoluției sociale, se umple cu un conținut actual, ce rezultă dintr-o tratare extensivă a totalității drepturilor și îndatoririlor persoanei, precum și din consacrarea unor drepturi principial noi. Statutul juridic al persoanei, reflectând poziția so-cială și libertatea individului istoric determinată, se prezintă ca o modalitate importantă de a satis-face eficient nevoile și interesele persoanei, dezvoltarea ei plenară și liberă. Consolidarea norma-tivă a statutului juridic al persoanei nu este rezultatul unor acțiuni arbitrare ale statului, ci este determinată, în cele din urmă, de factori și legități sociale care au o natură obiectivă. Aceste legități sociale sunt întregite de legități juridice, în special de cerințele statului de drept și de instrumentele internaționale privind drepturile omului.

3.2. Cetățenia și drepturile cetățenești

Drepturile omului pe planul realităților universale devin drepturi ale cetățenilor pe plan intern. Drepturile omului reprezintă dimensiunea generală a conceptului; ele sunt drepturi naturale ale tuturor ființelor umane, drepturi inalienabile, imprescriptibile și intangibile. Ele aparțin tuturor ființelor umane, inclusiv apatrizilor și străinilor, care nu beneficiază de acele drepturi care se pot acorda cetățenilor unui stat. Drepturile cetățeanului se referă la relațiile individului cu statul, în scopul satisfacerii interesului public general, dar și a celui individual. Astfel, conceptul de „drepturi ale cetățeanului” trebuie relaționat indubitabil cu noțiunea de *cetățenie*, întrucât doar cetățeanul unui stat are posibilitatea exercitării drepturilor conferite de legislația națională a acelui stat, care include printre altele și drepturi de natură administrativă, drepturi de natură electorală, dreptul la protecție diplomatică etc. [139, p. 32].

Statutul juridic al persoanei este o reflectare a reciprocității raporturilor dintre putere și individ. Populația unui stat, fiind formată din cetățeni, străini și apatrizi, se prezintă ca o entitate eterogenă sub aspectul specificului raporturilor pe care le are fiecare individ cu statul pe teritoriul căruia locuiește. Astfel, încă din timpuri străvechi, puterea de stat și-a diferențiat atitudinea politică și juridică față de locuitori, după cum aceștia aveau sau nu calitatea de cetățeni ai statului respectiv [201, p. 247]. Statele antice făceau o distincție clară între statutul juridic al cetățenilor și străinilor. Până și statul atenian, care manifesta mai multă toleranță față de străini, făcea o diferență netă între statutul juridic al cetățenilor atenieni și cel al metecilor („cei care locuiesc împreună cu”). Ultimii nu aveau aceleași drepturi ca cetățenii, nu participau la exercitarea puterii, nu puteau comanda în luptă, nu aveau dreptul de a dobândi bunuri imobile (acest drept li s-a recunoscut, totuși, mai târziu, ca un drept special și de excepție, denumit *enctesis*), nu puteau apărea direct în fața tribunalelor, ci doar reprezentați de cetățenii care erau și patronii lor, numiți *prostates*, totodată ei aveau toate obligațiile cetățenilor atenieni, chiar mai mult, ei aveau obligația de a plăti și o taxă specială, numită *metoibion* [195, p. 61].

La rândul său, dreptul roman a avut o importanță deosebită în fundamentarea unui cadru juridic complex al statutului juridic al cetățeanului, constituind un sistem normativ nuanțat, cu repercusiuni ulterioare în domeniu. Statutul de cetățean (*status civitatis*) constituia, după libertate, cel de-al doilea element al condiției juridice a individului. Doar *cetățenii romani* aveau deplinătatea drepturilor politice și civile recunoscute de statul roman: *ius suffragii*; *ius honorum*; *ius militiae*; *ius provocationis*; *ius commercii*; *ius conubii* [143, p.155].

Exemplificativ notăm că pentru Aristotel cetățeanul este un membru al corpului politic, corpul celor care participă la exercitarea puterii [4]. Ca urmare, el deține un ansamblu de drepturi speciale, pe care le împarte în mod egal cu ceilalți cetățeni. Totodată, în toate orașele antice, statutul de cetățean este un privilegiu rezervat unei elite masculine, fiind excluse femeile, copiii, străinii și robii.

În epoca modernă, evoluția statutului juridic al cetățeanului a fost influențată în mod decisiv de *Declarația drepturilor omului și cetățeanului*, care a pus bazele noțiunii contemporane a statutului juridic al cetățeanului, legându-l de participarea activă a persoanei la viață politică, înzestrându-l cu un ansamblu de drepturi și libertăți, iar statului impunându-i obligațiuni corelative, modificând astfel radical natura raporturilor dintre stat și cetățean. Astfel, în centrul statutului juridic al persoanei stau drepturile omului, care determină limita acțiunii puterii [135, p. 11].

Ideea fundamentală pe care se întemeiază noile raporturi dintre cetățean și stat, este concepția cu privire la drepturile omului, care au valoare de fundamente imuabile pentru drepturile cetățeanului. Oricare individ este de asemenea un potențial cetățean, astfel încât înțelegerea modernă a statutului juridic al cetățeanului a stat la originea unui proces de emancipare a tuturor minorităților în sensul politic al noțiunii: fie că este vorba de femei, muncitori economic dependenți sau de populații supuse sclaviei sau colonizării. Statutul juridic al cetățeanului include anumite drepturi de bază pe care acesta le are din simplul motiv că este persoană umană, la care se mai adaugă un set de drepturi care decurg din legătura lui cu statul.

Acest statut este determinat de instituția cetățeniei, adică de apartenența juridică a individului la statul respectiv, care condiționează caracterul raporturilor juridico-politice dintre individ și stat [6, p. 44]. Conotațiile juridice ale cetățeniei, ca legătură dintre individ și stat, se exprimă prin totalitatea drepturilor și obligațiilor corelative dintre stat și cetățean. În acest sens, se consideră că cetățenia este situația juridică care rezultă din raporturile juridice statornice între o persoană fizică și stat, exprimând apartenența persoanei la stat, situație caracterizată prin plenitudinea drepturilor și obligațiilor reciproce [22]. În aceeași accepțiune, cetățenia este situația juridică rezultată din apartenența unei persoane fizice la un stat determinat, caracterizată prin faptul că aceasta are plenitudinea drepturilor și obligațiilor prevăzute de Constituție și legi, inclusiv drepturi politice, obligația de fidelitate față de patrie și cea de apărare a ei.

Cetățenia asigură indivizilor un statut juridic deosebit, care constă în ansamblul drepturilor și responsabilităților conferite de stat cetățenilor săi. Este statutul legal al cetățenilor ca subiecți ai dreptului, care determină condițiile apartenenței la o comunitate politică. Astfel, problema statutului juridic al cetățeanului se caracterizează nu numai sub aspect juridic, dar și politic. Ca membru

al societății civile, omul este egal în drepturi cu toți ceilalți, dar ca membru al unei societăți politice, adică al unei societăți organizate în stat, este egal în drepturi doar cu acei care, ca și dânsul, aparțin statului respectiv. El beneficiază de mai multe drepturi și obligații în țara sa, decât cel care nu aparține acestui stat [6, p. 43].

Legătura juridică între persoană și stat este completată și cu o componentă *politică*, care se exprimă prin faptul că cetățenii statului, fiind integrați în entitatea care poartă denumirea de popor (națiune), sunt exponenți ai suveranității naționale. Respectiv, în baza art. 2 din Constituția Republicii Moldova [46]: doar cetățenii Republicii Moldova, pot participa la exercitarea suveranității în mod direct – prin referendum, sau indirect – prin organele sale reprezentative. Doar cetățenii Republicii Moldova (art. 39 din Constituție) au dreptul de a participa la administrarea treburilor publice nemijlocit, precum și prin reprezentanții lor, doar cetățenilor li se asigură dreptul la funcții publice [171, p. 386]. Deci, cetățeanul este perceput, mai întâi, ca un actor politic, drepturile politice fiind considerate nucleul cetățeniei.

În așa mod, raporturile dintre puterea publică, întruchipată de stat, și individ se manifestă prin totalitatea drepturilor și obligațiilor reciproce, circumscrise statutului juridic al persoanei. Persoanele care au cu statul o legătură juridico-politică de durată, posedă un statut juridic deosebit de cel al străinilor sau apatrizilor. În calitatea lor de componente de bază ale acestui statut, drepturile politice prezintă caracteristici proprii, ce le deosebesc de alte drepturi ale omului. Asemenea drepturi precum ocuparea unor funcții publice, de a alege și de a fi ales, de a participa la conducerea treburilor publice, de a nu fi lipsit de cetățenie etc., sunt, desigur, drepturi ale omului, dar ele se realizează prioritar ca drepturi ale cetățeanului, fiind strâns legate de apartenența individului la un anumit stat [135, p. 11].

Raporturile juridice dintre cetățean și stat au un conținut particular: reflectate pe plan extern, ele se păstrează și se prelungesc oriunde s-ar afla persoana, inclusiv pe teritoriul altor state, unde cetățeanul beneficiază de protecție din partea statului său. Drept urmare, statutul juridic al cetățeanului are la bază principiul protecției cetățeanului de către stat. În acest sens, *Constituția RM* (art. 18) și *Legea cetățeniei Republicii Moldova* [106] (art. 8) prevăd că cetățenii Republicii Moldova beneficiază de protecția statului atât în țară, cât și în străinătate. *Protecția cetățenilor în străinătate* este un principiu care exprimă faptul că cetățenia este legătura politică și juridică dintre cetățean și stat care, prin efectele sale, determină statutul juridic al persoanei, oriunde s-ar afla, fie în interiorul țării, fie în exteriorul frontierelor sale [45]. În temeiul acestui principiu, cetățenii care se află în străinătate au dreptul să apeleze la protecția autorităților statului, iar acestea au obligația constituțională de a le acorda protecția necesară.

În consecință, se conturează un ansamblu de drepturi, circumscrise acestui principiu. De ex., cetățenilor Republicii Moldova, aflați temporar pe teritoriul unui stat străin, funcționarul consular le va acorda, în conformitate cu normele și principiile dreptului internațional, asistență în protecția drepturilor și intereselor lor. Asistența și protecția respectivă se acordă în caz de îmbolnăviri grave, urgențe medicale, decese, accidente de circulație, pierderi/furt sau deteriorarea pașaportului, permiselor de conducere și certificatelor de înmatriculare a vehiculelor, rețineri, arestări, limitarea în orice alt mod a libertății personale în statul de reședință și în alte situații [135, p. 12].

Funcționarul consular este obligat să acționeze pentru apărarea drepturilor și intereselor patrimoniale ale Republicii Moldova și ale cetățenilor săi, cu respectarea legilor și procedurilor în vigoare ale statului de reședință și a prevederilor tratatelor internaționale. În acest scop, el va interveni pe lângă autoritățile statului de reședință în vederea luării măsurilor de conservare și administrare a bunurilor, stabilirea regimului lor juridic, intabulare a dreptului de proprietate în registrele de la locul situării lor. În caz de litigii el va recomanda cetățenilor avocați și va sprijini pregătirea apărării, procurarea de documente oficiale, efectuarea de traduceri, legalizări etc.

Pentru cetățenii Republicii Moldova care locuiesc pe teritoriul statului străin, protecția și asistența presupune aplicarea tuturor măsurilor pentru ca aceștia să beneficieze din plin de drepturile oferite de către statul de reședință și tratatele internaționale la care sunt parte statul de reședință și Republica Moldova. Funcționarul consular are misiunea de a interveni la autoritățile statului de reședință pentru instituirea tutelei sau curatelei în favoarea minorilor și persoanelor cu handicap, cetățeni ai Republicii Moldova aflați în statul de reședință [96].

Un alt principiu de bază al statutului juridic al cetățeanului este prohibiția de a extrăda sau expulza cetățenii statului. Constituția Republicii Moldova proclamă acest principiu în art. 18, valorificând astfel o regulă de tradiție, care rezultă și din constituțiile altor state, precum și din documentele juridice internaționale [27, p. 282]. Extrădarea este un act juridic bilateral prin care un stat, numit stat solicitat, acceptă să pună la dispoziția altui stat, numit stat solicitant, o persoană aflată pe teritoriul său, în vederea judecării sau executării unei pedepse în statul solicitant. La rândul său, expulzarea este o măsură de siguranță, ce constă în îndepărtarea silită de pe teritoriul unui stat a cetățeanului străin sau a persoanei fără cetățenie care a săvârșit o infracțiune pe teritoriul statului dat sau dacă prezența lui prezintă un pericol social. Doar din definițiile acestor două noțiuni este clar că expulzarea sau extrădarea propriului cetățean ar fi o măsură contrară legăturii de cetățenie, ce implică obligații de protecție pe care statul trebuie să o asigure tuturor cetățenilor săi.

Drepturile exclusiv politice aparțin doar cetățenilor, ceea ce își are motivația în faptul că ele țin de exercitarea suveranității, adică de dreptul oricărui cetățean de a lua parte la conducerea treburilor publice, fie direct, fie prin reprezentanți liber aleși [169, p. 69]. În categoria drepturilor

exclusiv politice sunt incluse, deci, acele drepturi ale cetățenilor statului, care specifică participarea acestora la conducerea treburilor publice: dreptul de a alege reprezentanți în parlament și alți înalți demnitari de stat; dreptul de a vota în cadrul referendumului național sau local; dreptul de inițiativă legislativă; dreptul de a iniția revizuirea constituției; dreptul de a alege reprezentanții în organele deliberative ale unităților administrativ-teritoriale; dreptul de a fi ales [135, p. 12].

O cale importantă prin care cetățenii pot influența procesul public decizional și participa la guvernare, este votul, prin care sunt desemnate organele reprezentative ale poporului. Dreptul la vot este un drept democratic fundamental, ce consacră capacitatea individului de a-și realiza personalitatea juridică ca voință politică exprimată pentru organizarea societății și, astfel, pentru afirmarea idealurilor politice și a scopurilor concordante acestora. Prin intermediul dreptului la vot se exprimă acea voință individuală prin care se formează voința colectivă, înțeleasă ca voință generală, respectiv ca voință a societății [79, p. 31-32]. Dreptul de vot apare și sub denumirea de drept de a alege, deși doctrina subliniază careva deosebiri între „alegere” și „votare”: termenul „alegere” se folosește atunci, când cetățenii aleg membrii unor autorități publice, iar cel de „votare” atunci când aceștia se pronunță asupra unei reguli sau hotărâri [105]. Atributele dreptului de vot sunt universalitatea, egalitatea, caracterul direct, secret și liber exprimat.

Votul universal este unul din principiile de bază ale democrației, deoarece oferă posibilitatea fiecărui cetățean adult și cu discernământ de a-și exercita activ și pasiv dreptul de vot. Universalitatea votului reflectă principiul conform căruia votul aparține tuturor cetățenilor ce îndeplinesc condițiile prevăzute de lege. Totodată, dreptul de a vota implică în mod necesar limitări cu privire la cine poate exercita acest drept și cine este restricționat, acestea fiind încorporate în constituțiile democrațiilor contemporane. Astfel, dreptul de vot nu este un drept absolut, iar în unele cazuri, în special, în cele de incapacitate, poate fi limitat. Bunăoară, conform art. 38 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova, cetățenii Republicii Moldova au drept de vot de la vârsta de 18 ani, împliniți până în ziua alegerilor inclusiv, excepție făcând cei puși sub interdicție în modul stabilit de lege.

După cum se poate observa, minorul suferă importante limitări în ce privește capacitatea sa de folosință în dreptul public, nefiind apt a fi titular al drepturilor politice. Dincolo de regula generală a limitelor de cetățenie și de vârstă, constituțiile de multe ori restricționează în mod explicit dreptul de a participa la alegeri celor care nu au capacitate de exercițiu și/sau deținuților. De exemplu, conform art. 36 din Constituția României [48], nu au drept de vot debilii și alienații mintal puși sub interdicție și nici persoanele condamnate, prin hotărâre judecătorească definitivă, la pierderea drepturilor electorale. Trebuie înțeles, însă, că doar starea psihică afectată nu conduce automat la restrângerea capacității, fiind necesară o decizie judecătorească în acest sens.

În așa mod, delimităm trei tipuri de restricții impuse legal dreptului de vot: restricții bazate pe apartenența la comunitate (cetățenie, reședință, limbă); pe competență sau autonomie (vârstă, sănătate mintală) și pe anumite forme de pedeapsă (pedeapsa cu închisoarea, fraude electorale, trădare) [230].

Egalitatea în materie electorală cuprinde a varietate de aspecte. Unele vizează egalitatea sufragiului, altele nu se limitează la acest concept, reflectând egalitatea în termenii puterii electorale și egalității de șanse. Egalitatea votului exprimă principiul egalității în drepturi a cetățenilor fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie sau apartenență politică, avere sau origine socială. Votul egal presupune că fiecare cetățean are dreptul la un singur vot pentru alegerea aceluiași organ de stat, că circumscripțiile electorale pentru alegerea aceluiași organ sunt egale ca număr de locuitori. Egalitatea votului mai implică și înlăturarea unor tehnici și procedee electorale precum votul plural sau votul multiplu [152, p. 397].

Caracterul direct al votului derivă din atributul său personal, alegătorul trebuind să-și exprime voința nemijlocit, nu prin intermediar.

Votul este secret, garantând astfel cetățenilor posibilitatea de a decide în deplină libertate și intimitate. Secretul votului este un aspect al libertății de vot, care are drept scop protecția cetățenilor împotriva oricăror presiuni legate de opțiunile electorale efectuate. Principiul secretului votului trebuie aplicat la întreaga procedură electorală. Pentru fiecare persoană cu drept de vot, secretul votului nu este numai un drept, dar și o obligațiune, nerespectarea căreia trebuie să fie sancționată prin anularea oricărui buletin de vot conținutul căruia a fost divulgat [135, p. 13].

Votul este liber, cuprinzând două aspecte diferite: libertatea cetățeanului de a-și forma o opinie și libertatea de a exprima această opinie, cu alte cuvinte libertatea procedurii de votare și evaluarea cu exactitate a rezultatului. Libertatea cetățenilor de a-și forma o opinie cere statului și autorităților publice, în general, să respecte obligațiunea lor de neutralitate, în special, relativ la utilizarea mijloacelor de informare în masă și finanțarea partidelor și a candidaților. Libertatea cetățenilor de a-și exprima voința inițial impune necesitatea monitorizării stricte a procedurii de votare. Cetățenii trebuie să fie protejați de orice amenințări sau restricții care i-ar împiedica să-și exercite dreptul de vot. În cazul când cetățenii sunt intimidați de către autorități sau persoane fizice, statul este obligat să intervină și să sancționeze astfel de practici [39].

Cetățenii Republicii Moldova își pot exprima opțiunile prin vot în contextul referendumului național, al referendumului local, al alegerilor naționale pentru Parlamentul țării și al alegerilor locale. Tendința de democratizare necesită un cadru legal adecvat ce prescrie sistemul electoral al

statului și include, în mod obligatoriu, condițiile și garanțiile exercitării drepturilor electorale, modul de scrutin, etapele organizării și desfășurării alegerilor, precum și stabilirea rezultatelor alegerilor și atribuirea mandatelor.

În cadrul statutului juridic al cetățeanului dreptul la vot ocupă un loc deosebit de important. El creează o stare de concordanță între putere și individ bazată pe încredere și așteptări reciproce. Prin proceduri democratice se încearcă să se asigure fiecăruia „o voce” care să se poată exprima liber, fără presiuni, astfel încât relațiile de putere să devină simetrice și nu asimetrice ca în societățile ierarhizate. Votul universal oferă posibilitatea oricărui cetățean să se exprime și să acționeze într-un spațiu public de deliberare și decizie. Ca urmare, votul nu se rezumă la simpla alegere a unor reprezentanți, ci are și menirea să rezolve prin consens și fără violență o serie de conflicte sociale [101, p. 77]. Alegerile periodice exclud, pe de o parte, uzurparea puterii prin violență, interzicând totodată și permanentizarea ei. Dar acest sistem presupune în mod necesar relații între reprezentanți și cetățeni bazate pe principiile onestității și competenței, ceea ce de cele mai multe ori este greu de realizat. În astfel de condiții, dreptul de a participa la viața politică devine un drept al drepturilor [233].

Dreptul de a fi ales este considerat un drept corelativ dreptului de vot, realizându-se, în principiu, în aceleași condiții ca și primul. El exprimă eficiența, prin diversitate, a administrării societății conform voinței generale pronunțate prin drepturile electorale și afirmată ca voință de guvernare [79, p. 32]. În majoritatea statelor legislația stabilește condiții derogatorii de la cele care privesc dreptul de a alege. De exemplu, Constituția României stabilește:

- funcțiile și demnitățile publice, civile sau militare, pot fi ocupate, în condițiile legii, de persoanele care au cetățenia română și domiciliul în țară (art. 16, alin. 3);

- candidatului să nu-i fi fost interzisă asocierea în partide politice, deci să nu fie membru al Curții Constitutionale, Avocat al Poporului, magistrat, membru activ al armatei, polițist ori să nu facă parte dintr-o altă categorie de funcționari publici, stabiliți prin lege organică (art. 40, alin. 3);

- candidații trebuie să fi împlinit, până în ziua alegerilor inclusiv, vârsta de cel puțin 23 de ani pentru a fi aleși în Camera Deputaților sau în organele administrației publice locale, vârsta de cel puțin 33 de ani pentru a fi aleși în Senat și vârsta de cel puțin 35 de ani pentru a fi aleși în funcția de Președinte al României (art. 37, alin. 2).

În așa mod, Constituția României stabilește condițiile minimale pentru a ocupa funcții publice, exponente ale voinței generale.

Desfășurarea unor alegeri democratice nu este posibilă decât cu condiția respectării drepturilor omului, în special, a libertății de exprimare și libertății presei, libertății de a circula pe terito-

riul țării, libertății de întrunire și libertății de asociere pentru scopuri politice, inclusiv pentru fondarea partidelor politice. Orice restricții ale acestor libertăți trebuie să fie prevăzute de lege, să răspundă unui interes public și să respecte principiul proporționalității [39].

Un alt drept prin care cetățenii pot participa la viața politică, este dreptul la inițiativă legislativă. În acest sens, art.74 alin. (1) din Constituția României prevede că inițiativa legislativă aparține Guvernului, deputaților, senatorilor sau unui număr de cel puțin 100.000 de cetățeni cu drept de vot. Inițiativa cetățenilor, aceasta poate fi exercitată numai cu respectarea prevederilor art.74 alin.(1) din Constituție, referitoare la reprezentativitatea inițiativei, și ale alin.(2), referitoare la materiile ce nu pot face obiectul acestei inițiative. Astfel, potrivit alin. (1), inițiativa legislativă poate aparține unui număr de cel puțin 100.000 de cetățeni cu drept de vot. Cetățenii care își manifestă dreptul la inițiativă legislativă trebuie să provină din cel puțin un sfert din județele țării, iar în fiecare din aceste județe sau în municipiul București trebuie să fie înregistrate cel puțin 5.000 de semnături în sprijinul acestei inițiative. Potrivit alin.(2) al aceleiași dispoziții constituționale, nu pot face obiectul inițiativei legislative a cetățenilor problemele fiscale, cele cu caracter internațional, amnistia și grațierea. O situație specială o constituie inițiativa de revizuire a Constituției României, acest drept aparținând și unui număr de cel puțin 500.000 de cetățeni cu drept de vot. Acești cetățeni trebuie să provină din cel puțin jumătate din județele țării, iar în fiecare din acestea sau în municipiul București trebuie să fie înregistrate cel puțin 20.000 de semnături în sprijinul acestei inițiative [48].

Dreptul de inițiativă legislativă deschide pentru cetățeni o cale directă de influență a procesului legislativ. Deși acest lucru este un element de consolidare a participării democratice a cetățenilor, el nu funcționează cu adevărat în practică. În primul rând, cvorumul poate fi dificil de atins; în al doilea rând, în societățile moderne, procesul legislativ este atât de complicat, încât cetățenii doar rareori ajung la elaborarea unor proiecte de legi de înaltă calitate, acceptabile de politic.

Potrivit Constituției RM dreptul la inițiativă legislativă aparține deputaților în Parlament, Președintelui Republicii Moldova, Guvernului, Adunării Populare a unității teritoriale autonome Găgăuzia. Deci, cetățenii Republicii Moldova sunt lipsiți de un mecanism important de influență a procesului public decizional. La dispoziția cetățenilor statului nostru rămâne doar dreptul „ipotetic” de inițiativă în revizuirea constituției. Astfel, conform art. 141 alin. (1), revizuirea Constituției poate fi inițiată de un număr de cel puțin 200 000 de cetățeni ai Republicii Moldova cu drept de vot. Cetățenii care inițiază revizuirea Constituției trebuie să provină din cel puțin jumătate din unitățile administrativ-teritoriale de nivelul doi, iar în fiecare din ele trebuie să fie înregistrate cel puțin 20000 de semnături în sprijinul acestei inițiative. Constatăm, cu regret, că prevederea constituțională citată, în condițiile Republicii Moldova, nu este funcțională. Legiuitorul nu a ținut cont

de faptul că prin „unitate administrativ-teritorială de nivelul doi” se subînțeleg raioanele, municipiile și unitatea teritorială autonomă Găgăuzia. Numai în partea dreaptă a Nistrului (stânga Nistrului, în viziunea noastră, este un teritoriu vremelnic ocupat de către Federația Rusă) avem 32 de raioane. Având în vedere și faptul că pe lângă raioane avem municipii, e evidentă formularea vicioasă din Constituția RM a prevederii respective: 200.000 de semnături, în vederea susținerii inițiativei de revizuire a Constituției, nu vor fi suficiente, deoarece semnatarii nu vor reprezenta cel puțin jumătate din raioanele și municipiile Republicii Moldova. Amintim faptul că în anul 2002, Ministerul Justiției a refuzat să accepte una din inițiativele de revizuire a Constituției în baza faptului că pentru revizuirea respectivă au semnat doar 200.000 de cetățeni. Ar fi fost logic, inclusiv din punctul de vedere al drepturilor omului argumentate, dacă prevederea constituțională legală din Constituția RM ar fi fost interpretată în favoarea persoanelor respective (celor 200.000 de cetățeni). Însă, acest lucru nu a avut loc. Pentru a preveni astfel de cazuri, considerăm oportună modificarea normei de reprezentare a unității administrativ-teritoriale de nivelul doi: numărul de 200.000 de cetățeni cu drept de vot este exagerat de mare. Ar fi fost suficiente 5000 de semnături în vederea susținerii inițiativei de revizuire a Constituției. Reamintim că anume acest număr este prevăzut la momentul adoptării Constituției RM. Revenirea la norma inițială de reprezentare ar face funcțională prevederea respectivă [135, p. 14].

Prin punerea în valoare a conștiinței sociale a individului, categoria drepturilor exclusiv politice evidențiază calitățile acestuia de ființă socială, constituind un element esențial al statutului său juridic. Datorită existenței acestei categorii de drepturi fiecare cetățean dispune de vocația de a participa la constituirea voinței generale și la administrarea societății, respectiv, din perspectivă conceptuală, la exprimarea suveranității naționale și la actul guvernării [79, p. 32].

Statutul juridic al cetățeanului este un fenomen juridico-politic multiaspectual și de consolidare, fără de care este imposibilă reglementarea deplină a statutului juridic al personalității în diferite domenii ale vieții publice [6, p. 42]. Statutul juridic al cetățeanului exprimă vocația cetățeanului pe planul realităților juridice interne ale fiecărei țări, pentru toate drepturile și libertățile. Ca urmare a egalității în drepturi, cetățenii statului, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie sau apartenență politică, avere sau origine socială, pot beneficia, în mod egal, de toate drepturile prevăzute de Constituție și legi, pot participa în egală măsură la viața politică, economică, socială și culturală, fără privilegii și fără discriminări, fiind tratați în mod egal, atât de către autoritățile publice, cât și de către ceilalți cetățeni.

3.3. Obligațiile juridice – elemente indispensabile ale statutului juridic al personalității

Într-o societate democratică statutul juridic al persoanei implică, mai întâi de toate, autonomia sa, dar moderată de responsabilități și de cunoașterea obligațiilor juridice și morale pe care le presupune viața în societate și respectul celorlalți [8]. Astfel, obligațiile au o valoare importantă într-o democrație. Ele reprezintă garanția drepturilor și libertăților circumscrise statutului juridic al persoanei. Or, drepturile subiective nu pot fi exercitate fără a fi puse în legătură reciprocă cu anumite obligații juridice, aceste două elemente alcătuind conținutul oricărui raport juridic. Demarând de la aceste considerente pur teoretice ale dreptului, constatăm că obligațiile sunt corelative drepturilor și libertăților. Îndeplinirea obligațiilor juridice formează mecanismul prin care se realizează drepturile subiective, constituind garanția realizării efective a statutului juridic al persoanei. Din aceste considerente, „obligația pură” este considerată ca fiind „măsura dreptului subiectivelor”. Aceasta presupune faptul că dreptul unei părți în raportul juridic îi corespunde în mod imperativ o obligație a celeilalte părți. Ca urmare, într-un raport juridic nu poate fi vorba de vreun drept al subiectului dacă celuilalt subiect nu-i corespunde o anumită obligație [158, p. 454].

Din perspectiva dată, în literatura de specialitate se vorbește chiar de principiul unității dintre drepturi și obligații [316, p. 106]. Mai mult, legătura indisolubilă dintre drepturi și obligații este considerată trăsătură indispensabilă libertății persoanei. În acest sens, H.И. Матусов susține că „Noi suntem liberi deoarece avem obligații unii față de alții. Drepturile și posibilitățile constituționale oferite cetățenilor de către Legea Supremă pot fi realizate doar cu condiția executării de către ei a obligațiilor lor. Fără aceasta democrația, suveranitatea poporului, participarea la viața politică și socială este imposibilă” [305, p. 174].

Potrivit cercetătorilor T. Cârnaț și M. Cârnaț, drepturile subiective nu pot fi exercitate fără a fi corelate cu unele obligații juridice, deoarece aceste două componente alcătuiesc conținutul oricărui raport juridic. Pornind de la aceste considerente pur teoretice, aceștia constată că îndatoririle fundamentale sunt corelative drepturilor și libertăților fundamentale. Îndeplinirea îndatoririlor fundamentale formează, în același timp, mijlocul prin care se realizează drepturile subiective, prin care oamenii contribuie la realizarea scopului și sarcinilor societății în ansamblu [29, p. 47].

Obligația este o măsură de conduită corespunzătoare. Persoana trebuie să se conducă de anumite reguli, cărora li se supune pentru ca, în exercitarea drepturilor și libertăților sale, să nu aducă prejudiciu celorlalți oameni și să nu facă imposibilă conviețuirea socială normală [130, p. 17].

Obligațiile juridice, fiind într-o legătură reciprocă cu drepturile subiective, asigură necesitățile indivizilor în acțiunile altor persoane, reprezentând instrumente juridice speciale de influență asupra indivizilor cu scopul de a aduce la viață comportamentele necesare satisfacerii drepturilor subiective. Acțiunile persoanei obligate în raporturile juridice vizează, în primul rând, interesele și obiectivele persoanei care are dreptul relevant-corelativ [130, p. 15].

Interdependența dintre drepturi și obligații timp îndelungat a rămas în umbră, primele declarații de drepturi fiind preocupate de recunoașterea plenară a drepturilor și libertăților omului. Nici declarațiile americane ale drepturilor omului, nici Declarația franceză din 1789 nu cuprind prevederi referitoare la obligațiile juridice ale individului. În contextul ideilor individualiste, obligațiile erau considerate opuse și chiar ostile drepturilor personale, scopurilor și libertăților individuale, o limitare a libertății individului [236]. Doar în Constituția Franței din 1795, s-a conturat ideea că nu pot exista drepturi fără obligații, în preambul fiind incluse nouă articole dedicate obligațiilor persoanei față de stat, societate, familie și alte persoane [243]. Ideea obligațiilor juridice este preluată de Constituția Franței din 1848, ea recunoscând „drepturile și obligațiile anterioare și superioare dreptului pozitiv”, proclamând că „îndatoririle reciproce obligă cetățenii față de Republică, și Republica față de cetățeni”, că „cetățenii trebuie să-și iubească țara; să servească Republica, apărând-o chiar și cu costul vieții lor; să contribuie la realizarea sarcinilor statului proporțional cu averea lor; să-și asigure, prin muncă, mijloace de trai și resurse pentru viitor; să contribuie la binele comun și să se ajute reciproc și frățește; precum și să respecte legile morale și legile scrise care guvernează societatea, familia și individul [242].

Mai târziu, rolul major al obligațiilor juridice este dezvoltat în *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, unde se arată că „orice persoană are îndatoriri față de colectivitate, deoarece numai în cadrul acesteia este posibilă dezvoltarea liberă și deplină a personalităților sale” [64]. La rândul său și Pactele internaționale cu privire la drepturile omului stabilesc că omul are îndatoriri față de semenii săi și față de colectivitatea careia îi aparține și este dator a se strădui să promoveze și să respecte drepturile recunoscute în pacte [164].

Prin urmare, conchidem că atât la nivel național, cât și internațional îndatoririle persoanei au fost recunoscute ca element indispensabil statutului juridic al acesteia. Or, calitatea de membru al societății presupune îndeplinirea unor cerințe determinate de sarcinile și scopurile societății sau de interesele altor persoane. Îndeplinirea acestor cerințe este asigurată prin convingere sau, la necesitate, prin forța de constrângere a statului, ele fiind adevărate obligații juridice. Obligațiile persoanei, pot fi divizate în grupuri în conformitate cu caracteristicile conținutului material și ale formei juridice. Obligațiile juridice, la fel ca și drepturile și libertățile, sunt împărțite în constituționale (fundamentale) și obligații ce decurg din legislația ramurală [130, p. 16].

Din totalitatea obligațiilor pe care un individ le poate avea în multitudinea de raporturi juridice în care intră, inclusiv de drept constituțional, numai unele au valoare de obligații fundamentale, denumite în Constituție îndatoriri. Astfel, pe lângă obligațiile corelative drepturilor subiective, există obligații juridice generale, conținutul cărora nu poate fi direct desprins din drepturile subiective ale indivizilor, ca obligații corelative în anumite raporturi juridice. Aceste obligații juridice au scopul de a proteja interesul public, valorile general-umane, libertatea de acțiune a individului, îngrădirea de interferențele altor persoane în domeniul libertății negative a persoanei, apărarea valorilor personale precum viața, libertatea personală, onoarea, demnitatea, etc. Scopul acestor obligații juridice este satisfacerea interesului general, colectiv, precum și a intereselor individuale ale altor persoane. Deci, statul nu este unicul beneficiar al respectării îndatoririlor, deoarece respectarea de către persoane a îndatoririlor lor fundamentale permite statului să acționeze în vederea înfăptuirii și dezvoltării interesului general al societății. Mai mult, în unele cazuri, persoanele sunt beneficiarii direcți ai respectării unor anumite îndatoriri fundamentale, mijlocirea statului fiind inutilă [129, p. 289].

Odată fiind stabilită interdependența dintre drepturile fundamentale și îndatoririle fundamentale, pentru înțelegerea esenței ultimelor este necesar a preciza care sunt trăsăturile ce caracterizează îndatoririle fundamentale ale omului. În literatura de specialitate din Republica Moldova sunt identificate două trăsături de bază ale îndatoririlor fundamentale [59, p. 294]:

- sunt îndatoriri cu caracter fundamental, esențial sau vital pentru existența statului, asigurarea ordinii de drept, a ordinii sociale și politice;

- sunt înscrise în Constituție, de aceea orice alte obligații legale ale persoanei nu întrunesc caracterul fundamental ce le-ar permite să fie incluse în Legea Supremă.

În doctrina românească atestăm o dezvoltare a acestor trăsături. Astfel, cercetătorii I. Muraru și S. Tănăsescu susțin următoarele [152, p. 165]:

- îndatorirea fundamentală este o obligație și nu o îndrituire, precum este un drept fundamental;

- ea presupune îndeplinirea unor cerințe determinate de sarcinile și scopurile societății;

- îndatoririlor fundamentale sunt expres formulate în Constituție. Sub acest aspect, îndatoririle fundamentale sunt acele obligații cărora societatea le atribuie o valoare superioară, valoare ce se reflectă în regimul juridic special ce li se atribuie. Cu alte cuvinte, din totalitatea de obligații pe care le poate avea persoana în multitudinea de raporturi juridice în care se angajează, numai unele au valoare de îndatoriri fundamentale.

- îndatoririle fundamentale, sunt asigurate în realizarea lor prin convingere sau la nevoie prin forța de constrângere a statului, căci ele sunt veritabile obligații juridice.

Deci, îndatoririle fundamentale sunt acele obligații ale persoanei, apreciate ca esențiale de către societate pentru realizarea intereselor generale, înscrise în Constituție și asigurate în realizarea lor prin convingere sau, la necesitate, prin forța de constrângere a statului [152, p. 165]. În așa mod poate fi detașată o trăsătură indispensabilă a îndatoririlor fundamentale – ele sunt expres formulate în textul constituției [129, p. 290].

Determinând direcțiile principale ale raporturilor dintre persoană, stat și societate, îndatoririle fundamentale iau forma unor categorii juridice. Punerea lor în aplicare este asigurată prin toate mijloacele de influență juridică și socială. Responsabilitatea pentru nerespectarea unei îndatoriri constituționale depinde de natura încălcării și sfera relațiilor la care se referă.

Constituția RM, în titlul II, capitolul III, prevede următoarele îndatoriri fundamentale: exercitarea drepturilor și a libertăților cu bună-credință, devotamentul față de țară, apărarea Patriei, contribuțiile financiare, protecția mediului înconjurător, conservarea și ocrotirea monumentelor istorice și culturale. Din analiza prevederilor constituționale se poate presupune, că legiuitorul a prevăzut două categorii de destinatari ai îndatoririlor fundamentale: cetățenii statului, precum și cetățenii străini și apatrizii aflați pe teritoriul statului respectiv. Cetățenilor statului li se incubă îndatoriri specifice, determinate de legătura juridico-politică cu statul: devotamentul față de țară, îndeplinirea cu bună-credință a funcțiilor publice încredințate, apărarea patriei. Alte îndatoriri fundamentale, precum exercitarea drepturilor și libertăților constituționale cu bună-credință, fără încălcarea drepturilor și libertăților altora; contribuția, prin impozite și prin taxe, la cheltuielile publice; protecția mediului înconjurător, conservarea și ocrotirea monumentelor istorice și culturale - se incubă deopotrivă cetățenilor statului și cetățenilor străini și apatrizilor aflați pe teritoriul țării.

Devotamentul față de țară, prevăzut în art. 56 din Constituția RM, este o îndatorire naturală și sacră ca urmare a cetățeniei, ca legătură intimă dintre stat și cetățean. Conform Dicționarului explicativ al limbii române, devotamentul semnifică atașament sincer față de o persoană sau față de o cauză și hotărârea de a o servi în orice împrejurare și fără rezerve. Astfel, devotamentul implică un raport cordial și personal cu statul: o statornicie, o nestrămutare, o căldură. Te arăți demn de încredere absolută în orice împrejurări, la bine și la rău [197]. Devotamentul se opune trădării. Ca rezultat, în toate timpurile și în toate statele trădarea de țară a fost considerată una dintre cele mai grave infracțiuni, pedepsindu-se cu maximă severitate. Trădarea prezintă o gravitate extremă, deoarece pune în pericol însăși existența statului, integritatea teritorială, unitatea și indivizibilitatea, suveranitatea și independența acestuia, iar făptuitorul vedește un pericol social ridicat deoarece prin fapta sa încalcă îndatorirea sa de fidelitate față de țară, ce-i revine în calitate de cetățean [23, p. 995-996]. Cu regret, în ultimile decenii se vorbește foarte puțin despre devotament față de țară, acest concept fiind devalorizat prin utilizarea exagerată în perioada comunistă, dar și din cauza

crizei de valori existente în societatea noastră. Se datorează aceasta și crizei în care ne-am pomenit, catalizată de pierderea încrederii cetățenilor în instituțiile statale. Dar e știut lucru că oamenii apreciază statul; felul cum acesta, prin intermediul autorităților publice, creează condiții normale de existență pentru cetățenii săi [131, p. 68].

Articolul 57 din Constituția RM prevede o altă îndatorire fundamentală – *de apărare a Patriei*, care este atât un drept, cât și o datorie sfântă a fiecărui cetățean. Un element indispensabil al îndatoririi de apărare a țării, care are o mare importanță în vederea pregătirii pentru apărarea patriei, cât și pentru formarea ca buni cetățeni a tinerilor chemați sub arme, este satisfacerea serviciului militar. Serviciul militar este satisfăcut în cadrul forțelor militare, destinate apărării naționale, pazei frontierei și menținerii ordinii publice, în condițiile legii.

Îndatorirea de a contribui prin impozite și taxe la cheltuielile publice este prevăzută în art. 58 al Constituției RM. Dacă ținem seama de numeroasele prestații cu caracter social, pe care statul este obligat să le realizeze în beneficiul cetățenilor săi, impozitul se prezintă ca o îndatorire fundamentală firească [152, p. 254]. La etapa actuală de dezvoltare a societății *impozitul* constituie o sursă a finanțării cheltuielilor de interes general al statului și al administrației locale; un instrument al politicii economice, prin care se redistribuie o parte a veniturilor, pentru a fi stimulate investițiile și a duce la înviorarea conjuncturii economice; un izvor principal al formării veniturilor bugetului de stat și al finanțării cheltuielilor publice [198, p. 99-100].

Toate legislațiile țărilor lumii și actele internaționale referitoare la drepturile și libertățile fundamentale ale omului cunosc stipularea (cu valoare de principiu) potrivit căreia cetățenii au obligația să contribuie prin impozite și taxe la acoperirea cheltuielilor publice. Aceste cheltuieli sunt necesare atât întregii comunități naționale, când reprezintă cheltuielile statului, cât și colectivităților locale autonome, când se referă la cheltuielile administrației publice locale [3, p. 309].

Privind în esența acestei obligații putem constata că în lipsa respectării ei statul practic nu ar mai putea să mai funcționeze, iar societatea ar fi lipsită de organizare. De aici, inevitabilitatea sancționării cetățenilor în cazul neonorării obligației constituționale în cauză.

Totodată, trebuie evidențiat că *Legea cu privire la statutul juridic al cetățenilor străini și al apatrizilor în Republica Moldova* [115] prevede că cetățenii străini și apatrizii sunt supuși la impozite, taxe și alte plăți pe baze generale ca și cetățenii Republicii Moldova dacă acordurile internaționale la care Republica Moldova este parte nu stabilesc altfel. La rândul său, Codul Fiscal al RM include în categoria contribuabililor și cetățenii străini și apatrizii, cu reședința în țara noastră. Deci, contribuțiile financiare – impozitele și taxele, – reprezintă o îndatorire atât a cetățenilor statului, cât și a străinilor și apatrizilor.

Articolul 55 din Constituția RM specifică, că *orice persoană își exercită drepturile și libertățile constituționale cu bună-credință, fără să încalce drepturile și libertățile altora*. Se observă clar că buna-credință (*bona fides*), principiu tradițional de drept civil, devine o regulă constituțională [130, p. 68]. Această transformare de natură juridică are consecințe deosebite în rezolvarea problemelor ce rezultă din exercitarea drepturilor și libertăților cetățenești. Buna-credință se prezintă ca un concept complex, ce cuprinde momente psihologice de intenție și de credință, exteriorizate prin valorile morale ale onestității (*honestum*) care, ori de câte ori intră sub incidența unui raport juridic, se convertesc în valori juridice (*bona fides*). Buna-credință a fost denumită ca sinceritate în cuvinte (*verita*) și fidelitate (*constantia*) în angajamente [208].

În conținutul îndatoririi fundamentale enunțate intră și obligația de a nu încălca drepturile și libertățile celorlalți (*neminem laedere*). Pentru prima dată această obligație este stipulată în art. 4 din *Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului*: „Libertatea consistă în a putea face orice, ce nu dăunează altuia. Astfel, exercițiul drepturilor naturale ale fiecărui om nu are alte limite decât cele care asigură celorlalți membri ai societății exercitarea acelorași drepturi. Aceste limite nu pot fi determinate decât prin lege”. „A garanta exercițiul drepturilor și libertăților persoanei contra atingerilor ce ar putea să vină din partea altora este imperios necesară, căci individul, indiferent ce filosofie s-ar vehicula în societate, este tentat să-și înțeleagă libertatea ca pe o posibilitate nelimitată de a face ce vrea. Imperfecțiunea morală a individului, singura care face statul și dreptul necesare, îl face să nu poată accepta plener libertate celui alt; el trebuie silit să fie liber, căci libertatea socială nu se edifică decât prin limitarea juridică a libertății fiecăruia. Legea este tocmai această constrângere ca raport între libertăți. Ea face posibilă concilierea între libertatea mea și libertatea celui alt” [62, p.15-16].

Exercitarea cu bună-credință și respectarea drepturilor și libertăților celorlalți este o obligație firească, ce ține chiar de esența conceptelor de drept și libertate. Astăzi, acesta se prezintă ca un principiu general al dreptului, rezultatul unei experiențe sociale, trasând liniile directoare a întregului sistem juridic și exercitând influență asupra activității legislative, canalizând crearea dreptului și aplicarea sa. Acest principiu rezumă aprecierile individuale ale relațiilor juridice asigurând unitatea, echilibrul și coerența întregului sistem de drept.

Din cele relatate rezultă că, îndatoririle fundamentale reprezintă cerințe juridice, consacrate constituțional, care se incubă fiecărei persoane în legătură cu necesitatea implicării sale în promovarea intereselor societății, statului și altor persoane [129, p. 289]. Astfel, considerăm că din întreg conținutul Constituției poate fi desprinsă încă o obligație fundamentală - obligația persoanei de a se implica activ în apărarea și respectarea interesului public general, obligație pe care o avem cu toții ca cetățeni, întrucât aceasta are efecte directe și indirecte asupra vieții noastre. „Participarea

activă implică maximul de participare din partea cetățenilor care trebuie să dea dovadă de inițiativă, maturitate și dedicație, devenind coparticipați ai procesului de guvernare” [214].

În concluzie, precizăm că statutul juridic al unei persoane este caracterizat nu doar de drepturile și libertățile sale, dar și de obligațiuni. Aceste obligațiuni țin de diferite sfere ale relațiilor sociale în care persoana se prezintă ca subiect: unele dintre ele provin din apartenența persoanei la stat, altele sunt legate de statutul său de membru al comunității locale sau sunt generate de calitatea de membru în diferite tipuri de asociații (politice, economice, culturale etc.). Obligația juridică este o posibilitate necesară, social-determinată și garantată, a comportamentului individual, limitele cărui sunt definite de normele dreptului obiectiv, în scopul de a utiliza anumite beneficii și valori pentru a satisface atât interesele personale, cât și cele publice, colective, precum și alte necesități și interese în baza unității lor.

Obligațiunile juridice sunt fixate în norme juridice, găsindu-și loc în prevederile legislației ramurale, fiecare în domeniul relațiilor care constituie obiectul său de reglementare. Dreptul constituțional îndeplinește un rol special în consolidarea obligațiunilor juridice ale persoanei, deoarece stabilește îndatoririle fundamentale ale persoanei, care sunt universale și nu depind de statutul juridic individual, fiind fixate la nivelul superior al normelor juridice, la nivel constituțional. Aceste îndatoriri asigură funcționarea normală a statului și a societății; ele reprezintă expresia concentrată a acelor cerințe, punerea în aplicare a cărora reflectă responsabilitatea persoanei față de societate și stat [130, p. 17].

Problema obligațiunilor juridice ale persoanelor în știința juridică este insuficient studiată. Încă sunt subestimate natura socială și scopul obligațiunilor juridice în societate și stat, în special în armonizarea diverselor interese, legătura lor cu libertatea socială și individuală, cu stabilitatea și dezvoltarea relațiilor sociale. Obligațiile juridice, în aceeași măsură ca și drepturile și libertățile, reflectă o anumită tendință a comportamentului uman, bazată pe legitățile obiective și pe tendințele de dezvoltare socială. Obligațiile juridice, ca elemente indispensabile ale statutului juridic al persoanei, nu sunt elemente arbitrare, independente de condițiile de viață, ele sunt social determinate. Ele sunt importante și necesare atât pentru persoană, pentru a-și echilibra și armoniza relațiile sale cu statul și semenii săi, cât și pentru stat [130, p. 17].

În fine este important de subliniat că obligațiunile juridice, în strânsă unitate cu drepturile și libertățile persoanei, formează fundamentul universal al organizării democratice a societății, al funcționării statului de drept, al realizării principiilor dreptății și egalității în fața legii.

3.4. Principiile statutului juridic al personalității

În determinarea statutului juridic al persoanei, pe lângă volumul real al drepturilor, libertăților și îndatoririlor consacrate în legislație, un rol determinant îl au acele fundamente în baza cărora are loc fondarea, promovarea, garantarea și asigurarea acestora. Nivelul de protecție și gradul de realizare al statutului juridic al persoanei depinde crucial de natura acestor fundamente: ele pot conduce la o limitare sau, dimpotrivă, la o extindere în beneficierea de drepturile persoanei. Astfel, impactul lor asupra statutului juridic al persoanei are multiple fațete. Acestea determină măsura în care se realizează starea de egalitate și se asigură drepturile și libertățile persoanei, gradul de recunoaștere de către stat a acelor drepturi, care corespund nivelului actual de dezvoltare socială, activitățile statului în respectarea și protejarea persoanei, limitele de utilizare a drepturilor și libertăților, mecanismele legale existente de protecție a drepturilor persoanei. Aceste fundamente sunt caracterizate ca *principii ale statutului juridic al persoanei* [126, p. 49].

Termenul *principiu* provine de la latinescul *principium*, care înseamnă început. În filozofie, principiul este considerat element fundamental, idee, lege de bază pe care se întemeiază o teorie științifică, un sistem politic, juridic, o normă de conduită [71]. Principiul ca atare este o idee sau o lege fundamentală, de maximă generalitate, ce stă la baza celorlalte idei, legi și reguli dintr-un domeniu al cunoașterii. Într-un sens logic, principiul este un concept central, care servește ca fundament al sistemului și reprezintă difuzarea unei generalizări asupra tuturor fenomenelor în domeniu. El este o condiție necesară a gândirii abstracte, criteriu fundamental prin care distingem între corect și incorect, un reper pentru alte forme și condiții de raționalitate [11].

La rândul lor, principiile generale ale dreptului reprezintă fundamente etico-morale diriguitoare și sistematizatoare, comune și universale, norme-etalon. Așa cum s-a subliniat în literatura juridică, principiile fundamentale ale dreptului reprezintă acele orientări generale cărora le sunt subordonate atât structura, cât și dezvoltarea sistemului dreptului. Ele sintetizează și promovează valorile esențiale ale societății, conținând judecăți asupra fenomenelor juridice [14, p. 190]. Astfel, ele reprezintă rezultatul experienței sociale și asigură unitatea, omogenitatea, coerența și capacitatea de dezvoltare a sistemului de drept, trasând liniile directoare pentru întregul sistem juridic și exercitând o acțiune constructivă, orientând activitatea legiuitorului [53, p. 66]. Principiile dreptului sunt reflectate și, de regulă, consacrate în legislație. Dar, indiferent de acest moment, ele *de facto* capătă un caracter normativ și exercită o influență regulatoare asupra relațiilor sociale și comportamentului uman. Ca urmare, principiile generale au un important rol în administrarea justiției, deoarece condiționează certitudinea garanției dreptului împotriva imprevizibilității normelor

coercitive și asigură concordanța legilor și oportunitatea lor, având rolul de a asigura echilibrul sistemului juridic cu evoluția socială [174].

Principiile fundamentale ale dreptului sunt reguli de maximă generalitate care sintetizează experiența socială și asigură echilibrul dintre respectarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor, și care călăuzesc, pe o durată de timp relativ îndelungată, atât elaborarea, evoluția și interpretarea, cât și aplicarea normelor de drept [14, p. 190]. Ele sunt idei diriguitoare care se conturează ca urmare a raportului dintre legea fundamentală și celelalte legi, și care își găsesc reflectare în întregul sistem de drept.

Principiile generale ale dreptului sunt în fapt rezultatul recunoașterii unor valori ce trebuie să fie protejate. Un principiu general de drept este rezultatul unei experiențe sociale și o reflectare a unor cerințe obiective ale evoluției sociale, ale conviețuirii sociale, ale asigurării aceluși echilibru necesar între drepturile unora și obligațiile altora. Astfel, pot fi apreciate drept caracteristici comune ale principiilor dreptului [277]: a) determinismul social; b) conținutul lor generalizator; c) exprimarea în dreptul pozitiv; g) influența lor asupra dezvoltării fenomenelor juridice; d) respectarea obligatorie de către toți subiecții de drept.

Principiile dreptului formează axa teoretico-metodologică și juridică a statutului juridic al persoanei. Ele determină principalele caracteristici ale statutului juridic al persoanei, se răsfrâng asupra tuturor drepturilor și îndatoririlor acesteia, indiferent de ramura dreptului în care sunt fixate, unind într-un tot întreg complexul de elemente structurale ale poziției juridice ale persoanei, fundamentând justificarea lor filosofică și ideologică. Ele pot fi înțelese ca idei originare, recunoscute și protejate de lege și stat, în baza cărora persoana își realizează drepturile și libertățile, își îndeplinește responsabilitățile, devenind astfel principii ale statutului juridic al persoanei [126, p. 50].

Pentru caracterizarea principiilor statutului juridic al persoanei sunt deosebit de relevante prevederile Constituției, inclusiv cele care stabilesc principiile sistemului constituțional, deoarece acestea influențează direct poziția persoanei în diferitele sale manifestări. Constituția consacră principiile de bază ce determină statutul juridic al persoanei, în general, precum și principii speciale ce se aplică unor elemente particulare ale statutului juridic al persoanei. Din Constituție pot fi desprinse următoarele principii generale pentru aplicarea și interpretarea normelor ce țin de drepturile omului: superioritatea normelor internaționale în domeniul drepturilor omului asupra celor naționale; universalitatea drepturilor și libertăților; egalitatea; nediscriminarea; accesul liber la justiție; prezumția de nevinovăție; neretroactivitatea legii; dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle etc. Formularea acestor principii postulează înțelegerea clară a faptului că valoarea supremă este individul însuși. Acest fapt rezultă expres din alin. (3) al art. 1 din Constituția RM: „Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care dezvoltarea omului, drepturile

și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate” [46].

Principiile statutului juridic al persoanei acționează direct în situații de conflict și în cazul unor lacune legislative. Ele ajută judecătorul la aplicarea legii și la selectarea opțiunilor legale, care corespund în cea mai mare măsură principiului juridic, căci interpretarea și aplicarea legii nu este doar o simplă operație logico-deductivă, de tehnică juridică, ci și o operațiune culturală și socială complexă [121]. De multe ori conținutul principiilor juridice constituie un argument juridic suplimentar în luarea deciziilor de către organele de ocrotire a dreptului în cazuri specifice.

Astfel, principiile dreptului reprezintă un „nucleu dur” pe care se fundamentează statutul juridic al persoanei [126, p. 51].

Baza indispensabilă a unei societăți libere o constituie *principiul drepturilor omului*. Acesta ține de domeniul moralei, furnizând tranziția logică între principiile care ghidează activitățile individului și cele care ghidează relațiile acestuia cu alții; este un principiu care protejează morala individuală într-un context social, făcând legătura între codul moral al individului și codul legal al societății, între etică și politică. Drepturile individuale constituie mijlocul prin care societatea este subordonată legii morale [186].

Principiul drepturilor omului reprezintă extinderea moralei asupra sistemului social, formează un baraj în calea puterilor statului, o apărare a individului împotriva forței brutale a mulțimii, o subordonare a puterii dreptului. Ca urmare, recunoașterea și garantarea drepturilor omului nu este doar un principiu juridic, ci și o valoare socială considerată esențială, un scop ultim al oricărei organizări democratice și, în același timp, o legitimare pentru orice guvernare, o finalitate a întregii activități statale. Existența statului de drept, democratic, este imposibilă fără o minimă garantare a acestor atribute esențiale ale ființei umane [126, p. 51].

Principiul de a beneficia de drepturile omului definește și consfințește libertatea de acțiune a individului în context social. Drepturile omului nu impun altora nici o obligație, cu excepția uneia de natură negativă: de a se abține de la violarea drepturilor lui. A viola drepturile omului înseamnă a-l forța să acționeze împotriva propriei sale judecăți sau a-i confisca valorile. Există, în esență, o singură cale de a o face: prin folosirea forței fizice. Există doar doi potențiali violatori ai drepturilor omului: criminalii și statul. Marea realizare a statelor occidentale a fost să marcheze net distincția între cei doi, interzicându-i celui de al doilea să practice o versiune legalizată a activităților celui dintâi [186].

Respectarea drepturilor omului a fost recunoscută drept un principiu fundamental al procesului penal, care își află expresia în statutul juridico-procesual al persoanei: persoana în această

sferă este întotdeauna un subiect ce dispune de drepturi, realizarea cărora trebuie garantată. Principiul respectării persoanei se exprimă prin așa momente ca: toate deciziile luate în proces de natură să aducă atingere drepturilor și libertăților persoanei trebuie să fie legale și justificate, în caz contrar trebuie anulate; exercitarea competențelor de putere este încredințată doar persoanelor cu funcții de răspundere, obiective și necointerestate în rezultatul procesului [331, p. 310].

Cu regret, în societățile contemporane, chiar și în condițiile principiului respectării drepturilor și libertăților omului, rămâne loc înjosirii, umilirii și violenței instituționalizate. Între reglementări, drept și justiție rămân diferențe ce trebuie trecute cu pricepere și răspundere. Astfel, se simte nevoia de a însoți punerea în aplicare a drepturilor și libertăților persoanei cu o cultură mai cuprinzătoare, care să conștientizeze sensul prevederilor lor în constituții [121]. Este vorba de a așeza o „neliniște etică” în însăși punerea în aplicare a prevederilor de drept, care să împiedice oarecum dinăuntru soluțiile juridice convenționale și nedrepte, de a efectua tranziția de la „just society” la o „decent society”, întemeiată pe demnitatea umană [222].

Astfel, este nevoie de așezat drepturile și libertățile fundamentale ale omului, care formează logic, nucleul oricărei constituții moderne, pe *principiul demnității umane*, care rămâne, în condiții normale, un principiu constituțional, de o exigență etică [241].

Importanța deosebită a demnității umane este unanim recunoscută în literatura de specialitate, ea fiind calificată drept „cel mai de seamă principiu al dreptului obiectiv” [238, p. 6], „cea mai înaltă valoare a Constituției” [235, p. 7], „principiul constituțional cel mai valoros” [237], „un etalon în potopul discursului constituțional” [234, p. 387], „o valoare supremă a statului de drept”. Demnitatea umană este un atribut inalienabil al persoanei umane, este o valoare creștină, alături de libera dezvoltare a personalității umane și de dreptate, iar drepturi precum dreptul la viață și la integritatea fizică și psihică, dreptul la ocrotirea sănătății, dreptul la un mediu sănătos și la un nivel de trai decent țin de sacralitatea vieții umane [182].

Datorită faptului că demnitatea umană este izvorul drepturilor fundamentale, ea însăși este un drept fundamental [218], recunoscut la nivel internațional. În acest sens, *Carta ONU* [26], *Declarația Universală a Drepturilor Omului* [64], precum și *Pactul internațional privind drepturile civile și police* [164], tratează demnitatea umană ca valoare centrală, iar respectarea acesteia ca un principiu primordial. De asemenea, și obligațiile de natură constituțională sunt intrinsec legate de demnitatea umană, tocmai pentru că în stabilirea acestora legiuitorul constituant a luat în calcul caracterul uman al individului. Anume în baza principiului demnității umane individul este subiect de drept și nu un simplu obiect, drepturile și îndatoririle fundamentale înscrise în Constituție, fiind condiționate de natura sa umană. Esența omului este condiționată de demnitatea sa. Datorită demnității sale trebuie să i se asigure dezvoltarea personalității la cel mai înalt nivel [126, p. 52].

Fiind în relație strânsă cu demnitatea umană, **principiul liberei dezvoltări a personalității**, garantat de art. 1 alin. (3) din Constituția RM, deține un loc distinct între principiile statutului juridic al persoanei. Libera dezvoltare a personalității cunoaște o latură pasivă (aspectele de apărare și protejare a drepturilor), care este în legătură directă cu demnitatea umană, și anume, drepturile generale ale personalității, dar și o latură activă, respectiv libertatea generală de acțiune a persoanei (de exemplu, libertatea economică), latură care nu este acoperită de demnitatea umană [218]. În timp ce principiul demnității umane apără spiritul – morala personalității, principiul liberei dezvoltări a personalității apără și integritatea fizică a persoanei și libertatea individuală a persoanei. Întrucât noțiunea de „dezvoltare” înseamnă mai mult decât apărarea elementelor pasive ale personalității, acest principiu apără „întreaga personalitate, respectiv plenitudinea existenței umane în fiecare aspect al vieții” vizând astfel atât elementele active, cât și cele pasive ce compun noțiunea de dezvoltare a personalității umane [218].

Din coroborarea celor două principii constituționale, se ajunge la fundamentarea **principiului general al protecției constituționale a personalității**, din care sunt desprinse numeroase drepturi ce țin de personalitate. De exemplu, dreptul la apărarea onoarei, a reputației sau dreptul la propria imagine – sunt expresii specifice ale principiului general al protecției constituționale a personalității. În funcție de spațiul extern sau intern la care se raportează sfera personalității, poate fi distins dreptul persoanei de a-și crea o sferă privată, în care statul nu poate interveni și care nu poate fi limitată nici în cazul unui interes general presant, neexistând loc pentru examenul de necesitate-proporționalitate; și dreptul acesteia la reprezentarea de sine, mai exact dreptul de a dispune de informațiile despre sine. Datorită caracterului său deschis și suplu, principiul protecției personalității permite ca protecția constituțională a personalității să țină pasul cu provocările condiționate de dezvoltarea științei și tehnicii [218].

Așadar, statutul juridic al persoanei își găsește fundamentare în așa principii constituționale ca libera dezvoltare a personalității, principiul demnității umane, principiului general al protecției constituționale a personalității. Acestea sunt valori supreme, inviolabile și inalienabile, izvor al drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale constituționale. Totodată, caracterul lor normativ nu poate fi contestat, întrucât Constituția prevede garantarea lor de către stat, astfel încât ele capătă o forță juridică obligatorie. În consecință, apar obligațiile negative ale membrilor societății, precum și obligațiile pozitive și negative ale statului.

Plasarea drepturilor omului printre valorile supreme ale societăților democratice contemporane a avut drept consecință instituirea **imperativului protecției lor de către stat** ca principiu fundamental al statutului juridic al persoanei în statul de drept și democratic. Ca urmare, are loc trecerea de la consacarea supremației persoanei umane ca simplă declarație de principiu, la crearea

unor mecanisme funcționale pentru protecția statutului său juridic. Deci, recunoscând drepturile omului ca valori fundamentale ale societății, statul este obligat să confere substanță protecției propriu-zise a acestor drepturi, prin crearea unor mecanisme eficiente în acest sens. Ca urmare, în completare vin alte principii ale statutului juridic al persoanei.

Astfel, *principiul legalității*, considerat un pilon esențial al statului de drept [258, p. 219-224; 53, p. 70-73], este apreciat drept o garanție a statutului juridic al persoanei [17, p. 106], baza asigurării acestuia [185, p. 91-92]. În cazul statului de drept, democratic, bazat pe separația și echilibrul puterilor în stat și pe respectul drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, asigurarea supremației principiului legalității constituie centrul de maxim interes în asigurarea statutului juridic al persoanei. Principiul legalității poate fi definit, ca ideea directoare ce asigură existența legală a statului de drept, a tuturor instituțiilor sale, cât și ca fundament legal pentru respectarea drepturilor și libertăților fundamentale. În conformitate cu acest principiu, existența statului și a instituțiilor sale, acțiunile desfășurate de acestea, funcțiile și competențele lor, drepturile și obligațiile persoanei, orice interacțiune cu relevanță juridică între stat și persoană, orice proces și orice pedeapsă, trebuie să se întemeieze pe lege [126, p. 52].

Principiul legalității în înlăptuirea justiției poate fi circumscris următoarelor cerințe [180, p. 38]: procesul este desfășurat de către organele instituite de lege, în forma și cu competențele prevăzute de lege; participanții la proces trebuie să acționeze doar în limitele legii; organele judiciare acționează cu respectarea strictă a drepturilor procesuale ale participanților și cu asigurarea executării lor. Principiul legalității în procesul penal se manifestă prin următoarele caracteristici [77, p. 71]: înființarea prin lege a instanțelor judecătorești, a procuraturii și a organelor de urmărire penală, precum și desfășurarea activității acestora în limitele competenței acordate de lege; respectarea legii de către subiecții procesului penal, pe tot parcursul procesului; respectarea integrală a drepturilor procesuale ale participanților și utilizarea numai a mijloacelor și metodelor admise de lege; efectuarea fiecărui act procesual în conținutul și formele stabilite de lege.

În strânsă legătură cu principiul legalității este și prezumția nevinovăției. Funcționalitatea prezumției nevinovăției se manifestă în câteva direcții principale [159, p. 55-56]: ea garantează protecția persoanelor în procesul penal împotriva arbitrariului în stabilirea vinovăției și tragerea la răspundere penală; ea stă la baza tuturor garanțiilor procesuale legate de protecția persoanei în procesul penal; ea este strâns legată de aflarea adevărului și dovedirea corectă a împrejurărilor de fapt ale cauzei, în așa fel încât vinovăția să fie stabilită cu certitudine.

Deci, pentru instanță principiul legalității implică verificarea modului în care este respectată legalitatea de către participanții la proces; verificarea conformității normelor juridice interne cu cele internaționale; luarea în considerație a dispozițiilor constituționale în materie, a hotărârilor

Curții Constituționale și a hotărârilor Curții Supreme de Justiție, a hotărârilor definitive ale CtEDO; aplicarea directă a normelor internaționale și a Constituției [185, p. 316].

Principiul legalității reprezintă un element determinant pentru statutul juridic al persoanei. Punerea în aplicare a acestui principiu depinde de respectarea elementelor constitutive ale noțiunii de lege, care trebuie să se bucure de previzibilitate, accesibilitate și calitate. Cu regret, noțiunea de lege, la fel ca și alte noțiuni juridice, apare astăzi ca fiind mult prea abstractă pentru a atrage automat recunoașterea lor socială, pentru a asigura respectarea lor. Chiar recunoașterea legalității la nivel de principiu nu este suficientă pentru a asigura respectarea legii dacă prin norme nu sunt consacrate valori sociale a căror importanță nu poate fi negată. Legea însăși poate fi injustă. Ca urmare, idealul de legalitate include și ideea de echitate și justiție. Or *lex injusta non este lex* [126, p. 53].

Principiul echității și justiției este nu doar o normă etică, ci un principiu de drept. El presupune soluții bazate pe dreptate, egalitate, corectitudine, atât în procesul de creare a dreptului, cât și în cel de aplicare. Justiția și echitatea reflectă starea generală ideală a societății, ce se realizează prin asigurarea satisfacerii drepturilor și intereselor legitime ale indivizilor. Acest principiu are rădăcini istorice, având de-a lungul timpului sensul de valoare originară și incontestabilă a dreptului [126, p. 53].

Termenul de justiție a fost definit diferit: Giorgio del Vechio afirma că justiția este o conformare la legea juridică; Lalande considera că justiția „este proprietatea a ceea ce este drept”; Montesquieu afirma că, „justiția este o luptă”; E. Kant considera ideea de justiție ca fiind „un scop în sine”; M. Djuvara consideră că justiția reprezintă „reglementarea echitabilă pe cale rațională și obiectivă a relațiilor juridice individuale” [73, p. 114]. „Fără dreptate, adică fără justiție și fără echitate, dreptul nu poate să aibă înțeles, este numai un mijloc de tortură al oamenilor, iar nu un mijloc de conviețuire pașnică între ei” [140, p. 33-108]. Astfel, noțiunea se poate subsuma inclusiv moralei și ideii de moralitate.

Semnificațiile atribuite acestui principiu fundamentat din cele mai vechi timpuri, sunt în general corespunzătoare ideii de dreptate, corectitudine, respectare a drepturilor tuturor, egalitate în fața justiției și soluționare echidistantă a diferendelor de către judecător. Deci, din punct de vedere juridic putem vorbi despre două fațete ale principiului, una de fond, care ține de calitatea legilor, și una procedurală, care ține de modalitatea în care instanța soluționează un diferend.

Principiul echității și justiției este un principiu fundamental de drept, ce presupune, pe de o parte, moderațiunea legiuitorului în procesul elaborării dreptului, iar pe de altă parte, imparțialitatea organelor de aplicare a dreptului. În înțelesul modern al cuvântului, principiul echității se aplică atât în activitatea de elaborare, cât și în cea de interpretare și aplicare a dreptului, cei chemați să

facă și să aplice legea fiind obligați să ia în considerare așa valori etico-morale ca dreptatea, corectitudinea, adevărul, bunătatea, umanismul etc. Cunoscuții jurisconșulți romani (Paul, Ulpian, Papinian, Modestin) considerau că echitatea îl obligă pe cel ce aplică dreptul la nepărtinire, deoarece „grave ar fi urmările dacă am judeca cu părtinire” [75]. Noțiunea de echitate se suprapune sau se confundă uneori cu alte noțiuni similare: dreptate, justețe, egalitate, discuțiile derulându-se pe toate aceste paliere.

Echitatea este rezultatul unei interpretări, prin natura sa subiectivă, dar care este esențială în momentul în care nu există prevederile legale care să reglementeze în mod concret și direct problema dedusă judecării, deși scopul legii este și trebuie să fie tocmai atingerea echității. Aceasta este rațiunea finală a legii și trebuie subliniată necesitatea de a se găsi echilibrul între necesitățile practice ale vieții și noțiunea de echitate [73]. În epoca contemporană acest principiu depășește granițele filosofiei și ale avântului politic pentru a dobândi o reală valoare juridică, având rangul unui principiu de bază al dreptului, care trebuie respectat ca atare [126, p. 54].

Pentru ca realizarea justiției să fie echitabilă, este nevoie să se examineze cât mai amănunțit fiecare situație, și să identifice cât mai exact limitele drepturilor și obligațiilor, fără nicio favoare specială pentru cineva. Echitatea și justiția presupune ca toți indivizii să fie tratați la fel în situații similare, dar și să fie tratați diferit în cazul în care există diferențe relevante pentru situația în care se află. Astfel, ideea de echitate și justiție este în strânsă legătură cu ideea de egalitate rațională, care trebuie să existe între persoane libere.

Egalitatea în drepturi reprezintă principiul constituțional potrivit căruia, cetățenii statului, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie sau apartenență politică, avere sau origine socială, sunt tratați în mod egal, atât de către autoritățile publice, cât și de către ceilalți cetățeni, pot beneficia în mod egal de toate drepturile prevăzute de Constituție și legi, pot participa în egală măsură la viața politică, economică, socială și culturală, fără privilegii și fără discriminări [126, p. 54]. Acest principiu este consacrat în art. 16 alin. (2) din Constituția RM.

În primul rând, trebuie subliniat că egalitatea este una abstractă și juridică, nu una concretă și materială. Principiul egalității admite ca o lege să stabilească reguli diferite în raport cu persoanele care se găsesc în situații diferite. Uneori se poate face diferență și între persoanele aflate în situații analogice, dacă această diferență de tratament își găsește justificare obiectivă și rezonabilă [86, p. 128]. Astfel, noțiunea de egalitate este un concept comparativ, care cere o evaluare a situației unor subiecți de drept cu situația altora într-un context socio-politic dat. Or, nu orice diferență de tratament contravine principiului egalității, așa cum un tratament identic poate conduce la o gravă inegalitate. Principalul criteriu de apreciere al problemelor de egalitate este efectul legii

asupra individului: legea nu trebuie să aibă un efect mai constrângător pentru unii decât pentru alții [239, p. 949].

Analiza statutului juridic al persoanei permite concluzia referitoare la existența unei strânse și indisolubile conexiuni a acestuia cu principiul egalității. Astfel, la această etapă a dezvoltării societății este evidentă imensitatea valorii pe care a dobândit-o egalitatea în drepturi pentru fiecare persoană. Astăzi egalitatea are un impact determinant asupra aplicării legislației în toate statele occidentale, unde se constată că practic toate instituțiile dreptului se bazează pe acest principiu, cu excepțiile specifice ramurilor de drept public [84], egalitatea concretizându-se în așa valori social-juridice precum dreptul fiecăruia la protecție juridică identică pentru toți, la egalitatea libertăților și răspunderii tuturor, la atitudine identică, justă și respectuoasă din partea organelor competente față de partea vătămată, bănuit, învinuit și condamnat. Extinderea principiului egalității în fața legii a jucat un rol major în supunerea statului suveranității legii. Din această perspectivă, limitarea prin lege a puterii statului a constituit primul pas spre o garanție efectivă a libertății persoanei.

Procesului evolutiv al dezvoltării principiilor statutului juridic al persoanei conduce la transformarea drepturilor omului într-o valoare general umană, de nivel internațional, astfel încât *protecția lor internațională* devine principiu al statutului juridic al individului, trecându-se de la consacarea sa prin simple declarații de principiu la crearea unor mecanisme efective pentru garantarea și protecția drepturilor și libertăților persoanei. Drept consecință, valorile constituționale comune ale statelor europene și acțiunile instituțiilor comunitare și ale statelor membre, au fost ajustate prin raportare la drepturile fundamentale, identificate în documentele internaționale în domeniu, ceea ce a condus la un demers eficace în domeniul protecției drepturilor omului. Totodată, în condițiile în care statele membre ale UE împărtășesc un anumit număr de valori universale precum respectul demnității umane, libertatea, democrația, egalitatea, statul de drept, respectarea drepturilor, inclusiv ale persoanelor aparținând minorităților naționale, stabilirea conținutului lor și semnificației lor juridice a reprezentat scopul comun al apartenenței la UE [35].

Mecanismele juridice instituite la nivel european au, însă, un caracter subsidiar prin raportare la sistemele naționale de garantare a drepturilor omului, conform principiului subsidiarității consacrate și garantării internaționale a drepturilor omului față de consacarea și garantarea lor la nivel intern [173, p. 11], dar atunci când acestea intervin, deciziile instanțelor se impun forurilor jurisdicționale interne și influențează activitatea acestora.

Constituția RM exprimă într-o viziune modernă corelația dintre dreptul internațional și dreptul intern. Conform art. 4 al Constituției, interpretarea și aplicarea dispozițiilor privind drepturile și libertățile cetățenești are loc în concordanță cu prevederile tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte. Constituția acordă prioritate reglementărilor internaționale cuprinse

în tratatele ratificate de statul nostru în situația în care apar neconcordanțe între ele și reglementările interne, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile. Această prioritate este acordată numai reglementărilor din domeniul drepturilor omului, nefiind aplicabilă altor domenii. În consecință, legiuitorul este ținut să verifice dacă proiectele de legi pe care le discută și le adoptă se corelează cu tratatele internaționale la care RM este parte, iar autoritățile publice competente să negocieze, să încheie și să ratifice tratatele internaționale vor trebui să manifeste o atenție sporită în observarea și realizarea acestor corelații. Totodată, Constituția stabilește competența Curții Constituționale de a controla constituționalitatea tratatelor și a altor acorduri internaționale, evident anterior ratificării acestora [126, p. 55].

Un alt principiu fundamental, ce se află în strânsă legătură cu statutul juridic al persoanei, determinându-l esențial, este *principiul responsabilității*. Responsabilitatea este fenomenul social, care exprimă asumarea răspunderii persoanei pentru rezultatul acțiunilor sale sociale. Ea presupune respectarea de către indivizi a întregului sistem de valori instituit de societate în ansamblul său. Responsabilitatea este strâns legată de acțiunea omului, este o coordonată intrinsecă a comportamentului uman, cu rol hotărâtor în realizarea liberă și conștientă a dispozițiilor juridice și în prevenirea încălcării lor.

Responsabilitatea însoțește libertatea. Pornind de la faptul că responsabilitatea reprezintă o asumare a răspunderii față de rezultatele acțiunii sociale a persoanei, se admite că societatea este cadrul nemijlocit de manifestare a responsabilității și că libertatea este o condiție fundamentală a responsabilității. Fiind strâns legată de acțiunea omului, responsabilitatea apare ca fiind intim corelată cu sistemul normativ. Nivelul și măsura responsabilității sunt apreciate în funcție de gradul și conținutul procesului de transpunere conștientă în practică a prevederilor normelor sociale [126, p. 55]. Condiția fundamentală a responsabilității o constituie legalitatea, între cele două fenomene existând o strânsă interdependență, în sensul că gradul de responsabilitate a individului indică starea legalității și este strâns legată de progresul general al societății. Ca principiu general de drept, responsabilitatea implică: promovarea valorilor sociale și umane prin intermediul normelor juridice și acțiunea conștientă de apărare a acestor valori, în procesul de elaborare și de realizare a dreptului. Principiul responsabilității se regăsește deopotrivă în procesul elaborării legilor și în procesul complex al realizării dreptului [126, p. 55].

În final, subliniem că transformarea principiilor statutului juridic al persoanei din perceptive filosofice în mecanisme de protecție cu eficiență concretă, reprezintă o mișcare progresivă în domeniul dreptului, care relevă pregnant dezvoltarea culturii sociale și juridice a societății contemporane. Din această perspectivă, garantarea și asigurarea reală a statutului juridic al persoanei constituie un scop final, un rezultat al activității statutului de drept.

3.5. Concluzii la capitolul 3

- Drepturile fundamentale ale omului, fiind consacrate în Constituție, sunt determinante pentru statutul juridic al persoanei, deoarece exprimă raporturile esențiale dintre putere și persoană, în cadrul cărora i se asigură acesteia din urmă un anumit grad de securitate, o sferă de autonomie la adăpostul ingerinței puterii.

- Statutul juridic al cetățeanului include anumite drepturi de bază pe care acesta le are din simplul motiv că este persoană umană, la care se mai adaugă un set de drepturi care decurg din legătura lui cu statul.

- Garantarea eficientă a statutului juridic al persoanei în vederea unei reale transpuneri în viață, necesită dezvoltare și concretizare în legislația ramurală. Transformarea posibilităților juridice, oferite de drepturile și libertățile constituționale, în oportunități reale de către legislația ramurală constituie una din cele mai importante direcții de dezvoltare a statutului juridic al persoanei.

- Calitatea de membru al societății presupune îndeplinirea unor obligații determinate de sarcinile și scopurile acesteia sau de interesele altor persoane. Astfel, pe lângă obligațiile corelative drepturilor subiective, există îndatoriri fundamentale, fixate expres în constituție, scopul cărora este satisfacerea interesului general, colectiv, precum și a intereselor individuale ale altor persoane.

- Obligațiile juridice, în aceeași măsură ca și drepturile și libertățile, reflectă o anumită tendință a comportamentului uman, bazată pe legitățile obiective și pe tendințele de dezvoltare socială. Obligațiile juridice nu sunt elemente arbitrare, independente de condițiile de viață, ci sunt social determinate. Ele sunt importante și necesare atât pentru persoană, pentru a-și echilibra și armoniza relațiile sale cu statul și semenii săi, cât și pentru stat.

- Din analiza prevederilor constituționale se poate presupune, că legiuitorul a prevăzut două categorii de destinatari ai îndatoririlor fundamentale: cetățenii statului, precum și cetățenii străini și apatrizii aflați pe teritoriul statului respectiv. Cetățenilor statului li se incumbă îndatoriri specifice, determinate de legătura juridico-politică cu statul: devotamentul față de țară, îndeplinirea cu bună-credință a funcțiilor publice încredințate, apărarea patriei. Alte îndatoriri fundamentale, precum exercitarea drepturilor și libertăților constituționale cu bună-credință, fără încălcarea drepturilor și libertăților altora; contribuția, prin impozite și prin taxe, la cheltuielile publice; protecția mediului înconjurător, conservarea și ocrotirea monumentelor istorice și culturale - se incumbă deopotrivă cetățenilor statului și cetățenilor străini și apatrizilor aflați pe teritoriul țării.

- Nivelul de protecție și gradul de realizare al statutului juridic al persoanei depinde crucial de natura principiilor care stau la baza lui: ele pot conduce la o limitare sau, dimpotrivă, la o extindere în beneficierea de drepturile și libertățile persoanei.

- Principiile statutului juridic pot fi înțelese ca idei originare, recunoscute și protejate de lege și stat, în baza cărora persoana își realizează drepturile și libertățile și își îndeplinește responsabilitățile. Principiile statutului juridic al persoanei acționează direct în situații de conflict și în cazul unor lacune legislative, constituind argumente juridice suplimentare în luarea deciziilor de către organele de ocrotire a dreptului în cazuri specifice.

- Statutul juridic al persoanei își găsește fundamentare în așa principii constituționale ca: recunoașterea și garantarea drepturilor omului; libera dezvoltare a personalității; principiul demnității umane; principiului general al protecției constituționale a personalității; principiul legalității; principiul echității și justiției etc. Acestea sunt valori supreme, inviolabile și inalienabile, izvor al drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale constituționale.

4. MECANISMUL STATAL DE GARANTARE ȘI PROMOVARE A STATUTULUI JURIDIC AL PERSONALITĂȚII

4.1. Garanții juridice ale statutului juridic al personalității

Proclamând în Constituție și fixând în legi drepturile și libertățile persoanei circumscrise statutului său juridic, statul își stabilește limitele competenței. În același timp, el nu-și reduce rolul deosebit, fiind chemat să asigure, să protejeze, să garanteze și să promoveze statutul juridic al persoanei, creând mecanisme instituționale și procedee juridice eficiente în acest scop. În contextul dat, un rol important revine garanțiilor acordate acestui statut [127, p. 54].

Conform Dicționarului explicativ al limbii române, *garanția* presupune o obligație în virtutea căreia o persoană sau o instituție răspunde de ceva, un mijloc legal prin care se asigură executarea unei obligații. În doctrina juridică, garanțiile se prezintă ca o totalitate de idei de bază, condiții, moduri și metode social-economice, politice, morale, juridice, organizaționale, care asigură posibilități egale tuturor indivizilor pentru a-și realiza drepturile, libertățile și interesele legitime [308, p. 168].

În opinia autorilor I. Moroșan și N. Gîrbu garanțiile cuprind totalitatea factorilor obiectivi și subiectivi, orientați spre realizarea în fapt a drepturilor și libertăților omului, înlăturarea obstacolelor, restrângerea cauzelor de realizare neadecvată a acestora, precum și spre protejarea drepturilor și libertăților de eventuale încălcări [149, p. 54]. În așa mod, garanțiile constituie un ansamblu de factori, mijloace, metode, ce asigură persoanei realizarea imperativelor sale. Destinația lor principală constă în îndeplinirea de către stat a obligațiilor sale în domeniul executării drepturilor și libertăților persoanei [270, p. 18-21]. Fiind privite drept condiții care oferă cadrul de realizare a statutului juridic al persoanei, garanțiile sunt orientate spre asigurarea, protecția și apărarea drepturilor și libertăților omului în scopul beneficierii libere de acestea [127, p. 54].

Clasificarea și particularitățile garanțiilor. În literatura de specialitate întâlnim diferite clasificări ale garanțiilor drepturilor și libertăților persoanei. Unii autori [192, p. 221-235] fac distincție între garanțiile *generale*, *speciale* și *individuale*.

Garanțiile generale sunt văzute ca un sistem de relații, factori, condiții economice, politice și spirituale, proclamate de constituția statului, fără de care necesitățile personale în cadrul societății ar avea un caracter formal. *Garanțiile speciale* reprezintă sistemul de factori și condiții social-economice, politice și juridice, care contribuie la protejarea unor categorii aparte de cetățeni, subiecți ai raporturilor juridice: deputați, colaboratori ai organelor de drept, militari etc. *Garanțiile*

individuale sintetizează măsurile și condițiile organizatorice, procesuale, materiale și juridice cu caracter diferit, asigurând realizarea drepturilor și libertăților în circumstanțe concrete. Garanțiile enunțate sunt interdependente, se completează reciproc și în practică sunt inseparabile [192, p. 221-235].

O clasificare răspândită cuprinde următoarele categorii de garanții: general-sociale (economice, politice și ideologice) și juridice [60, p. 32-38; 63, p. 33-34].

Garanțiile socio-economice presupun un mediu adecvat și o bază materială corespunzătoare pentru a asigura exercitarea eficientă a drepturilor și libertăților persoanei. Aceste garanții reflectă preocuparea statului pentru crearea unor condiții optime în scopul asigurării persoanei a bunăstării materiale și a unui trai decent, acestea fiind determinate de valorile materiale de care dispune statul, de gradul de dezvoltare a economiei naționale, de formele de proprietate, principala garanție în acest sens fiind considerată proprietatea privată [36, p. 188-192], dar și de stabilitatea socială, de existența unei infrastructuri moderne și a unui sistem de instituții capabil, să satisfacă totalitatea necesităților sociale.

Garanțiile politice însumă: politicile publice orientate și axate pe crearea condițiilor pentru un nivel de viață decent și dezvoltarea pleneră a personalității; eficiența și stabilitatea structurilor politice, capacitatea lor de a menține o pace civilă durabilă și a evita destabilizarea în societate, de a asigura folosirea reală de către persoane a drepturilor și libertăților sale, a garanta libertatea alegerilor și pluralismul politic; nivelul adecvat de cultură politică în societate. Totodată, în asigurarea drepturilor și libertăților omului o importanță deosebită revine unor așa garanții politice ca colaborarea statelor, pacea și securitatea internațională [300, p. 79].

Un alt gen de garanții integrează potențialul cultural (inclusiv cultura juridică, cultura drepturilor omului [52, p. 59-60]), științific și creativ al societății, precum și o ambianță socială favorabilă, lipsită de contradicții grave pe motive rasiale, naționale, religioase sau de altă natură [127, p. 55].

În așa mod, complexul de măsuri sociale, economice, politice, culturale, orientate spre menținerea în stat a ordinii și a condițiilor necesare pentru o viață și activitate normală a indivizilor [60, p. 36] formează elemente importante ale mecanismului de realizare a drepturilor și libertăților persoanei în cadrul statului. Este vorba de acele garanții, ce asigură o reală protecție a statutului juridic al persoanei. În lipsa acestor garanții, drepturile și libertățile consfințite de lege nu pot fi împlinite, or, drepturile și libertățile omului nu reprezintă nimic în lipsa garanțiilor care să asigure realizarea lor [292, p. 31].

Privite în totalitate, garanțiile analizate constituie condiții importante de natură să asigure realizarea eficientă a statutului juridic al persoanei, dar, cu regret, nu și suficiente. Sunt necesare

garanții juridice, adică măsuri și mijloace consfințite juridic, pentru asigurarea realizării, dar și a protecției drepturilor și libertăților subiective [60, p. 36]. Din această perspectivă, este relevantă separarea garanțiilor juridice în *garanții ale realizării drepturilor și libertăților* și *garanții ale protecției drepturilor și libertăților* [322, p. 28].

Respectiv, un loc deosebit în sistemul garanțiilor statutului juridic al persoanei ocupă garanțiile juridice, prin care se subînțelege totalitatea mijloacelor și modalităților juridice speciale, cu ajutorul cărora sunt realizate, protejate și apărate drepturile și libertățile, sunt reprimite încălcările acestora, sunt restabilite drepturile lezate [262, p. 185]. Ca atare, în societățile democratice liberale sistemul legislativ în totalitate este direcționat spre realizarea necesităților și intereselor individului, spre protejarea drepturilor și libertăților acestuia, creând și dezvoltând mecanisme indispensabile transformării posibilităților juridice abstracte în oportunități reale de beneficiere de drepturile și libertățile delimitate de statutul juridic al persoanei. În așa mod, ca garanție juridică a statutului legal al persoanei poate fi considerat orice fenomen juridic, dacă acesta contribuie la transpunerea în viață a drepturilor și libertăților persoanei [127, p. 55].

Garanțiile juridice înglobează totalitatea mijloacelor legale pentru asigurarea, punerea în aplicare și protecția statutului juridic al persoanei. Consfințirea în Constituție a drepturilor și libertăților fundamentale, precum și stipularea faptului că dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului sunt interpretate în concordanță cu actele internaționale, prioritare față de prevederile legale interne, constituie o garanție supremă a statutului juridic al persoanei [150; 87, p. 11], un prim element al garantării juridice a acestuia, fundamentul garanțiilor drepturilor și libertăților persoanei.

În opinia unor autori, garanțiile constituționale ale statutului juridic al persoanei sunt: reglementarea constituțională a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului; controlul constituționalității legilor; crearea și aplicarea unor garanții constituționale speciale privind armonizarea normelor internaționale cu cele ale legislației naționale, având drept obiectiv apărarea efectivă a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului [148, p. 55].

În literatura de specialitate, sunt delimitate și alte trei genuri de garanții juridice ale statutului juridic al persoanei, cuprinse în constituții [331, p. 57-58]:

- prevederile constituționale cu privire la funcțiile organelor de stat ce țin de asigurarea, garantarea și promovarea drepturilor și libertăților persoanei;
- prevederile constituționale cu privire la răspunderea statului și altor subiecți de drept pentru realizarea neadecvată a obligațiilor în domeniul drepturilor și libertăților persoanei;
- prevederile constituționale cu privire la garanțiile procedurale de protecție și restabilire a drepturilor și libertăților încălcate.

Referindu-se la Constituția RM, prof. Gh. Costachi conturează ideea că aceasta asigură protecția statutului juridic al persoanei în principal prin [54, p. 94-98]:

- proclamarea Republicii Moldova ca stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate (art. 1);

- recunoașterea supremației reglementărilor internaționale față de cele interne în ceea ce privește materia drepturilor și libertăților omului (art. 4);

- consacrarea unui întreg titlu (titlul II) drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale, valorificând astfel importanța acestora pentru persoană, stat și societate;

- fixarea unor prohibiții, precum: „Proprietatea nu poate fi folosită în detrimentul drepturilor, libertăților și demnității omului” (art. 9 alin. (2)); „Nici o lege nu poate îngrădi accesul la justiție” (art. 20 alin. (2)); „În Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului” (art. 54 alin. (1)); „Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional ...” (art. 54 alin. (2)); „Nici o revizuire a Constituției nu poate fi făcută, dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora” (art. 142 alin. (2)) etc.

- instituirea expresă a unor obligații și îndatoriri primordiale pentru stat, precum: respectarea și ocrotirea persoanei (art. 16 alin. (1)); asigurarea dreptului fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle (art. 23 alin. (2)); răspunderea patrimonială, potrivit legii, pentru prejudiciile cauzate prin erorile săvârșite în procesele penale de către organele de anchetă și instanțele judecătorești (art. 53 alin. (2)), etc.

În așa mod, Constituția statului se prezintă ca o garanție supremă a statutului juridic al persoanei. Totuși, dat fiind faptul că statutul juridic al persoanei este un concept deosebit de important și complex, înserarea integrală a garanțiilor acestuia în dispozițiile constituționale este practic imposibilă. Multiplele norme constituționale, care se referă la drepturile și libertățile persoanei, sunt concretizate și dezvoltate în legi. Astfel, pentru asigurarea respectării statutului juridic al persoanei este indispensabilă dezvoltarea legislației ramurale și crearea unor garanții juridice eficiente în baza acesteia. Aceste garanții pot fi clasificate în funcție de ramura de drept care le consacră, atestându-se garanții penale, juridico-civile, administrative sau procesuale [127, p. 56; 125, p. 9].

În general, protecția drepturilor și libertăților începe cu stabilirea normativă a răspunderii juridice pentru încălcarea acestora [322, p. 29], adică protecția statutului juridic al persoanei de către stat rezidă în reprimarea și pedepsirea oricărui atentat asupra drepturilor și libertăților persoanei. Aceste atentate pot surveni, în primul rând, din partea celorlalte persoane, căci „individul,

fiind moral imperfect, este tentat să-și înțeleagă libertatea ca pe o posibilitate nelimitată de a face ce vrea”. Apoi, din partea grupurilor, care în ziua de azi fie sunt contaminate cu elemente ale puterii publice (partidele), fie impun maniera în care, în toate domeniile, trebuie să acționeze membrii lor (sindicatelor). În sfârșit, din partea statului, adică din partea legislativului, a executivului și administrației, sau din partea instanțelor, atunci când acestea abuzează de competențele sale sau nu sunt capabile să asigure respectarea drepturilor încadrate în statutul juridic al persoanei. Dar asemenea atentate pot veni și din partea funcționarilor, care se fac adeseori personal culpabili de atingerile aduse drepturilor persoanei [257, p. 20].

Ca urmare, protecția statutului juridic al persoanei poate fi circumscrisă la două componente – libertatea față de acțiunile de constrângere aplicate de către stat și libertatea față de atentatele din partea altor persoane.

Răspunderea juridică constituie cel mai dur răspuns al statului la încălcarea drepturilor și libertăților persoanei. Subiectul ce a încălcat legea suportă consecințele negative ale acestui fapt sub forma unor restrângeri, constrângeri sau reprimări, care sunt orientate atât asupra persoanei (privarea de libertate, interdicția de a ocupa anumite funcții, concedierea etc.), cât și asupra patrimoniului acesteia (confiscarea, amenda etc.). În așa mod, printre garanțiile protecției statutului juridic al persoanei un loc aparte revine măsurilor speciale de constrângere și reprimare. Unele din ele aparțin dreptului procesual penal (reținerea, arestarea, percheziția, arestarea bunurilor etc.), altele - dreptului administrativ sau civil (amenda, concedierea, sechestrarea bunurilor etc.). Multe din măsurile de constrângere sunt orientate spre întreruperea forțată a acțiunilor ilegale, spre restabilirea drepturilor și libertăților încălcate și sancționarea persoanelor vinovate [127, p. 56]. Deci, răspunderea juridică pentru încălcarea drepturilor și libertăților persoanei presupune diverse sancțiuni, proprii diferitor ramuri ale dreptului, proporționale gravității faptei comise [32, p. 31].

Un rol special în asigurarea statutului juridic al persoanei revine garanțiilor pe care le oferă legislația penală, aceasta având misiunea să asigure protecția celor mai importante valori sociale. Ca urmare, Codul Penal al RM [44] stabilește răspunderea penală pentru infracțiuni împotriva vieții și sănătății persoanei (Capitolul II, Partea specială), contra libertății, cinstei și demnității persoanei (Capitolul III, Partea specială), privind viața sexuală (Capitolul IV, Partea specială), contra drepturilor politice, de muncă și a altor drepturi constituționale ale cetățenilor (Capitolul V, Partea specială), contra patrimoniului (Capitolul VI, Partea specială), contra familiei și minorilor (Capitolul VII, Partea specială).

Un capitol distinct este consacrat infracțiunilor contra justiției (Capitolul XIV, Partea specială), pentru comiterea cărora sunt pasibile de răspundere penală persoanele cu funcții de răspundere în domeniul protecției statutului juridic al persoanei – judecători, procurori, ofițeri de urmărire

penală, persoanele ce administrează instituțiile de detenție preventivă, alți lucrători ai organelor de protecție a dreptului. Astfel, importante garanții ale statutului juridic al persoanei supuse constrângerii constituie prevederile cu privire la tragerea cu bună-știință la răspundere penală a unei persoane nevinovate (art. 306); pronunțarea unei sentințe, decizii, încheieri sau hotărâri contrare legii (art. 307); reținerea sau arestarea ilegală (art. 308); constrângerea de a face declarații (art. 309); tortura (art. 309¹); falsificarea probelor (art. 310); determinarea la depunerea de declarații mincinoase, la formularea de concluzii false sau la efectuarea de traduceri incorecte (art. 314); divulgarea datelor urmăririi penale (art. 315) etc.

Printre garanțiile juridico-civile un loc aparte revine dreptului la reparare integrală a prejudiciului, inclusiv moral, cauzat printr-un act administrativ ilegal sau nesoluționarea în termen legal a unei cereri de către o autoritate publică sau de către o persoană cu funcție de răspundere din cadrul ei (art. 1404); precum și dreptul persoanei de a obține repararea prejudiciului cauzat prin acțiunile organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată în rezultatul cărora persoana a fost condamnată ilegal, atrasă ilegal la răspundere penală, i s-a aplicat ilegal o măsură preventivă de constrângere sub forma arestului preventiv sau sub forma declarației scrise de a nu părăsi localitatea, i s-a aplicat ilegal arestul în calitate de sancțiune administrativă și munca neremunerată în folosul comunității (art. 1405).

Pornind de la ideea că însăși natura statutului juridic al persoanei impune cerința instituirii unui sistem de protecție adecvat, concretizat în garanții juridice și instituționale, acestea, particularizate în cursul procesului, se circumscriu sistemului garanțiilor procesuale, acestea având particularitățile sale în dependență de proces (civil, penal, administrativ). Garanțiile procesuale presupun acele mijloace juridice cu ajutorul cărora participanții la proces își pot exercita și apăra drepturile lor recunoscute de lege sau mijloacele juridice prin care părțile au posibilitatea de a-și exercita pe deplin drepturile lor procesuale [200, p. 170], sau mijloace care permit exercitarea efectivă, reală și consecutivă a tuturor drepturilor procesuale în conformitate cu interesele legitime ale fiecărui subiect și înfăptuirea justiției pe o bază legală [163, p. 35], sau mijloacele juridice prevăzute de lege prin care se protejează, se asigură și se apără drepturile și interesele legale ale persoanelor participante la proces [313, p. 63].

O abordare în detaliu a conceptului, a impus diferențierea garanțiilor procesuale în raport de modalitatea în care este asigurată ocrotirea drepturilor și libertăților persoanei, în *garanții instituționale* care privesc competențele autorităților judiciare cu atribuții în materia dreptului la libertate, *garanții de procedură care condiționează valabilitatea actelor procesuale sau procedurale*

după caz și *garanții substanțiale*, reprezentate de condițiile de fond prevăzute de lege pentru instituirea unor măsuri de restricție a drepturilor și libertăților, criteriul de clasificare vizând așadar modalitatea de concretizare a mecanismului de protecție [90].

Garanțiile procesuale presupun, mai întâi de toate, existența unui sistem judiciar eficient, de natură a conferi valoare protecției statutului juridic al persoanei. Având în vedere rolul excepțional și semnificația deosebită a sistemului judiciar în protecția drepturilor și libertăților, Constituția proclamă garanția protecției judiciare a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului ca un principiu constituțional special și independent, care caracterizează relația dintre persoană și statul de drept. Deși conținutul garanțiilor constituționale ale statutului juridic al persoanei nu se limitează doar la instituția protecției judiciare, trebuie recunoscută importanța sa în perfecționarea mecanismului de protecție a drepturilor și libertăților, ceea ce provoacă un interes științific deosebit față de schimbările care au loc în acest domeniu [291, p. 27-35].

În opinia unor autori, garanțiile juridice ale drepturilor omului există într-o legătură strânsă cu garanțiile organizatorice, care reprezintă activitatea statului, a organelor sale, a funcționarilor publici, a organizațiilor obștești, de exercitare a măsurilor cu caracter procedural sau de control [192, p. 221-235]. Trebuie menționat, că măsurile cu caracter de control permit societății supravegherea activității statului, a organelor sale și a funcționarilor publici în sfera drepturilor și libertăților omului, constituind un mecanism de asigurare a statutului juridic al persoanei. Noțiunea de *control* evocă o activitate de verificare a conformității unei anumite activități, cu anumite valori, de regulă, cele consacrate în normele de drept [210, p. 130]. Controlul este „barometrul” care ne arată modul în care acționează cei chemați să aplice decizia, precum și gradul în care decizia corespunde scopului pentru care a fost emisă [178, p. 277].

În domeniul drepturilor și libertăților persoanei controlul se realizează pe mai multe niveluri: controlul exercitat de Parlament; controlul exercitat de Guvern, ministere și celelalte organe ale administrației publice centrale și locale; controlul exercitat de instanțele judecătorești. De-a lungul timpului, problematica controlului a fost abordată în mod diferențiat, în funcție de nivelul dezvoltării generale a societății. Astăzi, un rol deosebit în domeniul drepturilor omului revine organizațiilor nonguvernamentale, care exercită un control indirect asupra activității autorităților publice. Mai mult, cetățenii se pot adresa justiției, în nume propriu, pentru apărarea drepturilor și libertăților sale, precum și oricărei alte autorități prin petiții (art. 52 din Constituție), pentru a putea corecta eventualele abuzuri din partea autorităților publice. Astfel, cetățenii exercită, la rândul lor, un control indirect în domeniu. În așa mod, promovarea și garantarea statutului juridic al persoanei are drept finalitate transformarea omului dintr-un subiect pasiv, într-un actor și un participant activ la viața socială și politică [127, p. 57].

În contextul globalizării, statul, într-o anumită măsură, pierde monopolul în domeniul drepturilor și libertăților persoanei, soluționarea problemelor protecției acestora depășind competența exclusivă a unui singur stat, fiind extinsă la nivel supranațional. Ca urmare, în lumea contemporană tot mai mult garanțiile juridice ale statutului juridic al persoanei sunt divizate în internaționale și interne [262, p. 186].

Garanțiile internaționale presupun măsuri colective întreprinse de societatea internațională, cu caracter politic, ideologic, cultural, economic, organizațional și juridic, orientate spre asigurarea și protecția drepturilor omului [311, p. 28]. În consecință, dreptul internațional reclamă statului măsuri adecvate pentru a asigura respectarea drepturilor persoanei, crearea unor instituții și mecanisme cu ajutorul cărora orice persoană să-și poată valorifica drepturile circumscrise statutului său juridic. Garanțiile internaționale ale drepturilor și libertăților omului implică două momente speciale: integrarea normelor internaționale în dreptul intern și asigurarea lor prin mijloace particulare statale; și garantarea drepturilor persoanei la nivel supranațional, prin intermediul unor instituții internaționale [127, p. 58].

Garanțiile internaționale ale drepturilor și libertăților persoanei reprezintă un sistem complex politico-juridic, care în mod special cuprinde: sistemul pactelor și convențiilor internaționale referitoare la drepturile și libertățile omului și sistemul instituțiilor internaționale specializate în domeniu, competente să verifice și să stabilească răspunderea juridică pentru încălcarea drepturilor omului [262, p. 188]. În acest sens, e de necontestat că toate convențiile și tratatele internaționale în domeniu constituie garanții juridice eficiente pentru respectarea statutului juridic al persoanei. Totuși, din numărul impunător de tratate și convenții internaționale la care Republica Moldova este parte, de o valoare deosebită este *Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale* [49]. Această Convenție constituie un instrument internațional de mare importanță și eficacitate în protecția drepturilor omului, și aceasta pentru două rațiuni principale [167, p. 189]: a) profunda influență, pe care o exercită asupra legislației și jurisprudenței statelor care au ratificat-o, și b) faptul că, spre deosebire de alte instrumente internaționale de acest gen, Convenția cuprinde și un mecanism jurisdicțional supranațional, ale cărui decizii se impun statelor contractante, în felul acesta fiind garantată efectiv respectarea drepturilor omului proclamate în textul ei. Printr-o jurisprudență constantă, CtEDO a devenit o garanție eficace pentru apărarea concretă și efectivă a drepturilor omului, nu teoretică și iluzorie [209, p. 79].

Este necesar de menționat, că în cea mai mare parte, anume sistemul garanțiilor internaționale a determinat crearea mecanismelor naționale de garantare a drepturilor și libertăților persoanei. Or, nivelul internațional de protecție reprezintă un standart minim, în sensul în care de la acest

nivel internațional de bază statele nu pot descinde în plan intern. În același timp, garanțiile internaționale nu diminuează cu nimic rolul esențial al legislației interne a fiecărei țări în proclamarea și garantarea drepturilor și libertăților persoanei, în promovarea și încurajarea respectării acestora [173, p. 7]. Sistemul internațional intervine numai în mod subsidiar, în cazurile în care mecanismele interne sunt nesatisfăcătoare. Această subsidiaritate se reflectă și în regula obligativității parcurgerii în prealabil a căilor interne de recurs înainte de sesizarea unui organism internațional [20, p. 26]. Protecția și asigurarea nemijlocită a drepturilor și libertăților omului trebuie realizată, în primul rând, în interiorul statului, prin legislația națională.

Generalizând, subliniem că entitatea responsabilă pentru protecția și garantarea statutului juridic al persoanei este statul. Realizarea plenară a acestui statut reclamă existența unor garanții eficiente. Sistemul de garanții ale statutului juridic al persoanei reprezintă un sistem socio-juridic complex, format din garanții politice, economice, sociale etc. În cadrul acestui sistem garanțiile juridice reprezintă fundamentul indispensabil asigurării nemijlocite a statutului juridic al persoanei. Garanțiile juridice includ totalitatea prevederilor legislative, care permit persoanei, prin mijloace legale, să prevină în mod eficient încălcările drepturilor și libertăților, precum și să-și restabilească drepturile încălcate [127, p. 58].

La nivel național, principala garanție a statutului juridic al persoanei constituie consacarea constituțională a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, în spiritul normelor de drept internațional și dezvoltarea corespunzătoare a drepturilor și libertăților constituționale în legislația ramurală. Astfel, sunt instituite așa garanții, precum posibilitatea controlului constituționalității legii, posibilitatea controlului politic exercitat de Parlament, Guvern sau de Președintele țării, controlul administrativ inițiat de autoritățile administrației publice, controlul jurisdicțional, inclusiv prin contencios administrativ, care poate fi inițiat și de cetățeni. Pe lângă garanțiile menționate, există o serie de alte modalități de garantare a drepturilor și libertăților persoanei, precum dreptul de petiționare, posibilitatea exercitării căilor ordinare și extraordinare de atac a hotărârilor judecătorești. Nu mai puțin importantă este stabilirea răspunderii juridice pentru orice restrângere ilegală sau lezare a statutului juridic al persoanei atât de către reprezentanții puterii, cât și de către alte persoane [127, p. 58].

Garantarea statutului juridic al persoanei implică posibilitatea, asigurată de stat, de a beneficia de așa valori personale precum viața, sănătatea, onoarea, demnitatea, libertatea individuală, integritatea corporală și libertatea sexuală, libertatea morală și psihică, posibilitatea de a dispune de sine însuși, de timpul liber, de patrimoniul său, de a determina de sine stătător locul aflării etc. În concret, el cuprinde posibilitatea garantată de a cere de la stat protecția drepturilor circumscrise

statutului său juridic, dreptul de a cere de la persoanele cu funcții de răspundere și cetățeni de a se abține de la atingerile aduse acestor drepturi.

4.2. Restrângerea drepturilor și libertăților fundamentale – garanție a respectării statutului juridic al personalității

O garanție importantă a respectării statutului juridic al persoanei o constituie specificarea legislativă a limitelor restrângerii drepturilor și libertăților circumscrise acestui statut. Prin utilizarea lexemului *restrângere* se presupune că „exercițiul drepturilor nu este suspendat sau anulat la nivel absolut, ci numai limitat, realizându-se sub anumite aspecte, ca și până la survenirea situației de restrângere. Iar prin folosirea lexemului *exercițiului* se presupune limitarea temporară a modalităților de realizare a dreptului, acesta existând în continuare și neputând fi afectat în substanța sa” [47, p. 216].

Statutul juridic al persoanei are la bază ideea de libertate, care presupune posibilitatea persoanei, garantată de către stat, de realizare a unor acțiuni potrivit convingerilor proprii. Această libertate nu are alte limite decât respectul libertății celorlalți membri ai societății, ceea ce admite că libertatea persoanei poate fi restrânsă în interesul protecției libertății altora. Realizarea drepturilor și libertăților circumscrise statutului juridic al persoanei se exercită în societatea umană și, deci, este supusă anumitor norme care o circumscriu.

Mai întâi de toate, societatea are dreptul să se protejeze de abuzurile care ar putea apărea sub motivul beneficiii de drepturile și libertățile sale, sarcina de a asigura această protecție revenindu-i, în primul rând, puterii de stat. Acest lucru, însă, nu trebuie să se efectueze în mod arbitrar sau discriminator, ci în baza normelor juridice obiective, cerute de ocrotirea eficientă a drepturilor tuturor cetățenilor și de armonizarea lor pașnică, de preocuparea pentru acea autentică pace socială ce constă într-o conviețuire orânduită în adevărată dreptate. De altfel, în societate trebuie respectat principiul asigurării unei libertăți integrale, conform căruia persoanei trebuie să i se recunoască libertatea cea mai largă cu putință, iar libertatea nu trebuie limitată decât atunci, când și în măsura în care acest lucru este necesar [65].

Deci, restrângerea drepturilor și libertăților persoanei nu poate fi arbitrară, ea fiind admisă doar în cazuri excepționale, prevăzute de normele juridice internaționale și naționale [285]. Este un moment decisiv pentru stabilirea raportului dintre putere și individ într-o societate democratică. Un asemenea imperativ restrânge dreptul de imixtiune a statului în domeniul autonomiei persoanei, protejând-o astfel de eventuale abuzuri sau excese ale puterii, augmentând considerabil tenacitatea individului în fața omnipotenței statului, contribuind la realizarea scopului suprem al

unui stat de drept – garantarea, respectarea și apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului [133, p. 72].

În așa mod, statutul juridic al persoanei delimitează „spațiul ei de libertate”, iar prin aceasta realizează două sarcini: pe de o parte, pune stăvile acțiunilor individului contrare intereselor societății, statului sau drepturilor și libertăților altor persoane, iar pe de altă parte, definește limitele și criteriile intervențiilor legale ale puterii în sfera privată a individului.

În literatura de specialitate, restrângerea drepturilor și libertăților persoanei este admisă cu respectarea obligatorie a unor principii cardinale, care fixează limitele și condițiile restrângerii. Unul dintre acestea este *principiul legalității*, care presupune respectarea strictă a normelor legale și a tuturor procedurilor juridice indispensabile la aplicarea restrângerii [133, p. 72]. Dar, aplicarea normelor juridice la diversitatea cazurilor individuale nu poate să ignore ideea de justiție și echitate, în sensul că aplicarea normei trebuie să fie adecvată situației concrete, ceea ce implică un alt principiu - cel *al echității*, care presupune respectarea ideii de dreptate. Echitatea impune a se lua în considerație situațiile de fapt, circumstanțele personale, unicitatea cauzei, raportul dintre mijloacele juridice folosite și scopul legitim adecvat, completându-se astfel generalitatea normei juridice [1]. Prezintă importanță în context și *principiul realizării scopurilor* pentru care se operează restrângerea drepturilor și libertăților, potrivit căruia restrângerea este efectuată doar în anumite scopuri legale și nu poate fi aplicată în alt scop decât cel prevăzut de lege [332].

Limitarea puterii statului, faptul că acțiunile acestuia nu trebuie să depășească scopul exercitării lor, precum și existența „necesității” care să justifice ingerința statului în exercitarea libertăților fundamentale implică *principiul proporționalității*. Acesta se impune din ce în ce mai mult ca un principiu universal, aplicabil activității statului, raporturilor complexe dintre stat și individ, ca un criteriu de limitare a puterii și de asigurare a exercitării drepturilor și libertăților persoanei. Principiul proporționalității impune stabilirea unui raport echilibrat între mijloacele folosite și scopul legitim urmărit. Mijloacele statale folosite trebuie să fie necesare și adecvate cu scopul ce se urmărește. În dreptul public, încălcarea principiului proporționalității este considerată ca fiind depășirea libertății de acțiune, lăsată la dispoziția autorităților și, ca urmare, exces de putere [2, p. 50]. De aici ar putea fi desprinse două finalități însemnate ale principiului proporționalității: controlul și limitarea puterii discreționare a autorităților publice, precum și garantarea drepturilor și libertăților persoanei în împrejurările în care exercitarea lor ar putea fi condiționată sau restrânsă [133, p. 73].

Potențialitatea restrângerii exercițiului unor drepturi și libertăți ale omului este specificată în mai multe acte internaționale ce țin de protecția drepturilor omului. Astfel, *Declarația Universală a Drepturilor Omului* [64], prevede în art. 29 alin. (2): „În exercitarea drepturilor și libertăților

sale, fiecare persoană este supusă numai îngrădirilor stabilite de lege în scopul exclusiv al asigurării recunoașterii și respectului drepturilor și libertăților celorlalți și în vederea satisfacerii cerințelor juste ale moralei, ordinii publice și a bunăstării generale, într-o societate democratică”. Această dispoziție este o recunoaștere implicită a caracterului relativ al drepturilor și libertăților prevăzute în Declarație. Nefiind absolute, drepturile pot fi deci limitate în exercițiul lor, astfel încât să prevină abuzul și, în același timp, să se păstreze caracterul democratic al societății [142, p. 9].

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice [164] prevede că „în cazul în care un pericol public excepțional amenință existența națiunii și este proclamat printr-un act oficial, statele părți la prezentul Pact pot ca, în limita strictă a cerințelor situației, să ia măsuri derogatorii de la obligațiile prevăzute în prezentul Pact, cu condiția ca aceste măsuri să nu fie incompatibile cu celelalte obligații pe care le au potrivit dreptului internațional și ca din ele să nu rezulte o discriminare întemeiată numai pe rasă, culoare, sex, limbă, religie, sau origine socială” (art. 4 alin. 1). Totodată, sunt stipulate expres acele drepturi care nu pot fi restrânse în nici un fel de circumstanțe: dreptul la viață (art. 6); dreptul de a nu fi supus torturii și nici unor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante (art. 7); dreptul de a nu fi ținut în sclavie sau servitute (art. 8); dreptul de a nu fi întemnițat pentru singurul motiv că nu este în măsură să execute o obligație contractuală (art. 11); dreptul de a nu fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care nu constituiau un act delictuos, potrivit dreptului național sau internațional, în momentul în care au fost săvârșite; de asemenea, dreptul de a nu fi supus unei pedepse mai severe decât cea care era aplicabilă în momentul comiterii infracțiunii. (art. 15); dreptul oricărei persoane de a i se recunoaște pretutindeni personalitatea juridică (art. 16); dreptul la libertatea gândirii, conștiinței și religiei (art. 18).

Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale [165] prevede în art. 4, că „statele părți nu pot supune drepturile decât la limitări stabilite de lege, numai în măsura compatibilă cu natura acestor drepturi și exclusiv în vederea promovării bunăstării generale într-o societate democratică”. Potrivit art. 5: (1) „nici o dispoziție din Pact nu poate fi interpretată ca implicând pentru un stat, o grupare sau un individ vreun drept de a se deda la o activitate sau de a săvârși un act urmărind suprimarea drepturilor sau libertăților recunoscute în Pact ori limitări ale lor mai ample decât cele prevăzute în Pact. (2) Nu se poate admite nicio restricție sau derogare de la drepturile fundamentale ale omului, recunoscute sau în vigoare în orice țară în virtutea unor legi, convenții, regulamente sau cutume, sub pretextul că prezentul Pact nu recunoaște aceste drepturi sau le recunoaște într-o măsură mai mică.”

Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale [49] stabilește posibilitatea restrângerii unor drepturi (art. 9 alin. (2), art. 10 alin. (2), art. 11 alin.

(2)), dar exercitarea drepturilor nu poate face obiectul altor restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, siguranța publică, menținerea ordinii publice, prevenirea faptelor penale, protecția sănătății sau a moralei, ori pentru protejarea drepturilor și libertăților altora. În art. 15 se prevede că „în caz de război sau de alt pericol public ce amenință viața națiunii, orice Înalță Parte Contractantă poate lua măsuri care derogă de la obligațiile prevăzute de Convenție, în măsura strictă în care situația o impune și cu condiția ca aceste măsuri să nu fie în contradicție cu alte obligații care decurg din dreptul internațional”. Totodată, conform alin. 2 al aceluiași articol, nu se permite nicio derogare de la art. 2 (dreptul la viață), cu excepția cazului de deces rezultând din acte licite de război, nici de la art. 3 (interzicerea torturii) și 4 (interzicerea sclaviei și a muncii forțate). Art. 18 al Convenției prevede că „restricțiile care, în termenii prezentei Convenții, sunt aduse respectivelor drepturi și libertăți, nu pot fi aplicate decât în scopul pentru care ele au fost prevăzute”.

Examinarea conținutului restrângerilor și derogărilor admise de actele internaționale, duce la concluzia că acestea sunt permise dacă: sunt prevăzute de lege; sunt necesare într-o societate democratică; se impun pentru a proteja securitatea națională, ordinea, sănătatea sau morala publică, drepturile și libertățile celorlalți [133, p. 73].

Totodată, art. 17 din Convenție stabilește că: „Nici o dispoziție din Convenție nu poate fi interpretată ca implicând, pentru un stat, un grup sau individ, un drept oarecare de a desfășura o activitate sau a îndeplini un act ce urmărește distrugerea drepturilor sau a libertăților recunoscute de prezenta Convenție sau de a aduce limitări mai ample acestor drepturi și libertăți decât cele prevăzute de Convenție”.

Un aspect deosebit de important în context este subliniat de E. Aramă, care atrage atenția asupra distincției dintre „restrângere” și „diminuare”, subliniind că în limbajul juridic aceste categorii nu sunt sinonime, restrângerea drepturilor fiind permisă, iar diminuarea – nu. Diminuarea presupune micșorarea conținutului material, a volumului de bunuri și garanții, reprezentându-se ca o limitare nelegală a drepturilor – adică o limitare a volumului, acțiunii în timp, spațiu și asupra persoanelor, o suprimare a garanțiilor de protecție sau reducerea lor [3, p. 157].

Semnificația acestui aspect este confirmată și în Constituția RM, care în art. 54 alin. (1) prevede, că „în Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului”, iar în art. 142 alin. (2), ce ține de limitele revizuirii Constituției, prevede că „nici o revizuire nu poate fi făcută, dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora.”

La nivelul legislației naționale, în majoritatea țărilor europene, în constituție se face precizarea că exercitarea drepturilor și libertăților nu trebuie să lezeze ordinea publică, interesul public

sau bunele moravuri. Astfel, din analiza textelor constituționale se poate constata preocuparea legiuitorului pentru păstrarea „ordinii publice” și protecția „bunelor moravuri”, cele două noțiuni fiind interconectate și chemate să formeze fundamentul securității sociale [133, p. 74].

Notiunea de *ordine publică* este formulată în mod diferit, dar se referă în general la menținerea unei liniști sociale caracteristice statului de drept, la evitarea unor cazuri de tulburare a păcii sociale. Conceptului de ordine publică s-a încercat să i se dea mai multe definiții, care pornesc de la ideea că „ordinea publică este o stare de fapt și de drept, care permite realizarea și menținerea echilibrului bazat pe consensul social necesar funcționării optime a ansamblului social în condițiile reglementărilor juridice interne în vigoare, consacării, apărării și respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, avutului public și privat, a celorlalte valori supreme în scopul promovării și afirmării progresului social într-o societate democratică” [147, p. 37]. Cu alte cuvinte, conceptul de ordine publică poate fi tratat ca o stare socială în care liniștea, pacea și securitatea publică nu sunt tulburate. Sintagma vine să caracterizeze un set de reguli, care se impun cu o forță particulară și care uneori sunt numite chiar „dispoziții de ordine publică” [258]. Normele privind ordinea publică posedă un caracter imperativ, corespunzând în ansamblu exigențelor fundamentale (sociale, politice, etc.), și trebuie să fie respectate strict de către persoanele fizice sau juridice [244].

Prin *bune moravuri* se înțelege ansamblul de reguli impuse de către morala socială, receptate într-un timp sau un loc dat, care în paralel cu ordinea publică constituie o normă de referință după care comportamentele sunt apreciate. În decursul timpului, în funcție de țară, de cultură și tradiții, conținutul expresiei a fost modificat, ajungându-se la situații când ceea ce într-o țară contravine bunelor moravuri, și ca atare provoacă revoltă publică, într-o altă țară să fie considerat un drept fundamental (de exemplu, dreptul la non-discriminare pe motiv de orientare sexuală). Deși etimologia termenului ne duce la protejarea valorilor morale, expresia a fost laicizată și transformată într-o noțiune cu un conținut prea puțin precizat și, din acest motiv, foarte ușor de modificat după principii strict raționale. Datorită secularizării societății și respingerii sistemului de referință moral tradițional, religios, limitele de aplicare a acestei norme sunt stabilite de către judecător. Astfel, *bunele moravuri* au rămas doar simple instrumente în mâna statului, cu ajutorul cărora se încearcă să se afișeze o onestitate a Statului de drept și o „protejare a valorilor culturii europene” [212].

Mai trebuie precizat, că pentru a beneficia de drepturi și libertăți fundamentale este necesar a fi respectat principiul *responsabilității sociale personale*, care presupune că în exercitarea drepturilor sale fiecare persoană este obligată să țină cont de drepturile altora, de îndatoririle sale față de ceilalți. Astfel, legătura cu drepturile și libertățile altora indică limitele acceptabile de a fi impuse statutului juridic al persoanei.

Astfel, am putea conchide că, în acord cu standardele universale și europene privind drepturile omului, statele occidentale s-au angajat să respecte, să protejeze și să promoveze statutul juridic al persoanei în interiorul frontierelor lor. Totuși, acest statut poate face obiectul unor limitări sau restrângeri. Dar, aceste limitări trebuie să fie prevăzute de lege și necesare pentru protecția securității publice, a bunelor moravuri sau a drepturilor și libertăților fundamentale ale altora. Ele trebuie să fie aplicate doar pentru scopurile pentru care au fost prevăzute, să fie direct legate și proporționale cu nevoia specifică pentru care au fost create și să nu fie impuse pentru scopuri discriminatorii sau aplicate într-un mod discriminatoriu [133, p. 74]. Atunci când restricțiile sunt justificate pe baza necesității de a proteja morala publică, ele trebuie să se bazeze pe principii care nu derivă exclusiv dintr-o singură tradiție, întrucât conceptul de morală derivă din multe tradiții sociale, filosofice și religioase. În plus, astfel de limitări trebuie înțelese în lumina universalității drepturilor omului și a principiului nediscriminării [161].

Referindu-ne la Constituția RM, notăm că aceasta, aliniindu-se la standardele internaționale, stabilește în art. 54 următoarele:

(1) În Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului.

(2) Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției.

(3) Prevederile alin. (2) nu admit restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20-24.

(4) Restrângerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății.

Astfel, măsurile de restrângere a drepturilor fundamentale în Republica Moldova sunt legitime dacă: sunt prevăzute de lege, sunt strict necesare în circumstanțele de fapt și sunt proporționale cu împrejurările care le-au determinat și scopul pentru care au fost luate. Interesul public într-o societate democratică, ordinea publică, protecția sănătății sau a moralei publice, protecția bunăstării națiunii etc., sunt acele motive care pot duce la restrângerea exercițiului drepturilor omului, circumscrise statutului său juridic [142, p. 162].

Totodată, ca urmare a confruntării prevederilor Constituției RM cu reglementările internaționale în domeniu, devine evidentă necesitatea excluderii din alin. 2 al articolului analizat a sintagmei „împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității

justiției”, deoarece această condiție, potrivit art. 10 din *Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale*, este admisă doar pentru restrângerea libertății de exprimare. Respectiv, acest motiv de restrângere a drepturilor și libertăților trebuie prevăzut nemijlocit în articolul care consacră libertatea exprimării (art. 32) și nu în art. 54, care are o aplicabilitate generală [133, p. 75].

Alineatul (3) al art. 54 nu admite restrângerea a așa drepturi ca accesul liber la justiție (art. 20), prezumția nevinovăției (art. 21), neretroactivitatea legii (art. 22), dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle (art. 23), dreptul la viață și la integritate fizică și psihică (art. 24). Considerăm just de a extinde efectele acestui aliniat și asupra drepturilor reglementate în art. 26 și 52 din Constituția RM, deoarece într-o societate democratică nimic nu poate justifica restrângerea dreptului la apărare și la petiționare.

Astfel, Constituția RM stabilește principalele condiții pentru restrângerea drepturilor și libertăților persoanei circumscrise statutului său juridic. În așa mod se asigură protecția drepturilor și libertăților acesteia de acțiunile arbitrare ale statului, limitându-se posibilitatea autorităților de a interveni în sfera libertății individului [266].

Pe plan intern, restrângerea drepturilor și libertăților persoanei, privită în sens larg, se prezintă ca o instituție interramurală, care cuprinde pe lângă prevederile constituționale, norme de drept administrativ, penal, procesual civil, procesual penal, contravențional etc., ea orânduind relațiile de putere și subordonare, fiindu-i caracteristică metoda imperativă de reglementare. De exemplu, *Legea privind regimul stării de urgență, de asediu și de război* [119] stabilește în art. 5: „(1) Pe durata stării de urgență, de asediu sau de război, în funcție de gravitatea situației ce a determinat instituirea acesteia, poate fi restrâns, dacă este cazul, exercițiul unor drepturi sau libertăți ale cetățenilor în conformitate cu art. 54 din Constituție. (2) Restrângerea trebuie să fie conformă cu obligațiile care rezultă din tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte și nu poate implica discriminarea unor persoane sau a unor grupuri de persoane exclusiv din considerente de rasă, naționalitate, limbă, religie, sex, convingeri politice sau origine socială”.

În final, concluzionăm că reglementarea restrângerii drepturilor și libertăților persoanei în actele internaționale și în Legea Supremă a statului constituie una dintre cele mai importante garanții juridice, capabile să asigure protecția statutului juridic al persoanei de ingerințele ilegale și arbitrare ale statului în sfera personală. Totuși, pentru ca dispozițiile constituționale să obțină efectul scontat, ele necesită a fi dezvoltate plenar în legislația ramurală, creîndu-se astfel mecanisme viabile de protecție a statutului juridic al persoanei.

4.3. Promovarea și garantarea statutului juridic al personalității de către autoritățile statului

La etapa actuală, în contextul relațiilor dintre stat și personalitate pe primul plan au fost plasate teze principial noi [54, p. 17]: autolimitarea puterii de stat, a structurilor acestuia în raport cu persoana umană, răspunderea statului față de individ, prioritatea intereselor și valorilor celui din urmă față de celelalte valori și interese. Sub acest aspect, este necesară limitarea acțiunii statului la granița de la care începe libertatea persoanei, condiție indispensabilă a exercitării de către aceasta a drepturilor sale [9, p. 31]. În acest sens, anume statutul juridic al personalității simbolizează hotarul invocat [89, p. 65-66].

În așa mod, evoluția statului contemporan este o încercare de realizare a unui stat cu calități, adică a unui stat care nu se întemeiază pe constrângere și violență, ci pe dialog social și pe participarea cetățenilor la procesul decizional. În democrațiile liberale contemporane acțiunile statului, ca instrument de organizare și conducere socială și de apărare a intereselor generale ale societății, sunt limitate de recunoașterea și garantarea drepturilor și libertăților persoanei. Statul, prin acțiuni practice și procedee juridice eficiente, realizate de organele sale, are menirea de a proteja și promova statutul juridic al persoanei.

În pofida consacrării legislative masive a drepturilor și libertăților persoanei, poate fi remarcată o tendință de creștere a decalajului între teorie și practică, între drepturile și libertățile formale și reale, ceea ce indică necesitatea de a reda prevederilor constituționale declarative adevărata lor semnificație – de valori eficiente ale modernității, de a le transforma în practici sociale uzuale. În acest context, statutul juridic al persoanei nu ar avea finalitate fără metodele și mijloacele concrete prin care puterea asigură, garantează și promovează, în volum și intensitate drepturile și libertățile persoanei. Astfel, garantarea statutului juridic al persoanei presupune existența unor mijloace sau mecanisme legale, care ar asigura în mod direct exercițiul legitim al drepturilor și libertăților [123, p. 50].

Mecanismul statal de protecție și promovare a statutului juridic al persoanei cuprinde tehnici juridice și organizatorice, îndreptate spre realizarea condițiilor reale pentru manifestarea plină a personalității în societate. Calitatea acestui mecanism este determinată de nivelul dezvoltării sociale, economice și juridice a statului, dar și de instrumentele juridice internaționale.

Referitor la structura acestui mecanism, în doctrină nu există o viziune unică, numeroși cercetători identificând diferite elemente ale acestuia. Bunăoară, potrivit lui Ю.В. Анохин, mecanismul statal de protecție a drepturilor omului cuprinde în sine mai multe elemente, dintre care cele

mai importante sunt [264, p. 252-254]: reglementarea juridică; acțiunea normelor de drept care marchează realizarea practică a prevederilor legii în activitatea subiecților de drept; sistemul autorităților statului; sistemul garanțiilor generale și speciale/juridice; răspunderea juridică.

Ansamblul de mijloace de protecție a statutului juridic al persoanei în Republica Moldova include, mai întâi de toate, *componenta legislativă*: Constituția RM, acordurile și tratatele internaționale la care RM este parte, legile și actele normative subordonate legii. În concret, Constituția RM aceasta consacră un întreg titlu (Titlul II) proclamării drepturilor și libertăților cetățenilor, de la dreptul la viața și libertate individuală, la dreptul de asociere, informare, învățătură, dreptul de vot și de a fi ales, dreptul la administrare etc. Trebuie precizat în context, că în literatura de specialitate, principala funcție Legii Supreme a unui stat este văzută a fi garantarea și protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și persoanei [85, p. 367], sub acest aspect, Constituția fiind văzută ca un document chemat să îngrădească arbitrariul statului [91, p. 168; 56, p. 248].

Spre deosebire de trecut, drepturile și libertățile fundamentale nu sunt doar enunțate formal în Legea Supremă, dar sunt și dezvoltate în legislația țării. Aceasta are un rol decisiv în protecția statutului juridic al persoanei în Republica Moldova, deoarece a condus la crearea a unor mecanisme de protejare a drepturilor omului. În scopul realizării legale a drepturilor, în conținutul actelor normative adesea în mod special sînt indicate faptele juridice care condiționează posibilitatea realizării de către subiecți a drepturilor lor, ordinea realizării, căile și mijloacele, precum și precizarea subiecților concreți care urmează să contribuie la realizarea drepturilor și libertăților prin exercitarea atribuțiilor și obligațiilor lor funcționale [322].

Astfel, doar proclamarea de către stat a protecției și promovării drepturilor și libertăților este inefficientă pentru garantarea statutului juridic al persoanei, fiind necesare mecanisme viabile - *componenta instituțională* - autorități care conform statutului legal, au competența de a garanta promovarea, respectarea și protecția drepturilor persoanei, circumscrise statutului său. La protecția drepturilor și libertăților persoanei participă toate autoritățile publice, fiecare dintre ele în mod independent și în limita competenței prevăzute de lege [123, p. 50].

Mai întâi de toate acesta este **Parlamentul Republicii Moldova**, care are competența de a reglementa relațiile sociale legate de recunoașterea, punerea în aplicare, asigurarea, protecția și promovarea drepturilor și libertăților persoanei, de a crea mecanisme legale pentru punerea lor efectivă în aplicare, cât și pentru restabilirea drepturilor și libertăților încălcate. O formă de garantare a drepturilor persoanei, cu o arie din ce în ce mai largă de influență, este activitatea exercitată de Parlament prin comisiile sale specializate în domeniul drepturilor omului [18, p. 100]. Aceste comisii nu se limitează doar la constatarea unor violări ale drepturilor omului, dar ele pot dezbate

proiecte de legi sau propuneri legislative referitoare la exercitarea drepturilor omului, contribuind astfel la perfecționarea cadrului juridic în domeniu [123, p. 50].

În postura sa de reprezentant al poporului, Parlamentul trebuie să exprime prin legi aspirațiile indivizilor la protecția statutului lor juridic. Totuși, astăzi Parlamentul, care altădată se pretindea că exprimă suveranitate, este mai puțin credibil decât mass-media, iar legea nu este decât un compromis între interese fragmentare: de partid, de grup sau chiar personale. Ca urmare, se întrevede necesitatea de a condiționa Parlamentul prin două mijloce: acordarea unei valori superioare declarațiilor de drepturi și controlul constituționalității legilor.

Aprofundînd rolul Parlamentului în protecția statutului juridic al persoanei, subliniem obligația acestuia de a asigura conformarea legislației interne cu legislația internațională și constituțională referitoare la drepturile omului. Întotdeauna, indiferent de sistemul de control adoptat, verificarea conformității legilor cu Constituția o face mai întâi Parlamentul, cu prilejul adoptării legii. Deoarece acest mecanism nu este suficient, el avînd neajunsuri care, de regulă, ies la iveală, ori de câte ori un organ își controlează propria activitate, în majoritatea țărilor au fost constituite organe specializate pentru efectuarea controlului constituțional. În Republica Moldova acest control este încredințat Curții Constituționale.

În conformitate cu Constituția RM, controlul constituționalității legilor este exercitat de **Curtea Constituțională**, care reprezintă unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova. Astfel, Curtea garantează supremația Constituției; asigură realizarea principiului separării puterii de stat (putere legislativă, executivă și judecătorească); garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat. Rolul Curții în asigurarea drepturilor și libertăților fundamentale constă în garantarea acestor drepturi și libertăți prin asigurarea supremației lor [111].

Fiind o instituție creată tocmai în scopul consolidării statului de drept, Curtea Constituțională se înfățișează ca avînd un sistem de proceduri și un mecanism de funcționare care pot să asigure respectiv principiile constituționale și să apere drepturile și libertățile cetățenești. În decursul activității sale, prin deciziile și hotărârile pronunțate într-o serie de spețe, Curtea Constituțională a adus importante contribuții protecției statutului juridic al persoanei. Iată de ce Curtea Constituțională reprezintă unul din pilonii cei mai importanți ai sistemului de garanții constituționale, care asigură funcționarea democratică a societății și protejarea și promovarea drepturilor și a libertăților omului. Evoluția jurisprudenței Curții Constituționale de-a lungul timpului, dimensiunile contribuției sale la afirmarea principiului supremației Constituției, la perfecționarea legislației prin asi-

gurarea compatibilității acesteia cu principiile și dispozițiile Constituției, ca și rolul concret exercitat în domeniul apărării drepturilor și libertăților publice, dau măsura credibilității acestei instituții [139, p. 13].

Preluarea valorilor europene, printre care și respectul față de drepturile omului, primatul și aplicarea directă a dispozițiilor cuprinse în documentele internaționale privind drepturile și libertățile fundamentale [13, p. 11], astfel cum acestea sunt interpretate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, constituie premise pentru garantarea eficacității mecanismului de protecție al statutului juridic al persoanei prin jurisprudența Curții Constituționale [123, p. 52].

O altă instituție cu rol major în protecția drepturilor omului este **Președintele Republicii Moldova**. Conform art. 77 din Constituția RM, Președintele reprezintă statul și este garantul suveranității, independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a țării. Președintele Republicii Moldova este în drept, în cazul în care are obiecții asupra unei legi, să o trimită, în termen de cel mult două săptămâni, spre reexaminare, Parlamentului. Totodată, conform art. 6 al *Legii cu privire la petiționare*, președintele este investit cu funcția de analiză a petițiilor ce țin de problemele securității naționale, de drepturile și interesele legitime ale unor grupuri largi de cetățeni, ori care conțin propuneri privind modificarea legislației, deciziilor organelor de stat [113]. Mai multe competențe ale Președintelui sunt direct legate de punerea în aplicare a drepturilor persoanei (problemele cetățeniei, grațierea, etc). Prin urmare, Președintele RM este unul din garanturile respectării drepturilor omului în stat.

Spre protecția drepturilor și libertăților persoanei este îndreptată activitatea organelor executive și a autorităților locale. Potrivit Legii-cadru, **Guvernul** asigură legalitatea, ordinea publică, drepturile și libertățile cetățenilor [112, art. 3, p. 12]; întreprinde acțiuni vizând asigurarea drepturilor și libertăților cetățenilor (art. 16, p. 2); împreună cu instituțiile și autoritățile subordonate, are drept scop elaborarea și implementarea celor mai bune politici și reforme pentru a promova și asigura respectarea drepturilor omului la nivel național, exercită conducerea generală a administrației publice și este responsabil în fața Parlamentului.

O altă instituție, care în statele europene intervine prompt pentru a asigura eficiența mecanismelor legale de protecție a statutului juridic al persoanei este **Avocatul Poporului**, instituție cunoscută la nivel internațional sub denumirea generică de „ombudsman”.

În țările membre ale Uniunii Europene, instituția avocatului poporului este constituită în baza dispozițiilor constituției și ale altor acte normative, fiind reprezentată de o personalitate independentă, cu cunoștințe juridice solide, care are misiunea să verifice activitatea organelor de stat centrale și locale; să vegheze la respectarea legalității în procesul adoptării actelor juridice sau admi-

nistrative; să examineze plângerile cetățenilor împotriva funcționarilor care comit abuzuri și fără-delegi în exercitarea atribuțiilor lor funcționale; să elaboreze recomandări pentru stabilirea legalității și să raporteze anual parlamentului sau guvernului ilegalitățile depistate. Dezvoltarea acestei instituții în Europa a fost fortificată de adoptarea *Recomandării Comitetului de Miniștri al Uniunii Europene*, din septembrie 1985, care indica guvernelor statelor membre să ia în considerație „posibilitatea de a numi Ombudsmani la nivel național, regional, local sau pentru arii specifice ale administrației publice”, precum și „luarea în considerație la împuternicirea Ombudsman-ului, de a acorda o atenție particulară, în cadrul competenței sale generale, problemelor drepturilor omului și, dacă nu este incompatibil cu legislația națională, să inițieze investigații și să emită opinii, când sunt implicate chestiuni legate de drepturile omului” [102].

Organizarea și funcționarea instituției ombudsmanului a deschis o nouă filă în relația stat-individ, fiind considerată în statele occidentale un mecanism de mare valoare în protecția statutului juridic al persoanei și în consolidarea acțiunilor în domeniu ale organelor puterii publice. Ombudsmanul are menirea să apere spiritul legilor, protejând drepturile și libertățile persoanei. El nu este un organ care să se substituie altora, ci un organ alături de altele pentru salvagardarea drepturilor și libertăților omului [199].

În Republica Moldova această instituție este creată și activează în baza *Legii cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul)* [110], care în art. 1 stipulează: Avocatul Poporului asigură respectarea drepturilor și libertăților omului de către autoritățile publice, de către organizații și întreprinderi, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, de către organizațiile necomerciale și de către persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile.

Legea respectivă reglementează activitatea, statutul și atribuțiile de bază ale avocatului poporului, precum și modul de funcționare a Oficiului Avocatului Poporului (succesorul de drept al Centrului pentru Drepturile Omului) – o autoritate publică constituită în mod special în vederea protecției drepturilor omului în Republica Moldova.

Potrivit art. 16 din Legea citată Avocatul Poporului exercită următoarele atribuții: a) recepționează și examinează cererile cu privire la încălcarea drepturilor și libertăților omului și remite, în termenele stabilite, răspunsuri în scris în privința cererilor depuse; b) prezintă autorităților și/sau persoanelor responsabile propuneri și recomandări privind repunerea în drepturi a persoanelor în privința cărora s-a constatat încălcarea drepturilor și libertăților omului; c) contribuie la soluționarea pe cale amiabilă a conflictelor între autoritățile publice și persoanele fizice; d) contribuie la perfecționarea legislației în domeniul drepturilor și libertăților omului; e) prezintă propuneri și recomandări de ratificare sau aderare la instrumentele internaționale în domeniul drepturilor

și libertăților omului și acordă suport metodologic pentru asigurarea implementării lor; h) promovează drepturile omului în societate; i) îndeplinește alte atribuții prevăzute de lege.

Mai mult, Avocatul Poporului este în drept să sesizeze Curtea Constituțională și să înainteze acțiuni în instanțele judecătorești, să prezinte puncte de vedere la cererea Curții Constituționale; Acest drept este recunoscut și în art. 25 lit. i) din *Legea cu privire la Curtea Constituțională* [111], precum și în art. 38 lit. i) din *Codul jurisdicției constituționale* [43].

În același timp, art. 22 reglementează sesizarea din oficiu a Avocatului Poporului, după cum urmează: „(1) În cazul în care dispune de informații privind încălcarea în masă sau gravă a drepturilor și libertăților omului, în cazurile de o importanță socială deosebită sau în cazul în care este necesară apărarea intereselor unor persoane care nu pot folosi de sine stătător mijloacele juridice de apărare, Avocatul Poporului este în drept să acționeze din oficiu. (2) În cazul în care se constată încălcări în masă sau grave ale drepturilor și libertăților omului, Avocatul Poporului este în drept să prezinte rapoarte speciale la ședințele Parlamentului, precum și să propună instituirea unor comisii speciale care să cerceteze aceste fapte.

Printre cele mai importante drepturi ale Avocatului Poporului (reglementate în art. 11 din *Legea-cadru*) menționăm dreptul: să asiste și să ia cuvântul la ședințele Parlamentului, ale Guvernului, ale Curții Constituționale, ale Consiliului Superior al Magistraturii, ale Consiliului Superior al Procurorilor; să prezinte Parlamentului sau Guvernului recomandări în vederea perfecționării legislației în domeniul asigurării drepturilor și libertăților omului; să verifice respectarea și exercitarea conformă de către autoritățile publice, de către organizații și întreprinderi, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, de către organizațiile necomerciale, de către persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile a atribuțiilor acestora privind respectarea drepturilor și libertăților omului; să acționeze din oficiu în cazurile stabilite de lege; să aibă acces nelimitat și imediat, în orice moment al zilei, în orice sector al locurilor de detenție, la orice informație privind tratamentul și condițiile de detenție a persoanelor private de libertate; să solicite și să primească de la autoritățile publice, de la persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile informațiile, documentele și materialele necesare pentru exercitarea atribuțiilor, inclusiv informațiile oficiale cu accesibilitate limitată și informațiile atribuite la secret de stat în condițiile legii; să invite pentru audieri și să primească de la persoanele cu funcții de răspundere explicațiile și informațiile necesare pentru elucidarea circumstanțelor cazului examinat; să facă publice rezultatele examinării cazurilor privind încălcarea drepturilor și libertăților omului etc.

Din cele menționate, se desprinde clar că Avocatul Poporului este un subiect cu drept de contestare, fapt care permite o abordare plenară a problemelor legate de respectarea drepturilor

omului în Republica Moldova, această prerogativă fiind o garanție în plus a respectării statutului juridic al persoanei.

Avocatul poporului examinează cererile privind deciziile sau acțiunile (inacțiunile): autorităților publice centrale și locale; instituțiilor, organizațiilor și întreprinderilor, indiferent de tipul de proprietate; asociațiilor obștești; persoanelor cu funcții de răspundere de toate nivelurile care, conform opiniei petiționarului, au încălcat drepturile și libertățile sale constituționale. Nu fac obiectul activității avocatului poporului plângerile al căror mod de examinare este prevăzut de legislația de procedură penală, legislația de procedură civilă, legislația cu privire la contravențiile administrative și de legislația muncii. Avocatul poporului este în drept să solicite participarea oricărui organ la organizarea controlului circumstanțelor care urmează a fi elucidate, parvenite odată cu înaintarea petiției. Orice autoritate este obligată de a colabora cu avocatul poporului, anumite autorități fortificând aceste relații prin documente de parteneriat speciale [211].

Una dintre atribuțiile de bază a Ombudsman-ului este supravegherea activității instituțiilor publice, private cu privire la respectarea drepturilor omului. În baza rezultatelor examinării cererii parvenite, avocatul poporului este în drept să adreseze în instanța de judecată o cerere în apărarea intereselor petiționarului ale cărui drepturi și libertăți constituționale au fost încălcate; să intervină pe lângă organele corespunzătoare cu un demers pentru intentarea unui proces disciplinar sau penal în privința persoanei cu funcții de răspundere care a comis încălcări ce au generat lezarea considerabilă a drepturilor și libertăților omului; să sesizeze persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile asupra cazurilor de neglijență în lucru, de încălcare a eticii de serviciu, de tărăgănare și birocratism.

Totodată, este important de precizat că potrivit art. 320 din *Codul contravențional al RM* imixtiunea în activitatea avocatului poporului cu scopul de a influența deciziile acestuia asupra unor sesizări concrete, ignorarea intenționată de către persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile a sesizărilor și neîndeplinirea recomandărilor avocatului poporului, precum și împiedicarea sub oricare altă formă a activității acestuia se sancționează cu amendă de la 20 la 30 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 75 la 100 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere [41].

Așadar, Avocatul poporului este o instituție care trebuie să garanteze o atitudine de corectitudine și transparență în activitatea pe care o desfășoară. Totuși, Opinia Centrului de Informare în Domeniul Drepturilor Omului [160] relevă că „deși există deja de mai bine de 15 ani, instituția națională a Ombudsman-ilor nu a reușit să se afirme în calitate de lider al sistemului național de apărare a drepturilor omului, nici în calitate de forță motrice în ceea ce privește incorporarea dimensiunii și priorității drepturilor omului în agenda dezvoltării naționale. Absoluta majoritate a

populației Republicii Moldova nu cunoaște despre existența acestei instituții, vizibilitatea Ombudsman-ilor pe arena națională și în spațiul mediatic național este aproape zero. Modul în care instituția s-a manifestat în cadrul perioadei critice a evenimentelor din aprilie 2009 este absolut inadecvat și insuficient” [123, p. 56].

Cauzele ineficienței în activitatea avocaților poporului sunt multiple. Mai întâi de toate, chiar dacă art. 3 alin. (1) din Legea-cadru prevede că Instituția Avocatul Poporului este autonomă și independentă față de orice autoritate publică, persoană juridică, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, și față de orice persoană cu funcție de răspundere de toate nivelurile [110] totuși, dat fiind faptul că este numit de Parlament, mandatul acestuia este oarecum supus unei influențe politice. Ca urmare, există riscul ca pe parcursul activității sale să fie „penalizat” politic prin nedesemnarea acestuia pentru un mandat viitor. Mai mult, respectarea principiului independenței este greu de garantat și pentru că nu există nici un mecanism care să asigure neaplicarea unor sancțiuni politice imediate din partea Parlamentului, din moment ce acesta ia decizia în mod individual cu privire la demiterea din funcție a Avocatului Poporului.

În al doilea rând, legislația nu prevede mecanisme eficiente pentru asigurarea respectării principiului imparțialității, din moment ce Avocatul Poporului vine din mediul procuraturii sau al altor organe de drept. În această ordine de idei este absolut necesară și importantă introducerea unor cerințe suplimentare față de candidații la funcția de Avocat al Poporului, și anume că persoana care în ultimii trei ani a activat în cadrul organelor de poliție, procuraturii, SIS, apărării sau altor organe de forță, nu poate candida la această funcție. În opinia Centrului de Informare în Domeniul Drepturilor Omului asemenea prevedere va slăbi relațiile dintre ombudsmani și organele de forță, care dăunează independenței instituției ombudsmanilor [160]. Totodată, nu există un mecanism legal clar pentru a asigura ca autoritățile, care primesc recomandări de la Avocatul Poporului pentru a remedia situația persoanelor a căror drepturi au fost lezate, le aplică în practică, adesea asemenea recomandări fiind nerealizate și necercetate [123, p. 56].

Prevederile *Legii cu privire la Avocatul Poporului* (art. 16) limitează competența Avocatului Poporului, stipulând că nu fac obiectul activității acestuia plângerile al căror mod de examinare este prevăzut de legislația de procedură penală, legislația de procedură civilă, legislația cu privire la contravențiile administrative și de legislația muncii. Se consideră pe bună dreptate că această prevedere legală limitează excesiv competențele ombudsman-ilor, deoarece anume în materia justiției penale, civile, a legislației muncii și contravențiilor administrative se comit cele mai grave încălcări ale drepturilor omului: tortura, maltrătarile, arestările arbitrare, procesele inechitabile, încălcarea drepturilor de proprietate, discriminarea în câmpul muncii, etc. Respectiv limitarea competențelor în modul expus face instituția ombudsman-ilor practic ineficientă.

În pofida existenței unui ansamblu de instituții cu largi competențe în materia protecției drepturilor omului, analizate mai sus, precizăm totuși că statutul juridic al persoanei în Republica Moldova continuă să fie expus unor violări sistemice. Discriminarea, tortura, nerespectarea drepturilor procesuale ale părților în procesele de judecată, insuficiența măsurilor efective pentru asigurarea remedierii eficiente în cazul încălcărilor, traficul de ființe umane etc., reprezintă doar unele dintre încălcările frecvente ale drepturilor omului în Republica Moldova, fapt confirmat și de vizitele regulate ale reprezentanților instituțiilor internaționale [211]. În aceste condiții s-a încercat fortificarea sistemului de protecție a drepturilor omului prin instituirea unui organ public specializat, cu responsabilități în supravegherea respectării legislației în domeniul egalității și nediscriminării – **Consiliul pentru Prevenirea și Combaterea Discriminării**, format din 5 membri și asistat de un aparat administrativ [109].

Unele atribuții ale Consiliului sunt formale, fără posibilitatea de evaluare a eficienței acestora. Astfel, Consiliul examinează corespunderea legislației cu standarde nediscriminatorii, adoptă avize consultative, monitorizează modul de implementare a legislației, contribuie la sensibilizarea și conștientizarea societății în vederea eliminării tuturor formelor de discriminare în contextul valorilor democratice, contribuie la soluționarea amiabilă a conflictelor apărute în urma săvârșirii faptelor discriminatorii prin concilierea părților și căutarea unei soluții reciproc acceptabile [109, art. 12]. Asemenea activități dublează rolul Avocatului Poporului în domeniul asigurării egalității în drepturi și nediscriminării. Drept argument pot servi rapoartele de activitate ale Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova [188], care descriu cu lux de amănunte activitatea Centrului în domeniul egalității și non-discriminării.

Totodată, anumite competențe ale Consiliului pot fi apreciate ca substanțiale. De exemplu, *Legea cu privire la asigurarea egalității* prevede că Consiliul este în drept să solicite informații de la persoanele fizice și juridice (art. 15 alin. (2), iar art. 71² din *Codul contravențional al RM*, prevede că „împiedicarea activității Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității cu scopul de a influența deciziile acestuia, neprezentarea în termenul prevăzut de lege a informațiilor relevante solicitate pentru examinarea plîngerilor, ignorarea intenționată și neexecutarea recomandărilor date de Consiliu, împiedicarea sub orice altă formă a activității acestuia se sancționează cu amendă de la 50 la 100 de u.c. aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 75 la 150 de u.c. aplicată persoanei cu funcție de răspundere”. În felul acesta, Consiliul este înzestrat cu pârghii puternice pentru realizarea obiectivelor sale, depășindu-se, esențial capacitățile Avocatului Poporului.

În același spirit, art. 15 alin. (6) din *Legea cu privire la asigurarea egalității* prevede: „În cazul în care nu este de acord cu măsurile întreprinse de persoana care a comis fapta discriminatorie, Consiliul are dreptul să se adreseze unui organ ierarhic superior pentru a se lua măsurile corespunzătoare și/sau să informeze opinia publică”. Dar Legea nu reglementează expres ce informații sau concluzii este în drept Consiliul să comunice publicului. Astfel, comunicarea către public a anumitor concluzii neobiective ale Consiliului, de natură să denigreze, să acuze și să lezeze public demnitatea unei persoane nu este exclusă. Prin urmare, considerăm că această prevedere din Lege contravine art. 21 din Constituția RM [46], care stabilește că „orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale”.

Totuși, în mod ideal, pornind de la competențele cu care este împuternicit și de la pârghiile pe care le deține, acest organ ar putea deveni un mecanism important în combaterea discriminării, contribuind la protecția statutului juridic al persoanei. Consiliul ar putea contribui esențial la ameliorarea situației în domeniul nediscriminării prin sancționarea funcționarilor publici pentru faptele și deciziile discriminatorii; prin sancționarea angajatorilor pentru actele de discriminare în câmpul muncii; prin tragerea la răspundere a persoanelor fizice pentru actele discriminatorii efectuate în viața de fiecare zi [123, p. 57].

Importante pârghii de protecție a drepturilor și libertăților persoanei sunt întrunite de activitatea specială de constatare a cazurilor de încălcare a drepturilor omului, mijloacele de restabilire a acestora, măsurile de contracarare a acțiunilor ce încalcă drepturile și libertățile sau prezintă pericol pentru acestea, formele procesuale de protecție a drepturilor omului. Spre constatarea încălcărilor drepturilor și libertăților omului sunt orientate funcțiile de control și supraveghere a multor organe de stat, cărora le este proprie activitatea de constatare a contravențiilor, activitatea operativă de investigații și de urmărire penală, în cadrul cărora are loc constatarea și cercetarea contravențiilor și infracțiunilor ce atentează la drepturile și libertățile omului [123, p. 52].

Din această perspectivă, prezintă interes **organele de poliție**, care au misiunea de a apăra normele de conduită în societate, ordinea și liniștea publică. Una dintre sarcinile de baza ale poliției este asigurarea protejării și respectării drepturilor omului în societate.

În Republica Moldova, poliția este o instituție publică specializată a statului, aflată în subordinea Ministerului Afacerilor Interne, care are misiunea de a apăra drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei prin activități de menținere, asigurare și restabilire a ordinii și securității publice, de prevenire, investigare și descoperire a infracțiunilor și contravențiilor [108]. Activitatea Poliției se desfășoară exclusiv în baza și pentru executarea legii, în interesul persoanei, al comunității și în sprijinul instituțiilor statului, pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale și

demnității umane, prevăzute în Declarația universală a drepturilor omului, în Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, în Codul european de etică al poliției și în alte acte internaționale. Poliția activează în conformitate cu principiile legalității, respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, imparțialității și nediscriminării, controlului ierarhic permanent, răspunderii personale și profesionalismului, transparenței, respectării secretului de stat și al altor informații oficiale cu accesibilitate limitată. Poliția nu aplică, nu încurajează și nu tolerează tortura, tratamentul inuman sau degradant. Aplicarea forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc se admite doar în strictă conformitate cu legea și în cazul în care metodele nonviolente nu asigură îndeplinirea atribuțiilor Poliției. Poliția apără viața, integritatea corporală, sănătatea și libertatea persoanei, proprietatea privată și publică, alte drepturi legitime ale persoanei și comunității [108, art. 18]. Ea apără persoanele indiferent de situația socială, patrimonială, apartenența națională, de rasă, de sex și vârstă, de studii și limbă, de atitudinea față de religie, de convingerile politice și de altă natură, călăuzindu-se în activitatea sa de prevederile legislației Republicii Moldova, dar și de acordurile internaționale, interguvernamentale și interdepartamentale la care Republica Moldova este parte.

Un rol cheie în asigurarea și protecția statutului juridic al persoanei în diferitele sale manifestări îl are **sistemul judiciar**, adică justiția ca putere separată și independentă în stat în virtutea principiului separației puterilor, căreia i se recunoaște drept funcție principală – *protecția drepturilor și libertăților omului* [205, p. 268-281; 185, p. 205]. Astfel, persoana care consideră că drepturile și libertățile sale fundamentale au fost încălcate are deschisă calea acțiunii în fața instanței judecătorești: ea poate sesiza instanțele civile sau de contencios administrativ sau, dacă încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale îmbracă forma unei infracțiuni, poate depune o plângere la organul de urmărire penală sau la procuratură. Orice persoană care consideră că a suferit un prejudiciu prin încălcarea drepturilor sau libertăților sale poate solicita, în instanță, acordarea unor despăgubiri prin introducerea unei acțiuni civile împotriva persoanei responsabile de această încălcare [123, p. 52-53]. În literatura de specialitate se susține că drept bază juridică a tipului dat de garanții servește dreptul la apărare consfințit de Constituție [267, p. 19].

La nivel european, dreptul persoanei la apărarea drepturilor și libertăților sale în caz de încălcare se bazează, în mare parte, pe prevederile art. 6 al CEDO [49], care circumscriu în esență *dreptul persoanei la un proces echitabil*, văzut fiind ca o garanție fundamentală a protecției drepturilor și libertăților persoanei. În jurisprudența CtEDO, cât și în doctrină se susține că dreptul la un proces echitabil este un drept de o importanță considerabilă, ocupând un loc deosebit într-o societate democratică și într-un stat de drept. Acest drept este în același timp o garanție a exercitării

celorlalte drepturi prevăzute în Convenție, iar garantarea acestui drept este „cosubstanțială cu însuși spiritul Convenției” [193, p. 108].

În esența sa, dreptul la un proces echitabil presupune asigurarea fiecărui individ a facultății de a se adresa unei instanțe naționale în cazul în care i-a fost lezat un drept legitim [145, p. 36; 167]. Cercetătorii susțin că dispozițiile art. 6 din CEDO presupun stabilirea, pe tot parcursul procesului, a unui ansamblu de reguli de procedură destinate instaurării unui echilibru între părțile în proces și aplicarea unei organizări capabile să garanteze independența și imparțialitatea judecătorilor [67].

La nivel național, dreptul la un proces echitabil „îmbracă haina” *accesului liber la justiție*, consacrat în art. 20 din Constituția RM și conceput ca un drept al oricărei persoane de a se putea adresa justiției pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor sale legitime, garantându-se că exercitarea acestuia nu poate fi îngrădită prin nici o lege. Autorii tratează accesul liber la justiție nu doar ca pe un drept fundamental al omului, dar și ca un principiu de bază în totalitatea drepturilor și libertăților fundamentale [202, p. 50]. În esența sa, accesul liber la justiție constituie un principiu fundamental al organizării oricărui sistem judiciar democratic [122, p. 25].

Astfel, statul este ținut să asigure efectivitatea acestui drept. În vederea protecției statutului său juridic orice persoană se poate adresa cu o cerere organului poliției, procuraturii sau altui organ competent pentru efectuarea investigațiilor de rigoare spre a stabili circumstanțele cauzei, tragerea la răspundere a persoanelor vinovate și repararea prejudiciului cauzat. În plan procesual, accesul liber la justiție se concretizează în prerogativele pe care le implică dreptul la acțiune, ca aptitudine legală ce este recunoscută de ordinea juridică oricărei persoane fizice sau juridice. Judecarea cauzei o face instanța de judecată [216, p. 196-197]. Ca urmare, poate fi clar detașată importanța deosebită a judecătorului în asigurarea și realizarea dreptului la un proces echitabil și, implicit, a statutului juridic al persoanei [122, p. 25].

Judecătorului îi revine sarcina de realizare a justiției, în special, prin sancționarea echitabilă a oricărei încălcări a drepturilor și libertăților persoanei. La îndeplinirea justiției, judecătorii sunt independenți și se supun numai legii. Ei judecă cauzele pe baza legii și a propriei convingeri bazate pe probele cercetate în procedura judiciară respectivă, în condiții care exclud orice presiune asupra lor [42].

Judecătorul are un rol fundamental în apărarea persoanei față de abuzurile admise de putere. În acest sens, potrivit *Legii contenciosului administrativ* [107, art. 1 alin. (2)]: orice persoană care se consideră vătămată într-un drept al său ori într-un interes legitim de către o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, are dreptul de a se adresa instanței de contencios administrativ competente. Prin esență, contenciosul administrativ

reprezintă o formă juridică de apărare a drepturilor omului, circumscrise statutului său juridic, împotriva eventualelor abuzuri ale organelor administrației publice și a funcționarilor publici care își desfășoară activitatea în cadrul acestor organe [69, p. 444].

Constituția RM stipulează că persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei [46, art. 53]. Astfel, contenciosul administrativ reprezintă un mecanism eficace pentru curmarea unor abuzuri ale organelor administrației publice, creînd mijloace de restabilire a legalității încălcate, de repunere în drepturi și de sancționare a celor ce folosesc abuziv competența pe care o au, în legătură cu emiteria actelor administrative.

Dacă se constată existența dreptului subiectiv ce aparține reclamantului și ilegalitatea actului administrativ prin care i se încalcă acest drept, instanța de judecată dispune anularea, în tot sau în parte, a actului administrativ sau obligă pârâtul să emită actul administrativ cerut de reclamant ori să elibereze un certificat, o adeverință sau oricare alt înscris, ori să înlătore încălcările pe care le-a comis, precum și dispune adjudecarea în contul reclamantului a despăgubirilor pentru întârzierea executării hotărârii. Totodată, în cazul admiterii acțiunii, instanța de contencios administrativ se pronunță, la cerere, și asupra reparării prejudiciului material și moral cauzat prin actul administrativ ilegal sau prin neexaminarea în termenul legal a cererii prealabile. Mărimea prejudiciului moral se stabilește de instanța de contencios administrativ, independent de prejudiciul material, în funcție de caracterul și gravitatea suferințelor psihice sau fizice cauzate, de gradul de vinovăție a pârâtului, dacă vinovăția este o condiție a răspunderii, luându-se în considerare circumstanțele în care a fost cauzat prejudiciul, precum și statutul social al persoanei vătămate [107, art. 25].

Contenciosul administrativ este o componentă judiciară care garantează contracararea abuzurilor și exceselor de putere ale autorităților publice, apărarea drepturilor persoanei în spiritul legii, ordonarea activității autorităților publice, asigurarea ordinii de drept [107]. Instituția dată reprezintă o garanție juridică a integrității statutului juridic al persoanei în fața abuzurilor autorităților publice, un barometru important al democrației. Puterea vastă a autorităților, consacrată chiar de lege, nu trebuie să fi exorbitantă, ba din contra, acestea trebuie să aibă ca principiu diriguitor și factor moderator în activitatea sa asigurarea drepturilor persoanei.

Pe de altă parte, considerăm important a preciza că atingerea adusă unor drepturi fundamentale ale persoanei poate fi incriminată ca infracțiune și sancționată ca atare. Codul penal al RM [44] califică drept infracțiune fapta (acțiunea sau inacțiunea) prejudiciabilă, prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție și pasibilă de pedeapsă penală (art. 14 alin. (1), prin care s-a adus atingere persoanei, drepturilor și libertăților acesteia, proprietății, mediului înconjurător, orânduirii

constituționale, suveranității, independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova, păcii și securității omenirii, precum și întregii ordini de drept (art. 2, alin. (1). Victima unei infracțiuni poate sesiza organul de urmărire penală printr-o plângere, ca ulterior procurorul să sesizeze instanța de judecată.

În general, procesul penal are ca scop protejarea persoanei, societății și statului de infracțiuni, precum și protejarea persoanei și a societății de faptele ilegale ale persoanelor cu funcții de răspundere în activitatea lor legată de cercetarea infracțiunilor presupuse sau săvârșite, astfel că orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată (art. 1 alin. (2) din CP al RM [42]). Acțiunea penală fiind pusă în mișcare, persoana căreia i s-a produs un prejudiciu material sau moral, ca urmare a infracțiunii, se poate constitui parte civilă în procesul penal și poate solicita acordarea unor despăgubiri.

În cadrul procesului penal, un rol deosebit pentru garantarea accesului liber la justiție și protecția drepturilor persoanei revine judecătorilor de instrucție. Ideea poate fi clar dedusă din Hotărârea Plenului CSJ privind căreia, controlul judiciar al procedurii de urmărire penală constă în verificarea de către o instanță independentă și imparțială, sesizată în modul prevăzut de lege, a acțiunilor organului de urmărire penală și a organului care efectuează activitatea operativă de investigație în scopul depistării și înlăturării încălcărilor drepturilor omului încă la faza de urmărire penală și asigurării respectării drepturilor și libertăților legitime ale participanților la proces [94].

Activitatea judecătorului privitor la controlul judiciar în cadrul urmăririi penale se divizează în patru direcții: a) atribuții legate de examinarea demersurilor procurorului privind autorizarea efectuării acțiunilor procesuale penale sau a exercitării activității operative de investigații; b) atribuții proprii organului de urmărire penală; c) atribuții legate de aplicarea măsurilor procesuale de constrângere; d) atribuții legate de soluționarea plângerilor împotriva actelor ilegale ale organelor de urmărire penală, ale organelor care exercită activitatea operativă de investigații, precum și plângerile împotriva acțiunilor ilegale ale procurorului [94]. Doar din aceste atribuții poate fi dedus clar rolul major al judecătorului, în protecția drepturilor și libertăților persoanei și în respectarea statutului său juridic.

Din perspectiva protecției statutului juridic al persoanei, de o valoare incontestabilă este activitatea judecătorului de instrucție prin controlul pe care este obligat să-l efectueze asupra legalității și temeiniciei aplicării măsurilor privative de libertate. Tendința europeană în domeniu arată că, în general, garanțiile cerute de CEDO urmează a fi asigurate de către un judecător independent și imparțial. Astfel, orice măsură restrictivă sau privativă de drepturi sau libertăți fundamentale,

recunoscute de Convenție, luată în faza preliminară a procesului penal, trebuie autorizată, în prealabil de acest judecător, care va garanta legalitatea măsurii, precum și respectarea principiilor necesității și proporționalității [207].

În vederea exercitării controlului judiciar al procedurii prejudiciare judecătorul examinează demersurile procurorului privind autorizarea efectuării acțiunilor de urmărire penală, măsurilor speciale de investigații și de aplicare a măsurilor procesuale de constrângere care limitează drepturile și libertățile constituționale ale persoanei. Judecătorul examinează plângerile împotriva actelor ilegale ale organelor de urmărire penală și ale organelor care exercită activitate specială de investigații, dacă persoana nu este de acord cu rezultatul examinării plângerii sale de către procuror sau nu a primit răspuns la plângerea sa de la procuror în termenul prevăzut de lege. Totodată, judecătorul examinează plângerile împotriva acțiunilor ilegale ale procurorului care nemijlocit exercită acțiuni de urmărire penală dacă persoana nu este de acord cu rezultatul examinării plângerii sale de către procuror sau nu a primit răspuns la plângerea sa de la procuror în termenul prevăzut de lege [94].

Protecția drepturilor și libertăților este proclamată, în mod tradițional, drept una din sarcinile principale ale **Procuraturii**. Conform art. 124 din Constituția RM, Procuratura reprezintă interesele generale ale societății și apără ordinea de drept, precum și drepturile și libertățile cetățenilor, conduce și exercită urmărirea penală, reprezintă învinuirea în instanțele judecătorești în condițiile legii. Aceasta, în numele societății și în interes public, asigură aplicarea legii, apără ordinea de drept, drepturile și libertățile cetățeanului atunci când încălcarea acestora atrage sancțiune penală; conduce și exercită urmărirea penală; reprezintă învinuirea în instanță de judecată; participă, în condițiile legii, la judecarea cauzelor civile, inclusiv de contencios administrativ, și contravenționale în care procedura a fost intentată de ea; asigură asistența juridică și colaborarea internațională în domeniul său de activitate; implementează politica penală a statului; asigură protecție eficientă a martorilor, victimelor infracțiunii și a altor participanți la proces; intentează acțiune civilă în cazurile prevăzute de lege; exercită controlul respectării legilor în locurile de detenție preventivă și în penitenciare; exercită controlul legalității în Forțele Armate; exercită controlul asupra executării hotărârilor judecătorești în cauzele penale [114, art. 5].

Procuratura este o instituție autonomă în cadrul autorității judecătorești, care, în limitele atribuțiilor și competenței, apără interesele generale ale societății, ordinea de drept, drepturile și libertățile cetățenilor, conduce și exercită urmărirea penală, reprezintă învinuirea în instanțele de judecată, în condițiile legii [114, art. 1]. Procuratura își desfășoară activitatea pe principiul legalității. Activitatea Procuraturii este transparentă și presupune garantarea accesului societății și a mijloa-

celor de informare în masă la informațiile despre această activitate, cu excepția restricțiilor prevăzute de lege. Principiul independenței exclude posibilitatea de subordonare a Procuraturii autorității legislative și celei executive, precum și de influență sau de imixtiune a unor alte organe și autorități ale statului în activitatea Procuraturii. Procurorul își organizează activitatea și o desfășoară pe principiul autonomiei, asigurat prin independență procesuală și control judecătoresc, care îi oferă posibilitatea de a lua de sine stătător decizii în cauzele și în cazurile pe care le examinează. În activitatea Procuraturii, controlul ierarhic intern și controlul judecătoresc sînt principii care asigură exercitarea dreptului procurorului ierarhic superior de a verifica legalitatea deciziilor emise de procurorul ierarhic inferior, precum și posibilitatea contestării în instanța de judecată a deciziilor și a acțiunilor cu caracter procesual ale procurorului. Astfel, am putea spune că întreaga activitate desfășurată de către procuror este îndreptată spre protecția drepturilor și libertăților persoanei, spre garantarea statutului ei juridic.

Aprofundînd subiectul, menționăm că procurorii sunt cei care au funcția de a cere înlăptuirea justiției în numele statului, ținînd cont, pe de o parte, de drepturile indivizilor și, pe de altă parte, de necesitatea eficacității sistemului de justiție penală. Deci, ei trebuie să protejeze societatea de infracțiuni și, totodată, să asigure un proces echitabil pentru acuzați, victime și martori. În viziunea CtEDO, procurorii poartă răspundere pentru asigurarea protecției și respectării dreptului la un proces echitabil pe parcursul tuturor fazelor unui proces penal [78]. *Recomandarea Rec (2000)19 a Consiliului European cu privire la rolul procuraturii în sistemul de justiție penală* [190] dezvoltă această obligație, impunînd procurorilor responsabilitatea de a-și exercita funcțiile în mod echitabil, imparțial și obiectiv, în vederea respectării drepturilor omului, așa cum acestea sunt enunțate în CEDO, și de a asigura ca sistemul de justiție penală să funcționeze în cel mai rapid ritm.

În vederea asigurării drepturilor persoanelor într-un proces penal, Codul de Procedură Penală al RM [42] conține un șir de prevederi speciale, ce incubă obligații particulare organelor de protecție a dreptului, în special controlul de către procuror a legalității acțiunilor, inacțiunilor și actelor organului de urmărire penală și ale organului care exercită activitate specială de investigații. Astfel, anume procurorul este cel chemat să asigure legalitatea în cadrul procesului penal, precum și să garanteze respectarea și realizarea drepturilor și libertăților participanților în proces [122, p. 27].

În aceeași ordine de idei, remarcăm că în doctrină este pe larg acceptat faptul că normele și principiile dreptului internațional în domeniul protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului se completează și se îmbogățesc esențial prin jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO). Republica Moldova, ratificînd *Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale*, și-a asumat obligația să garanteze oricărei persoane, aflate sub jurisdicția sa, drepturile și libertățile prevăzute de Convenție; a recunoscut dreptul la recurs individual

în fața Curții; s-a angajat să respecte hotărârile definitive ale Curții în dosarele în care este parte. Din această perspectivă, în condițiile deficienței mecanismelor interne de asigurare a statutului juridic al persoanei, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului se prezintă ca un mecanism internațional efectiv, ce garantează persoanelor care locuiesc pe teritoriul RM contestarea efectivă a hotărârilor naționale, atunci când se consideră că un drept fundamental a fost încălcat. Deși Curtea este o instituție europeană, ea are un rol deosebit de important în asigurarea statutului juridic al persoanei în Republica Moldova prin constatarea încălcărilor săvârșite de către stat și prin oferirea unor remedii eficiente victimelor.

Cu regret, fenomenul încălcării drepturilor omului în Republica Moldova este strâns legat de comportamentul angajaților instituțiilor ce au obligația de a asigura respectarea drepturilor omului. În multe cazuri pierdute de Republica Moldova la CtEDO, instanța europeană a constatat încălcarea drepturilor persoanei de către procuror sau judecător, acordând compensații semnificative cu titlu de prejudicii. Astfel, organele de drept, care au ca scop protejarea persoanei, societății și a statului de infracțiuni, adesea conferă cercetării penale o predispoziție forțat acuzatoare. Orientarea doar spre formularea promptă a acuzației și definitivarea examinării cauzei în termen, adesea conduce la o administrare formală a probelor, ceea ce are ca rezultat condamnarea unor persoane nevinovate, sau eliberarea de răspundere a persoanelor culpabile. Ca urmare, este denaturat însăși scopul constrângerii juridice, aceasta transformându-se din mijloc de protecție a drepturilor și libertăților omului, într-un instrument de manipulare cu largi posibilități de încălcare gravă și arbitrară a statutului juridic al individului [122, p. 27].

În asemenea condiții, protecția statutului juridic al individului depinde în mare parte de asigurarea unui ansamblu de drepturi materiale în contextul aplicării măsurilor privative de libertate, concepute spre a reduce la minimum riscul arbitrariului și considerate a fi garanții juridice ale statutului juridic al persoanei. Acestea sunt văzute ca totalitate a condițiilor, mijloacelor și modalităților, prevăzute de normele dreptului internațional, dreptului constituțional, de legislația procesual penală și de alte legi, precum și activitatea procesuală desfășurată în baza acestora, care asigură persoanei protecția și apărarea integrității sale fizice, psihice și morale, a libertății individuale, libertății generale de acțiune și a securității personale de atentatele arbitrare și abuzive ce pot fi admise în cadrul procesului penal [273, p. 12]. Ansamblul drepturilor în cauză sunt considerate garanții procesuale ale legalității și temeiniciei restrângerii drepturilor circumscrise statutului juridic al persoanei într-un proces penal.

În pofida garanțiilor pe care le oferă legea, în practică sunt multiple impedimente în asigurarea drepturilor persoanei în proces, momente ce fac dificilă asigurarea statutului juridic al acesteia, fiind încălcate adesea o serie de drepturi esențiale ale acestuia, precum:

- *dreptul la libertate individuală și siguranță personală* (văzut fiind ca: o bază a protecției și apărării tuturor celorlalte drepturi și libertăți ale omului [298, p. 10]; garanții de asigurare a legalității măsurilor care pot fi dispuse de către autoritățile publice, în cazurile și în condițiile prevăzute de lege [99, p.123; 19, p. 43-44; 180, p. 71]);

- *dreptul persoanei la integritate fizică și psihică* (respectul căruia fiind obligatoriu atît autorităților publice, cît și tuturor subiecților de drept sub sancțiunea răspunderii penale [166; 261; 213, p. 295; 31], posibilitatea restrîngerii căruia fiind strict reglementat de lege [42;108; 117]),

- *dreptul de a nu fi supus torturii și altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante* (care este un drept absolut, comparativ cu celelalte menționate, recunoscut atît la nivel internațional [50], cît și național, dar care grav este încălcat în Republica Moldova [189, p. 11; 187; 78]) etc.

Republica Moldova înregistrează restanțe grave mai ales la capitolul asigurării dreptului persoanei de a nu fi supus torturii, maltratărilor și tratamentelor inumane și degradante, acest fapt fiind demonstrat plener și de jurisprudența CtEDO, la care au parvenit o serie de plângeri în acest sens din partea cetățenilor Republicii Moldova, invocîndu-se încălcarea art. 3 din Convenție prin aplicarea tratamentului inuman și degradant (cauzele *Levința contra Moldovei* (nr. 17332/03), *Pădureț contra Moldovei* (nr. 33134/03), *Buzilov contra Moldovei* (nr. 28653/05), *Roșca contra Moldovei* (nr. 2638/05), *Tripăduș contra Moldovei* (nr. 34382/07), *Breabin contra Moldovei* (nr. 12544/08), *Gurgurov contra Moldovei* (nr. 7045/08) etc.). Sub aspect practic, contextul în care au loc majoritatea încălcărilor art. 3 din Convenție se referă la acțiunile colaboratorilor poliției, forțelor armate sau de securitate, colaboratorilor instituțiilor penitenciare. Din această cauză, responsabilitatea statului, la general, și cea a agenților săi, în particular a judecătorilor, procurorilor și colaboratorilor organelor de drept, este extrem de mare.

Un moment decisiv în combaterea torturii și a tratamentelor inumane și degradante îl constituie inițierea unei anchete oficiale efective. În studiile de specialitate se susține că pentru a crea un mecanism eficient de prevenire și combatere a torturii este esențială inițierea unei urmăriri penale prompte și imparțiale, atunci când există teme rezonabil pentru a crede că a fost comis un act de tortură, tragerea la răspundere a făptuitorului și, dacă este găsit vinovat, aplicarea unei pedepse adecvate [120, p. 48]. Eficiența anchetei oficiale depinde de capacitatea organului de urmărire penală de a identifica persoanele responsabile de aplicarea relelor tratamente, astfel ca ele să poată fi trase la răspundere. În caz contrar, dreptul persoanei de a nu fi supus tratamentelor inumane sau degradante ar fi lipsit de eficiență practică, în ciuda importanței sale fundamentale [213, p. 237-238]. În același timp, o investigație poate fi efectivă dacă este exercitată de un organ care este competent, independent și imparțial de organul și persoanele implicate în evenimentele supuse

investigării. În acest sens, Plenul Curții Supreme de Justiție [95] notează că investigația trebuie să fie exercitată de către un procuror care nu este implicat în urmărirea penală în cauză în privința persoanei care pretinde a fi victimă a relelor tratamente. Nu corespunde principiului independenței și imparțialității sub acest aspect procurorul care a înaintat oficial persoanei în cauză învinuirile și care a solicitat instanței aplicarea față de aceasta a arestului preventiv. În același timp, este necesară o reacție promptă a procurorului la plângerile care-i sunt adresate. După cum susține Plenul Curții Supreme de Justiție, investigația nu este rapidă când durează mai mulți ani, perioadă în care adesea este încetată și redeschisă, transmisă de la un executor la altul. În opinia noastră, este necesar de modificat legislația în vederea stabilirii unor termene maxime pentru investigarea unor asemenea cazuri, precum și fixarea unor sancțiuni persoanelor competente pentru neîncadrarea în termenele prevăzute de lege [122, p. 32].

Încercând a identifica mecanisme eficiente de apărare a persoanei împotriva torturii, cercetătorii susțin necesitatea introducerii procedurii examinării obligatorii a fiecărei persoane de către un medic independent îndată după sosirea ei în locurile de detenție, înainte de fiecare întâlnire cu ofițerul de urmărire penală, după fiecare interogare și înainte de eliberare [203]. În acest caz, un rol important în combaterea relelor tratamente ar avea instituția medicilor-legiști, care trebuie să fie o instituție independentă, cu un personal specializat având competențe extinse pentru a garanta o reacție promptă la cazurile de tortură și maltratare. O altă soluție este văzută în dotarea cu camere de luat vederi a încăperilor în care au loc interogatoriile din cadrul secțiilor de poliție [32]. Susținem aceste propuneri, considerându-le apte de a exercita un efect preventiv, cât și unul de facilitare a demonstrării cazurilor de aplicare ilegală a constrângerii fizice și psihice în cadrul desfășurării procesului, în special, a cazurilor de tortură și maltratare [122, p. 32].

După cum se poate observa din analiza efectuată, respectarea statutului juridic al persoanei la îndeplinirea justiției se bazează pe un complex de norme și se materializează în obligația organelor statale de a respecta drepturile și libertățile persoanei. Limitarea temporară a drepturilor și libertăților persoanei și aplicarea de către organele competente a măsurilor de constrângere față de ea se admit numai în cazurile și în modul strict prevăzut de lege. Totodată persoanele dispun de un complex de mijloace legale de apărare împotriva abuzurilor organelor de stat, care sunt numite și garanții procesuale. Totuși o simplă specificare a acestor garanții nu este suficientă. Ținând cont de faptul că realizarea drepturilor și obligațiilor unei persoane se află în coraport cu comportamentul funcționarilor din instituțiile de drept, atunci acest mecanism de garantare este în strânsă legătură cu activitatea acestora. În aceste condiții, factorul uman caracterizat prin corespundere profesională și corectitudine morală, are o importanță majoră.

Așadar, statutul juridic al persoanei presupune un regim juridic ca fundament al raporturilor

dintre persoană și societate, dintre cetățean și stat, ce exclude restrângerea arbitrară a drepturilor și libertăților individului [324]. În scopul asigurării eficienței acestui statut este necesar să se instituie pîrghii suficiente și eficiente pentru a asigura subordonarea puterii de stat dreptului, controlul societății civile asupra puterii, responsabilitatea constituțională a autorităților publice în fața persoanei și societății [97, p. 158]. Pe plan intern, mecanismul de apărare, garantare și asigurare a respectării statutului juridic al persoanei decurge din sistemul legislativ național, din normele interne ale statului. Însăși activitatea statului de creare a acestui mecanism are prioritate față de orice altă activitate, fiind fondată pe garantarea statutului juridic al persoanei în Legea Supremă. Mecanismul juridic de protecție a statutului juridic al persoanei cuprinde modele legale de prevenire a încălcărilor drepturilor și libertăților, precum și căi legale de restabilire a drepturilor și libertăților încălcate și de tragere la răspundere juridică a subiecților culpabili. În acest sens, de o importanță deosebită este activitatea organelor publice și a funcționarilor statului în materia asigurării și garantării drepturilor și libertăților persoanei în societate.

Astfel, devine absolut necesară asigurarea intangibilității drepturilor și libertăților omului, apărării social-juridice a personalității, a tuturor valorilor și bunurilor, asigurarea unui amplu sistem de garanții ale drepturilor, libertăților și intereselor persoanei, precum și caracterului real al protecției acestora [92, p. 9; 55, p. 14]. Aceste imperative pot fi realizate doar printr-o varietate de pîrghii efective de protecție a statutului juridic al persoanei, căci eficiența în domeniul dat nu depinde de unul sau altul din mijloacele de protecție luate izolat, determinantă fiind existența unui ansamblu echilibrat, a unui mecanism complex susceptibil de a acorda șanse reale persoanei de a-și proteja drepturile și libertățile sale.

În concluzie, cultura universală a drepturilor omului a ajuns, în prezent, un indicator care limitează principiul statului suveran, care, chiar atunci când le încalcă, încearcă mai mult să le ascundă decât să le justifice [225, p. 21]. În aceste condiții statutul juridic al persoanei se prezintă ca nucleu al prevederilor legislative ce exprimă principiile fundamentale ale raporturilor dintre persoană și stat. Aceste principii fundamentează un proces principial nou de soluționare a problemelor vizând drepturile și libertățile persoanei, prefigurându-se măsuri cardinale în vederea asigurării și valorificării statutului juridic al persoanei. În cadrul acestor măsuri este de necontestat rolul major al statului în consacrarea și protecția statutului juridic al persoanei. Acesta intervine ca un factor de bază menit să facă cunoscute drepturile și libertățile de care dispune persoana și, implicit, să le garanteze respectarea și realizarea practică. Astfel, se poate afirma că rolul statului se manifestă prin [129, p. 8]:

- stabilirea drepturilor, libertăților și îndatoririlor, care în ansamblul lor formează statutul juridic al persoanei;

- reglementarea circumstanțelor și a condițiilor în care urmează să fie respectate și realizate acestea;

- identificarea subiecților responsabili de protecția, garantarea și promovarea statutului juridic al persoanei;

- stabilirea măsurilor de sancționare a încălcării statutului juridic al persoanei, a mecanismului de tragere la răspundere a subiecților culpabili de aceasta și de restabilire a drepturilor și libertăților lezate etc.

Într-o formă indirectă, statutul juridic al persoanei este garantat și asigurat prin reglementarea în legislație a modului de organizare și funcționare a autorităților publice, a responsabilității acestora, a formelor de interacțiune dintre acestea și indivizi. Prin urmare, putem conchide că întregul edificiu statal are menirea de a-i asigura persoanei aplicabilitatea, viabilitatea și eficiența statutului său juridic.

4.4.Răspunderea statului pentru atingerile aduse statutului juridic al personalității

După cum poate fi dedus din analiza precedentă, funcția statului de garant al respectării și promovării statutului juridic al persoanei, se manifestă prin obligația de a respecta și proteja drepturile persoanelor [153, p. 209] și se materializează în forma respectării normelor juridice în activitatea organelor statului și a funcționarilor publici. Atunci, când aceste organe sau funcționarii publici, încălcând legea, lezează drepturile persoanelor, statul are obligația de a suporta direct sau indirect consecințele nefavorabile prevăzute de lege. Astfel, acțiunile ilicite ale organelor de stat prin care sunt atinse drepturile indivizilor, constituie temei legal al răspunderii juridice a statului [132, p. 45].

Instituția răspunderii juridice a statului este un fenomen în dezvoltare, schimbările sociale atribuind un conținut nou principiilor, obiectivelor și funcțiilor ei. Deja la începutul sec. al XVIII-lea, legislația unor state conținea careva dispoziții cu privire la răspunderea puterii. De exemplu, în Anglia, acțiunile discreționare ale puterii regale sunt limitate încă din anul 1215 de *Magna Charta Libertatum*, care consfințează că nici o persoană nu poate fi reținută, arestată, lipsită de proprietate, pusă în ilegalitate, izgonită sau dezavantajată, decât în temeiul legii țării sau a condamnării ei legale [274]. În anul 1679 este adoptat *Habeas Corpus Act*, care menține libertatea și inviolabilitatea celor învinuiți până la condamnarea de către instanța de judecată, iar în cazul încălcării acestei dispoziții de către o persoană cu funcție de răspundere, prevede repararea daunei de către

aceasta și plata unei compensații persoanei vătămate [227]. În anul 1689 este adoptat *Bilul Drepturilor*, care obligă regele să ofere protecție supușilor săi față de excesele venite din partea administrației regale [224]. În așa mod, chiar dacă în perioada analizată englezii nu aveau o teorie drepturilor omului, practica jurisprudențială engleză avea un specific care cerea excluderea oricărei forme de uz cu rea-credință a puterii de stat [329, p. 59].

Statele occidentale au avut un parcurs de durată până la fundamentarea teoretică și consfințirea normativă a principiului răspunderii juridice a statului pentru lezarea drepturilor și libertăților persoanei, la etapa actuală majoritatea din ele recunoscând obligația statului de reparare a prejudiciilor cauzate persoanelor prin acțiunile ilicite ale organelor puterii de stat și ale reprezentanților oficiali ai acestora.

Bunăoară, în Germania, unde este recunoscută instituția răspunderii juridice de drept public, persoana, care este victima acțiunilor ilicite ale organelor judiciare, poate trage la răspundere statul, din numele căruia a fost emisă hotărârea judecătorească. Acest drept se fundamentează pe consfințirea respectivului principiu în textul art. 34 al Legii Fundamentale germane: „Dacă cineva, în exercitarea unei funcții publice ce îi este încredințată, încalcă obligația de serviciu care îi revine față de un terț, atunci responsabilitatea cade, în principiu, asupra Statului sau al corpului constituit în al cărui serviciu se află. În caz de premeditare sau de neglijență gravă, calea de regres rămâne deschisă. Pentru pretențiile în despăgubire și pentru regres calea judiciară ordinară nu poate fi închisă” [116]. Astfel, în Germania, funcționarii pot fi trași la răspundere exclusiv în ordine de regres și doar în condițiile în care au acționat intenționat sau cu o neglijență gravă.

În doctrina juridică franceză răspunderea statului este considerată o răspundere quasidelictuală, caracterizată prin facultativitatea legăturii contractuale dintre victimă și cel ce a cauzat dauna. Aceste circumstanțe permit repararea daunelor cauzate persoanelor de către puterea de stat și reprezentanții acesteia în termeni absolut reali [256, p. 106]. Dreptul belgian nu conține prevederi speciale cu privire la răspunderea statului pentru erori judiciare, dar, conform jurisprudenței, principiul separației puterilor în stat, independența puterii judiciare și a magistraților, precum și autoritatea de lucru judecat, nu implică posibilitatea statului de a se sustrage obligației legale de reparare a prejudiciului cauzat prin greșeala sa ori a organelor care administrează serviciul public al justiției [232].

În Constituția României de până la revizuirea din anul 2003, răspunderea statului era prevăzută doar pentru erorile judiciare săvârșite în procesele penale (art. 48 alin. 3) [48]. În prezent, răspunderea statului se extinde și la erorile judiciare comise în alte procese, decât cele penale (art. 52 alin. 3). Totuși, se opinează că angajarea răspunderii statului pentru erori judiciare în alte procese decât cele penale este practic imposibilă, deoarece există o mulțime de condiții și subcondiții,

fiind necesară modificarea textelor legale. Instituirea unei garanții procesuale pentru angajarea răspunderii materiale a magistraților indiferent de natura erorii judiciare este evident, indiscutabilă, însă trebuie să fie reglementată adecvat, astfel încât să-și găsească o finalitate practică [168].

Din această scurtă trecere în revistă, se poate deduce că unicul subiect de reparare a prejudiciului cauzat persoanelor prin lezarea de către organele de stat a drepturilor acestora, circumscrise statutului lor juridic, este statul, care a delegat acestor organe prerogative de putere publică și care acționează din numele lui [132, p. 46].

În urma analizei legislațiilor naționale ce țin de răspunderea juridică a statului pot fi conturate forme concrete ale acesteia. Printre aceste forme unii identifică răspunderea juridică constituțională a statului, care intervine pentru neîndeplinirea obligațiilor asumate oficial în cazurile în care sunt provocate diferite prejudicii și se exprimă prin recuperarea acestora [294], astfel că repararea de către stat a prejudiciilor reprezintă o sancțiune constituțională [295, p. 176]. Alți autori insistă asupra răspunderii administrativ-partimoniale a autorităților publice, care intervine pentru pagubele cauzate prin acte administrative sau prin nesoluționarea în termeni legali a unei cereri [69]. Cert este că, în funcție de caracterul și specificul raporturilor în cadrul cărora statul cauzează daune altor subiecte, răspunderea acestuia se poate realiza, atât în ordine de drept privat, cât și în ordine de drept public.

Recunoașterea faptului, că statul poate cauza daune prin neasigurarea condițiilor pentru respectarea drepturilor omului, a generat discuții cu privire la consecințele acestui fapt precum și modalitatea de reparare a prejudiciului cauzat. Această răspundere a statului își găsește în primul rând consfințirea în Legea sa Fundamentală. Anume din aceste considerente se poate vorbi despre răspunderea statului ca despre o răspundere de drept public. Răspunderea juridică de drept public este constituțională, administrativă și penală [132, p. 46].

Răspunderea constituțională a statului poate surveni pentru neonorarea obligațiilor asumate prin Constituție sau prin tratatele și pactele la care Republica Moldova este parte, dacă în rezultat a fost prejudiciată persoana. În principal, răspunderea statului intervine pentru neasigurarea corespunzătoare și nerespectare drepturilor și libertăților legale ale persoanei. Se consideră că temeiul faptic al răspunderii constituționale este *delictul constituțional*, definit ca o abatere negativă în comportamentul de fapt al subiecților raporturilor juridice constituționale de la cerințele normelor dreptului constituțional ce atrage aplicarea măsurilor de răspundere constituțională [289]. Delictul constituțional implică executarea inadecvată sau neexecutarea obligațiilor prevăzute de normele dreptului constituțional pentru organele statului, funcționarii publici; depășirea competențelor; lezarea drepturilor și intereselor legale ale participanților la raporturile juridice constituționale. Subiect al delictului constituțional poate fi doar organul sau funcționarul public în competența căruia

Constituția atribuie funcțiile de exercitare a puterii publice [263]. De asemenea, ca delict constituțional este calificată și încălcarea normelor și principiilor dreptului internațional, a convențiilor internaționale ce constituie parte componentă a sistemului de drept intern al statului [57]. Statul ca subiect de drept internațional este pasibil de răspundere juridică internațională pentru încălcarea angajamentelor asumate prin semnarea tratatelor internaționale în materia drepturilor omului.

Specificul dreptului constituțional de a fi format în marea sa parte din norme juridice cărora le lipsește sancțiunea, determină mulți autori în domeniu să considere răspunderea autorităților supreme de stat, reglementată de Constituție, doar ca o răspundere politică. Respectiv, o etapă ulterioară, deosebit de importantă, este elaborarea unui mecanism eficient de realizare a răspunderii juridice a statului, care ar constitui o garanție în protecția drepturilor și libertăților persoanei, circumscrise statutului său juridic [132, p. 47].

În acest context, un mobil puternic pentru perfecționarea procedurilor interne de răspundere constituțională a statului îl constituie dreptul persoanelor de a se adresa în instanțele internaționale pentru protecția drepturilor și libertăților sale. Existența acestui drept și a acestei posibilități a determinat statul să devină un real subiect al răspunderii internaționale pentru încălcarea drepturilor și libertăților constituționale ale omului [295, p. 170]. Instanțele internaționale specializate, cum ar fi Curtea Europeană a Drepturilor Omului, sunt capabile să sporească responsabilitatea statului față de persoană, contribuind la perfecționarea și eficientizarea sistemului intern de protecție a statutului juridic al persoanei.

Pe de altă parte, în doctrină statul este recunoscut ca subiect al răspunderii administrative atunci când, în baza unor prevederi legale, este subiect într-un raport de drept administrativ ca reprezentant al puterii publice [178]. În contextul contenciosului administrativ, răspunderea administrativă își are drept puncte de reper cele două forme existente: a) răspunderea autorităților administrative; b) răspunderea funcționarilor publici [179, p. 216]. Răspunderea juridică a funcționarilor, care își exercită competența din numele statului, este echivalată cu răspunderea statului, fapt ce derivă din specificul reglementării juridice a raportului dintre stat și organele sale. Astfel, în cadrul raporturilor de drept public, statul acționează prin intermediul funcționarilor săi, încât răspunderea juridică a acestuia nu este pentru acțiuni străine, ci ca și pentru cele proprii. Totodată, obligația statului de reparare a prejudiciului cauzat de organele sale nu exclude tragerea la răspundere în ordine de regres a persoanelor concrete vinovate de ilegalitatea săvârșită.

Deci, răspunderea juridică a statului în fața persoanei în sistemul de drept intern se realizează prin intermediul raporturilor juridice de drept public în care drept subiecte apar statul și persoanele cărora li s-a cauzat o daună. Repararea daunei de către stat nu exclude tragerea ulterioară la răspun-

dere juridică în ordine penală, administrativă, civilă sau disciplinară a funcționarilor publici. Totodată, răspunderea statului pentru daunele cauzate persoanelor de către organele de stat sau funcționarii publici în calitate de reprezentanți ai statului, se concretizează în normele dreptului civil. Astfel, răspunderea statului față de persoanele private capătă un caracter dualist - public-privat [132, p. 47].

Pentru survenirea răspunderii juridice teoria generală a dreptului reclamă prezența unor condiții *de facto* și *de iure*. Condițiile *de iure* ale răspunderii juridice sunt reprezentate de norma juridică care stipulează posibilitatea aplicării măsurilor de răspundere în rezultatul unor fapte ilicite, precum și de actul judecătoresc de aplicare care concretizează norma juridică, forma concretă și întinderea răspunderii juridice (hotărârea judecătorească etc.). Astfel, prin prisma instituției răspunderii juridice, puterea judecătorească prezintă în sine cele mai reale garanții ale statutului juridic al persoanei. Această putere asigură trecerea de la afirmațiile teoretice și reglementările legale ale acestui statut, la protecția nemijlocită a acestuia.

Răspunderea juridică, în oricare din formele sale, se concretizează dacă sunt îndeplinite anumite condiții *de facto* referitoare la: 1) săvârșirea faptei ce contravine normei juridice de către subiectul ce a cauzat dauna, adică a faptei ilicite; 2) cauzarea unui rezultat vătămător (prejudiciu) în raport cu subiectul căruia i-au fost încălcate drepturile și libertăților; 3) legătura causală dintre primele două elemente; 4) condiția referitoare la subiect [321], la capacitatea sa de a răspunde și la vinovăția sa.

Revenind la răspunderea juridică a statului pentru daune cauzate persoanei de către organele de stat sau de către persoanele cu funcții de răspundere, drept *condiții de iure* pentru tragerea la răspundere a statului în sistemul de drept al Republicii Moldova servesc normele Constituției, ale Codului Civil, precum și ale altor legi și acte normative subordonate legii. Art. 20 din Constituția RM prevede că orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime, iar art. 53 stipulează dreptul fiecăruia de a obține din partea statului o reparare a daunei cauzate în urmă comiterii faptei ilicite de către organul de stat sau funcționarul public [132, p. 47].

Prevederile constituționale sunt dezvoltate în normele CPP al RM, care la art. 524 alin. (1) stipulează: „Persoanele cărora, în cursul procesului penal, prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală sau ale instanțelor judecătorești, li s-a cauzat un prejudiciu material sau moral au dreptul la despăgubire echitabilă în conformitate cu prevederile legislației”.

Mecanismul de realizare a răspunderii juridice a statului, consfințit în Constituție, a fost concretizat ulterior în legislația civilă, în special, în art. 12, 1404, 1405, 1422, 1423 din Codul Civil al RM [40]. Conform art. 1404 din CC al RM: „(1) Prejudiciul cauzat printr-un act administrativ

ilegal sau nesoluționarea în termen legal a unei cereri de către o autoritate publică sau o persoană cu funcție de răspundere din cadrul ei se repară integral de autoritatea publică. Persoana cu funcție de răspundere va răspunde solidar în cazul intenției sau culpei grave. (2) Persoanele fizice au dreptul să ceară repararea prejudiciului moral cauzat prin acțiunile indicate la alin.(1). (3) Obligația de reparare a prejudiciului nu se naște în măsura în care cel prejudiciat a omis, cu intenție ori din culpă gravă, să înlăture prejudiciul prin mijloace legale. (4) În cazul în care o autoritate publică are o obligație impusă de un act adoptat în scopul protecției contra riscului de producere a unui anumit fel de prejudiciu, ea răspunde pentru prejudiciul de acest fel cauzat sau nepreîntâmpinat prin neexecutarea obligației, cu excepția cazului când autoritatea publică demonstrează că a dat dovadă de diligență rezonabilă în executarea obligației. (5) Autoritatea publică nu răspunde pentru prejudiciul cauzat prin adoptarea unui act normativ sau omisiunea de a-l adopta, sau prin omisiunea de a pune în aplicare o lege”.

La rândul său, art. 1405 din CC al RM prevede: „(1) Prejudiciul cauzat persoanei fizice prin condamnare ilegală, atragere ilegală la răspundere penală, aplicare ilegală a măsurii preventive sub forma arestului preventiv sau sub forma declarației scrise de a nu părăsi localitatea, prin aplicarea ilegală în calitate de sancțiune administrativă a arestului, muncii neremunerate în folosul comunității se repară de către stat integral, indiferent de vinovăția persoanelor de răspundere ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată. (2) Statul se exonerează de răspundere în cazul când persoana vătămată a contribuit intenționat și benevol la producerea prejudiciului prin autodenunț.”

Analiza prevederilor Codului Civil conduce la concluzia că răspunderea juridică civilă se realizează în două forme: repararea daunei materiale și repararea daunei morale. Repararea daunei materiale nu exclude posibilitatea reparării daunei morale, iar în anumite situații aceasta din urmă se repară indiferent de vinovăția subiectului (art. 1422 și 1423). Articolul 1422 prevede că: (1) În cazul în care persoanei i s-a cauzat un prejudiciu moral (suferințe psihice sau fizice) prin fapte ce atentează la drepturile ei personale nepatrimoniale, precum și în alte cazuri prevăzute de legislație, instanța de judecată are dreptul să oblige persoana responsabilă la reparația prejudiciului prin echivalent bănesc. (2) Prejudiciul moral se repară indiferent de existența și întinderea prejudiciului patrimonial. (3) Reparația prejudiciului moral se face și în lipsa vinovăției autorului faptei ilicite în cazul în care prejudiciul este cauzat prin condamnare ilegală, atragere ilegală la răspundere penală, aplicare ilegală a arestului preventiv sau a declarației scrise de a nu părăsi localitatea, aplicarea ilegală în calitate de sancțiune administrativă a arestului, muncii neremunerate în folosul comunității și în alte cazuri prevăzute de lege.

Modul și condițiile de răspundere patrimonială a statului pentru prejudiciul cauzat prin acțiunile ilicite comise în procesele penale și contravenționale de organele de urmărire penală, de procuratură și instanțele judecătorești au fost dezvoltate în *Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești* [118]. Art.13 al Legii prevede că repararea prejudiciului se efectuează din contul bugetului de stat, iar în cazul când prejudiciul a fost cauzat de organul de urmărire penală întreținut din bugetul local – din contul acestui buget. Prejudiciul material și moral cauzat prin aplicarea ilicită a amenzilor contravenționale de către alte organe decât instanța de judecată se repară de către aceste organe. Legea se referă și la un alt temei *de iure* al răspunderii juridice – actul judecătoresc, specificând că hotărârea judecătorească privind repararea prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești se execută după ce devine irevocabilă, în modul stabilit de legislația în vigoare (art. 13¹).

Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești se referă și la condițiile *de facto* ale răspunderii juridice a statului, specificând că răspunderea patrimonială a statului survine ca urmare a comportamentului ilicit al organelor de stat, comise în procesele penale și contravenționale de organele de urmărire penală, de procuratură și de instanțele judecătorești. Specificul răspunderii organelor puterii de stat și a funcționarilor publici rezidă în faptul că ea survine pentru comiterea faptei ilicite. Potrivit art. 2 alin. (1) din Lege, acțiunile ilicite sunt acțiunile sau inacțiunile organului împuternicit să examineze cazurile cu privire la contravenții, ale organului de urmărire penală sau ale instanței de judecată, care exclud vinovăția acestora, al căror caracter ilegal se manifestă prin încălcarea principiului general, potrivit căruia nici o persoană nevinovată nu poate fi trasă la răspundere și judecată (erori), ori fapte ale persoanelor cu funcție de răspundere din organul de urmărire penală sau din instanța de judecată, manifestate prin încălcarea intenționată a normelor procedurale și materiale în timpul procedurii penale sau contravenționale.

Răspunderea civilă, care are ca fundament o faptă ilicită cauzatoare de prejudicii, autorului faptei revenindu-i obligația de a repara prejudicial cauzat prin fapta sa și a celui pentru care răspunde, este o răspundere delictuală. Delictul este o faptă ilicită, săvârșită cu intenție. Dar, analiza normelor juridice ce reglementează răspunderea juridică a statului permite să scoatem în evidență lipsa de obligativitate a vinovăției pentru fapta cu semnificație juridică a statului. În acest caz doar fapta ilicită a organului de stat sau a funcționarului public va constitui temei de declanșare a răspunderii juridice. Astfel că răspunderea statului în asemenea cazuri este mai exact o răspundere cvasidelictuală, cvasidelictul fiind o faptă ilicită, săvârșită din culpă propriu-zisă, adică din imprudență ori neglijență. Deci, statul răspunde „necondiționat” în prezența constatării caracterului ilicit

al faptei și a daunei cauzate prin intermediul acesteia. Totodată, specificul răspunderii juridice a statului este condiționat de pericolul sporit al faptei ilicite, întrucât autorul faptei acționează din numele statului și dispune de competențe de autoritate [132, p. 49].

În cadrul răspunderii juridice a statului în calitate de subiect activ apare persoana fizică sau juridică de drept privat careia i s-a cauzat o daună prin acțiunea/inacțiunea ilicită sau prin actul juridic al organelor puterii de stat sau al funcționarilor publici sau în alte circumstanțe expres reglementate de lege. În calitate de subiect care generează dauna apare organul de stat sau funcționarul public care acționează din numele statului și care îi exercită funcțiile acestuia. Statul, la rândul său, preia obligația de reparare a daunei în propria sarcină, adică suportă riscul exercitării funcțiilor sale de către reprezentanții săi – organele de stat/funcționarii publici. Tocmai din aceste considerente măsurile de răspundere reglementate de art. 1044, 1045 din CC al RM, se vor aplica doar în condițiile cauzării daunei drept consecință a exercitării competenței subiectelor vizate. La comiterea faptelor cu cauzarea daunelor respective de subiectul special, dar în afara competenței sale, nu mai survine răspunderea juridică a statului. În caz de compensare a daunei de către stat în condițiile art. 1405 din CC al RM, acesta din urmă își rezervă dreptul de a acționa în judecată, în ordine de regres, autorul faptei ilicite cauzatoare de prejudiciu.

În așa mod, activitatea organelor statului, ca orice activitate umană implică riscul producerii unor lezări ale drepturilor circumscrise statutului juridic al persoanei. Aceste lezări implică costuri ridicate pentru individ. Încălcarea echității în această sferă, în care ea trebuie respectată în primul rând, are un impact nefast asupra stării sufletești a persoanei, generează neîncredere în autoritățile publice, subminează valorile sociale și prestigiul statului [24]. În aceste condiții, doar recunoașterea faptelor ilicite nu este suficientă pentru a înlătura toate consecințele pe care acestea le-ar putea produce, impunându-se reglementarea reparațiilor pe care statul este dator să le acorde celor al căror statut juridic a fost lezat neîntemeiat.

Ca urmare, răspunderea juridică a statului în dreptul intern reprezintă realizarea obligației statului de reparare a daunei, lichidarea consecințelor și restabilirea drepturilor și intereselor legitime ale victimelor actelor sau faptelor ilicite ale organelor de stat și a funcționarilor publici. Din această perspectivă, răspunderea statului consacrată în Constituție și dezvoltată în legi poate fi considerată drept o răspundere constituțională. Or ea, în principiu, intervine ca urmare a activității defectuoase a puterii publice. Totodată ea constituie o garanție atât pentru asigurarea și realizarea drepturilor și libertăților prevăzute de Constituție, cât și pentru asigurarea legalității ca principiu fundamental al activității organelor de stat. De aceea, chiar dacă răspunderea dată este reglementată de legislația civilă, fiind calificată de unii autori ca răspundere civilă [99, p. 216], totuși natura

sa constituțională persistă, deoarece este orientată în mod direct spre protejarea valorilor constituționale.

Statul, în calitate de subiect al răspunderii juridice, va fi tratat de pe poziție de egalitate cu celelalte subiecte. Răspunderea juridică a statului față de persoană se fundamentează pe principiul reciprocității drepturilor și obligațiilor dintre stat și cetățeni și al egalității formale între persoana privată și subiectul public. Un asemenea deziderat devine realitate doar într-un stat democratic și de drept, cu o societate civilă dezvoltată și un control social riguros asupra activității organelor de stat. Această varietate a răspunderii reflectă esența socială și democratică a legalității, asigurând realizarea și apărarea statutului juridic al persoanei.

4.5. Concluzii la capitolul 4

- Entitatea responsabilă pentru protecția și garantarea statutului juridic al persoanei este statul. Realizarea plenară a acestui statut reclamă existența unui sistem socio-juridic complex și eficient de garanții, dar și de tehnici și instrumente de promovare și asigurare a statutului juridic al persoanei. În cadrul acestui sistem garanțiile juridice reprezintă fundamentul indispensabil asigurării nemijlocite a statutului juridic al persoanei. Garanțiile juridice includ totalitatea prevederilor legislative, care permit persoanei, prin mijloace legale, să prevină în mod eficient încălcările drepturilor și libertăților, precum și să-și restabilească drepturile încălcate.

- Statutul juridic al persoanei, fiind un concept deosebit de important și complex, nu poate fi suficient garantat doar prin dispozițiile constituționale. Pentru asigurarea respectării statutului juridic al persoanei este indispensabilă dezvoltarea legislației ramurale și crearea unor garanții juridice eficiente în baza acesteia respectându-se spiritul și litera Constituției.

- Mecanismul statal de protecție și promovare a statutului juridic al persoanei cuprinde tehnici juridice și organizatorice, îndreptate spre realizarea unor condiții reale pentru cea mai plenară manifestare a personalității în societate. Calitatea acestui mecanism este determinată de nivelul dezvoltării sociale, economice și juridice a statului, dar și de instrumentele juridice internaționale.

- Mecanismul statal de protecție a statutului juridic al persoanei include în sine metodele legale de prevenire a încălcărilor drepturilor și libertăților, precum și căile legale de restabilire a drepturilor și libertăților încălcate și de tragere la răspundere juridică a subiecților culpabili.

- Având în vedere rolul excepțional și semnificația deosebită a sistemului judiciar în protecția drepturilor și libertăților, Constituția proclamă garanția protecției judiciare a drepturilor și libertăților persoanei ca un principiu constituțional special. Anume sistemul judiciar rămâne a fi ultima garanție a apărării drepturilor persoanei și restabilirea acestora.

- O garanție importantă a respectării statutului juridic al persoanei constituie specificarea legislativă, inclusiv în Constituție, a restrângerii drepturilor și libertăților circumscrise acestui statut. Restrângerea drepturilor și libertăților persoanei este admisă cu respectarea obligatorie a principiilor care fixează limitele și condițiile acesteia - principiul legalității; echității; principiul realizării scopurilor pentru care se operează restrângerea; principiul proporționalității.

- Examinarea conținutului restrângerilor și derogărilor admise de actele internaționale, duce la concluzia că acestea sunt permise dacă: sunt prevăzute de lege; sunt necesare într-o societate democratică; se impun pentru a proteja securitatea națională, ordinea, sănătatea sau morala publică, drepturile și libertățile celorlalți. Ele trebuie să fie aplicate doar pentru scopurile pentru care au fost prevăzute, să fie direct legate și proporționale cu nevoia specifică pentru care au fost create și să nu fie impuse pentru scopuri discriminatorii sau aplicate într-un mod discriminatoriu. Atunci când restricțiile sunt justificate de necesitatea de a proteja morala publică, ele trebuie să se bazeze pe principii care nu derivă exclusiv dintr-o singură tradiție, întrucât conceptul de morală derivă din multe tradiții sociale, filosofice și religioase.

- Fenomenul încălcării drepturilor omului din Republica Moldova este strâns legat de comportamentul funcționarilor autorităților publice ce au obligația de a asigura respectarea acestor drepturi. În asemenea condiții, protecția statutului juridic al persoanei depinde în mare parte de asigurarea unui ansamblu de drepturi materiale, apărute la aplicarea măsurilor de constrângere, concepute spre a reduce la minimum riscul arbitrariului și considerate a fi garanții juridice ale statutului juridic al persoanei.

- Instanța de judecată, procurorul, ofițerul de urmărire penală, sunt obligați să se abțină de la acțiuni de natură să restrângă nejustificat libertatea persoanei, să depisteze încălcarea acestora și să le elimine operativ. Din perspectiva protecției statutului juridic al persoanei, de o valoare incontestabilă este activitatea judecătorului de instrucție prin controlul pe care este obligat să-l efectueze asupra legalității și temeiniciei aplicării măsurilor privative de libertate.

- Acțiunile ilicite ale organelor de stat prin care sunt atinse drepturile persoanelor, constituie temei legal al răspunderii juridice a statului. În dependență de particularitățile raporturilor în cadrul cărora statul cauzează daune altor subiecte, răspunderea acestuia poate fi atât în regim de drept privat, cât și de drept public (constituțională, administrativă și penală).

- Repararea daunei de către stat nu exclude, ba chiar trebuie să fie urmată de o acțiune în regres, adică atragerea ulterioară la răspundere juridică - în ordine penală, administrativă, civilă sau disciplinară a funcționarilor publici culpabili de cauzarea acesteia.

- Răspunderea juridică a statului față de persoană se fundamentează pe principiul reciprocității drepturilor și obligațiilor dintre stat și cetățeni, fiind absolut necesară într-un stat de drept.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Pe parcursul cercetării s-a reușit soluționarea unei importante *probleme științifice* ce rezidă în fundamentarea conceptuală a structurii și conținutului statutului juridic al personalității și conturarea mecanismului statal de promovare și garantare a acestuia în Republica Moldova în vederea creării bazei teoretice necesare pentru optimizarea acestuia și consolidarea rolului statului în domeniu.

Respectiv, cele mai importante rezultate științifice obținute, care oglindesc problema menționată și exprimă contribuția autorului la dezvoltarea teoriei generale a statului și dreptului, pot fi rezumate în următoarele **concluzii generale**:

- Totalitatea drepturilor, libertăților și obligațiilor consacrate în sistemul juridic, conform cărora persoana fizică, în calitate de subiect de drept, își stabilește comportamentul social și se manifestă în raporturile juridice, formează *statutul juridic al personalității*.

- *Statutul juridic al persoanei* reprezintă o instituție juridică cu o structură complexă, cuprinzând: **drepturile și libertățile omului și ale cetățeanului** [(1) *drepturile omului ce permit afirmarea și realizarea intereselor sale în cadrul societății civile și (2) drepturile cetățeanului care determină relațiile persoanei cu statul*] și **obligațiile omului și cetățeanului** [(1) *obligații impuse tuturor persoanelor ce se află pe teritoriul statului și (2) obligații / îndatoriri fundamentale proprii doar cetățenilor statului*]. Aceste elemente formează propriu-zis **nucleul** stabil al statutului juridic al persoanei, fiind reglementate atât în Legea supremă a statului, cât și în actele internaționale. Aceste elemente devin funcționale doar în cazul în care sunt îndeplinite anumite cerințe (de ex., cetățenia, capacitatea juridică etc.) și sunt asigurate prin garanții corespunzătoare (cum ar fi principiile drepturilor omului, inevitabilitatea răspunderii pentru încălcarea drepturilor omului etc.). Toate aceste momente în ansamblu formează conținutul statutului juridic al persoanei și îi determină realizarea și eficiența practică.

- Statutul juridic al persoanei este influențat de sistemul de relații sociale, de locul și rolul individului în structura societății. El exprimă gradul de determinare socială a libertății individului, poziția lui socială și facultățile obiective. Cu alte cuvinte, statutul juridic fixează normativ totalitatea oportunităților sociale ale persoanei. Ca urmare, odată cu progresul social, statutul juridic este extins în conținutul său, completat cu noi drepturi, libertăți și responsabilități.

- Statutul constituțional/general al persoanei determină bazele raporturilor dintre persoană și stat, cuprinzând și principiile fundamentale ce caracterizează situația persoanei în societate și stat, precum și drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale ale acesteia. El se prezintă ca izvor pentru toate celelalte domenii de relații sociale. În timp ce fiecare ramură a dreptului stabilește

drepturile și obligațiile persoanei într-un anumit domeniu de relații sociale, normele de drept constituțional, în strictă corespundere cu normele internaționale în domeniu, stabilesc bazele statutului juridic al persoanei.

- Sub aspect practic, statutul juridic al persoanei trebuie privit ca o instituție aflată în dinamică, conținutul căruia variază în funcție de tipurile raporturilor juridice în care persoana este implicată în fiecare moment. În același timp însă, nucleul acesteia rămâne a fi unul stabil, caracter determinat în mare parte de faptul că drepturile, libertățile și îndatoririle ce formează nucleul statutului juridic al persoanei sunt consacrate la nivelul cel mai înalt în stat (în Legea Supremă) și la nivel internațional. Tipul raportului juridic în care este implicată persoana circumscrie un conținut distinct al statutului său juridic, altfel spus, circumscrie setul de drepturi, libertăți și obligații ce completează nucleul statutului juridic al persoanei. Cunoașterea acestor particularități este necesară mai ales din considerentul că orice drept fundamental al omului presupune o obligație corelativă a statului, care evident trebuie executată de autoritatea în a cărei competență revine și cu care interacționează nemijlocit persoana.

- Drepturile fundamentale ale omului, fiind consacrate în Constituție, sunt determinante pentru statutul juridic al persoanei, deoarece exprimă raporturile esențiale dintre putere și persoană, în cadrul cărora i se asigură acesteia din urmă un anumit grad de securitate, o sferă de autonomie la adăpostul ingerinței puterii.

- Calitatea de membru al societății presupune îndeplinirea unor obligații determinate de sarcinile și scopurile acesteia sau de interesele altor persoane. Astfel, pe lângă obligațiile corelative drepturilor subiective, există îndatoriri fundamentale, fixate expres în constituție, scopul cărora este satisfacerea interesului general, colectiv, precum și a intereselor individuale ale altor persoane.

- Obligațiile juridice, în aceeași măsură ca și drepturile și libertățile, reflectă o anumită tendință a comportamentului uman, bazată pe legitățile obiective și pe tendințele de dezvoltare socială. Obligațiile juridice nu sunt elemente arbitrare, independente de condițiile de viață, ci sunt social determinate. Ele sunt importante și necesare atât pentru persoană, pentru a-și echilibra și armoniza relațiile sale cu statul și semenii săi, cât și pentru stat.

- Nivelul de protecție și gradul de realizare al statutului juridic al persoanei depinde de natura principiilor care stau la baza lui: ele pot conduce la o limitare sau, dimpotrivă, la o extindere în beneficierea de drepturile și libertățile persoanei. Principiile statutului juridic reprezintă idei originare, recunoscute și protejate de lege și stat, în baza cărora persoana își realizează drepturile și libertățile și își îndeplinește responsabilitățile. Ele acționează direct în situații de conflict și în cazul unor lacune legislative, constituind argumente juridice suplimentare în luarea deciziilor de către organele de ocrotire a dreptului în cazuri specifice.

- Entitatea responsabilă pentru protecția și garantarea statutului juridic al persoanei este statul. Realizarea plenară a acestui statut reclamă existența unui sistem socio-juridic complex și eficient de garanții, dar și de tehnici și instrumente de promovare și asigurare a statutului juridic al persoanei. În cadrul acestui sistem garanțiile juridice reprezintă fundamentul indispensabil asigurării nemijlocite a statutului juridic al persoanei.

- Statutul juridic al persoanei, fiind un concept deosebit de important și complex, nu poate fi suficient garantat doar prin dispozițiile constituționale. Pentru asigurarea respectării statutului juridic al persoanei este indispensabilă dezvoltarea legislației ramurale și crearea unor garanții juridice eficiente în baza acestora respectându-se spiritul și litera Constituției.

- Mecanismul statal de protecție și promovare a statutului juridic al persoanei cuprinde tehnici juridice și organizatorice, îndreptate spre realizarea unor condiții reale pentru cea mai plenară manifestare a personalității în societate. Calitatea acestui mecanism este determinată de nivelul dezvoltării sociale, economice și juridice a statului, dar și de instrumentele juridice internaționale.

- Mecanismul statal de protecție a statutului juridic al persoanei include în sine metodele legale de prevenire a încălcărilor drepturilor și libertăților, precum și căile legale de restabilire a drepturilor și libertăților încălcate și de tragere la răspundere juridică a subiecților culpabili.

- Mecanismul statal de promovare și garantare a statutului juridic al persoanei presupune un sistem complex de elemente, care indică caracterul statului de a fi unul de drept cu un regim democratic, implicând crearea unor acte normative conforme realității sociale, realizarea lor efectivă în limitele legalității, contracararea prin metode și mijloace legale a încălcărilor de lege și asigurarea garanțiilor reale pentru protecția și apărarea drepturilor și libertăților persoanei.

- Instituția restrîngerii drepturilor omului circumscrie limitele legale acceptabile ale influenței statului asupra persoanei, mai ales în contextul aplicării constrîngerii juridice, fiind astfel o garanție importantă pentru respectarea statutului juridic al persoanei într-un stat de drept.

- Fenomenul încălcării drepturilor omului este strâns legat de comportamentul funcționarilor autorităților publice ce au obligația de a asigura respectarea acestor drepturi. În asemenea condiții, protecția statutului juridic al persoanei depinde în mare parte de asigurarea unui ansamblu de drepturi materiale, apărute la aplicarea măsurilor de constrîngere, concepute spre a reduce la minimum riscul arbitrariului și considerate a fi garanții juridice ale statutului juridic al persoanei.

- Acțiunile ilicite ale organelor de stat prin care sunt atinse drepturile persoanelor, constituie temei legal al răspunderii juridice a statului. Repararea daunelor aduse persoanei de către stat trebuie să fie urmată de o acțiune în regres, adică atragerea ulterioară la răspundere juridică a funcționarilor publici culpabili de cauzarea acesteia.

În baza studiului realizat, a deficiențelor constatate și a concluziilor deduse, considerăm binevenite următoarele **recomandări**:

- Pentru consolidarea mecanismului statal de promovare și garantare a statutului juridic al persoanei considerăm necesar: asigurarea calității normelor juridice în materie de promovare și garantare a statutului juridic al persoanei; implicarea activă a autorităților statului (cu competențe importante în materie) în activitatea legislativă și normativă prin elucidarea curențelor și erorilor din sistemul legislației și propunerea de modificări și completări optimale și oportune, deduse din activitatea practică a acestora; sporirea responsabilității și garantarea inevitabilității răspunderii actorilor implicați în funcționarea mecanismului (mai ales funcționarii publici), care au admis încălcarea statutului juridic al persoanei; dezvoltarea și promovarea la nivelul societății și a autorităților statului a culturii și educației juridice ca factor important de natură să asigure interacțiunea strânsă a elementelor mecanismului statal de garantare și promovare a statutului juridic al personalității și consolidarea acestuia.

- Dat fiind faptul că legislația în vigoare nu asigură eficient respectarea principiului imparțialității în activitatea avocatului poporului, considerăm absolut necesară și importantă introducerea unor condiții suplimentare față de candidații la funcția dată, conform cărora persoana care în ultimii trei ani a activat în cadrul organelor de poliție, procuraturii, SIS, apărării sau altor organe de forță, să nu poată candida la această funcție.

- Considerăm oportun, ca la alineatul (1) al art. 54 din Constituția RM să se opereze o modificare care ar obliga statul să nu adopte legi care ar atenta la principiul echității, după cum urmează: „(1) În Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima, ar diminua sau ar condiționa respectarea inechitabilă a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului”.

- Ca urmare a confruntării prevederilor Constituției RM cu reglementările internaționale în domeniu, devine evidentă necesitatea excluderii din art. 54 alin. (2) al Constituției a sintagmei „*împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției*”, deoarece această condiție, potrivit art. 10 din CEDO, este admisă doar pentru restrângerea libertății de exprimare. Respectiv, acest motiv de restrângere a drepturilor și libertăților trebuie prevăzut nemijlocit în articolul care consacră libertatea exprimării (art. 32) și nu în art. 54 din Constituție, care are o aplicabilitate generală.

- Considerăm just de a extinde efectele alin. (3) al art. 54 din Constituția RM și asupra drepturilor reglementate în art. 26 și 52, deoarece într-o societate democratică nimic nu poate justifica restrângerea dreptului la apărare și la petiționare.

Aportul autorului la investigarea rolului statului în promovarea și garantarea statutului juridic al personalității rezidă în principal în: conturarea noțiunii de personalitate; formularea unei

definiții proprii a noțiunii de statut juridic al personalității; elucidarea esenței și particularităților structurii statutului juridic al persoanei; dezvăluirii rolului statului în fixarea normativă, garantarea, protejarea și promovarea acestui statut; analiza detaliată a elementelor mecanismului de asigurare și promovare a statutului juridic al personalității la nivel național. Concluziile formulate vin să ateste calitățile și deficiențele în acest domeniu pentru Republica Moldova, exprimându-se în propuneri de optimizare.

Avantajele elaborărilor propuse consistă în analiza integrată și aprofundată a statutului juridic al personalității și a mecanismelor de protecție a acestui statut, inclusiv reliefaarea rolului organelor statului în acest domeniu. Propunerile formulate contribuie la îmbunătățirea legislației în domeniu.

În perspectivă, în vederea dezvoltării cercetărilor în sfera garantării și promovării statutului juridic al personalității, considerăm binevenită studierea aprofundată a unor asemenea aspecte precum: rolul Curții Constituționale în garantarea statutului juridic al persoanei, cât și în general rolul distinct al fiecărei autorități a statului în acest sens; mecanismul de reparare a erorilor judiciare; răspunderea personală a funcționarilor publici pentru atingerile aduse drepturilor și libertăților circumscrise statutului juridic al persoanei etc.

BIBLIOGRAFIE

Surse în limba română:

1. Andreescu M. *Principiul proporționalității. Contribuții ale doctrinei juridice române*. În: *Doctrina juridică românească: între tradiție și reforme*, Comunicări prezentate la Sesiunea științifică a Institutului de Cercetări Juridice, din 7 martie 2014. București, 2014, p. 259-269.
2. Apostol Tofan D. *Puterea discreționară și excesul de putere al autorităților publice*. București: All Beck, 1999. 416 p.
3. Aramă E. *Repere metodologice pentru studierea și aplicarea dreptului*. Chișinău: CEP USM, 2009. 210 p.
4. Aristotel *Politica*. București: PAIDEIA, 2001, 299 p.
5. Armeanic A. *Jurisdicția constituțională – remediul național al respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului*. În: *Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru drepturile omului în jurisprudența și legislația națională*, Materialele conferinței din 13-14 decembrie 2007. Chișinău, 2007, p. 41-47.
6. Arseni A., Ivanov V., Suholitco L. *Dreptul constituțional comparat*. Chișinău: USM, 2003. 285 p.
7. Arseni A., Olteanu C. *Dreptul la libertatea individuală și siguranța persoanei. Reglementare juridică, teorie și asigurare*. În: *Revista Națională de Drept*, 2005, nr. 3, p. 60-67.
8. Audigier F. *Concepte de bază și competențe esențiale referitoare la educația pentru cetățenie într-o societate democratică*. Consiliul pentru Cooperare Culturală (CDCC) - Proiectul „Educația pentru cetățenie într-o societate democratică” (Traducere: C. Mitocariu, S. Sveica). [resurs electronic]: http://www.ise.ro/wp-content/uploads/2013/10/BASIC_CONCEPTS_FOR_EDC.pdf. (accesat la 26.08.2014).
9. Avornic Gh. *Activismul juridic al cetățenilor și statul de drept: realități și perspective*. Chișinău, 2005. 256 p.
10. Avornic Gh. *Edificarea statului de drept*. În: *Edificarea statului de drept, materialele conferinței științifico-practice*. Chișinău, 2003, p. 14-25.
11. Avornic Gh. *Teoria generală a dreptului*. Chișinău: CP USM, 2004. 656 p.
12. Baieș S., Roșca N. *Drept civil: Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică*. Ed. a II-a. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. 400 p.
13. Balan O., Sîrcu D. *Aplicarea directă a reglementărilor internaționale în materia drepturilor omului*. În: *Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului, materialele mesei rotunde cu participare internațională consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului*, 11 decembrie 2013. Chișinău: AAP, 2014, p. 11-24.
14. Baltag D. *Teoria generală a dreptului*. Chișinău: ULIM, 2010. 536 p.
15. Baltag D. *Teoria răspunderii juridice: aspecte doctrinare, metodologice și practice*. Teză de doctor habilitat în drept. Chișinău, 2007. 292 p.
16. Baltag D. *Teoria răspunderii și responsabilității juridice*. Chișinău: ULIM, 2007. 440 p.
17. Baltag D., Ghernaja G.C. *Răspunderea și responsabilitatea judecătorilor în exercitarea justiției*. Chișinău: Centrul Editorial ULIM, 2012. 228 p.

18. Bantuș A. *Drepturile omului și administrația publică. Concept și trăsături*. În: Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului, materialele mesei rotunde cu participare internațională consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului, 11 decembrie 2013. Chișinău: AAP, 2014, p. 95-103.
19. Bantuș A. *Unele aspecte privind protecția libertății și siguranței persoanei în Republica Moldova*. În: *Administrarea Publică*, 2011, nr. 2, p. 43-44.
20. Beșteliu R.M., Brumar C. *Protecția internațională a drepturilor omului*. Note de curs. Ediția a V-a. București: Universul Juridic, 2010. 453 p.
21. Boar A. *Judecătorul – putere și răspundere*. În: *Dreptul*, 1998, nr.1, p. 25-29.
22. Boc E., Curt C.C. *Instituții politice și proceduri constituționale în România*. Cluj-Napoca: Accent, 2012. 242 p.
23. Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea specială*. Vol. II. Chișinău: S.n., 2015. 1300 p.
24. Brînză L. *Reabilitarea persoanei în procesul penal*: Autoreferat al tezei de doctor în drept. Chișinău. 2009. 23 p.
25. *Carta drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene (2012/C 326/02)*. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, C 326/391 din 26.10.2012.
26. *Carta Organizației Națiunilor Unite*, semnată la 26 iunie 1945 la San Francisco; intrată în vigoare la 24 octombrie 1945. [resurs electronic]: http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ONU_pdf. (accesat la: 23.03.2014).
27. Cârnaț T. *Drept constituțional*. Chișinău: Print-Caro, 2010. 513 p.
28. Cârnaț T. *Nondiscriminarea în condițiile constituționalismului contemporan din Republica Moldova*. Monografie. Chișinău: Pontos, 2008. 334 p.
29. Cârnaț T., Cârnaț M. *Protecția juridică a drepturilor omului*. Chișinău: Reclama, 2006. 382 p.
30. Chetruș U. *Aspecte ale garantării drepturilor și libertăților omului în statul de drept*. În: Anuar Științific, Vol. VII-VIII. Chișinău, 2010, p. 310-315.
31. Chetruș U. *Esența, valoarea și particularitățile dreptului la integritate fizică și psihică din perspectivă națională și comunitară*. În: Contribuții științifice la edificarea și consolidarea statului de drept. Conferință științifică internațională (3 mai 2011, mun. Chișinău). Chișinău: 2011, p. 743-750.
32. Chetruș U. *Garantarea drepturilor și libertăților constituționale în procesul aplicării măsurilor de constrângere juridică*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2013. 203 p.
33. Chetruș U. *Restrângerea drepturilor și libertăților omului – esență și formă de exprimare a constrângerii juridice într-un stat de drept*. În: Respectarea drepturilor omului – condiție principală în edificarea statului de drept în Republica Moldova, materialele conferinței științifico-practice internaționale din 17 septembrie 2010, mun. Bălți. Chișinău: S.n., 2010, p. 341-351.
34. Chicu O. *Legitățile evoluției instituției răspunderii juridice (aspecte istorice, teoretice, practice)*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2009. 152 p.
35. Ciolofan A. *Protecția juridică a drepturilor omului în cadrul uniunii europene*. Rezumat la teza de doctorat. București, 2008. 27 p.
36. Cobăneanu S. *Curtea Constituțională și rolul ei în protejarea și promovarea drepturilor omului*. În: Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea

CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru drepturile omului în jurisprudența și legislația națională. Materialele conferinței din 13-14 decembrie 2007. Chișinău, 2007, p. 188-192.

37. Cobîșneanu V. *Răspunderea patrimonială a autorităților publice în Republica Moldova*. Autoreferatul tezei de doctor în drept. Chișinău, 2004. 32 p.

38. Coca G.N. *Interesul general și drepturile fundamentale ale omului*. București: Universul Juridic, 2009. 318 p.

39. *Codul bunelor practici în materie electorală: Linii directoare și raport explicativ*. Adoptate de Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept în cadrul celei de-a 52-a Sesiuni Plenare (Veneția, 18-19 octombrie 2002). [resurs electronic]: <http://www.e-democracy.md/files/elections/venice-code-good-practice-19-10-2002-ro.pdf>. (accesat la: 16.12.2014).

40. *Codul Civil al Republicii Moldova*, nr. 1107 din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82-86 din 22.06.2002.

41. *Codul contravențional al Republicii Moldova*, nr. 218 din 24.10.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 3-616.01.2009.

42. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova*, nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 104-110 din 07.06.2003.

43. *Codul jurisdicției constituționale al Republicii Moldova*, nr. 502 din 16.06.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 53-54 din 28.09.1995.

44. *Codul penal al Republicii Moldova*, nr. 98 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74 din 14.04.2009.

45. Constantinescu M., Iorgovan A., Muraru I., Tănăsescu E.S. *Constituția României, revizuită – comentarii și explicații*. București: All Beck, 2004. 376 p.

46. *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1994, nr.1 (cu modificări și completări pînă în 14.07.2006).

47. *Constituția Republicii Moldova: Comentariu/* Coordonator de proiect: K. Sallfrank. Chișinău: ARC, 2012 (Tipografia "Europress"). 576 p.

48. *Constituția României* din 21 noiembrie 1991 (revizuită în 2003). În: Monitorul Oficial al României nr. 233 din 21.11.1991, republicată în Monitorul Oficial nr. 767 din 31 octombrie 2003.

49. *Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale* din 4 noiembrie 1950 (Roma), ratificată de Republica Moldova prin Hotărîrea Parlamentului privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și a unor protocoale adiționale la această convenție, nr. 1298-XIII din 24.07.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.08.1997, nr. 54-55/502.

50. *Convenția împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante*, adoptată la 10 decembrie 1984 la New York (Republica Moldova a aderat prin Hotărîrea Parlamentului RM nr.473-XIII din 31.05.95). În vigoare pentru Republica Moldova la 28 decembrie 1995. Publicată în „Tratate internaționale”, vol. 1. Chișinău, 1998, p. 129-142.

51. Cornescu A. V. *Dreptul subiectiv în cadrul raportului juridic*. În: Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice, 2010, nr. 3, p. 139-168.

52. Costachi Gh. *Cultura drepturilor omului și educația pentru drepturile omului*. În: Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului, materialele mesei rotunde cu participare internațională consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului, 11 decembrie 2013. Chișinău: AAP, 2014, p. 59-68

53. Costachi Gh. *Cultura și educația juridică – condiții necesare pentru edificarea statului de drept. Monografie*. Chișinău: S.n., 2014. 672 p.
54. Costachi Gh. *Direcții prioritare ale edificării statului de drept din Republica Moldova*. Institutul de Istorie, Stat și Drept. Chișinău: Tipografia Centrală, 2009. 326 p.
55. Costachi Gh. *Locul și valoarea drepturilor omului în concepția statului de drept și practica edificării acestuia în Republica Moldova*. În: Respectarea drepturilor omului – condiție principală în edificarea statului de drept în Republica Moldova, materialele conferinței științifico-practice internaționale din 17 septembrie 2010, mun. Bălți. Chișinău: S.n., 2010, p. 9-31.
56. Costachi Gh. *Prin știință spre un stat de drept. Volum omagial. Monografie*. Chișinău: Institutul de Istorie Stat și Drept al AȘM, 2011. 864 p.
57. Costachi Gh., Arseni O. *Temeiurile răspunderii constituționale – particularități și semnificație*. În: *Legea și Viața*, 2009, nr. 12, p. 4-8.
58. Costachi Gh., Poțingă A. *Asigurarea drepturilor omului în lume*. Chișinău, 2003. 606 p.
59. Creangă I., Gurin C. *Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții*. Chișinău: TISH, 2005. 400 p.
60. Cușmir L. *Garantarea drepturilor omului – condiție indispensabilă a unui stat de drept democratic*. În: Respectarea drepturilor omului – condiție principală în edificarea statului de drept în Republica Moldova. Materialele conferinței științifico-practice internaționale (din 17 septembrie 2010, Bălți). Chișinău: S.n., 2010, p. 32-38.
61. Dănișor D. C. și alții. *Teoria generală a dreptului*. București: All Beck, 2006. 494 p.
62. Dănișor D. C., Dogaru I. *Drepturile omului și libertățile publice*. Chișinău: Zamolxe, 1998. 242 p.
63. Cușmir T. *Garantarea drepturilor omului – condiție indispensabilă a unui stat democratic*. În: Respectarea drepturilor omului – condiție principală în edificarea statului de drept în Republica Moldova, materialele conferinței științifico-practice internaționale din 17 septembrie 2010, mun. Bălți. Chișinău: S.n., 2010, p. 32-38.
64. *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, adoptată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948, la New York (Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.90). Publicată în ediția oficială "Tratate internaționale", 1998.
65. *Declarație privind libertatea religioasă. Dignitatis Humanae*. Paul, Episcop, Slujitor al slujitorilor lui Dumnezeu, împreună cu părinții Sfântului Conciliu spre amintire perpetuă, 7 decembrie 1965. [resurs electronic]: <http://www.magisteriu.ro/dignitatis-humanae-1965/>. (accesat la: 26.06.2015).
66. Deleanu I. *Drepturile subiective și abuzul de drept*. Cluj Napoca: Dacia, 1988. 228 p.
67. Deleanu I. *Instituții și proceduri constituționale*. București: Servo-Sat, 2003. 936 p.
68. Diaconu I. *Drepturile omului în dreptul internațional contemporan. Manual*. București: Lumina Lex, 2001. 462 p.
69. Diaconu M. *Esența și valoarea contenciosului administrativ într-o societate democratică*. În: *Revista Națională de Drept*, nr.9, 2011, p. 58-62.
70. Diaconu M. *Mecanismul asigurării legalității actelor administrative în Republica Moldova*. Chișinău: S.n., 2013. 552 p.
71. *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*. Ediția a II-a. București: Univers Enciclopedic, 1998. 1416 p.

72. Dissescu C. *Dreptul constituțional*. București: Librăria SOCEC-Co. Societate anonimă, 1915. 440 p.
73. Djuvara M. *Teoria generală a dreptului (enciclopedia juridică): Drept rațional, izvoare și drept pozitiv*. București: Editura All, 1995. 516 p.
74. Dobre C. *Liberalism și praxis neoliberal sau despre impietatea libertății asupra reflexului egalitar*, publicat 25.08.2004. [resurs electronic]: <http://agonia.ro/index.php/essay/84229/> (accesat la: 18.11.2014).
75. Dogaru I. *Elemente de teoria generală a dreptului*. Craiova: Oltenia, 1994. 288 p.
76. Dojană I. *Dreptul subiectiv*. București: Universul Juridic, 2010. 218 p.
77. Dolea I. Roman D. Sedlețchi I. ș.a. *Drept procesual penal*. Chișinău: Cartier, 2005. 960 p.
78. Dolea I. și alții. *Justiția penală și drepturile omului. Cercetare sociologică*. Chișinău, 2010. 168 p.
79. Dragnea D. M. *Dreptul comunicării publice. Introducere în Dreptul constituțional*. București: Hamangiu, 2007. 48 p.
80. Drăganu T. *Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar*. Vol. II. București: Lumina Lex, 2000. 357 p.
81. Drăganu T. *Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar*. Vol. I. București: Lumina Lex, 1998. 416 p.
82. Drăganu T. *Introducere în teoria și practica statului de drept*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1992. 223 p.
83. Dvoracek M., Lupu Gh. *Teoria Generală a Dreptului*. Iași: Fundația Chemarea, 1996. 391 p.
84. Florea A. *Principiul egalității în construcția normativă de drept a răspunderii juridice*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2013. 187 p.
85. Gabureac A. *Constituția – principala garanție a protecției drepturilor omului într-un stat de drept*. În: Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului, materialele mesei rotunde cu participare internațională consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului, 11 decembrie 2013. Chișinău: AAP, 2014, p. 362-370.
86. Gomien D. *Introducere în Convenția Europeană pentru Drepturile Omului*. București: All, 1996. 181 p.
87. Goriuc S. *Rolul Constituției Republicii Moldova în asigurarea drepturilor omului și valorilor democratice*. În: Rolul instituțiilor democratice în asigurarea protecției drepturilor omului, materiale ale mesei rotunde cu participare internațională, consacrate Zilei internaționale a drepturilor omului, din 11 decembrie 2015. Chișinău: S.n., 2016, p. 11-20.
88. Grama D.C., Martîncic E.G. *Statutul constituțional al persoanei*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1981. 158 p.
89. Grecu R. *Stere în lupta pentru drepturile omului. Concepția drepturilor și libertăților omului în opera juridică a lui Constantin Stere*. Chișinău: Universul, 2009. 252 p.
90. Grosu F. *Garanțiile procesuale ale libertății persoanei în lumina Convenției Europene a Drepturilor Omului*. Rezumatul tezei de doctorat. București, 2011. 32 p.
91. Guceac I. *Constituția la răscruce de milenii*. Chișinău S.n., 2013. 416 p.
92. Guceac I. *Dicționar. Drepturile omului pe înțelesul tuturor*. Chișinău: Știința, 2010. 160 p.
93. Hanga Vl. *Mic Dicționar Juridic*. București: Lumina Lex, 1999.

94. *Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica asigurării controlului judecătoresc de către judecătorul de instrucție în procesul urmăririi penale”*, nr.7 din 04.07.2005, modificată prin: Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.12 din 24.12.2010. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2010, nr.4, pag. 4.
95. *Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție, nr. 8 din 30.10.2009 cu privire la unele chestiuni ce țin de aplicarea de către instanțele judecătorești a prevederilor art. 3 din Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale*. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2010, nr.2, pag.4.
96. *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Statutului Consular*, nr. 368 din 28.03.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.50-52/484 din 11.04.2002.
97. Iacob I. *Responsabilitatea reciprocă a statului și a persoanei ca principiu constituțional*. În: Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului, materialele mesei rotunde cu participare internațională consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului, 11 decembrie 2013. Chișinău: AAP, 2014, p. 152-167.
98. Iancu Gh. *Drept constituțional și instituții politice*. Ed. a 5-a revăzută. București: Lumina Lex, 2007. 533 p.
99. Iancu Gh. *Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale în România*. București: All Beck, 2003. 400 p.
100. Ionescu S. *Justiția și marile doctrine privind statul de drept*. În: Studii de Drept Românesc, 2008, an 20 (53), nr. 1-2, p. 107-126.
101. Ionescu V., Navroțchi I. *Democrație – vis și realitate*. București: C.H. Beck, 2006. 224 p.
102. Jianu G. Al. *Instituția ombudsmanului la nivel european*. București: Editura I.R.D.O., 2013. 76 p.
103. Kövesi L.C. și alții. *Arestarea preventivă. Aprecierea pericolului social concret pentru ordinea publică. Practică juridiciară. Hotărâri CEDO*. București: Hamangiu, 2009. 455p.
104. Lavric L. *Natura juridică a raportului ce apare în cadrul reparării prejudiciului patrimonial generat printr-un act administrativ individual*. În: Materialele conferinței științifico-practice din 30 ianuarie 2004. Chișinău: CEP USM, 2005.
105. Lazăr T. *Dreptul de vot și dreptul de a fi ales*. Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova. Chișinău, 2012. 18 p.
106. *Legea cetățeniei Republicii Moldova*, nr. 1024 din 02.06.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 98 din 10.08.2000.
107. *Legea contenciosului administrativ*, nr. 793 din 10.02.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 57-58 din 18.05.2000.
108. *Legea cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului*, nr. 320 din 27.12.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 42-47 din 01.03.2013.
109. *Legea cu privire la asigurarea egalității*, nr. 121 din 25.05.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 103 din 29.05.2012.
110. *Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul)*, nr. 52 din 03.04.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.110-114 din 09.05.2014.
111. *Legea cu privire la Curtea Constituțională*, nr. 317 din 3.12.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 8 din 07.02.1995.

112. *Legea cu privire la Guvern* nr. 64-XII din 31.05.90. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.131-133/1018 din 26.09.2002.
113. *Legea cu privire la petiționare* nr. 190 din 19.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 6-8 din 24.01.2003.
114. *Legea cu privire la Procuratură*, nr. 294 din 25.12.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 55-56 din 17.03.2009.
115. *Legea cu privire la statutul juridic al cetățenilor străini și al apatrizilor în Republica Moldova*, nr. 275 din 10.11.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 20, din 29.12.1994.
116. *Legea Fundamentală a Republicii Federale Germane*. București: ALL, 1998. 160 p.
117. *Legea privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc*, nr. 218 din 19.10.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 254-262 din 14.12.2012.
118. *Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești*, nr. 1545-XIII din 25.02.1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 50-51/359 din 04.06.1998.
119. *Legea privind regimul stării de urgență, de asediu și de război*, nr. 212 din 24.06.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 132-137 din 06.08.2004.
120. *Manualul nr. 6 privind drepturile omului: interzicerea torturii. Ghid privind punerea în aplicare a articolului 3 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului*. Consiliul Europei. 2002, Editat în Republica Moldova, 2003. 48 p.
121. Marga A. *Demnitatea umană ca principiu*. În: Cotidianul.ro. Publicat Vineri, 16 august 2013. [resurs electronic]: <http://www.cotidianul.ro/demnitatea-umana-ca-principiu-220390/>. (accesat la: 06.03.2015).
122. Marian O. *Considerațiuni cu privire la respectarea statutului juridic al persoanei la administrarea justiției*. În: *Legea și Viața*, 2014, nr. 5, p. 24-34.
123. Marian O. *Cu privire la sistemul de promovare și garantare a statutului juridic al persoanei în Republica Moldova*. În *Закон и Жизнь*, 2014, nr. 5, p. 50-58.
124. Marian O. *Drepturile și libertățile omului prin prisma legislației și a procesului legislativ*. În: *Legea și Viața*, 2014, nr. 2, p. 8-13.
125. Marian O. *Drepturile și libertățile persoanei – dimensiuni conceptuale*. În: *Legea și Viața*, 2014, nr. 6, p. 16-21.
126. Marian O. *Fundamente și principii ale statutului juridic al persoanei*. În: *Закон и Жизнь*, 2014, nr. 6, p. 49-57.
127. Marian O. *Garanțiile juridice ale statutului juridic al personalității*. În: *Revista Națională de Drept*, 2014, nr. 11, p. 54-60.
128. Marian O. *Interesul doctrinar față de rolul statului în garantarea și promovarea statutului juridic al personalității*. În: *Legea și viața*, 2014, nr. 11, p. 34-40.
129. Marian O. *Îndatoririle fundamentale ca element al statutului juridic al persoanei*. În: *Teoria și practica administrării publice: Materiale ale conferinței științifico-practice cu participare internațională din 23 mai 2014 Chișinău: Academia de Administrare Publică*, 2014, p. 288-291.
130. Marian O. *Obigațiile juridice – elemente indispensabile ale statutului juridic al personalității*. În: *Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов, Международная научно-практическая конференция, 7-8 noiembrie 2014: Universitatea Slavonă. Chișinău*, 2014, p. 15-18.

- 131.Marian O. *Obligațiile persoanei reglementate de constituția Republicii Moldova*. În: Правовые реформы в постсоветских странах: Достижения и проблемы, Международная научно-практическая конференция, 28-29 martie 2014: Universitatea Slavonă., Chișinău, 2014, p. 67-70.
- 132.Marian O. *Reflecții asupra răspunderii juridice a statului pentru atingerile aduse statutului juridic al persoanei de către organele de stat și funcționarii publici*. În: Jurnalul Juridic Național: teorie și practică, iulie 2014, p. 45-51.
- 133.Marian O. *Restrângerea drepturilor și libertăților fundamentale – garanție juridică a respectării statutului juridic al personalității*. În: Revista națională de drept, 2014, nr. 10, p. 72-76.
- 134.Marian O. *Statutul juridic al persoanei: concept, structură și categorii*. În: Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului: Materiale ale mesei rotunde cu participare internațională consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului, 11 decembrie 2013. Chișinău: AAP, 2014, p. 371-386.
- 135.Marian O., Lupașcu Z. *Cetățenia și drepturile cetățenești*. În: Legea și Viața, 2014, nr. 7, p. 10-15.
- 136.Marian O., Lupașcu Z. *Statutul juridic al persoanei în evoluția instituției liberării de răspundere penală*. În: Interferențe universitare – integrare prin cercetare și inovare: materialele conferinței științifice cu participare internațională, 25-26 septembrie 2012: Universitatea de stat din Moldova. Chișinău, 2012, p. 24-28.
- 137.Marian O., Lupașcu Z. *Statutul juridic al personalității prin prisma statului de drept*. În: Integrare prin cercetare și inovare, materialele conferinței științifice cu participare internațională, 10-11 noiembrie 2014: Universitatea de stat din Moldova, Chișinău, 2014, p. 225-228.
- 138.Marian O., Negru B. *Statul ca factor decisiv de influență a statutului juridic al personalității*. În: Закон и жизнь, 2014, nr. 7, p. 33-38.
- 139.Marinică E.C. *Promovarea și protejarea drepturilor omului prin mijloace contencioase*. București: I.R.D.O., 2011. 183 p.
- 140.Mazilu D. *Echitate și Justiție*. București: Ed. Științifică, 1972. 292 p.
- 141.Mazilu D. *Teoria generală a dreptului*. București: All Beck, 1999. 392 p.
- 142.Micu D. *Garantarea drepturilor omului în practica Curții Europene a drepturilor omului și în Constituția României*. București: All Beck, 1998. 288 p.
- 143.Molcuț E. *Drept privat roman*. Vol. I. București: TUB, 1979. 260 p.
- 144.Moldovan C. *Considerații privind garanțiile generale ale dreptului la un proces echitabil în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*. În: Analele Științifice ale Universității „AL.I.CUZA” Iași, Tomul LI. Științe Juridice, 2005, p. 173-183.
- 145.Mole N., Harby C. *Dreptul la un proces echitabil. Ghid privind punerea în aplicare a articolului 6 al Convenției europene pentru Drepturile Omului*. Manuale privind drepturile omului, nr. 3. Directoratul General pentru Drepturile Omului Consiliul Europei F-67075 Strasbourg Cedex. Consiliul Europei, 2001. Editat în Republica Moldova, 2003. 68 p.
- 146.Moraru E. *Răspunderea juridică a statului în dreptul intern (aspect istorice, teoretice și practice)*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2012. 212 p.
- 147.Moroianu E.Gh. *Conceptul de ordine juridică*. În: Studii de drept românesc, 2008, an 20 (53), nr. 1-2, p. 33-42.
- 148.Moroșan I. *Garanțiile juridice privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului în Republica Moldova*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2001. 141 p.

149. Moroșan I., Gîrbu N. *Reglementarea juridică a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului (realizări și dificultăți în Republica Moldova): Studiu monografic*. Chișinău: Universitatea de Criminologie, 2003. 180 p.
150. Munteanu A., Grigoriu A., Rusu S., Vacarciuc O., Susanu S., Roman D. *Manualul funcționarului public*. Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova. Chișinău, 2011. 260 p.
151. Muraru I., Tănăsescu E.S. *Drept constituțional și instituții politice*. Ed. a 13-a, vol. I. București: C.H. Beck, 2008. 216 p.
152. Muraru I., Tănăsescu E.S. *Drept constituțional și instituții politice*. Ed. a IX-a. București: Lumina Lex, 2001. 704 p.
153. Muruianu I. *Respectarea și realizarea drepturilor și libertăților omului – obligație constituțională a statului*. În: Importanța instituțiilor democratice în asigurarea drepturilor omului. Materialele conferinței teoretico-științifice internaționale, 27-28 decembrie, 2010, mun. Bălți. Chișinău, 2011, p. 209-215.
154. Năstase A. *Drepturile omului. Religie a sfârșitului de secol*. Buc.: I.R.D.O., 1992. 162p.
155. Negru A. *Consolidarea justiției în statul contemporan democratic*. Chișinău, 2012. 240 p.
156. Negru B. *Drepturile și libertățile omului: realizări și perspective*. În: Drepturile omului în Republica Moldova. Chișinău: Garuda-Art, 1998, p. 107-122.
157. Negru B., Gruia G. *Constituția Republicii Moldova și relația dintre reglementările internaționale și cele interne în domeniul drepturilor omului*. În: Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru drepturile omului în jurisprudența și legislația națională, Materialele conferinței din 13-14 decembrie 2007. Chișinău, 2007, p. 58-61.
158. Negru B., Negru A. *Teoria generală a dreptului*. Chișinău: Bons Offices, 2006. 520 p.
159. Nicolae-Anghel N. *Garantarea libertății persoanei*. București: Editura Universității Titu Maiorescu, 2002. 448 p.
160. Opinia Centrului de Informare în Domeniul Drepturilor Omului – *Instituția ombudsmanilor are nevoie de o reformă radicală pentru a ieși din coma îndelungată* (postată la data de 23.01.2012). [resurs electronic]: [http://www.cido.org.md/ attachments/article/69/CIDO%20ombudsman.pdf](http://www.cido.org.md/attachments/article/69/CIDO%20ombudsman.pdf). (accesat la: 10.04.2015).
161. Orlov M. *Răspunderea administrativ-patrimonială – o nouă formă a răspunderii în dreptul administrativ*. În: Materialele conferinței științifico-practice din 30 ianuarie 2004. Chișinău: CEP USM, 2005, p. 152-154.
162. Osmochescu N. *Drepturile omului în Republica Moldova: mecanisme naționale de protecție*. În: Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru drepturile omului în jurisprudența și legislația națională, Materialele conferinței din 13-14 decembrie 2007. Chișinău, 2007, p. 208-220.
163. Osoianu T., Orîndaș V. *Procedură penală. Partea generală*. Chișinău: S.n., 2004. 256 p.
164. *Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice*, adoptat la 16 decembrie 1966 la New York, ratificat de Republica Moldova prin Hotărîrea Parlamentului, nr. 217-XII din 28.07.1990 (în vigoare din 26 aprilie 1993).
165. *Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale*, Adoptat la New York, 16.12.1966, ratificat de Republica Moldova prin Hotărîrea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990, publicată în *Veștile nr. 8, 1990*. Publicat în ediția oficială „Tratate Internaționale”, 1998, vol. 1, p. 18.

166. Pavel N. *Considerații teoretice referitoare la dreptul la viață și la integritate fizică și psihică*. În: *Dreptul*, 2003, nr. 5, p. 37-45.
167. Pătulea V. *Proces echitabil. Jurisprudența comentată a Curții Europene a Drepturilor Omului*. București: I.R.D.O., 2007. 189 p.
168. Petre I. *Considerații în legătură cu răspunderea patrimonială a statului și a judecătorilor și procurorilor pentru erori judiciare în lumina dispozițiilor constituționale și legale*. În: *Dreptul*, 2008, nr. 7, p. 97-107.
169. Pînzaru T. *Asigurarea juridică a implicării cetățeanului în procesul decizional al autorităților de guvernare și reprezentative*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2015. 190 p.
170. Pînzaru T. *Drepturile și libertățile omului și cetățeanului și obligațiile acestora de a se implica în procesul decizional*. În: *Teoria și practica administrării publice, materialele conferinței științifico-practice cu participare internațională (din 22 mai 2013, Chișinău)*. Chișinău: AAP, 2012, p. 221-222.
171. Pînzaru T. *Garantarea și protecția juridică a dreptului cetățeanului la administrare*. În: *Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului, materialele mesei rotunde cu participare internațională consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului, 11 decembrie 2013*. Chișinău: AAP, 2014, p. 386-365.
172. Pop T. *Rolul practicii judiciare a Curții Supreme de Justiție în consolidarea statului de drept*. În: *Studii de drept românesc*, 1992, nr. 1, p. 24-33.
173. Popescu C.-L. *Protecția internațională a drepturilor omului – surse, instituții, proceduri*. Note de curs. București: All Beck, 2000. 352 p.
174. Popescu N. *Non-discriminarea prin prisma principiului fundamental de drept al egalității*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2010. 199 p.
175. Popescu S. *Statul de drept în dezbaterile contemporane*. București: Editura Academiei Române, 1998. 268 p.
176. Popescu S. *Teoria generală a dreptului*. București: Lumina Lex, 2000. 366 p.
177. Muraru I., Iancu Gh. *Drepturile, libertățile și îndatoririle constituționale*. București, 1992. 136 p.
178. Preda M. *Drept administrativ. Partea generală*. Ediția a III-a. București: Lumina Lex, 2004.
179. Prisăcaru V. *Contenciosul administrativ român*. București: All Beck, 1998. 601 p.
180. *Protecția drepturilor omului la aplicarea măsurilor procesuale de constrângere juridică*. Coordonator V. Zubco. Chișinău: Arc, 2006. 376 p.
181. Purdă N. *Protecția drepturilor omului. Mecanisme interne și internaționale*. București: Lumina Lex, 2001. 384 p.
182. Puskás V.Z. *Valorile creștine consacrate în Constituția României*. În: *Buletinul Curții Constituționale*, an XIII 2011, nr. 2, p. 7-11. [resurs electronic]: <http://www.ccr.ro/ccr-old/publications/buletin/13/BCC%20iunie%20ROM-FR-ENGL%20%202011.pdf>. (accesat la: 13.05.2015).
183. Racila E., Valsan C. *Politologie*. București: Editura ASE, 2003. 198 p.
184. Radu L. *Originea și evoluția statului*. În: *Revista Transilvană de Științe Administrative*, 2009, nr. 2 (24), p. 90-109.
185. Railean P. *Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept. Monografie*. Chișinău: S.n., 2015. 608 p.

186.Rand A. *Obiectivismul, filosofia rațiunii* (apărut pentru prima oară în The Objectivist Newsletter, vol. 2, nr. 6, iunie 1963. Retipărit în culegerea de eseuri: A. Rand, *The Virtue of Selfishness*, New York, Signet (prima ediție: 1964). [resurs electronic]: <http://ayn-ro.blogspot.com/2008/12/drepturile-omului.html> (accesat la: 13.05.2015).

187.*Raport analitic asupra victimizării. Repere pentru elaborarea politicilor penale în Moldova*. Fundația Soros-Moldova. Decembrie 2010. [resurs electronic]: [http://soros.md/files/publications/documents/Victimisation %20Survey.pdf](http://soros.md/files/publications/documents/Victimisation%20Survey.pdf). (accesat la: 13.05.2015).

188.*Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2012*. Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova. Chișinău, 2013. 436 p.

189.*Raportul cu privire la activitatea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii*. Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova. Chișinău. 2009. 92 p.

190.*Recomandarea Comitetului Miniștrilor către Statele membre privind rolul Procuraturii în sistemul de justiție penală – Rec (2000)19* (adoptată de către Comitetul Miniștrilor, la 6 octombrie 2000). În: *Revista de Științe penale, Supliment 2007*, p. 292-29.

191.Reguș A. *Reflecții asupra dimensiunii constituționale a drepturilor fundamentale ale omului*. În: *Legea și Viața*, 2012, nr. 8, p. 41-45.

192.Sedlețchi I. *Mecanismul de garantare juridică a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului*. În: *Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru drepturile omului în jurisprudența și legislația națională*, Materialele conferinței din 13-14 decembrie 2007. Chișinău, 2007, p. 221-235.

193.Selejan-Guțan B. *Protecția europeană a drepturilor omului*. București: All Beck, 2006. 266 p.

194.Sida A., Berlingher D. *Teoria Generală a Dreptului*. Ed. a 3-a. Arad: Vasile Goldis University Press, 2006. 232 p.

195.Smochină A. *Istoria Universală a statului și dreptului: Epoca Antică și Medievală*. Chișinău: F.E.P. Tipografia Centrală, 2002. 224 p.

196.Stătescu C. *Drept civil – Persoana fizică. Persoana juridică. Drepturi reale*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1970. 879 p.

197.Steinhardt N. *Despre fidelitate sau cuvânt bătrânesc pentru cei tineri*. În: *Monologul poli-fonic*. Cluj-Napoca: Dacia, 1991, p.113-118.

198.Șaguna D.D., Rotaru P. *Drept financiar și bugetar*. București: All Beck, 2003. 416 p.

199.Ștefănescu B., Albescu C. *Curtea de Justiție a Uniunii Europene vs Ombudsmanul European*. În: *Studii Europene*, 2014, nr. 1, p. 19-35.

200.Ștefănescu B. *Garanțiile juridice ale respectării legii procesual penale în activitatea de judecată*. București: Hamangiu. 2007. 300 p.

201.Teodoroiu Iu. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. I. Buc.: Sylvi, 2002. 304 p.

202.Stici S. În: *Legea și Viața*, 2008, nr. 5, p. 50-52.

203.Triboi T. *Prevenirea torturii, tratamentul inuman și degradant în activitatea poliției*. În: *Analele Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM. Științe socioumane*. Ediția a XI-a, nr. 1. Chișinău, 2011, p. 177-181.

204.Tutunaru M. *Probleme teoretice și practice în edificarea statului de drept*. Teza de doctor în drept. Chișinău, 2005. 144 p.

205. Țurcan O. *Protecția drepturilor și libertăților omului – funcție importantă a puterii judecătorești*. În: Rolul instituțiilor democratice în protecția drepturilor omului, materialele mesei rotunde cu participare internațională din 10 decembrie 2015. Chișinău: AAP, 2016, p. 268-281.

206. Ungureanu C.G. *Statutul juridic al organizațiilor nonguvernamentale în statele democratice*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2015. 198 p.

207. Ungureanu M.-M. *Comentariul unuia dintre cazurile în care o persoană poate fi privată de libertate (art. 5 paragraful 1, litera c) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului*. În: Revista Drept – Series Jurisprudentia, 2007, nr. 10, p. 370-374.

208. Ungureanu O. *Reflecții privind abuzul de drept și inconvenientele anormale de vecinătate*. În: Acta Universitatis Lucian Blaga, 2003, nr. 1-2. [resurs electronic]: <http://www.juristnet.ro/index.php?page=drept-civil-reflectii-privind-abuzul-de-drept-si-inconveniente-anormale-de-vecinatate>. (accesat la: 18.05.2015).

209. Urda O. A. *Garanții procedurale – egalitatea de arme și principiul contradictorialității. Considerații generale*. În: Analele științifice ale universității „Al.I.Cuza” Iași, Tomul LVII. Științe Juridice, 2011, Nr. II, p. 69-82.

210. Vedinaș V. *Drept administrativ și instituții politico-administrative. Manual practic*. București: Lumina Lex, 2002. 656 p.

211. Vidaicu D. *Instituția avocatului parlamentar în Republica Moldova: realități și perspective*. Chișinău, 2012. 59 p. [resurs electronic]: http://www.ombudsman.md/sites/default/files/dezvoltare_strategica/4.institutia_avocatului_parlamentar_in_rm-final.pdf. (accesat la: 13.05.2015).

212. Vlaicu P. *Locul și rolul recunoscut bisericilor în țările Uniunii Europene*. Cluj-Napoca: Ed. Arhidiecezana, 1998. 213 p.

213. Vlădoiu N. *Protecția constituțională a vieții, integrității fizice și psihice: studiu de doctrină și jurisprudență*. București: Hamangiu, 2006. 344 p.

214. Voican M. *Consultarea cetățenilor. Modalitățile concrete de realizare*. În: Revista de Drept Public, 2007, nr.1, p. 83-91.

215. Vonica R.P. *Introducere generală în drept*. București: Lumina Lex, 2000. 600 p.

216. Vrabie C. *Statutul juridic al persoanei fizice în dreptul internațional privat*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2008. 149 p.

217. Zaharia V. *Accesul la justiție: concept, exigențe, realizări și perspective*. Chișinău: Cartier, 2008. 188 p.

218. Zakariás K., Benke K. *Demnitatea umană în jurisprudența instanțelor constituționale din Germania, Ungaria și România*. În: Buletinul Curții Constituționale a României, 2012, nr. 2, p. 43-64.

219. Zaporojan V. *Protecția drepturilor fundamentale în justiția constituțională a Republicii Moldova*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2007. 181 p.

220. Zaporojan V. *Reflecții teoretice asupra definițiilor „drepturi ale omului” și „drepturi fundamentale”*. În: Dimensiunea științifică și praxiologică a dreptului, Materialele conferinței științifice internaționale (Chișinău, 14-15 martie 2009). Chișinău: Bons Offices, 2009, p. 442-448.

221. Zlătescu V. D., Moroianu-Zlătescu I. *Repere pentru o filosofie a drepturilor omului*. Institutul Român pentru Drepturile Omului. București, 2003. 111 p.

Surse în limba engleză:

222. Avishai M. *The Decent Society*. Harvard University Press, 1996. 318 p.

223.Beitz Ch. R. *The Idea of Human Rights*. Oxford University Press, 2011. 256 p. [resurs electronic]: <http://www.thechronicle.ro/international/ce-sunt-drepturile-omului/>. (accesat la: 16.02.2015).

224.*English Bill of Rights* 1689. An Act Declaring the Rights and Liberties of the Subject and Settling the Succession of the Crown. [resurs electronic]: http://avalon.law.yale.edu/17th_century/england.asp. (accesat la: 16.02.2015).

225.Flood P.J. *The effectiveness of U.N. Human Rights Institution*. Praeger Westpost. Greenwood Publishing Group, 1998. 168 p.

226.Haarscher G. *The idea of equality*. In: Bulletin of the Australian Society for Legal Philosophy, Sydney, oct. 1982, nr. 23, p. 1-25.

227.*Habeas Corpus Act*, 1679. An act for the better securing the liberty of the subject, and for prevention of imprisonments beyond the seas. [resurs electronic]: http://libertyboy.free.fr/misc/humanrights/texts/habeas_corpus_f.php. (accesat la: 16.02.2015).

228.Hall J.A., Ikenberry G.J. *The State (Concepts in Social Sciences)*. Milton Keynes: Open University Press, 1998. 125 p.

229.Iftime E. Reforming the civil status of a person in the romanian civil law. In: The USV Annals of Economics and Public Administration, 2014, vol. 14, issue 2(20), p. 178-183.

230.Kirshner Al. *The International Status of the Right to Vote. Democracy Coalition Project*. Democracy Coalition Project, (2003). [resurs electronic]: <http://archive.fairvote.org/media/rtv/kirshner.pdf>. (accesat la: 26.04.2015).

231.Nira Y.-D., Floya A. *Racialized Boundaries: race, nation, gender, colour, and class and the anti-racist struggle*. London/New York: Routledge, 1992. 226 p.

232.*State and Church in Belgium*. [resurs electronic]: <https://perswww.kuleuven.be/~u0050551/Course%20notes/11-12%20Law%20and%20Religion%20-%20reader/11-2%20Law%20and%20Religion%2012%20-%20Church%20and%20State%20in%20Belgium.pdf>. (accesat la: 26.04.2015).

233.Waldron J. *Law and disagreement*. Oxford: Clarendon Press, 1999. 44 p.

Surse în limba germană:

234.Böckenförde E.-W. *Die Würde des Menschen war unantastbar*in Böckenförde, 2006. 778 p.

235.Herdegen M. Art. 1. In Theodor Maunz. Günter Dürig (coord.): GG Kommentar. vol. I, München: C.H. Beck. 2009 p. 4-14

236.Jellinek G. *System der subjektiven öffentlichen Rechte*. Freiburg: Mohr Year, 1982. 382 p.

237.Stern Art. 1. In Klaus Stern (coord.): Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland. vol. IV. Ed. C.H. Beck. München, 2006, p. 23-29.

238.Maunz Th., Dürig G.(coord.). Grundgesetz Kommentar. Vol. I. München: C.H. Beck, 1958. 487 p.

Surse în limba franceză:

239.Brun H., Tremblay G. *Droit constitutionnel*. Canada: Éditions Yvon Blais, 1990. 1232 p.

240.Chevallier J. *L'Etat de droit et relations internationales*. In: Annuaire francais des relations internationales, volume VII, Bruylant, 2006, p. 4-17.

241. Constant B. *De la liberté des Anciens comparée à celle des Modernes* (1819). Mille et une nuits / La petite collection, mai 2010, 59 p.
242. *Constitution* du 4 novembre 1848, Deuxième République Française. [resurs electronic]: <http://www.assemblee-nationale.fr/histoire/constitutions/constitution-deuxieme-republique.asp> (accesat la: 26.08.2015).
243. *Constitution* du 5 Fructidor an III (22 août 1795). [resurs electronic]: <http://www.assemblee-nationale.fr/histoire/constitutions/constitution-de-1795-an3.asp> (accesat la: 26.08.2015).
244. Cornu G. *Vocabulaire juridique*. Association Henri Capitant. Paris, 1987. 925 p.
245. *Déclaration sur le droit au développement*, adoptée par l'Assemblée générale des Nations Unies dans sa résolution 41/128 du 4 décembre 1986. [resurs electronic]: <http://www.ipu.org/splz-f/hr11/declaration.pdf> (accesat la: 26.04.2015).
246. Duchastel J. *La citoyenneté dans les sociétés contemporaines: entre mondialisation des marchés et revendications démocratiques*. Conférence de clôture du colloque Reconnaissance et citoyenneté organisé dans le cadre du 70ème Congrès de l'Association canadienne-française pour l'avancement des sciences (ACFAS). Université Laval de Québec, 16 mai 2002. [resurs electronic]: <http://www.ieim.uqam.ca/IMG/pdf/duchastel-mai-2002-ACFAS.pdf> (accesat la: 26.04.2015).
247. Duverger M. *Éléments de droit public*. Paris: PUF, 1983. 442 p.
248. Juteau D. *L'intégration dans une société pluraliste. Les relations intercommunautaires au Québec: un diagnostic qualitatif*. Ministère des Communautés culturelles et de l'Immigration. Montréal, 1993. 50 p.
249. Kelsen H. *Theorie pure du droit*. Paris: Dalloy, 1962. 547 p.
250. *La conquête mondiale des droits de l'homme: présentation des textes fondamentaux* /Guy Lagelée/. Paris: Editura UNESCO, 1998. 211 p.
251. Laliberté J. *Réinventer la démocratie: pour une démocratie participative sans partis politiques et sans élections*. Québec: Septentrion, 2011. 218 p.
252. Mourgeon J. *Les droits de l'homme*. Paris: PUF, 1998. 196 p.
253. Pescatore P. *Introduction à la science de droit*. Luxembourg: Office des imprimés de l'État, 1978. 592 p.
254. Quermonne J.-L. *Les régimes politiques occidentaux*. Paris: Points, 2006. 336 p.
255. Rivero J. *Libertés publiques*. Tome 1. Paris: Presses universitaires de France, 2003. 271 p.
256. Rivero J., Waline J. *Droit administrative*. Paris: Dalloz, 2000. 540 p.
257. Robert J. *Libertés publiques et droits de l'homme*. Paris: Montchrestien, 1999. 909 p.
258. Schwarze J. *Droit administratif européen*. Vol. I. Office des publications officielles des Communautés Européennes. Luxembourg: Bruylant, 1994. 1631 p.
259. Stuart M. J. *De la liberté de pensée et de discussion*. [resurs electronic]: http://wikilivres.info/wiki/Sur_la_libert%C3%A9. (accesat la 26.04.2015).
260. Trigeaud J.-M. *Persona ou la justice au double visage*. Genova: Studio Editoriale di Cultura, 1990. 298 p.
261. Verhaegen M.-N. *Le système de preuve pénale belge*. In: L'analyse génétique à des fins de preuve et les droits de l'homme. Bruxelles: Bruylant, 1997, p. 190-197.

Surse în limba rusă:

- 262.Абдуллаев М.И. *Права человека и закон: Историко-теоретические аспекты*. Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс, 2004. 322 с.
- 263.Авдеенкова М.П., Дмитриев Ю.А. *Конституционное право в Российской Федерации: Курс лекций*: В 9 т. Т. 1. Основы теории конституционного права. Москва: Весь мир, 2005. 384 с.
- 264.Анохин Ю.В. *Об общих основах механизма государственно-правового обеспечения прав и свобод личности*. В: Ползуновский Вестник, 2005, №1, с. 250-256.
- 265.Басик В.П. *Эволюция правового статуса личности и его отражение в российской правовой науке*. В: Правоведение, 2005, № 1, с. 21-35.
- 266.Белый А.В. *Понятие и значение ограничения прав и свобод человека и гражданина*. В: Вестник Челябинского Государственного Университета, Право, Выпуск 18, 2009, №7 (145), с. 30-33.
- 267.Берекашвили Л.Ш. *Обеспечение прав человека и законности в деятельности правоохранительных органах. Учебное пособие*. Москва, 2000. 164 с.
- 268.Берекашвили Л.Ш., Игнатов В.П. *Обеспечение прав человека и законности в деятельности правоохранительных органах. Учебное пособие с альбомом схем*. Москва: Московский Университет МВД России, 2004. 269 с.
- 269.Богданова Н.А. *Категория статуса в конституционном праве*. В: Вестник Московского ун-та, Серия 11, Право, 1998, № 3, с. 21-27.
- 270.Болдырев С.Н. *Гарантии как технико-юридические средства обеспечения прав и свобод личности*. В: Общество и право, 2010, №5, с. 18-21.
- 271.*Большой Юридический словарь*. Под ред. А.Я Сухарева, В.Е. Крутских. Издание второе. Москва: Инфра-М, 2001. 704 с.
- 272.Братусь С.Н. *Юридические лица в советском гражданском праве*. Москва: Юриздат, 1947. 364 с.
- 273.Васильева Е.Г. *Проблемы ограничения неприкосновенности личности в уголовном процессе*. Диссертация канд. юрид. наук. Москва, 2003. 193 с.
- 274.*Великая Хартия Вольностей*. 15 июня 1215. [resurs electronic]: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Engl/XIII/1200-1220/Magna_charta1215/text2.phtml?id=4789. (accesat la 26.04.2015).
- 275.Венгеров А.Б. *Теория государства и права*. Учебник. Москва: «Омега-Л», 2004. 607 с.
- 276.Верин А.Ю. *Понятие и структура правового статуса личности*. В: Вестник ТИСБИ, 2012, Выпуск №3. [resurs electronic]: <http://www.tisbi.ru/assets/Site/Science/Documents/VERIN-THE-DEFINITION-AND-STRUCTURE-OF-THE-LEGAL-STATUS-OF-AN-INDIVIDUAL.pdf> (accesat la: 22.04.2015).
- 277.Витрук Н.В. *Общая теория правового положения личности*. Москва: НОРМА, 2008. 448 с.
- 278.Витрук Н.В. *Основы теории правового положения личности в социалистическом обществе*. Москва: Наука, 1979. 229 с.
- 279.Воеводин Л.Д. *Содержание правового положения личности в науке советского государственного права*. В: Советское государство и право, 1965, №2, с. 42-50.
- 280.Воеводин Л.Д. *Юридический статус личности в России: Учебное пособие*. Москва: ИНФРА М-НОРМА, 1997. 304 с.

281. Габричидзе Б.Н., Елисеев Б.П., Чернявский А.Г. *Конституционное право современной России. Учебник*. Москва: Дело и Сервис, 2001. 416 с.
282. Гакало Е.В. *Понятие конституционно-правового статуса общественных объединений*. В: Управление в социальных и экономических системах: тез. докл. XVII Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 2-6 июня 2008 г. / Минский ин-т управления. Минск: Издательство МИУ, 2008, с. 334-335.
283. Гасанов К.К., Стремоухов А.В. *Абсолютные права человека и ограничения прав*. В: Правоведение, 2004, № 1 (252), с. 167-173.
284. Данилюк И.А. *Правовой статус личности: понятие, юридическая конструкция*. В: Известия Алтайского государственного университета, 2013, №2(72), том. 2, с. 90-93.
285. Демирчян В.В. *Пределы ограничения права на личную неприкосновенность при применении задержания в уголовном процессе*. В: Современное право, 2008, № 8, с. 46-49.
286. Джафарова А.А. *Соотношение социального и правового статусов личности*. В: Вестник КрасГАУ, 2011, №11, с. 219-223.
287. Енгибарян Р.В., Тадевосян Э.В. *Конституционное право: Учебник*. 2-е изд. Москва: Юристъ, 2002. 554 с.
288. Ермакова Е.В. *Особенности эволюции правового статуса личности в контексте исторического развития права и государства*. В: Вестник РУДН, сер. Юридические науки, 2007, №1, с. 16-24.
289. Забровская Л. В. *Конституционно-правовая ответственность в ретроспективном формате*. В: Закон и Право, №3, 2003, с. 29-34.
290. Иванов В.М., Абдулмухамед Е. *Проблемы правового статуса человека и гражданина Молдовы*. В: Rolul autorităților publice în garantarea drepturilor omului și libertăților constituționale, Materialele simpozionului național practico-științific, din 17-18 decembrie 1999. Chișinău: 2002.
291. Кабашев В.П. *Человек и власть: конституционные принципы взаимоотношений*. В: Личность и власть, 1995, №11, с. 27-35.
292. Карасев А.Т., Федоров Р.В. *К вопросу о гарантиях как составных элементах конституционно-правового статуса личности*. В: Российский юридический журнал, 2004, № 2, с. 30-32.
293. Козлова Е.И., Кутафин О.Е. *Конституционное право Российской Федерации*. Москва: Юристъ, 2003. 585 с.
294. Колосова Н.М. *Конституционная ответственность – самостоятельный вид юридической ответственности*. В: Государство и Право, 1997, №2, с. 86-91.
295. Колосова Н.М. *Теория конституционной ответственности: природа, особенности, структура*. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва, 2006. 368 с.
296. *Конституция РФ: Проблемный комментарий* / отв. ред. В. А. Четвернин. Москва, 1997. 414 с.
297. Кузнецов И.А. *Правовой статус личности в Российской Федерации: понятие, общая характеристика, структура и гарантии*. В: Вестник Башкирского института социальных технологий, 2010, № 2 (16), с. 143-147.
298. Лебедев В.М. *Судебная защита свободы и личной неприкосновенности граждан на предварительном следствии*. Учебное пособие. Москва: Городец, 2001. 158 с.

299. Лепешкин А.И. *Правовое положение советских граждан*. Москва: 1966. 56 с.
300. Лукашева Е.А. *Права человека как фактор стратегии устойчивого развития*. Москва, 2000. 315 с.
301. Малько А.В., Субочев В.В. *Законные интересы как правовая категория*. Санкт-Петербург: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. 359 с.
302. Масионис Дж. *Социология*. 9-е изд. СПб., 2004. 752 с.
303. Матузов Н.И. *Личность. Право. Демократия. Теоретические проблемы субъективного права*. Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1972. 292 с.
304. Матузов Н.И. *Право и личность*. В кн.: *Теория государства и права: курс лекций*. Москва: Юристъ, 1997, с. 90-102.
305. Матузов Н.И. *Правовая система и личность*. Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1987. 293 с.
306. Матузов Н.И. *Субъективные права граждан СССР*. Саратов: Приволж. кн. изд-во, 1966. 190 с.
307. Матузов Н.И., Малько А.В. *Теория государства и права: Курс лекций*. 2-е изд. Москва: Юрист, 2001. 776 с.
308. Мордовец А.С. *Социально-юридический механизм обеспечения прав человека и гражданина*. Саратов, 1996. 154 с.
309. Невинский В.В. *Юридическая конструкция правового положения человека и гражданина в Российской Федерации*. В: *Личность и государство на рубеже веков: сб. науч. статей*. Барнаул, 2000, с. 17-29.
310. Новоселов В.И. *Правовое положение граждан в отраслях государственного управления*. Саратов, 1977. 166 с.
311. Нягу А. *Гарантии прав человека: сущность, значение и классификация*. В: *Закон и Жизнь*, 2012, №8, с. 28-33.
312. Оксамытный В.В. *Теория государства и права: Учебник*. Москва: ИМПЭ-ПАБЛИШ, 2004. 563 с.
313. Парфенова М.В. *Охрана конституционных прав подозреваемого и обвиняемого в досудебных стадиях уголовного процесса России*. Москва: Юрлитинформ, 2004. 184 с.
314. Патюлин В.А. *Государство и личность в СССР (правовые аспекты взаимоотношений)*. Москва: Наука, 1974. 246 с.
315. Перевалов В.Д. *Теория государства и права: учебник*. Москва: Издательство Юрайт, 2010. 379 с.
316. Петелина И.В. *Институт прав и обязанностей граждан в российской правовой системе*. В: *Право и образование*, 2001, №4, с. 99-106.
317. Пономарева Т.Н. *Правовой статус коммерческой организации: понятие и структурные элементы*. В: *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2013, № 7 (33): в 2-х ч. Ч. II, с. 139-143.
318. *Права личности в социалистическом обществе* / отв. ред. В.Н. Кудрявцев, М.С. Строгович. Москва: Изд-во «Наука», 1981. 272 с.
319. *Права человека: Учебник для вузов* / отв. ред. Е.А. Лукашева. Москва: НОРМА – ИНФРА, 1999. 573 с.

- 320.Радько Т.Н. *Теория государства и права: учебник*. 2-е изд. Москва: Проспект, 2011. 752 с.
- 321.Рипинский С.Ю. *Юридическая природа имущественной ответственности государства за вред, причиняемый предпринимателям. Принципиальные черты правового регулирования*. В: Юрист, №3, 2001, с. 31-39.
- 322.Ростовщиков И.В., Ростовщикова О.В. *О юридических гарантиях прав и свобод человека*. В: Российский юридический журнал, 2000, № 4, с. 26-33.
- 323.Рыбаков О.Ю. *Российская правовая политика в сфере защиты прав и свобод личности*. СПб.: «Юридический центр Пресс», 2004. 352 с.
- 324.*Свобода личности в праве. Исследование по вопросу об обязанностях личности перед обществом и ограничениях прав и свобод человека по ст. 29 Всеобщей декларации прав человека*. Подготовлено Э.-И. А. Даес. Нью-Йорк: ООН, 1993. 254 с.
- 325.Стецовский Ю.И. *Право на свободу и личную неприкосновенность: нормы и действительность*. Москва: Дело, 2000. 720 с.
- 326.Сырых В.М. *Теория государства и права. Учебник*. 3-е изд. Москва: Юстицинформ, 2004. 274 с.
- 327.*Теория государства и права. Учебник*. 3-е изд. Под ред. М.Н. Марченко. Москва: Зерцало, 2000. 624 с.
- 328.*Теория государства и права: Учебник / Под ред. Н.И. Матузов, А.В. Малько*. Москва: Юристъ, 2004. 512 с.
- 329.Фриман Э., Стевс В. *Опыты по истории английской конституции*. Москва: Тип. Т. Малинского, 1890. 325 с.
- 330.Щетинин Б.В. *Гражданин и социалистическое государство*. В: Советское государство и право, 1975, №2, с. 3-10.
- 331.*Юридические гарантии конституционных прав и свобод личности в социалистическом обществе*. Под ред. доктора юрид. наук, проф. Л.Д. Воеводина. Москва: Издательство Московского Университета, 1987. 344 с.
- 332.Ягофарова И.Д. *Основные характеристики ограничения прав и свобод человека: теоретико-правовой аспект*. В: Академический Юридический Журнал, 2002, №4, с. 12-19.
- 333.Якимов А.Ю. *Статус субъекта административной юрисдикции и проблемы его реализации. Монография*. Москва: Проспект, 1999. 200 с.
- 334.Якимов Г.А. *Конституционный статус человека в Российской Федерации: вопросы теории и практики*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Екатеринбург, 2010. 26 с.
- 335.Якимов Г.А. *Правовой статус личности: проблемы природы и элементного состава*. В: Российский юридический журнал, 2008, № 2, с. 60-66.

DECLARAȚIE PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul Marian Octavian, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat constituie rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Marian Octavian

CURRICULUM VITAE

- Numele:** Marian Octavian Anatolie
- Data nașterii:** 26 martie 1983
- Studii:** 1989-2000 – Școala medie generală nr. 2 din or. Lipcani r-ul Briceni
2000-2005 – Universitatea de Studii Europene din Moldova, specialitatea drept, specializarea drept penal, diplomă de licență din 24.06.2005
2004-2005 – Academia Militară „Alexandru cel Bun”, specialitatea infanterie moto, prin ordinul nr. 156 din 06.07.2005, acordat gradul militar „locotenent în rezervă”
2007-2008 – Academia de poliție „Ștefan cel Mare” a MAI, studii postuniversitare de masterat, titlul de master în drept penal, diplomă de master din 15.07.2008
2011-2014 – Universitatea de Stat din Moldova, doctorand, specialitatea „Teoria Generală a Dreptului”
- Cursuri de perfecționare:** 2011 – Academia de poliție „Ștefan cel Mare” a MAI, Institutul de formare profesională continuă și cercetări științifice aplicative, perfecționarea ofițerului de urmărire penală
2016 – Serviciul Protecției Civile și Situațiilor Excepționale, Centrul Republican de Instruire, perfecționare în domeniul acordării primului ajutor
- Activitate profesională:** 2006-2008 – Ofițer de urmărire penală al SUP a CPS Rîșcani al CGP mun. Chișinău
2008-2009 – Ofițer de urmărire penală al SUP a CPR Strășeni
2009-2010 – Ofițer superior de urmărire penală al SUP a CPR Strășeni
2010-2013 – Ofițer principal de urmărire penală al SCP al SUP a CGP mun. Chișinău
2013-2015 – Ofițer de urmărire penală al SUPAR al SCAUP a DP mun. Chișinău
2015 – Ofițer principal de urmărire penală al SUPCE al SCAUP a DP mun. Chișinău
2015-2016 – Ofițer superior de urmărire penală al SUPAR al SCAUP a DP mun. Chișinău
2016 - prezent – Șef-adjunct al SUP a IP Botanica al DP mun. Chișinău
- Stimulări, diplome:** Insigna MAI „Colaborator eminent”, Ordin MAI nr. 331 ef. din 03.08.2009
Insigna MAI „Pentru merite remarcabile în urmărire penală”, Ordin MAI nr. 333 ef. din 03.11.2010

Specialist de categoria superioară „Maestru”, Ordin IGP nr. 90 ef. din 12.02.2015

Diverse diplome și recompense de la competiții sportive

Grad special: Maior de poliție, Ordin IGP nr. 290 ef. din 08.05.2015

Activitate științifică:

Articole în reviste de specialitate:

1. Marian Octavian *Drepturile și libertățile omului prin prisma legislației și a procesului legislativ*. În: *Legea și viața*, 2014, nr 2, p. 8-13.
2. Marian Octavian *Considerațiuni cu privire la respectarea statutului juridic al persoanei în administrarea justiției*. În: *Legea și viața*, 2014, nr. 5, p. 24-34.
3. Marian Octavian *Cu privire la sistemul de promovare și garantare a statutului juridic al persoanei în Republica Moldova*. În: *Закон и жизнь*, 2014, nr. 5, p. 50-58.
4. Marian Octavian *Drepturile și libertățile persoanei – dimensiuni conceptuale*. În: *Legea și viața*, 2014, nr. 6, p. 16-21.
5. Marian Octavian *Fundamente și principii ale statutului juridic al persoanei*. În: *Закон и жизнь*, 2014, nr. 6, p. 49-57.
6. Marian Octavian *Reflecții asupra răspunderii juridice a statului pentru atingerile aduse statutului juridic al persoanei de către organele de stat și funcționarii publici*. În: *Jurnalul Juridic Național: teorie și practică*, 2014, nr. iulie, p. 45-51.
7. Lupașcu Zinaida, Marian Octavian *Cetățenia și drepturile cetățenești*. În: *Legea și viața*, 2014, nr. 7, p. 10-15.
8. Negru Boris, Marian Octavian *Statul ca factor decisiv de influență a statutului juridic al personalității*. În: *Закон и жизнь*, 2014, nr. 7, p. 33-38.
9. Marian Octavian *Restrângerea drepturilor și libertăților fundamentale – garanție juridică a respectării statutului juridic al personalității*. În: *Revista Națională de Drept*, 2014, nr. 10, p. 72-76.
10. Marian Octavian *Garanțiile juridice ale statutului juridic al personalității*. În: *Revista Națională de Drept*, 2014, nr. 11, p. 54-60.
11. Marian Octavian *Interesul doctrinar față de rolul statului în garantarea și promovarea statutului juridic al personalității*. În: *Legea și viața*, 2014, nr. 11, p. 34-40.

Participări la foruri științifice (naționale și internaționale):

1. Lupașcu Zinaida, Marian Octavian *Statutul juridic al persoanei în evoluția instituției liberării de răspundere penală*. În: *Interferențe universitare – integrare prin cercetare și inovare, Materialele conferinței științifice cu participare internațională, din 25-26 septembrie 2012: Universitatea de stat din Moldova. Chișinău: CEP USM, 2012, p. 24-28.*
2. Marian Octavian *Statutul juridic al persoanei: concept, structură și categorii*. În: *Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului, Materiale ale mesei rotunde cu participare internațională consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului, 11 decembrie 2013. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2014, p 371-386.*

3. Marian Octavian *Obligațiile persoanei reglementate de constituția Republicii Moldova*. În: Правовые реформы в постсоветских странах: Достижения и проблемы, Международная научно-практическая конференция, 28-29 martie 2014: Universitatea Slavonă. Chișinău, 2014, p.67-70.
4. Marian Octavian *Îndatoririle fundamentale ca element al statutului juridic al persoanei*. În: Teoria și practica administrării publice, Materiale ale conferinței științifico-practice cu participare internațională, 23 mai 2014. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2014, p. 288-291.
5. Marian Octavian *Obigațiile juridice – elemente indispensabile ale statutului juridic al personalității*. În: Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов, Международная научно-практическая конференция, 7-8 noiembrie 2014: Universitatea Slavonă. Chișinău, 2014, p.15-18.
6. Marian Octavian, Lupașcu Zinaida *Statutul juridic al personalității prin prisma statului de drept*. În: Integrare prin cercetare și inovare, Materialele conferinței științifice naționale cu participare internațională, din 10-11 noiembrie 2014: Universitatea de stat din Moldova. Chișinău: CEP USM, 2014, p. 225-228.

Obiective: Carieră în domeniul jurisprudenței și științei
Abilități: Atent și responsabil, capabil de a învăța și înfrunta diferite sarcini dificile;
 Capacitate de a planifica, elabora și realiza diferite idei și obiective;
 Comunicări în scris sau verbal;
 Cunoștințe în domeniul calculatorului;
 Capacitate de a lucra în echipă;
 Punctual, diplomat și sociabil.

Cunoștințe în

domeniul lingvistic: Limba română – scris și verbal – excelent
 Limba rusă – scris și verbal – excelent
 Limba ucraineană – verbal – bine
 Limba engleză – scris și verbal – minimum necesar

Hobby: Sport

Date de contact: Republica Moldova mun. Chișinău bd. Dacia 47/2 ap. 45

☎: 0-792-90-809

✉: marian.octavian@mail.ru